STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 03682

KLEYNE MENSHELEKH MIT KLEYNE HASOGES

Sholem Aleichem

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

שלום־עליכם פאָלקספאָנד אויסגאַבע—ניו־יאָרק, 1925

Copyright 1918 by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

קליינע מענשעלעך מיט קליינע השגות

אינהאלט

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך 7
איין אָנגעלעגטער ברית 19
נחת פון קינדער 31
אַ פערשטעהרטע חתונה 41
נישט פאַר קיין אידען געדאַכט 51
דרייפוס אין כתרילעווקע 59
קיין עין־הרע ניט 69
איהם מעג מען מקנא זיין 77
צוויי שלח־מנות'ען 85
נישטאָ קיין מתים 105
פערבענגט אַהיים 113
ווען איך בין רויטשילד 127
די יורשים 135
די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך 155
אויסגעטרייסעלט 211
די גאָלדשפּינערס 223
בערעל־אייזיק 245

די שטאָדט פון די
קליינע מענשעלעך

געשריבען אין יאָהר 1901.

די שטאָדט פון די קליינע מענשעלעך

די שטאָדט פון די ק ל י י נ ע מ ע נ ש ע ל ע ך, וואָס איך פיהר דיך אהין אריין, פריינד לעזער, געפינט זיך פונקט אין דער מיט פון'ם געבענשטען „תחום", וואו מע האָט אוועקגעזעצט אידען קאָפּ אויף קאָפּ, ווי הערינג אין אַ פעסעל, און אָנגעזאָגט, זיי זאָלען זיך פרוכפּערען און מעהרען — און דער נאָמען פון דער דאָזיגער בעריהמטער שטאָדט איז כ ת ר י ל ע װ ק ע.

פון וואנען נעמט זיך דער נאָמען כתרילעווקע? אָט פון וואנען:

ביי אונז איין אָרעמאַן, דאָס ווייסט יעדערער, האָט יתרו'ס נעמען: פאַרהאַן אַ געמיינער מאַן, און איין אָרעמאַן, און נעבאך איין אָרעמאַן, און אַ גרויסער אָרעמאַן, און אַ געפאַלענער, אַ מקבל, אַ קבצן, אַ דלות, אַ דלפן, איין עני, און איין עני ואביון. איטליכער פון די דאָזיגע אויסגערעכענטע נעמען ווערד אַרויסגערעדט מיט איין אנדער מין ניגון... און פאַרהאַן נאָך אַ נאָמען: אַ כ ת ר י א ל, אָדער אַ כ ת ר י ל י ק. דער דאָזיגער נאָמען ווערד אַרויסגערעדט שוין גאָר מיט איין אנדער מין ניגון, למשל: „אוי, בין איך, קיין עין־הרע, אַ כתריליק!"... בתריליק — דאָס איז שוין נישט גלאַט אזוי אַ קבצן, אַ שלים־מזל: דאָס איז שוין, פערשטעהט איהר מיך, אַזאַ מין אָרעמאַן, וואָס פאַלט נישט, חס־ושלום, אראָפּ ביי זיך מיט זיין אָרעמקייט: אדרבה,

ס'איז גאר א גדולה! אויף אונזער לשון הייסט עס „איין ארעמס און א פרייליכס"...

פערשטעקט אין א ווינקעלע, העט־ווייט, אפגעזונדערט פון דער גאנצער ארומיגער וועלט, שטעהט זיך אט די שטאדט עפּיס ווי פער'יתומ'ט, פער'חלומ'ט, פער'כשופ'ט און פערטיעפט אין זיך זעלבסט, גלייך ווי מיט איהר געהער זיך גאר ניט אן אט דער גאנצער טארעראם מיט'ן הארמידער, מיט'ן לויפעניש, יאַ־געניש, העצעניש, פרעסעניש איינס דאס אנדערע מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואס מענשען האבען זיך מטריח געווען צו בעשאפען און צוגעטראכט צו דעם פערשיעדענע נעמען, ווי: „קולטור", „פראגרעס", „ציוויליזאציע" וכדומה אזעלכע שענע ווערטער, פאר וועלכע א רעכטער מענש נעמט אראפּ דאס היטעל מיט גרויס דרך־ארץ. קליינע, קליינע מענשעלעך!... ניט נאר פון אויטאמאבילען, פון לופטשווימערייי און אוויאטיקא — זיי האבען א לאנגע צייט פון אונזער אלטער געוויינליכער אייזענ־באהן ניט געוואלט הערען און נישט געוואלט גלויבען אפילו, אז ס'איז גאר פארהאן ערגיץ א באהן אויף דער וועלט. „וויים איך וואס, — האבען זיי געזאגט, — חלומות, נעכטיגע טעג, אויפ'ן הימעל א יאריד, א קוה איז געפלויגען איבער'ן דאך" — וכדומה אזעלכע שארפע ווערטער. ביז עס האט זיך געטראפען א מעשה, איינער א כתרילעווקער בעל־הבית האט בעדארפט האבען קיין מאסקווע, איז ער געפאהרען און געקומען צוריק און געשווארען מיט כל השבועות, אז ער אליין איז געפאהרען ביז סאמע מאסקווע מיט דער באהן דריי פערטעל שעה... האט מען דאך מסתמא געמאכט איהם אויסצודרעהען: ווי שווערט דאס א איד א בעל־הבית אויף אזא הארטען ליגען? לאזט זיך אויס א מעשה, אז מע האט איהם ניט גוט פערשטאנען: ער איז טאקי מעהר נישט געפאהרען מיט דער באהן ווי דריי פערטעל שעה; דאס איבע־ריגע איז ער שוין געגאנגען צו־פוס. ווי די מעשה איז — דער פאקט מיט דער באהן איז א פאקט, וואס מע קאן קעגען איהם

גאַרניט זאָגען: אַ איד אַ בעל־הבית שווערט זיך מיט אַזעלכע שבועות, וועט ער מן הסתם פון'ם פינגער ניט אויסזויגען. ובפרט, ער האָט זיי געגעבען צו פערשטעהן מיט'ן שכל דעם כח פון אייזענבאַהן און אויסגעמאָהלט אויף פּאַפּיער, ווי אַזוי די רעדער דרעהען זיך, און דער קוימען פּייפט, און דער וואַגאָן פליהט, און אידען פאָהרען קיין מאָסקווע... האָבען איהם די קליינע מענשעלעך אויסגעהערט — אויסגעהערט, כלומרשט צוגעשאָקעלט מיט די קעפּ און אינווייניג איין האַרצען גוט געלאַכט און געזאָגט: „וואָס קומט אַרויס — די רעדער דרעהען זיך, דער קוימען פּייפט, דער וואַגאָן פליהט, אידען פאָהרען קיין מאָסקווע — און קומען צוריק"...

אָט אַזוי, ווי איהר זעהט, זענען זיי אַלע, די קליינע מענשעלעך, נישט קיין בעלי־מרה־שחורה, קיין פערזאָרגטע בעלי־בית'לעך. אדרבה, זיי האָבען אַ שם אויף דער וועלט פאַר גרויסע בעלי־המצאות, ווערטעלזאָגערס, לעבעדיגע פריי־ליכע נשמות. אָרעמע, נאָר פריי־ליכע. עס איז שווער צו זאָגען, וואָס איז, אייגענטליך, מיט זיי די גדולה? גאַרניט, חי־געלעבט!... געלעבט? אנו, פרעגט זיי, למשל: „פון וואַנען לעבט איהר?" — וועלען זיי אייך ענטפערען: „פון וואַנען מיר לעבען? אָט זעהט איהר דאָך, האַ־האַ, מע לעבט"... און מערקווירדיג! ווען איהר זאָלט זיי ניט בעגעגענען, לויפען זיי ווי די פער'סמ'טע מייז, דער אהער, דער אהין, און האָבען קיינמאָל קיין צייט ניט. „וואוהין לויפט איהר?" — „וואוהין מיר לויפען? אָט זעהט איהר דאָך, האַ־האַ, מע לויפט. מע מיינט, טאָמער וועט מען עפּים חאַפּען, פערדינען אויף שבת"...

פערדינען אויף שבת — דאָס איז זייער אידעאַל. אַ גאַנצע וואָך וועלען זיי אייך אַרבייטען, מיט בלוטיגען שוויים האָרעווען, פערשוואַרצט ווערען, קייען די ערד, עסען מכות, טרינקען קדחת, אבי ס'זאָל זיין אויף שבת. און באמת, קומט דער ליעבער הייליגער שבת — איז אַ כפרה יעהופּעץ, אַ כפרה אַדעס, אַ כפרה

אפילו פאריז! מע זאגט, — און דאס זאל זיין א פאקט, — אז זינט כתרילעווקע איז א שטאדט האט זיך נאך נישט געטראפען, אז א איד זאל דארפען שבת חלילה דארפען הונגערען. ווארום ווי געשיקט זיך עס, אז א איד זאל ניט האבען קיין פיש אויף שבת? האט ער ניט קיין פיש, האט ער פלייש; האט ער ניט קיין פלייש, האט ער הערינג; האט ער ניט קיין הערינג, האט ער חלה; האט ער ניט קיין חלה, האט ער ברויט מיט ציבעלע; האט ער ניט קיין ברויט מיט ציבעלע, לייהט ער ביי'ם שכן; איבעראכטאג שבת וועט דער שכן לייהען ביי איהם— „די וועלט איז א רעדעל און עס דרעהט זיך"... אזוי זאגט ער אייך א גלייכווערטעל און בעווייזט מיט דער האנד, ווי דאס רעדעל דרעהט זיך... ביי די קליינע מענ־שעלעך, אז עס קומט צו א גלייכווערטעל, איז גאר ניט שייך. פאר א גלייכווערטעל וועלען זיי אייך אוועקגעבען, ווי מע זאגט, דעם טאטען מיט דער מאמע. די וועלט דערצעהלט זיך אז פון זיי אזעלכע מעשיות, וואס זעהען אוים ווי אנעקדאטען, נאר מע קאן זיכער ערב זיין, אז דאס זענען לויטער פאקטען.

למשל, מע דערצעהלט פון איינעם א כתרילעווקער בעל־הבית, וואס ס'איז איהם נמאס געווארען צו הונגערען אין כתרילעווקע, האט ער זיך אוועקגעלאזט וואנדערען איבער דער וועלט זוכען גליק, געווארען איין עמיגראנט, און האט פערבלאנזעט אזש קיין פאריז. האט ער מסתמא זעהר חשק געהאט זיך דער־שלאגען צו רויטשילד'ען. ווארום ווי איז דאס א איד אין פאריז און מע זעהט זיך ניט מיט רויטשילד'ען? איז אבער א חסרון — מע לאזט נישט צו. „וואס איז די מעשה?" „א צעריסענע קאפאטע". „חכמים איהר זייט! — טענה'ט דער איד. — איך זאל האבען א גאנצע קאפאטע, וועלכע גוטע יאהר וואלט איך געפאהרען קיין פאריז?" הקיצור — ס'איז נישט גוט. א כתרילעווקער איד אבער פאלט ביי זיך ניט אראפ און גיט זיך איין עצה. ער איז זיך מיישב און רופט זיך אן צום שומר, וואס

ביי דער טהיר: „געה זאָג דעם פריץ, אז צו איהם איז געקומען חלילה ניט קיין שנאָרער, נאָר א איד א סוחר, וואָס האָט איהם נעבראכט צו פיהרען אזא מין ארטיקעל, וואָס מע קריגט דאָס ניט דאָ אין פאריז פאר כל הון דעלמא“.

דערהערט אזעלכע דבורים, הייסט רויטשילד, מע זאָל איהם אריינפיהרען אויף א ציקאווועסט דעם דאָזיגען סוחר. „שלום עליכם“. „עליכם שלום“. „זיצט. פון וואנען איז א איד?“ „פון כתרילעווקע“. וואָס ווענט איהר זאָגען גוטס?“ „וואָס זאָל איך אייך זאָגען, פאני רויטשילד? די מעשה דערפון איז אזוי: אויף אייך שמועסט מען ביי אונז, אז איהר זענט, קיין עין־הרע, נישקשה'דיג אין מעמד, אויף מיר געזאָגט געוואָרען האָטש האלב, האָטש א דריטתלק איז אויך געגוג. נו, און כבוד מסתמא זענט איהר אודאי אויך ניט זשעדנע; וואָרום ווער עס האָט די מאות, זאָגט מען, דער האָט די דעות. הכלל, וואָס פעהלט אייך? איין זאך: ד אָ ס א י י ב י ג ע ל ע ב ע ן. האָב איך עס אייך געבראכט צו פיהרען אויף צו פערקויפען“.

דערהערט „דאָס אייביגע לעבען“, מאכט צו איהם רויטשילד: „מה יקר — וואָס ווענט דאָס קאָסטען?“ „עס ווענט אייך קאָסטען, פאני, אזוי גרויס (דאָ האָט זיך דער איד פערטראכט) — אזוי גרויס ווי דריי הונדערטער“. „אפשר ווילען מיר זיך דינגען?“ „ניין, פאני רויטשילד, ס'וועט ניט געהן. איך זאָל האָבען די ברכות, וואָס איך וואָלט אייך געקאָנט זאָגען מעהר פון דריי־הונדערט. נאָר גאָרנישט, געזאָגט — איז פאַרפאַלען“. אזוי מאכט צו איהם דער איד, און רויטשילד נעמט מסתמא און צעהלט איהם אוים דריי הונדערטער מזומנים, אחת ואחת. מיין איד קודם־כל לאָזט אראָפּ דאָס ביסעל מזומנ'ס אין קעשענע און רופט זיך אָן צו רויטשילד'ען בזה הלשון: „ווילט איהר לעבען אייביג, איז עצתי, איהר זאָלט אוועקוואַרפען אָט דאָס טומעלדיגע פאריז און אריבערפעקלען זיך בעסער צו אונז קיין כתרילעווקע, וועט

איהר קיינמאָל ניט שטאַרבען, וואָרום זינט כתרילעווקע איז אַ שטאָדט, איז ביי אונז נאָך קיין גביר קיינמאָל ניט געשטאָרבען"...

און נאָך אַ מעשה האָט זיך געטראָפען, איינער האָט אָנגעשפּאַרט אַזש קיין אַמעריקא... נאָר איך זאָל האַלטען ביי דערצעהלען מעשיות, איינפאַלען און המצאות פון די קליינע מענשעלעך, וואָלט איך בעדאַרפט זיצען מיט אייך דריי טעג מיט דריי נעכט און דערצעהלען און דערצעהלען. לאָמיר בעסער אַריבערגעהן צו די בעשרייבונגען פון דער שטאָדט גופא.

איהר ווילט אודאי וויסען, ווי אַזוי זעהט אויס כתרילעווקע? שען, אַזוי ווי גאָלד. און ווער שמועסט, פון דער וויטענס! פון דער וויטענס האַפּט דאָס דעם אָנבליק פון... אַ וואָס זאָל איך אייך, אַשטייגער, זאָגען? פון אַ סאָנישניק, וואָס איז געדיכט אָנגעזעצט מיט סעמיטשקעס, אָדער פון אַ לאָקשענברעט מיט פאַרפעל אַ סך. ווי אויף אַ טעלער, ליגט פאַר אייך די שטאָדט, און איהר קאָנט זי זעהען פאַר אַ מייל מיט אַלע איהרע אַנטיקלעך. וואָרום די שטאָדט גופא, פערשטעהט איהר מיך, שטעהט אויף אַ בארג, דאָס הייסט, אויף דער שטאָדט האָט זיך אָנגערוקט אַ בארג, און אונטער'ן בארג שטעהען הייזלעך אַ סך, איינס אויף דאָס אַנדערע, ווי קברים אויף איין אַלטען בית־עלמין, ווי אַלטע שוואַרצע איינגעבויגענע מצבות. קיין גאַסען איז ניט שייך צו זאָגען, מחמת די הייזער געהען נישט געבויעט, אויסגערעכענט און אויסגעמאָסטען נאָכ'ן צירקול, און קיין סך פּלאַץ צווישען די הייזער איז אויך נישטאָ; לאָמאי זאָל שטעהן אומזיסט־אומנישט אַ לעדיגער פּלאַץ, אַז מע קאָן דערויף אָנידערשטעלען אַ שטוב? סע שטעהט אין פסוק: „לשבת יצרה" — איז דער פּשט: די וועלט איז בעשאַפען געוואָרען אויף ישוב, אויף צו זיצען, נישט אויף צו קוקען. וואָס פאַר אַ קוקען?...

פון דעסטוועגען, האָט קיין יסורים ניט, פאַרהאַן גאַסען אויך, גרויסע גאַסען און קליינע געסלעך, און שמאָלע געסלעך, און הינטערגעסלעך. איי וואָס, ס'איז נישט עפּיס אַזוי גלייך, אַ

ביסעל געדרעהט בארג־אראָפּ, בארג־ארויף — און פּלוצים נאָט אייך אַ שטוב, אָדער אַ קעלער, אָדער גלאָט אַ גרוב ? וועט איהר אַ ברירה האָבען נישט געהן איינער אַליין ביינאַכט אהן אַ לאַנ־טערנע ! פאַר די קליינע מענשעלעך זאָלט איהר זיך ניט זאָרגען : אַ כתרילעווקער אין כתרילעווקע צווישען כתרילעווקער וועט ניט פערבלאָנזעט ווערען קיינמאָל ; איטליכער טרעפט צו זיך אַהיים, צו זיין אייגען ווייב און קינדער, ווי אַ פויגעלע צו זיך אין נעסט אריין...

און ווייטער איז פארהאן אין מיטען שטאָדט אַ ברייטער האַלב־קיילעכיגער, און אפשר אַ פיערעקעכיגער פּלאַץ, וואָס דאָרטען זענען די קלייטען, די געוועלבען, די יאַטקעס, טישלעך און שטעלכעלעך, און דאָרטען שטעלט זיך אוים דער מארק אַלע פריהמאָרגען, וואו עס פאַהרען זיך צענויף אַ סך גויים מיט אַ סך גויעס מיט אַלערליי מינים סחורות און עסענוואַרג, פיש מיט ציי־בעלעס, מיט חריין, מיט פעטרעשקע און מיט שאַר ירקות. דאָס ביסעל שאַר ירקות פערקויפט מען און מע קויפט ביי די אידען אַנדערע בעדערפענישען, און דערפון ציהען דאָס די אידען פּרנסה, אַפילו ניט אַזוי ברייט, נאָר פאָרט פּרנסה. בעסער פון גאָרניט איז דאָך עס... און דאָרטען, טאַקי אויף דעם זעלביגען פּלאַץ, ליגען אויסגעצויגען בייטאָג אַלע ציגען פון שטאָדט און וואַרע־מען זיך קעגען דער זון, און דאָרטען טאַקי זענען, להבדיל, די בתי־מדרשים מיט די שוהלען מיט די קלייזלעך מיט די חדרים פון שטאָדט, וואו אידישע קינדער לערנען תורה, דאַווענען, לייענען און שרייבען ; די רבי׳ם מיט די תלמידים זינגען און שרייען אויף קולי־קולות, אַז מע קאָן טויב ווערען... און אויך דאָס מרחץ, וואו ווייבער באָדען זיך, און אויך דער „הקדש“, וואו אידען שטאַרבען, און אַלע איבעריגע גוטע ערטער, וואָס לאָזען זיך הערען פון דערווייטען... ניין, כתרילעווקע ווייסט נאָך ניט פון קיין „קאַנאַליזאַציע“, וואַסערלייטונג, עלעקטריציטעט און נאָך אַזעלכע לוקסוס־זאַכען ; נאָר וואָס מאַכט דאָס אוים ? „מע שטאַרבט,

הערט איהר, אומעדום מיט אַלץ איין טוידט, און מע לעגט אַרייַן, הערט איהר, אומעדום אין אַלץ איין ערד אַריין, און מע קלאַפּט־צו אומעדום, הערט איהר, מיט דער אייגענער לאָפּעטע!" — אַזוי פלעגט זאָגען אַלע מאָל מיין רבי רב ישראל מלאד אויף אַ שמחה, דוקא דעמאָלט, ווען ער איז געוועזן רעכט פריילידּ, גוט אונטער'ן גלעזעל און שוין פאַרטיג צו פערקאַטשען די קאַפּאָטע און געהן אַ „דייטש", אָדער האָפּען אַ „קאָזאַק"...

מיט וואָס בתרילעווקע מעג זיך יאָ בעריהמען — דאָס איז מיט איהרע בית־עולם'ס. צוויי רייכע בית־עולם'ס פערמאָגט די דאָזיגע געבענשטע שטאָדט: איין אַ ל ט ע ן בית־עולם און אַ נ י י ע ם בית־עולם. דאָס הייסט, דער נייער בית־עולם איז מאָהלט אייך, אויך געווג אַלט און גענוג רייך אין קברים. עס וועט שוין באַלד ניט זיין וואו צו „לעגען", טאָמער חלילה אַ פּאָגראָם, אַ חלירע אָדער אַזוי עפּים איין אומגליק פון די היינטיגע אומגליקען.

איבערהויפּט, נעמען זיך איבער די בתרילעווקער קליינע מענ־שעלעך מיט'ן אַלטען בית־עולם. דאָס אַלטע בית־עולם זייערס, האָטש ס'איז שוין פערוואַכסען מיט גראָז און מיט בוימלעך און כמעט אָהן איין גאַנצע מצבה, האַלטען זיי דאָס פון דעסטוועגען פאַר אַ ציערונג, אַ שיינדעלע, אַ רייכטהום, און היטען דאָס אָפּ, ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פונ'ם אויג. וואָרום אַחוץ וואָס דאָרטען ליגען זייערע אבות־אבותיהם, רבנים, צדיקים, לומדים, מפורסמים, גרויסע לייט, — איז אַ סברה, אַז דאָרט געפינען זיך אַ היבש ביסעל קדושים נאָך פון דער היידאַמאַטשינע, פון חמעלניצקי'ס צייטען... אָט דאָס „הייליגע אָרט" — דאָס איז זייער איינציג שטיקעל אייגענם אויף דער וועלט, וואו זיי זענען די איינציגע בעלי־בתים, זייער איינציג שטיקעל ערד, זייער איינציג שטיקעל פעלד, וואו עס שפּראָצט אַ גרעזעל און עס וואַכסט אַ בוימעל און די לופט איז פריש און עס אָטהעמט זיך פריי...

איהר זאָלט זעהען, וואָס דאָרטען טהוט זיך אָפּ, אַז עס קומט סוף זומער, ארום ראש־חודש אלול, די „וויינענדיגע טעג“ — איי־איי־איי! אידען און ווייבער — דערהויפּט, ווייבער — אויף און אָפּ, סע ווימעלט און סע שווימעלט — אַ ווערטעלע „קבר־אָבות“! פון דער גאַרער וועלט קומט מען אהער אַ ביסעל זיך אויסוויינען און אויסגיסען דאָס ביטערע הארץ אויף די הייליגע קברים. הערט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? אין ערגיץ וויינט זיך ניט אַזוי גוט און אַזוי געשמאַק, ווי אין כתרילעווקע „אויפ'ן פעלד“. דאָס הייסט, אין די שוהלען דאָרטען וויינט זיך אפילו אויך גאנץ נישקשה'דיג. נאָר ווי קומט דאָס צו קבר־אָבות? דאָס „קבר־אָבות“ איז אַ שטיק פרנסה פאַר די כתרילעווקער שטיינשניידערס, בעלי־אכסניות, חזנים און שמשים, און דער ראש־חודש־אלול איז פאַר די דאָרטיגע אָרעמע לייט, ווייבער און קאַליקעס די אמת'ע „שניט־צייט“.

„זענט איהר שוין געווען ביי אונז אויפ'ן פעלד?“ — וועט אייך פרעגען אַ כתרילעווקער מיט גדלות, גלייך ווי ער וואָלט אייך, אשטייגער, פרעגען, צי זענט איהר געווען ביי זיין טאַטען אין ווייגאָרטען? אויב איהר זענט נאָך ניט געווען, טהוט איהם צוליעב און געהט זיך דורך צו זיי „אויפ'ן פעלד“, לייענט איבער די אַלטע שטאַרק־אָפּגעריבענע אויפשריפטען אויף די האַלב־איינגעפאַלענע מצבות, וועט איהר געפינען אין זיי אַ שטיק געשיכטע פון אַ גאַנץ פאָלק... און אויב איהר זענט אַ מענש פון התפעלות און בעגייסטערונג, וועט איהר, בעטראַכטענדיג די דאָזיגע אָרעמע שטאָדט מיט איהרע רייכע בית־עולם'ס, זיך ניט קאָנען איינהאַלטען און איבער'חזר'ען דעם אַלטען פסוק: מ ה ־ ט ו ב ו — ווי גוט זענען דיינע געצעלטען, יעקב! דיינע רוהע־ערטער, ישראל!...

איין אָנגעלעגטער ברית

געשריבען אין יאָהר 1901.

אַיין אַנגעלעגטער ברית

— שלים־מזל! ווען קומט איהר אויס געהן צו־קינד? ערב יום־טוב!

— קוים דערלעבט אַ נחת!

— אַז מיר וועלען ווערט זיין ביי גאָט, וועט נאָך זיין אַ יונגעל אויך. אָט וועט איהר זעהען!

— זי מוז געבוירען משיח'ן, ניט אַנדערש!

אַזעלכע וכדומה אַזעלכע ווערטלעך זענען געפלויגען דעם גאַנצען טאָג ביי העניך דעם סטאָליר אין שטוב, און רייזעל האָט זיך געקנייטשט, געיאָקעט, זיך קיין אָרט נישט געקאָנט געפינען.

עס זענען געווען מינוטען אַזעלכע, וואָס זי האָט זיך בע־האַלטען אין אַ ווינקעלע, זיך געקנייפּט דאָס פּנים, געריסען פון זיך שטיקער פלייש און געבעטען אויף זיך דעם טוידט.

— רבונו של עולם! זיסער פאָטער, הארציגער, געטרייהער, העלף מיר שטאַרבען!...

רייזעל איז געגאַנגען צו־קינד נאָך פון גאַנץ פּריה אָן, נאָר זי האָט זיך בעהאַלטען, קיינער זאָל ניט וויסען. אַרום פאַרנאַכט, אַז עס האָבען זי אַ חאַפּ געטהאָן די רעכטע „וועהען", איז זי אַריינגעפאַלען אין בעט אַריין, אָנגעהויבען ברעכען די הענד, צענויפגעקרעמפּעוועט די ציינער, געוואָרען ברוין און בלוי און האָט אויסגעשריען נישט מיט איהר קול:

— מאמעניו! געב מיר כח, איך זאל קאנען שטארבען!!

שרה־רחל די באבע, וואס איז געשטאנען איבער איהר בעט, האט שוין, נישקשה, גענעהען אזעלכע זאכען. זי האט זיך אנ־געבויגען צו איהר מיט פערקאטשעטע ארבעל ביז די שפיצעביגע שווארצע עלענבויגענם און האט זי געטרייסט:

— שריי, שריי, מיין קינד! א געוויינעריין באדארף שרייען. נאך איין געשריי, וועסט דו, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד. די מאמע דיינע פון יענער וועלט טהוט זיך פאר דיר איצטערט מיהען. דער טאטע דיינער שטעהט אצינדערט פאר'ן בית־דין־של־מעלה און טהוט טהון בעטען פאר דיר. דו וועסט, אם ירצה השם, איבערקומען געזונטערהייד און וועסט הא־בען א זוהן, א טרייסט צו דיינע צרות...

די „וועהען" געהען־איבער, און רייזעל בלייבט ליגען, ווי א פריטשמעליטע, א פער'שכור'טע, און עס קלינגט איהר אין די אויהערען, און זי שלאפט ניט, נאר זי איז פערטומעלט. זי ווייסט ניט, וואו זי איז אין דער וועלט. עפים טהוט זיך מיט איהר. עפים וועט מיט איהר זיין. אפשר איז דאס איין עק צו איהרע צרות? אפשר שטארבט זי? רייזעל וויל ניט שטארבען. ביין! זי האט נאך א האפענונג אויף דעם וואס לעבט אייביג, אז איהר זעמעל וועט קומען, קומען צו פאהרען פונ'ם ווייטען אמעריקא, און זי וועט נאך וויסען פון א לעבען מיט איהר ליעבען טהייערען זעמלען.

וואו איז זעמעל?

זעמעל דער שניידער האט זיך עטליכע חדשים נאך דער חתונה אוועקגעלאזט זוכען פרנסה. קיין אמעריקא איז ער אוועק־געפאהרען. אלע פאהרען איצט קיין אמעריקא. אוועקגעפאהרען זעמעל — און ניטא, ווי אין וואסער אריין.

„געוויים איז ער דארט א חתן געווארען, גענומען פריש נדן, אויסקרענקען זאל ער דאס דארטען, רבונו של עולם!"

אַזוי האָט מען געשמועסט וועגען איהם אין כתרילעווקע, ביי הענֹיך דעם סטאָליר אין שטוב, אַלע — אַ חוץ רייזלען.

רייזעל האָט אַ נ ד ע ר ש געקלערט וועגען איהר זעטלען. זי האָט איהם געקענט בעסער פון אַלעמען, חאָטש זי איז געוועז מיט איהם אינאיינעם נישט מעהר ווי פיער חדשים.

רייזעל האָט אַרויסגעקוקט אויף איהם אַלע מינוט, אַלע רגע; אויב ער לעבט נאָר און איז געזונד, וועט ער געוויס קומען, אָדער חאָטש שרייבען אַ בריוועל, שרייבען אַ בריוועל און צושיקען איהר זיין „פּאָטרעט“. אוי, ווען גאָט העלפט איהר, עס קומט איהר אָן דאָס גוטע בריוועל מיט'ן „פּאָטרעט“, ווער איז צו איהר דעמאָלט גלייך?

אַ סך טעג האָט רייזעל אָט אַזוי אַרויסגעקוקט. אַ סך נעכט איז זי ניט געשלאָפען. אַ סך טרערען האָט זי אויסגעגאָסען שטילערהייד, בעגראָבען דעם קאָפּ אין קישען, לייט זאָלען ניט זעהען, גוטע פריינד זאָלען ניט האָבען קיין יסורים, שונאים זאָלען זיך ניט פרייהען אויף איהרע צרות.

און איהרע צרות זענען געוועזען גענוג גרויס, וואָרום זי האָט דערפיהלט, אַז זי בעדאַרף ווערען אַ מוטער... וועה און ווינד, וואָס וועט זי טהון? וואוהין וועט זי זיך קעהרען און ווענדען? זי זאָל ניט מורא האָבען פאַר גאָט און פאַר'ן גיהנם, וואָלט זי זיך נאָר אַ מעשה אָנגעטהאָן!

ס'איז אַ סברה, אַז איינמאָל איז זי געוועזען ביי'ם טייך, געוואַשען גרעט, האָט זי זיך געוואָלט אַריינוואַרפען אין וואַסער אַריין. האָט זי זיך דערמאָנט אָן יענער וועלט, האָט זי גע־חאַפּט דאָס פּעקעל גרעט און האָט זיך געלאָזט, ניט טווידט, ניט לעבעדיג, לויפען אַהיים. אַזוי ווי זי לויפט, בעגעגענט זי זיך מיט שרה־רחל'ען די באָבע.

— וואָס לויפסט דו אַזוי, טאָכטער מיינע? — פרעגט זי שרה־רחל.

האָט זיך רייזעל צעוויינט, ווי אַ קליין קינד, און שרה־רחל, וואָס האָט געהאַט אַ „גענים אויג“, האָט באַלד פערשטאַנען וואָס דאַ איז, און זי האָט איהר גענומען אויסרעדען דאָס האַרץ, ווי ווייט זי האָט געקאָנט.

— ס'איז אַ גאָטס־זאַך, — האָט איהר שרה־רחל געזאָגט — ס'איז פון גאָט. אַ קשיה, אפשר אין דעם זכות וועט קומען זעטעל?...

דערהערט דעם נאָמען זעטעל, האָט זי דערפּיהלט, אַז דאָס גאַנצע בלוט איז איהר צוגעטרעטען צום פּנים — אוןביידע ווייבער האָבען זיך אוועקגעזעצט אויף אַ פרעמדער פריזבע, זיך געשושקעט־געשושקעט, געריבענט אויף די פינגער און צעגאַנגען זיך.

וויפיעל רייזעל האָט געקאָנט האָט זי דעם סוד געהאַלטען טיעף ביי זיך פערבאָרגען, ביז עס איז איינמאָל אין אַ שענעם פריהמאָרגען ארויסגעשפּרונגען און ס'איז געוואָרען אויס סוד, און פון דעמאָלט אָן איז העניך דעם סטאָליר'ס שטוב געוואָרען פאַר איהר אַ גיהנם. עס האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אַז אַלע קוקען אויף איהר, אַלע רעדען פון איהר, און מעהר פון אַלץ האָט זי נישט געקאָנט אריבערטראָגען דאָס, וואָס מע שעלט איהר זעטלען. ווער עס האָט גאָט אין האַרצען באַדט זיך אין זיין בלוט.

מעהר פון אַלעמען איז איהר דערגאַנגען די יאָהרען לאה די בעקערין. לאה די בעקערין האָט אויף איהר שטאַרק רחמנות געהאַט, פּלעגט זי איהר אונטערטראָגען אָפטמאָל אַ פריש שטיקעל בולקע, אַ ברויטעל, אַ „ווישקראַבעק“ און זאָגען בשעת מעשה:

— נאַ, רייזעל, פאַרזוך דאָס געבעקס, וואַרגען זאָל ער זיך דאָרטען אין אַמעריקע, דער שאַרלאַטאַן דיינער, מיט'ן ערשטען ביסען, זיסער גאָט!

— ער זאָל חאָטש וויסען דאָרטען, אַז אַט־אַט ווערד ער אַ טאַטע, דער רוח זאָל איהם נעמען! — העלפט איהר אונטער פרומע די מלמד'קע.

— און אַז ער װעט װײסען, װעט ער זיך צעקראַצען דאַרטען, דער שנײדערוק, פאַרחאַפּט זאָל ער װערען! — לעגט־צו אַ קנױטעל אסנה די קורעלאַפּניטשקע.

די דאָזיגע װײבער — דאָס זענען אַלע שכנים, װאָס זיצען מיט רײזלען בײ הענטיך דעם סטאָליר אין שטוב. איטליכע פון זײ האָט זיך איהר אַלקירעל, איהר בעל־הבתישקײט, איהר בעט־געװאַנט, איהר מאַן און איהרע קינדערלעך. און קינדערלעך זענען דוקא בײ זײ, ברוך השם, גענוג. ס'איז דאָרטען שטענדיג אַ הו־האַ, אַ געשרײ, אַ געפּילדער: די קינדער צװישען זיך רײסען זיך; די בעל־הבית'טעס קאָכען און באַקען אַלע בײ אײן אויװען, פיהרען צװישען זיך רכילות, רעדען אײנע אויף דער אַנדערער לשון־הרע, קריגען זיך און בעטען זיך איבער, לײהען און פערלײהען אײנע דער אַנדערער, אַבי ס'איז נאָר פאַרהאַן װאָס, פרײהען זיך אַלע אינאײנעם אויף אײן שמחה און לעבען כמעט װי אײן משפחה.

רײזעל האָט זיך אויפגעחאַפּט װי פונ'ם שלאָף מיט אַ נײעם מין געשרײ:

— גאָט! גאָט! גאָט!...

— אָט אַזױ, אָט אַזױ, טאָכטער! — האָט זי שרה־רחל געטרײסט. — אַצינדערט געהען ערשט די רעכטע „װעהען". נאָך אײנע צװײ־דרײ גוטע געשרײען װעסט דו, אם ירצה השם, אי־בערקומען געזונטערהײד... אָט אַזױ, אָט אַזױ... מזל טוב דיר, טאָכטער, האָסט געהאַט אַ יונגעל!

אַז ס'איז געבאָרען געװאָרען בײ רײזלען דאָס יונגעל, איז דאָס ערשטע געװען אויסבאָדען דאָס קינד, איבערװיקלען און בעטראַכטען אין װעמען איז דאָס געראָטען — און אַלע דרײ װײבער האָבען אויסגעשריגען אין אײן קול:

— אַ װעהטיג איהם אין פּנים! אינגאַנצען „ער" מיט די בײנער!

נאַכדעם האָט מען אָנגעהויבען שמועסען מכח אַ ייכעל פאַר דער קימפעטורין. האָט איינע אויסגעוואָרפען דער אַנדערער, פאַר וואָס מע האָט נישט פערזאָרגט די קימפעטורין חאָטש מיט איין עוף. די גאַנצע באַד האָט מען אַרויפגעלעגט, געוויינטליך, אויף אסנה די קורעלאַפּניטשקע.

— איהר זענט אַ אידינע, וואָס קאַטאָרי איהר האַנדעלט מיט עופות, זענט איהר ניט קליין געוועזען פריהער מיט צוויי וואָכען אוועקזועצען איין עוף פון רייזעל'ס וועגען ! ? פראַסע וואָלטען מיר שוין אליין געקויפט, און שחיטה־געלט וואָלטען מיר גענומען אויף זיך.

לאה די בעקערין האָט פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט זיך אוועקגעשטעלט מאַכען פוטערגעבעקס פאַר דער קימפעטורין, און פרומע די רביצין איז אוועקגעלאָפען צו איהר מאַן, רב חיים־חנא דער מלמד, און האָט ביי איהם גע'פועל'ט, ער זאָל באַלד אָנשרייבען שיר־המעלות'ען פאַר דער געווינערין.

האָט חיים־חנא דער מלמד פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט אָנגעשריבען שיר־המעלות'ען, וואָס ביי דער רייכסטער גע־ווינערין האָט מען אַזעלכע נישט געזעהן. אין מיטען איז געשטאַ־נען אויסגעמאָהלט אַ געצאַצקעטע פּיראַמידע :

ביי די זייטען איז געשטאַנען דער געוויסער פּסוק:

מכשפה לא תחיה
לא מכשפה תחיה
תחיה מכשפה לא

און אונטען, מיט גאַנץ גרויסע אותיות:

ס י נ י ו ס נ ס י נ י ו ס מ נ ג ל ף

די געוויסע פּערבאָרגענע ווערטער, וואָס זענען אַ סגולה צו אַ „גוט־אויג" און צו אַלע צרות. הכלל, עס איז בעשאַפען געוואָרען אַלסדינג, וואָס מע בעדאַרף.

די קימפּעטורין איז געלעגען און האָט נאָר בעטראַכט די דאָזיגע ווייבער:

— גאָט זאָל זיי צאָהלען! פאַר וואָס קומט דאָס מיר? פאַר וועלכע מעשים טובים?...

אַז די מאַנסבילען האָבען זיך אַביסעל אָפּגעפּאַרטיגט מיט אַלע ארבייט, האָבען זיי געמאַכט אַ שמועס מכח פּראַווען אַ ברית.

העניך דער סטאָליר, חאָטש ער איז אַ איד ניט קיין גביר און קיין יונגלעך איז ער ניט זשעדנע ביי זיך, פון דעסטוועגען האָט ער געזאָגט, אַז ווי באַלד די שמחה איז ביי איהם אין שטוב, וויל ע ר די מצוה און נעמט דעם ברית אויף זיך. האָט זיך דער איבעריגער עולם געפונען ווי בעלעדיגט:

— פאַר וואָס קומט איהם איינעם אַליין אַזאַ מצוה? ער האָט זעהר שען גע'דרש'עט? דער ברית איז א ל ע מ ע נ ס ברית!

אַז ס'איז געקומען צו די כבודים אויסטיילען, איז געוואָרען אַ שטיקעל סכסוך.

העניך דער סטאָליר האָט גערעכענט, אַזוי ווי ער איז בעל־הבית, וועט מען איהם מסתמא געוויס אָפּגעבען סנדק, — האָט ער אָבער געהאַט אַ מיאוס'ען טעות. סנדק, האָבען אַלע געזאָגט, קומט רב חיים־חנא דעם מלמד, מחמת רב חיים־חנא דער מלמד איז אַ איד, וואָס קאָן, פערשטעהט איהר מיך, לערנען. האָט שוין

העניך דער סטאָליר געמוזט נאָכשטופּען די קאַרעטע און זאָגען, אַז ער האָט אַליין אויך גאָר אַנדערש ניט גערעכענט... דערפאַר האָט מען איהם מכבד געווען מיט כסא־של־אליהו, און מציצה האָט מען געמוזט אוועקגעבען אַסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן, מחמת אַסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן איז אַ בייזער איד. ער קאָן מאַכען אַ סקאַנדאַל!

הקיצור, מע האָט זיך מיט די כבודים ווי עס איז איינגעטיילט.

איז געבליבען נאָך איין זאַך, סאַמע דאָס בעסטע: וואָז וועט מען נעמען משקה?

— משקה? — רופט זיך אָן שרה־רחל די באָבע. — איהר זאָלט שוין אַזאַ דאגה האָבען מיט אַלדאָס גוטס, ווי איהר האָט אַ דאגה מיט משקה!

און שרה־רחל האָט געחאַפּט אויף זיך דעם קעצענעם בורנוס און איז אוועק צו איהר איידעם יודעל דעם וויינער, וואָס מאַכט די זיסע בראָנפענס, און האָט איהם געבראַכט צו פיהרען אויפ׳ן ברית מיט צוויי פלעשלעך רויטען בראָנפען, וואָס מע רופט דאָס „קראַמבאַמבולי“. און אַז דער עולם האָט נאָך די פיש גענומען צו גלעזלעך „קראַמבאַמבולי“, איז מען באַלד געוואָרען לעבעדיג, פריי־ליך, און עס האָבען אָנגעהויבען פליהען לחיים׳ס.

— לחיים! — האָט געזאָגט דער „סנדקא“, רב חיים־חנא דער מלמד, אַ איד מיט איין אויסגעפּליקטער באָרד פון איין זייט און מיט אַ שוואַרצער גלאַנצענדיגער פּעטשיילע אויפ׳ן האַלז. — לחיים! לאָז גאָט העלפען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין בר־מצוה.

— לחיים! — האָט געזאָגט „כסא־של־אליהו“, העניך דער סטאָליר. — לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טרינקען אויף זיין חתונה!

און דער „בעל־מציצה“, אַסנה דער קורעלאָפּניטשקעס מאַן, איין אויסגעדינטער ניקאָלאַיעווסקי סאָלדאַט מיט גראָבע שוואַרצע

ליפּען, האָט אַרײַנגעהאַקט דרײַ כּוסות מיט אַ מאָל און איז אַװעק מיט זײַן װינשעװאַניע נאָך װײַטער:

— לחיים! לאָז גאָט געבען, מיר זאָלען דערלעבען טררררינקען אויף ברית'ען, אויף בר־מצוה'ס און אויף חתונות בײַ איהם, און בײַ זײַנע קינדער, און בײַ זײַנע אייניקלעך, און בײַ זײַנע אור־אור־אור־אייניקלעך!

און די װײַבער האָבען אויך גענומען צו קאַפּעטשקעלעך, און זענען געװאָרען רויטפּאַרביג און שטאַרק בערעדעװדיג, און האָבען גערעדט אַלע אינאײנעם, װי די גענז.

נאָכדעם האָבען די מאַנסבילען אַרויסגעטראָגען די טישען מיט די בענקלעך, אַראָפּגעװאָרפען, מחילה, די קאַפּאָטעס און האָבען געחאַפּט אַ טענצעל, מחילה, אין די תחתונים, װי, להבדיל, שמחת־תורה.

און אויפ'ן בעטעל, פערהאַנגען מיט אײן אַלטען צעריסענעם לײַליך, אַרומגעשטעקט פון אויבען ביז אַראָפּ מיט שיר־המעלות'ען, איז געזעסען רײזעל די קימפּעטורין מיט אַ ברעקעלע קינד אויף די הענד, געװיקעלט אין שמאַטעס. צוגעטולעט צו דער ברוסט. זי האָט געקוקט אויף די דאָזיגע גוטע מענשען, װאָס האָבען גע־װאונשען איהר אַזוי פיעל גוטס, זי װײסט ניט פאַר װאָס און פאַר װען, און האָט געקוקט אויף איהר קינד, איהר טרײסט:

— אינגאַנצען ע ר! ע ר מיט די בײנער!

און צװײ טרערען האָבען אַראָפּגעקאַפּעט פון איהרע שענע בלויע טיעפע אויגען, געקװיקעלט זיך איבער איהר בלאַס אויס־געמוטשעט פּנים און אַראָפּגעפאַלען אויף דער װײסער יונגער ברוסט.

נחת פון קינדער

מאָנאָלאָג.

געשריבען אין יאָהר 1901.

נחת פון קינדער

(מאָנאָלאָג).

— קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט. ווייט פון א נגיד. גאָרנישט. א בעל־הבית מיט א דירה איין אייגענע. האָטש וואָס האָט מען, משטיינס געזאָגט, ביי אונז פון א דירה? מכות! — נאָר נחת פון קינדער, קאָן איך מיך באַריהמען, האָב איך, ברוך־השם, מעהר פונ'ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע! ביי מיר, הערט איהר, אַז עס קומט א יום־טוב און עס קומען זיך צענויף אַלע קינ־דער, קיין עין־הרע, זיהן און טעכטער, שניר און איידעמס מיט אַלע אייניקלעך — ווער איז צו מיר גלייך?

למשל, נעמט פורים צו דער סעודה.

וואָס פאר א טעם, פרעג איך אייך, האָט א סעודה, אַז מע זעצט זיך צום טיש איינער אַליין מיט'ן ווייב און מע עסט?

נו, שטעלט אייך פאָר, אַז איך האָב שוין אָפּגעגעסען די פיש מיט דער יויך, לאָקשען, צימעס, דאָס, יענץ — נו וואָס? בלאָטע שבבלאָטע! א פערד, להבדיל, עסט אויך. א מענטש איז דאָך אָבער נישט קיין פערד. ובפרט א איד. ובפרט יום־טוב. ובפרט אזא יום־טוב, ווי פורים צו דער סעודה!

קודם כל — די קינדער, קיין עין־הרע.

אכט האָב איך, זאָלען געזונט זיין, אַלע אויסגעגעבענע. (געווען צוועלף — פיער זענען, די צו לענגערע יאָהר, אַוועקגע־גאַנגען). האַלב זענען זיהן, האַלב זענען טעכטער; פיער איידעמס

און פיער שניר; האָט איהר שוין, קיין עין־הרע, א קיימא־לן פון זעכצעהן.

היינט אייניקלעך, לעבען זאָלען זיי!

נישט צו פאַרזינדיגען. וואָרום אַלע טעכטער און אַלע שניר קינדלען, ברוך־השם, אַלע יאָהר; ביי וועמען ס'איז פאַרהאַן עלף. ביי וועמען — נייען, ביי וועמען זיעבען. קיין עקרות, אַזעלכע. הייסט דאָס, וואָס זאָלען חלילה נישט האָבען גאָר נישט, איז ביי מיר נישט פאַרהאַן.

נאָר מיט איין זוהן, מיט'ן מיטעלסטען, האָב איך געהאַט אַביסעל צו טהון: מיין שנור האָט א צייט קיין קינדער נישט געהאַט. נישטאָ און נישטאָ — און געננוג!

האָט זיך אָנגעהויבען א סדרה: דאָקטוירים, דער רבי, להבדיל דער טאַטער — עס העלפט נישט.

קיצור־הדבר, ס'איז געבליבען — גט'ען זיך.

מילא, גט'ען זיך — גט'ען זיך. ס'איז געקומען צום גט'ען זיך — וועך? וואָס? זי וויל ניט!

וואָס הייסט, זי וויל ניט? זי האָט איהם, זאָגט זי, ליעב. טפּש איינער! וואָס הערסט דו זי, זאָג איך, וואָס זי האָט דיך ליעב? זאָגט ער: איך האָב זי אויך ליעב. וואָס זאָגט איהר אויף דעם חכם? איך זאָג איהם „קינדער" — זאָגט ער „ליעב"!... וואָס זאָגט איהר אויף אַזאַ לעקיש?

קיצור־הדבר, זיי האָבען זיך נ י ש ט געט'גט. און גאָט האָט געהאָלפען — שוין א יאָהר זעכס, אז זי האָט אָנגעהויבען צו קינדלען, קינדעלט זי וואָס א יאָהר, וואָס א יאָהר; שיט מיך אָפּ מיט אייניקלעך!

איהר זאָלט זעהען ביי מיר אייניקלעך — אַלע געראָטענע. איינס שענער פון'ם אַנדערען, אין זייערע פנים'ער נישט אריינ־צוקוקען! איך זאָג אייך — אַנטיקלעך!

היינט ווי אַזוי לערנען זיי! טאַמער ווילט איהר א בלאַט גמרא — איז א בלאַט גמרא אויסוועניג. פון חומש מיט רש"י, מיט

תנ"ך, מיט דקדוק, מיט די אַלע איבעריגע היינטיגע שאַלעמויזען שמועסט מען ניט. זייער לייענען און זייער שרייבען אידיש און רוסיש און דייטש און פראַנצויזיש, און און און...

אז איך באַדאַרף אַמאָל אַ בריוועל איבערלייענען, איין אַד־רעס אָנשרייבען, צי וואָס, — ווערד אַ מלחמה: „זיידעניו, אַט וועל איך! זיידעניו, אַט וועל איך!"

אַ וואָס, איהר וועט פרעגען „פרנסה"? עט, פאַרהאַן אַ גרויסער גאָט! ער פיהרט אוים. אַ מאָל אַזוי, אַ מאָל אַזוי. אַ מאָל בעסער, אַ מאָל ערגער. מאַהלט אייך, מעהר ערגער ווי בע־סער — מע מוטשעט זיך און מע קומט דורך מיט'ן יאָהר, אַבי געזונט, ווי זאָגט איהר.

מיין עלטערען זוהן איז געגאַנגען ניט שלעכט. ער איז גע־זעסען אין אַ דאָרף, אין זלאַדיעווקע איז ער געזעסען, און געהאַט גאַנץ פיין פרנסה; נאָר אַז ס'איז אַרוים דער אוקאַז פונ'ם דריטען מאַי, האָט מען איהם געבעטען מחילה; האָט ער דאָך מסתמא גע'בריה'ט זיך, געוואָלט אויסווייזען, אַז ער איז ניט קיין „פּאַ־סעליוושייסיאַ", געבראַכט פּאַפּיערען, אַז ער זיצט דאָרטען נאָך פון ששת ימי בראשית, דערלאַנגט אין סענאַט. בקיצור, ס'האָט ניט געהאָלפען קיין שמע־ישראל, מע האָט איהם אַרויסגעטריבען, און ער קאָן נאָך ער היום צו זיך ניט קומען... זיצט ער ביי מיר מיט ווייב און קינדער. אַ ברירה האָט מען?

און דעם אַנדערען זוהן מיינעם געהט נעבאָך גלאַט נישט. וואָס ער זאָל ניט טהון — איז שלים־שלים־מזל, ווי זאָגט איהר, „מיט דער פּוטער אַראָפּ". קויפט ער תבואה, ווערד אַ זול. האַנ־דעלט ער אין אַכסען, פּגר'ען זיי. ריהרט ער זיך צו צו וואַלד, איז אַ וואַרעמער ווינטער — אַ בר־מזל! ער זאָל אַ קוק טהון אין טייך, וואָלטען גע'פּגר'ט אַלע פיש... האָב איך מיך מיישב געווען און זאָג איהם: „ווייסט דו וואָס? פּעקעל זיך אַריבער מיט ווייב און קינדער צו מיר. ממה נפשך!"...

דעם דריטען זוהן מיינעם איז יאַ געווען נישקשה, איז ער אין דער גרויסער שרפה, ניט היינט געדאַכט, אָפּגעברענט געוואָרען, אַרוים ווי די מאַמע האָט איהם געהאַט, און האָט נאָך געהאַט אויף זיך אַ גוט פּעקעל מיט אַ מסירה'לע, מיט אַ סלעדאַוואַטעל, מיט צרות, מיט אַ פּריזיוו — פרעגט ניט — ס'איז גוט!... היינט זיצט ער ביי מיר מיט דער גאַנצער חאַליאַסטרע. וואָס דענן?...

נאָר איין קלענערען זוהן מיינעם איז, קיין עין־הרע, גאַנץ נישקשה'דיג. שייך זאָגען נישקשה'דיג? קיין געלט האָט ער ניט, נאָר ער האָט אַ רייכען שוועהר. דאָס הייסט, ער איז ניט אַזוי רייך, ווי אַ בעל־פּרנסה, האָט געשעפטען אַ סך, אַ גרויסער דרעהער, אַ „קרוטיץ", זאָל דער אויבערשטער שומר ומציל זיין! ער דרעהט אַזוי לאַנג, ביז ער פאַרדרעהט אי זיך, אי יענעם. נאָר וואָס דענן? ער דרעהט זיך אַלע מאָל אוים, דער הונט. ער האָט שוין ניט איין מאָל גע'פּטר'ט אי זיין געלט, אי די קינדער'ס געלט. זאָג איך צו איהם: „וואָס האָט איהר געהאַט צו מיין זוהן'ס געלט?" זאָגט ער: „איהר האָט עפּים אריינגעלעגט אַ סך פּוטער?"... זאָג איך: מיין זוהן איז מיר דערוויי'ל אַ קינד". זאָגט ער: „און מיין טאָכטער איז ביי מיר ניט קיין קינד?" זאָג איך: „עט!" זאָגט ער: „בע!" זאָג איך: „מילא!" זאָגט ער: „בקיצור!" אַ וואָרט פאַר אַ וואָרט — האָב איך אוועקגערופען מיין שמוינער און זאָג צו איהם: „טהו אַ שפּיי, זאָג איך, אויף דיין שוועהר דעם נגיד, דעם דרעהער, און זעץ דיך אוועק ביי מיר — וואָס גאָט וועט גע־בען, אבי אינאיינעם"...

זעהט איהר, צו איידעמס האָב איך גאָר קיין גליק נישט. אָבער טאַקי לחלוטין ניט! דאָס הייסט, איך האָב צו זיי קיין טענות ניט, און שעם זיך חלילה נישט מיט זיי, וואָרום איך האָב, מעגט איהר מיר גלויבען, אַזעלכע איידעמס, וואָס דער גרעסטער גביר פאַרמאָגט זיי ניט. פיינע קינדער, מיוחסים, פאַרשוינען, קעפּמענטשען!

איינעם האָב איך איין איידעם פון גאָר אַ גרויסען יחוס, אַ צאַצקעלע, אַ זיידען קינד, אַ געראָטענער מיט אַלע מעלות און אַ גרויסער למדן, זיצט און לערענט. איך האַלט איהם ביי זיך אויף קעסט פון נאָך דער חתונה אָן, וואָרום ווען איהר זאָלט איהם קענען, וואָלט איהר אַליין געזאָגט, אַז ס'איז גאָר איין עבירה אַרויסצולאָזען אַזעלכם אויף דער וועלט — וואָס וועט פון איהם ווערען?

דעם אַנדערען איידעם האָב איך שוין נישט אַזאַ יחוס, נאָר דאָס קרן איז אָבער איין אַנטיק, דהיינו: וואָס ווילט איהר? שרייבען, און לייענען, און חשבונ'ען, און זינגען, און טאַנצען, און וואָס נים? היינט שפּיעלט ער אין שאָך — אַז מע שמועסט, ער יכול'ט! פון דעסטוועגען, הערט איהר, אַז ס'איז נים באַשערט, ווי זאָגט שלמה המלך: לא לחכמים לחם — אַלע קענערס געהען אָהן שטיוועל. איך האָב איהם שוין געפּרובט אויף אַלע זייטען: ער איז שוין געווען אַ פּאָסעסער, און אַ קרעמער, און אַ מלמד, און אַ שדכן — עם געהט נישט, האָטש צעריים זיך! זיצט ער איצט ביי מיר מיט די קינדער. איך וועל דאָך מיין טאָכטער אויף דער גאַס נים אַרויסוואַרפען!

נאָך איין איידעם האָב איך, שוין נישט אַזאַ גרויסער קענער, נאָר אויך נישט קיין אבי־וועד. דער גוטער קאָפּ מיט דער שענער האַנד, מיט דעם בלאַט גמרא, מיט'ן שענעם פּיסק — אַז ער רעדט, שיטען זיך פּערעל, אַ חיות צו הערען!

איין חסרון נאָר, וואָס ער איז צו איין איידעלער, כמעט אַ רוחניות, דאָס הייסט, ער איז נישט איבעריג געזונט. דאָס הייסט, אפילו אַז איהם וועט אַ קוק טהון אויף איהם אַזוי, איז ער, דאַכט זיך, גאָר נישט... נאָר וואָס דען? דאָס וואָס ער שוויצט. און דערצו נאָך דער הוסט! פון אַ צייט אַז ער האָט באַקומען אַ פּאַר־סקודנע הוסט מיט אַ מין קוויטש, און ס'איז איהם שווער צו חאַפּען דעם אָטהעם. דאָקטוירים הייסען איהם טרינקען מילך

און פאָהרען קיין בויבעריק אויף אַ דאַטשע. אהין פאָהרען, זאָגט מען, אַלע קראַנקע. דאָרטען, זאָגט מען, איז פאַראַן אַ וואַלד אַזעלכער, וואָס איז אַ רפואה צום הוסט. רעכען איך, אם ירצה השם, איבער אַ יאָהר זומער, אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען, זיך דורכפאָהרען מיט איהם קיין בויבעריק. דערווייל, ביז ער וועט אַמאָל ווערען געזונט, ליגט ער מיט'ן ווייב און קינדער, געוויינטליך, אויף מיינע פּלייצים. עפּיס אַ תירוץ?

היינט האָב איך נאָך איין איידעם, שוין גאָר אַ פּראָסטען, נאָר אַ האַרעפּאַשנעם יונג, דאָס הייסט, חלילה נישט קיין בעל־מלאכה, נישט קיין שניידער, נישט קיין שוסטער, נאָר קיין חדר־יונגעל אויך ניט.

ער איז אַ „פּיליער" איז ער; ער האַנדעלט מיט פיש האַנדעלט ער. זיין טאַטע האַנדעלט מיט פיש, זיין זיידע האָט געהאַנדעלט מיט פיש, די גאַנצע משפּחה זייערע ווייסען — נאָר פיש און נאָר פיש און נאָר פיש!

דאָס הייסט, זיי זענען אָפּילו גאַנץ עהרליכע אידען, אָרענטליכע, נאָר פּראָסטע מענטשלעך.

וועט איהר דאָך פרעגען: ווי קומט צו מיר אַזאַ איידעם? מסתמא איז דרינען פאַראַן אַ מעשה, ווי זאָגט מען: איין אַ טייך ווארפען זיך דורך אַלערליי העכט. מסתמא איז מיין טאָכטער'ס גליק אַזוי, אַז זי באַדאַרף האָבען אַ זאַ מאַן.

דאָס הייסט, האָבען האָב איך צו איהם גאָרניט; מיין טאָכטער לעבט פאַר איהם דווקא גליקליך. ווארום בטבע איז ער דווקא אַ גוט מענטשעל, אַ דימענט, צוגעלאָזט, הערט איהר, צו אונז אַלעמען ביז גאָר, וויפיעל ער פאַרדיענט גיט ער אָפּ איהר, און העלפט אויס יענע איידעמס מיינע און די זיהן ווי ווייט מעגליך. וואָס איז שייך זאָגען? — ער האָרעוועט כמעט איינגאַנצען אויף אונז, און האָט פאַר אונז אַלעמען דרך־ארץ. ווארום ער ווייסט

גאַנץ גוט, ער פיהלט, פאַרשטעהט איהר מיך, ווער ע ר איז און ווער מ י ר זענען; ער איז ער און מיר זענען פאַרט מיר! מיט דער האַנד, הערט איהר, קאָן מען דאָס ניט אוועקמאַכען.

וואָרום אז עס מאַכט זיך אַמאָל, מע קומט זיך צענויף צווי־שען מענטשען, און מיינע קינדער מאַכען אַ שמועס מכח די קליינע אותיות, עפּיס אַ דין אין שלחן־ערוך, צי אַ שאַרף שטיקעל גמרא, צי גלאַט אַ פּסוק, מוז ער נעבאַך זיצען און שטומען. וואָרום ס'איז פאַר איהם, ניט דאָ געדאַכט, אַ סוד!

אודאי מעג ער זיך איבערנעמען, וואָס ער האָט אַזוינע שוואָ־גערס, און מעג האַרעווען פון זייערטוועגען! ווי זאָגט איהר? ניט אַזוי? האָ?

אַצינד, אַז איהר זענט שוין אַביסעל בעקאַנט מיט מיין גע־זינדעל, פאַרשטעהט איהר שוין וואָס פאַר אַ ש מ ח ה ביי מיר איז און וואָס פאַר אַ נחת איך האָב, אַז עס קומט אַ יום־טוב, למשל, פּורים צו דער סעודה, און אַלע קינדער מיט אַלע אייניקלעך, קיין עין־הרע, זעצען זיך אוים אַרום טיש, און מע מאַכט המוציא איבער דעם שענעם גרויסען קלוגען פּורים־קוילעטש, וואָס מיט זאַפראַן און מיט ראָזינקעס אָרומגעשטעקט, מיט די גוטע געפּעפערטע און געצוקערטע פיש מיט חריין, מיט די גוטע געלע לאַנגע לאָקשען מיט יויך, און מע נעמט צו קאַפּלעך משקה, אַז גאָט העלפּט אַ פּלעשעל ווימאַראַזיג, אַיין אמת'ער אַ „קאַוועשאַנער“, אָדער אַ גלעזעלע גוטען ווישניק, אַבי ס'איז נאָר דאָ, און פאַר גויט — איז אַ פּראָסט ביסעל יי"ש אויך אַ סחורה, און מע טהוט אַ זינג, איך דעם שושנת יעקב, און נאָך אַ מאָל — שושנת יעקב! און ווידער אַ מאָל — שושנת יעקב! טהוען אַ חאַפּ־אונטער די קינדער:

צהלה ושמחה!

און די קליינע שקצים, די אייניקלעך, אויפ'ן דינעם קול'כעל:

אור ליהודים! אור ליהודים! אור ליהודים!

און מע געהט נאָך אַ טענצעל אויך, — דעמאָלט ווער איז צו מיר גלייך? וואָס מיר בראָצקי? ווער מיר רויטשילד? אַ מלך, ווי איהר זעהט מיך אַ אידען, אַ מלך!

קיין נגיד, הערט איהר, בין איך ניט, נאָר נחת פון קינדער האָב איך, ברוך־השם, מעהר פונ'ם גרעסטען גביר אין כתרילעווקע!

אַ פערשטעהרטע חתונה

געשריבען אין יאַהר 1902.

א פערשטעהרטע חתונה

ווי אזוי זאָל זיך נח צעלניקער נישט פרייהען, אז גאָט האָט איהם געהאָלפען, ער גיט אוים דאָם לעצטע קינד, ער מאַכט חתונה די יונגסטע טאָכטער?

פאַר וועמען?

למאי נפקא־מינה — צי פאַר ברוכ׳ען, צי פאַר זרח׳ען, צי פאַר פייטלען, צי פאַר טרייטלען? — אויסגעגעבען, חתונה געמאַכט — און איין עק!

מיינט איהר דאָך, אז נח צעלניקער איז אזא פאָטער, וואָס פטר׳ט אראָפּ א טאָכטער, א האַרב פון די פלייצעס, גלאַט אזוי, אבי פטור געוואָרען? האָט איהר א טעות!

אזא פאָטער, ווי נח, האָט איהר ניט דעם צווייטען אין דער וועלט.

דאָס גאַנצע לעבען זיינס האָט ער מקריב געווען פון די קינדערם וועגען: געהאָרעוועט, אויסגעריסען געוואָרען, גאַנצע טעג אויף דער היטץ, גאַנצע נעכט אויפ׳ן פראָסט, זיך געשלעפּט אין רעגענס און אין בלאָטעס, שוין געלעגען וויפיעל מאָל אונטער׳ן וואָגען אויך, א פאָר מאָל ווינטער אין א פּאָלאָנקע, זיך צוגעקיהלט די לונג, בעקומען א מאָדנע הוסט — איהר פרעגט, ווי אזוי מע ווערד פערשוואָרצט? אנו, פּרובט אויסהאַלטען א ווייב מיט קינדער פון א צעלניק־קראָם, א „גאַלאַנטעריי־געשעפט“, אין כתרי־לעווקע!

אז די קינדער זענען געוועזן קליינינקע, פלעגט זיך נח אליין שלאָגן מיט זיי קאָפּ אַן וואַנד: וויקלען, האָדעווען, צוואָגען — אַלסדינג.

וועט איהר דאָך פרעגען: וואו איז געווען די מאַמע זייערע?

די מאַמע זייערע, זעלדע, איז געווען פּערנומען אין געשעפט, מעהר צווישען פּריצים; ער — אין שטאָדט, זי — אין דער סביבה.

פאר וואָס עפּיס זי, ניט ער? זי פערשטעהט די שפּראַך, קאָן רעדען מיט אַ פּריץ, איין בריה אויף אַפּזעצען אַ שטיקעל סחורה אין דער פרעמד.

מיט דער שטאָדט קאָן זעלדע נישט האַנדלען. אַנקוקען קאָן זי ניט די כתרילעווקער קונים — זיי זענען צו קלוג! פּריצים — די זענען גאָר אַנדערע מענשען. אַ פּריץ, אַז מע זאָגט איהם „יאַק באָגאַ קאָחאַם" — גלויבט ער, און אַ כתרילעווקער איד, איהר זאָלט פאר איהם, שונאי־ציון, חאַפּען די ערד, וועט ער אייך ענטפערען מיט אַ שמייכעלע:

— למאַי זאָלט איהר זיך שווערען? איהר זענט ביי מיר באַגלויבט אָהן אַ שבועה!...

נדן גיט נח צעלניקער דער יונגסטער טאָכטער זיינער פינף און זיבעציג; דאָס הייסט, צוזאָגען האָט ער צוגעזאָגט ק"ן, פינף און זיבעציג בשעת תנאים, און פינף און זיבעציג שפּעטער, „לבשירהחיב"...

איז אָבער דער „לבשירהחיב" נאָך נישט געקומען.

אויף דעם „לבשירהחיב" קוקט־אַרוים גאַנץ כתרילעווקע שוין אַ שאָק מיט יאָהרען, און נישטאָ איהם.

ער וועט אַמאָל קומען, צי ניין? עס קאָן זיין! מיט וואָס איז ער ערגער פון משיח'ן? וואַרטען דען ניט אידען אויף משיח'ן?...

קיצור־הדבר, זייט זיכער, דער שידוך וועט זיך איבער נדן נישט צעגעהן. וואָרום ס'איז אַ היימישע זאַך: די מחותנים

קענען זיך און האבען זיך ליעב; די מחותנת'טעס קענען זיך און האבען זיך ליעב; חתן־כלה קענען זיך און האבען זיך לי...

איך האב מיך שיער ניט ארויסגעחאפט מיט א ווארט! אז איהר וועט מיר צוזאגען, אז עס וועט זיין בסוד, וועל איך אייך עפים דערצעהלען.

נאך איידער ס'איז איינגעפאלען רב שלום־שכנא דעם שדכן, ער זאל רעדען דעם דאזיגען שידוך, האבען זיך חתן־כלה שוין לאנג געקענט און געשריבען בריוולעך. וואס זיי אליין טאקי האבען זיך איינס דאס אנדערע איבערגעגעבען.

ער האט געלערענט אין חדר, און זי איז געשטאנען אין קלייט.

איינמאל געהט ער פארביי מיט'ן תפילין־זעקעל אין בית־מדרש אריין, ראש־חודש איז דאס געווען, דערזעהט ער זי שטעהן ביי דער טיר אין א רויט סיצען קליידעל, וואס זי אליין טאקי האט דאס אויפגענייהט, מיט א ווייס געשטיקט שאלעכעל אויפ'ן קאפ, אויך איהר אייגענע ארבייט, און איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען קוקען גלייך אויף איהם און שמייכלען.

האט זיך איהם אויסגעדאכט, אז דאס קוקט זי אויף איהם. די זון האט געשמאלעט, און א ווארעם ווינטעל האט זיך פער'גנבה'ט, א גלעט געטהאן די פאה, און ער האט א מורקע געטהאן: „פריידעל — א היבשע נקבה!"...

האט ער נאכדעם נישט געקאנט דאווענען — זי איז איהם געשטאנען פאר די אויגען.

סאמע צו הלל, צו „מן־המצר", דערמאנט ער זיך אן דעם צעלניקער'ס טאכטער און אן איהרע שענע שווארצע גרויסע אויגען, צעשאקעלט ער זיך און שרייט דעם „מן־המצר" אויף א קול, טאמער וועט ער פערגעסען.

ער געהט פון בית־המדרש אהיים און קוקט אהין, טאמער וועט ער דערזעהען פריידלען.

ער קומט אין חדר אריין, נעמט זיך צו דער גמרא, קוקט אריין אין תוספות — דערזעהט ער פריידלען.

ביינאַכט אין חלום זעהט ער פריידלען — אומעטום פריידעל!

רב שלום־שכנא דער שדכן איז געפאַלען אויף א גלייכער זאַך. ער איז געקומען צו נח צעלניקער אין קלייט אריין איהם פאַרלעגען דעם שדוך פאר זיין יונגסטער טאָכטער מיט ברוך בן־ציון'ס יונגעל דוד, און האָט ארויסגענומען דאָס פושקעלע טאַבעקע און אנגעהויבען אויסרעכענען, וואָס פאַר איין אַנטיק ער האָט איהם געבראַכט צו טראָגען פאַר זיין טאָכטער. האָט זיך פריידעל געמוזט אָפּקעהרען אַן אַ זייט, מע זאָל ניט זעהען, ווי זי איז רויט געוואָרען.

ביי איהר אויפ'ן ווייסען האַלז, פערשטעהט איהר מיך, איז געהאַנגען א בענדעל, און אויפ'ן בענדעל איז געהאַנגען א קניפּעל, און אין דעם קניפּעל האָט זיך געפונען אַ בריוועל, און אין בריוועל איז געשטאַנען געשריבען אויף אידיש מיט זעהר א שענער האַנד־שריפט, מיט ציקלעך און מיט קוועטשלעך און מיט דריידלעך, די דאָזיגע ווערטער:

„טהייערסטע און ליעבסטע נשמה! מיין פריינד
און מיין קרוין, מיין חיות און מיין לעבען! פריידעל.
„געזונד זאָלסט דו זיין! ווען אונזער טייך זאָל זיין
„פון גאָלע טינט, און דער וואַלד זאָל זיין גאָלע פּענעס,
„און די גאַנצע וועלט זאָל זיין פּאַפּיער, און איך זאָל
„שרייבען צו דיר גאַנצע טעג מיט גאַנצע נעכט, וואָלט
„איך דיר נישט געקאָנט אַרויסשרייבען קיין צעהנטער־
„זענדר־חלק אפילו פון דעם, וואָס מיין האַרץ טהוט
„פיהלען צו דיר פון דער ערשטער מינוט אַן, וואָס איך
„האָב דערזעהען דיין ליכטיג פּנים, וואָס איז שענער
„פון דער זון, און דערהערט דיין זיס קול, וואָס איז
„זיסער פונ'ם זיסטען וויין..."

און אזוי ווייטער.

דאָס פּאַרעל האָט לאַנג־לאַנג ארויסגעקוקט אויף רב שלום שכנא דעם שדכן, ער זאָל פאַלען אויפ'ן שדוך. און אז דער שדוך

איז געוואָרען אַ שדוך, האָט דער חתן געשיקט דער כלה אַ פּאָר גילדענע אויהרינגלעך פאַר פּופּצעהן קאַרבען, און די כלה האָט אויסגענייהט דעם חתן מיט זילבער אויף סאַמעט אַ נײַ תפילין־זעקעל, אַ מגן־דוד מיט צוויי לייבען און מיט אַ קרוין פון אויבען, וואָס מע האָט דאָס בעדאַרפט אַנקוקען אויף חדושים!

קיין גלייבען איז נישט געווען צו דעם פּאַרעל אויף דער וועלט. שטיל, אָהן ווערטער, האָבען זיי געצעהלט די וואָכען, די טעג, די שעות, די מינוטען צו דער חופּה — אויף שבת־נחמו איז אָפּגעשטעלט געוואָרען די חתונה — און די גליקליכע צייט איז געקומען, אין אַ גוטער שעה, אַ מזל'דיגער שעה.

ווער עס האָט ניט געזעהען זעלדע די צעלניקערין אינ'ם טאָג פון איהר פריידעל'ס חופּה אַרומלויפען מיט'ן זיידענעם טיכעל, פערבונדען פון יענער זייט האַלז מיט צוויי שפּיצען, און שרייען מיט אַ הייזעריג קול: „וואו איז ערגיץ נח, וויסט איז מיר?" — דער האָט קיין שענס ניט געזעהען און דער פערשטעהט ניט, וואָס הייסט „פערטאַרעראַמט!"

— חתן־כלה פאַסטען, — האָט זי געשריגען מיט אַ קוויטש — און איהם האָט דער גוטער יאָהר! נח, וואו ביזט דו ערגיץ? גוואַלד, נח, איך וועל דאָס ניט אויסהאַלטען, נח!

— וואו איז דער מחותן? — האָבען איהר געהאָלפען שרייען חתן'ס צד. — שוין צייט באַזעצען די כלה! וואו איז דער מחותן?

און דער „מחותן" איז געזעסען אין אַ ווינקעלע; ער האָט זיך פערקלויבען אַהין מיט אַ גוטען ברודער, רב משה־יוסי דעם רב'ס איידעם, און דערצעהלט איהם אויס זיין ביטער האַרץ, וואָס פאַר אַ פערשטעהרטע חתונה ער האָט.

אַלע טעכטער, קיין עין־הרע, חתונה געמאַכט, ווי עס געהער צו זיין; אַלע מאָל אַראָפּגעבראַכט די יעהופּעצער כלי־זמר; געקומען צו דער מיזינקע — ניטאָ קיין כלי־זמר! אַ חאַפּענדיגע חתונה! אַ פערשטעהרטע חתונה!

משה־יוסי דעם רבֿ'ס איידעם גלעט זיך דאָס בערדעל, קוקט מיט שמייכעלדיגע אויגעלעך אויף דעם נארישען מחותן און זאָגט צו איהם:

— אָט האָט איהר דאָך כלי־זמר. די היגע כלי־זמר זענען דענן קיין כלי־זמר ניט?

— אויך מיר כלי־זמר! — מאַכט צו איהם נח. — אַ חתונה אָהן יעהופּעצער כלי־זמר!

ווען נח ווייסט דאָס פריהער, אַז די יעהופּעצער כלי־זמר וועלען ניט קאָנען זיין, לעגט ער אָפּ די חתונה אויף חצי אלול. שפּעטער, נאָך דער חופּה, האָט ער וויעדער ניט געסטייעט.

— וואו איז נח? — שרייט כלה'ס צד.

— וואו איז דער מחותן? — שרייט חתנ'ס צד.

— דער מחותן? דער מחותן?

זעלדע געפינט איהם און גיט איהם אַ רעכטען פּסק, טהוט אַ פּלעסק בשעת מעשה מיט די הענד:

— שען מאַכסט דו חתונה די מיזינקע, וועה איז מיר!

— אָהן די יעהופּעצער כלי־זמר — מאַכט נח — איז דאָס ביי מיר אַ לויה, נישט קיין חתונה, אַ פאַרשטעהרטע חתונה!

— גאָט איז מיט דיר, נח, וואָס רעדסט דו, נח? — זאָגט צו איהם זעלדע מיט פייער. — כתרילעווקער כלי־זמר זענען קיין אידען ניט? כתרילעווקער כלי־זמר האָבען קיין קינדער ניט? כתרילעווקער כלי־זמר באַדאַרפען נישט עסען? אי־פע — שע־מען מעגסט דו זיך, שעמען אין דיין ווייטען האַלז אריין!... רב יהושע־העשיל, אַ פריילכס!

און רב יהושע־העשיל דער כלי זמר, איין עלטערער איד מיט אַ וואַטאָווער קאַפּאָטע, מיט גראָבע פּאות און מיט אַ לאַנ־גען טלית־קטן, טהוט אַ קלאַפּ מיט'ן סמיטשיק איבער'ן פיעדעל, און אַ וואונק צו דער חברה — און כתרילעווקער כלי־זמר בעווייזען, אַז זיי זענען אויך נישט קיין „יאָלדען": זיי שפּיעלען אַ

פרייליכס, ארבייטען אויף אַלע כלים, רייסען די סטרונעס, ברומען אויפ'ן באַס, בלאָזען אין די טרומייטען, פייפען אויף די פלייטען, קלאַפּען אין די טאַצען. דער עולם פּלעסקעט צו מיט די הענד, צעשפּרייט זיך, מאַכט די ראָד גרעסער און גרעסער. די מחותנים מיט די מחותנת'טעס פון ביידע צדדים נעמען זיך פאַר די הענד און מע געהט אַ פריילכס.

ניש מ פאַר קיין
אידען געדאַכט

געשריבען אין יאָהר 1902.

נישט פאַר קיין אידען געדאַכט

זיידעל רב שעיה'ס איז אַ יונגערמאַן, וואָס זיצט אויף קעסט, טהוט נישט קיין האַנד אין קאַלט וואַסער, זיצט און לערענט, האָטש ער האָט שוין עטליכע קינדער. נאָר וואָס האָט ער צו דאגה'ן, אַז ער איז אַ בן יחיד, און רב שעיה איז אַ איד אַ נגיד — איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר איז דאָס אינגאַנצען זיינס.

רב שעיה איז כל־ימיו געווען אַ איד אַ בעל־הלואה. זיין „קאַפּיטאַל" איז געווען צעוואָרפען איבער דער גאַנצער שטאָדט. ס'איז ניט געווען איין כתרילעווקער, וואָס זאָל ניט זיין שולדיג רב שעיה'ן קיין געלד. און דערפאַר האָט ביי איהם אין שטוב תמיד געקאָכט, ווי אין אַ קעסעל: דער אריין, דער אַרויס, דאָרט גענומען, דאָ געגעבען.

ס'איז ביי איהם געווען, להבדיל, אַ „קאַנטאָר", אַ „באַנק" — אַ באַנק, נאָר אָהן געפּאַרבטע טישען און טישלעך, אָהן מענשען אַ סך מיט ווייסע מאַנישקעס, מיט פערדרעהטע וואָנצים און מיט לאַנגע נעגעל, אָהן פענסטערלעך מיט גראַטעס, אָהן אייזערנע שאַפעס און אָהן מורא'דיגע קאָנטאָביכער און גראָסביכער, וואָס מע קאָן מיט זיי הרג'ענען אַ מענשען.

ביי רב שעיה'ן אין שטוב איז געשטאַנען נאָר איין טישעל, אויפ'ן טישעל איז געשטאַנען אַ „טינטורעל" מיט אַ „זעמדערעל", און איטליכס מאָל, וואָס מע האָט בעדאַרפט פערשרייבען, פלעגט מען מוזען אָנשפּייען אין „טינטורעל", וואָרום אַנדערש האָט דאָס

ניט געוואָלט געבען קיין טינט. און ווייטער איז געווען אין טי־שעל א טישקעסטעל מיט צוויי רינגלעך מיט א גרויסען שלאָס. דאָרט, אין טישקעסטעל, איז געווען דאָס „קאָנטאָבוך" מיט אַלע חשבונות, וואָס רב שעיה אַליין טאַקי האָט זיי געפיהרט על־פי זיין אייגענער בוכהאַלטעריע. היינו, ווי אַזוי?

דאָס ביכעל איז בעשטאַנען פון צוויי און פופציג בלעטלעך, אויף יעדען בלעטעל איז געשטאַנען די סדרה פון דער וואָך, צעווירעט אויף צווייען, פון איין זייט קבלתי*, פון דער אַנדערער זייט נתתי** — און דאָרט איז געווען פערשריבען אַזוי:

קבלתי מר' גרשון פופיק על פי קוויטעל פרשה בראשית ב' רו"כ.	נתתי לר' שמחה לעמעשקע על־פי קוויטעל פרשה פקודי י"ג רו"כ.
קבלתי מר' פייוויל שמוים על־פי קוויטעל פרשה פקודי ד' רו"כ.	נתתי עוד לר' גרשון פופיק ז' רו"כ.
קבלתי מר' שמחה לעמיש־קע א' רו"כ.	לא נתתי עוד לר' פייוויל שמוים י"ב רו"כ כי ס'איז פארפאַלען.
לא קבלתי מר' גרשון פופיק על פרשת נח, לא קבלתי גם על פרשה לך־לך.	הבטחתי*** לר' שמחה ליתן עוד י"א רו"כ.

ווי אַזוי איז דאָס רב שעיה אַרויסגעקראָכען פון די דאָזיגע חשבונות — ווייסט נאָר איין גאָט! פון דעסטוועגען, וועל איך אייך בעטען, האָט קיין יסורים ניט, ס'איז ניט געווען קיין פּראָ־טעסטען, קיין פּראָצעסען, קיין לאָרענישען: איטליכער האָט

---

* גענומען. — ** געגעבען. — *** צוגעזאָגט.

געוואוסט, אַז טאַמער הערט ער אויף צו צאָהלען, ווערד ער אוים בטוח, — אַ פאַרפאַלענער אויף אייביג!

און אַזוי האָט זיך דאָס רעדעל געדרעהט, געדרעהט אַ צייט מיט יאָהרען, זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף קיין מינוט, ביז...

ביז רב שעיה איז געשטאָרבען.

רב שעיה איז געשטאָרבען, און זיידעל רב שעיה'ס האָט איבערגענומען דאָס געשעפט.

דורכגעלאָזט „שלשים", האָט זיך זיידעל קודם כל גענומען צו די חשבונות און איז אָפּגעזעסען איבער די ביכער אַ וואָך דריי, געזעסען און געשריבען, געשריבען און גערעכענט, און האָט געשיקט רופען די בעלי־חובות און רופט זיך אָן צו זיי:

— איהר זאָלט וויסען זיין, רבותים, אַז איך בין געזעסען די גאַנצע צייט איבער אייערע חשבונות, גערעכענט און גערעכענט, און האָב אויסגערעכענט, אַז עס קומט שוין מעהר פון אייך קיין געלט ניט, איהר זענט ריין.

— וואָס הייסט, עס קומט פון אונז קיין געלט ניט? וואָס הייסט, מיר זענען ריין?

— אַזוי, וואָרום „על פּי אַלגעברע" האָט איהר באַצאָהלט פּראָצענט און פּראָצענט דפּראָצענט זיעבעצעהן מאָל אַזוי פיעל נאָך מיט דריי זעכצעהנטעל, וויפיעל איהר זענט שולדיג געווען. נאָט אייך אָפּ אייערע קוויטלעך.

דערהערט אַזעלכע דבורים, זענען די כתרילעווקער געוואָרען אַנגעצונדען. זיי האָבען גערעכענט, אַז דאָ מוז ליגען עפּיס אַ המצאה'לע, אַ שמד־שטיק, ניט אַנדערש; האָבען זיי איהם אַ שמיץ געטהאָן די קוויטלעך צוריק אין פּנים אריין און האָבען געמאַכט אַ „ויצעקו".

— ער וויל אונז קוילען! קוילען אָהן אַ מעסער! רב שעיה, זאָל האָבען אַ ליכטיגען גן עדן, האָט מיט אונז געהאַנ־דעלט אַזוי פיעל יאָהרען; זיין קעשענע איז פאַר אונז תמיד

געוועזן אַפּען; קומט ער צו געהן איצט און וויל אונז שטעלען אין דער בלאָטע!

— נאַראָנים! — שרייט צו זיי זיידעל. — וואָס פאַר נאַראָנים, בהמות איהר זענט! מע זאָגט אייך, אַז איהר זענט ריין, נישט פונ׳ם קאָפּ זאָגט מען אייך, „על פּי אַלגעברע״!

— וואָס דערצעהלט ער אונז פּזמונות — „אַלבעגרע״! לאָמיר זיך פאַרלאָזען אויף מענטשען, לאָמיר פרעגען אַ רב.

— צום רב! צום רב! — האָבען געשריען אַלע אין איין קול, און מען איז געגאַנגען צום רב, רב יוזיפיל דעם רב.

ביי׳ם רב האָט זיך צענויפגעקליבען כמעט די גאַנצע שטאָדט. ס׳איז געוועזן אַ ליאַרם, אַ געשריי עד לב השמים.

זיידעל האָט געלאָזט אַלעמען רעדען — לאָז זיך איטליכער זאָגען וואָס ער וויל; און ערשט נאָכדעם, אַז אַלע האָבען זיך גוט אויסגעשריען, האָט ער געבעטען, אַז דער עולם זאָל אויף אַ ווייל אַרויסגעהן, ער וויל בלייבען מיט׳ן רב אַליין, ער בעדאַרף איהם עפּיס זאָגען אונטער פיער אויגען.

וואָס ס׳איז פאָרגעקומען צווישען זיידלען מיט רב יוזיפיל דעם רב — ווייסט קיינער נישט.

מע זאָגט, אַז זיי האָבען געהאַט צווישען זיך אַ לאַנגען וויכוח. זיידעל האָט איהם אויסגעוויזען, אַז מע טאָר נישט נעמען קיין פּראָצענט, ווארום על־פּי חקירה איז פּראָצענט גזילה; אַ מענש, וואָס לעבט פון פּראָצענט, זאָגט ער, איז ערגער פון ערגער, עס קומט אויס, זאָגט ער, אַז אַלע דאַרפען האַרעווען. וואו זשע איז יושר?

רב יוזיפיל דער רב האָט זיך אפילו געפּרובט איהם איבערשפּאַרען מיט „תקון מהר״ם ז״ל״, מיט׳ן „ישוב־העולם״, אָהן דעם וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום ניט האָבען, און אַזוי ווייטער; האָט איהם דערויף זיידעל אָפּגעענטפערט, אַז נאָך זיין שכל נאָך קומט אויס, אַז דער „קיום״ איז גאָר קיין קיום ניט, עס געפעהלט איהם גאָר נישט די גאַנצע וועלט, ווי אַזוי זי פיהרט זיך.

— וואָס איז דאָס פֿאַר אַ וועלט, — פֿרעגט ער ביי רב יוזיפֿיל דעם רב — אַז אויסהאַפּען אַ בייגעל פֿאַר אַ גראָשען, בשעת איך בין הונגעריג, הייסט גע'גזל'ט, און אָפּראַבעווען אַ שטאָדט מיט אלמנות מיט יתומים, צונעמען ביי זיי דעם לעצטען ביסען, הייסט דאָס „געשטעלט זיך“? פֿאַר אָפּהאַקען אַ פֿינגער קומט „קאַטערזשנע סיביר“, און פֿאַר אויסקוילען אַכציג טויזענד איינגלענדער אין אַפֿריקע, ווי אַכסען, באַקומט מען אַ גילדענעם „מענדאַל“ זאַ חראַבראָסט?...

— ס'איז אַ יושר? — מאַכט ער צו רב יוזיפֿיל דעם רב און נעמט איהם אָן ביי דער לאַץ פֿון דער קאַפּאָטע. — ס'איז אַ יושר? אָט פֿאָהרט אַרום דער אַלטער ק ר י ג ע ר נעבאָך. דער מלכות פֿון די בויערען, קלאַפּט אין אַלע טירען, בעט רחמים, מע זאָל רחמנות האָבען אויף זיין אָרעם לאַנד; ער וויל נישט מעהר נאָר אַ דין־תורה, ער וויל זיך פֿאַרלאָזען אויף מענטשען. וואָס מענטשען וועלען פּסק'ענען. זאָגט דער: ער וויל זיך ניט מישען, און דער זאָגט: סע פּאַסט איהם ניט פֿאַר יענעם... דער אַזוי, יענער אַזוי, — דערווייל גיסט זיך בלוט. וואו איז יושר, פֿרעג איך אייך, וואו איז מענטשליכקייט? און איהר זאָגט מיר גאָר „ישוב“, „מנהג־העולם“, דער „קיום“ פֿון דער וועלט! אַ שענער קיום! אַ שענע וועלט!...

און נאָך כדומה אין אַזעלכע ווילדע חקירות איז זיידעל אַריין מיט'ן רב, פֿערקראָכען, ווי מע זאָגט, אין „אלף־הששי“, העט־העט אין די ווייטע דרכים אַריין, אָנגעהויבען אָפּלייקענען מיינס און דיינס און שותפֿות'דיגס, אָנגעהויבען אָפּלאַכען, רעדען, ווי מע זאָגט, על ה' ועל משיחו ועל נגתקה...

האָט שוין רב יוזיפֿיל דער רב מעהר נישט געהאַט מיט איהם וואָס צו רעדען און האָט שוין ווייטער נישט געוואָלט הערען אפֿילו, זיך פֿערשטעלט די אויהערען מיט ביידע הענד און גע־שריגען:

— גענוג! גענוג! גענוג!

אַז זיידעל איז געגאַנגען אהיים, האָט זיך רב יוזיפּיל דער רב אָנגערופען צום עולם מיט אַ זיפץ:

— נעבאַך אַ וואוילער יונגערמאַן און אַיין אײדעלער יונגער־מאַן און אַ ליטישער יונגערמאַן, נאָר **נישט פאַר קיין אידען געדאַכט**...

און בשעת מעשה האָט ער בעוויזען מיט'ן פינגער אויפ'ן שטערן, און אַלע האָבען פערשטאַנען, וואָס ער מיינט.

דרייפוס אין כתרילעווקע

געשריבען אין יאהר 1902.

דרייפוס אין כתרילעווקע

איך ווייס ניט, אויב די מעשה פון דרייפוס'ען האט נאך ערגיץ אנגעמאכט אזא רעש, ווי אין כתרילעווקע.

אין פאריז, זאגט מען, האט דאס אויך געקאכט, ווי אין א קעסעל. גאזעטען האבען געשריבען, גענעראלען האבען זיך געשאסען, און ווייסע־חברה'ניקעס זענען ארומגעלאפען איבער די גאסען, ווי משוגעים, געווארפען היטלען און געארבייט מעשים. דער האט געשריגען: „וויוו דרייפוס!" און דער האט געשריגען: „וויוו עסטערהאזי!" און אידען האט מען דערווייל געשמירט, גע־מאכט מיט דער בלאטע, ווי געוויינטליך... נאר אזוי פיעל עגמת־נפש מיט אזוי פיעל יסורים און בזיונות, ווי כתרילעווקע האט דערפון געהאט — דאס וועט פאריז ניט האבען ביז משיח וועט קומען.

פון וואנען איז מען אין כתרילעווקע געוואהר געווארען פון דרייפוס'ען — דאס זאלט איהר ניט פרעגען. ווארום למאי ווייסט מען דארטען פון דער מלחמה, וואס די אייגלענדער האַ־בען געפיהרט מיט די בויערען? פון וואנען ווייסען זיי וואס אין קיטאיי טהוט זיך? וואס פאר א מחותן איז כתרילעווקע מיט קיטאיי? די גרויסע מסחרים, וואס זיי פיהרען מיט דער וועלט? טיי בעקומען זיי פון וויסאצקי'ן פון מאסקווע, און דאס געלע זומערשטאף, וואס מען רופט דאס „טשע־שון־טשא", טראגט מען

נישט אין כתרילעווקע. דאָס איז נישט פאַר זייער בייטעל. דאַנ־קען גאָט, אַז מע קאָן טראָגען זומער אַ נאַקידקע האַטש פון פאַרוסינע; אַניט, האָט מען אַ ברירה געהן גאַר אַזוי, דאָס הייסט, מחילה, אין תחתונים און פון אויבען אַ ציצענעם אַרבע־כנפות, און מע שוויצט פון דעסטוועגען גאַנץ געשמאַק, אבי ס'איז נאַר אַ הייסער זומער.

בלייבט דאָך אַלץ די אייגענע קשיא: פון וואַנען האָט פאַרט כתרילעווקע אָנגעשמעקט די מעשה פון דרייפוס'ען? פון זיידלען.

זיידעל רב שעיה'ס איז דער איינציגער איז שטאָדט, וואָס שרייבט־אויס דעם „צפירה". און אַלע נייעסען, וואָס טהוען זיך אָפּ אויף דער וועלט, ווערד מען געוואָהר פון איהם, דאָס הייסט, ניט פון איהם, נאָר דורך איהם. ער לייענט זיי, און זיי פערטייטשען; ער דערצעהלט, און זיי לערנען דעם פשט: ער זאָגט וואָס סע שטעהט, און זיי דרינגען אָפּט פערקעהרט, וואָרום זיי פערשטעהען בעסער.

*

ויהי היום, איז געקומען זיידעל רב שעיה'ס אין בית־המדרש אריין און דערצעהלט אַ מעשה, אַז אין פּאַריז האָט מען גע'משפט אַ אידישען קאַפּיטאַן, איינעם אַ דרייפוס, דערפאַר, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבען נויטיגע פּאַפּיערען פון דער מלוכה. איז דאָס אין איין אויהער אריין, פונ'ם אַנדערען אַרויס. איינער האָט זיך אַ זאָג געטהאָן פאַרבייגעהענדיג:

— וואָס טהוט ניט אַ איד צוליעב פּרנסה?

דער אַנדערער האָט געהאַט אַ נקמה:

— אַ מצוה! לאָז אַ אידעלע ניט קריכען אויבענאָן און זיך ניט מישען צווישען קיסרים!

שפּעטער, אַז זיידעל איז געקומען און האָט דערצעהלט אַ נייע מעשה, אַז די גאַנצע געשיכטע איז גאָר געווען אַ בלבול, אַז

דער אידישער קאפּיטאַן, דער דרייפוס, וואָס מע האָט איהם פערשיקט, איז גאָט די נשמה שולדיג, ס'איז גאָר אַ גאַנצע אינטריגע פון עטליכע גענעראַלען, וואָס האָבען זיך עפּיס צעאַמפּערט — דעמאָלט האָט זיך שוין דאָס שטעדטעל אַביסעל פּעראינטערעסירט, און דרייפוס איז געוואָרען אַ כתרילעווקער. וואו צווי איז ער געווען אַ דריטער.

— געהערט?

— געהערט.

— פאַרשיקט אויף אייביג.

— „וועטשני פּאָסעלעניע".

— אומזיסט־אומנישט!

— אַ בלבול!

נאָך שפּעטער, אַז זיידעל איז געקומען און האָט דערצעהלט, אַז ס'איז גאָר אַ סברה, אַז דער משפּט זאָל נאָך אַ מאָל גע'משפּט ווערען, אַז עס האָבען זיך געפונען גוטע מענשען אַזעלכע, וואָס נעמען זיך אונטער בעווייזען דער וועלט, אַז ס'איז גאָר געווען אַ טעות די גאַנצע מעשה, — האָט כתרילעווקע אָנגעהויבען זיך וויעגען גאָר אויף איין אַנדער אופן. ערשטענס, איז דאָך דרייפוס „אונזערער"; און, צווייטענס, ווי קומט דאָס, אַז דאָרטען אין פּאַריז זאָל פאָרקומען אַזאַ פּאַסקודנע מעשה? פּע, עפּיס זעהר ניט שען פאַר די „פראַנצעהויזענדיגע"!... עס איז אַוועקגעגאַנגען אַ שפּאַרעניש און אַ וועטעניש: דער האָט געזאָגט, אַז דער משפּט וועט נאָך אַ מאָל גע'משפּט ווערען, און דער האָט געדרונגען, אַז ניין: אין אחר מעשה בית־דין כלום — אָפּגעמשפּט, איז פערפאַלען...

וואָס ווייטער־ווייטער האָט מען אויפגעהערט צו וואַרטען ביז זיידעל וועט זיך אַמאָל אויסקראַצען צו קומען אין בית־המדרש אַריין דערצעהלען נייעס פונ'ם קאַפּיטאַן דרייפוס; מע האָט אָנגעהויבען געהן צו איהם אהיים. מע האָט נישט געהאַט מעהר קיין געדולד געהן צו איהם אהיים, און מע האָט אָנגעהויבען געהן

מיט איהם גלייך אויף דער פּאָסט אָפּנעמען דאָס בלאַט, און דאָרטען טאַקי דאָס איבערלייענען, און דאָרטען טאַקי איבערקייען נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל, שרייען, פּילדערען, שפּאַרען זיך און רעדען אַלע אינאיינעם, ווי געוויינטליך. ניט איין מאָל האָט זיי דער אָדון דער פּאָסטמייסטער געגעבען אָנצוהערעניש, זעהר איידעל אפילו, אַז אַ פּאָסט איז ניט קיין שוהל, להבדיל:

— טוט נע זשידיווסקאַ שקאָלאַ, זשידי פּאַרחאַטיע, טוט נע קאַהאַל שאַבערמאַכערי!...

זיי האָבען איהם אָבער געהערט, ווי המן דעם גריינגער: ער האָט זיי געזידעלט, און זיי האָבען געלייענט דעם „צפירה" און גערעדט פון דרייפוס'ען.

און נישט נאָר פון דרייפוס'ען אַליין האָט מען גערעדט אין כתרילעווקע. עס איז צוגעקומען אַלע מאָל אַ פרישער פּאַרשוין: פריהער „עסטערהאַזי", נאָכדעם „פּיקערט", נאָכדעם גענעראַל „מערסי", „פּעלי", „גאָנזי", און דערביי איז געזאָגט געוואָרען אַ המצאה, אַז ביי די „פראַנצעהויזענדיגע", וויבאַלד אַ נאָמען פון אַ גענעראַל, אַזוי מוז זיך אויסלאָזען מיט אַ „י". האָט איינער געפרעגט אַ ווידערראַנאַנד:

— נו, און מיט בודעפּערען וואָס ווּעסט דו טהון?

— הערסט דו? האָט ער טאַקי געהאַט אַ מפּלה.

— כן יאבדו!

צוויי פּאַרשוינען זענען געווען אין כתרילעווקע, וואָס די גאַנצע שטאָדט האָט זיי ליעב געקריגען, אויסגעגאַנגען נאָך זייערע טריט. דאָס זענען געווען „עמיל זאָל" און „לאַמבאַרי". פאַר „עמיל זאָלען" וואָלט זיך יעדער איינציגער מפקיר געווען. אַ ווערטעלע אויסצורעדען — „עמיל זאָל"! אַז עמיל זאָל וואָלט קומען, למשל, קיין כתרילעווקע, וואָלט די גאַנצע שטאָדט איהם אַרויסגעקומען אַקעגען מיט אַ ברוך־הבא, אויף די הענד וואָלט מען איהם גע־טראָגען.

— וואָס זאָגט איהר אויף זיינע בריוועלעך?

— פערעל! דימענטען! בארליאנטען!

אויך פון „לאמבארי'ן" האט מען געהאלטען איין עולם ומלואו. דער עולם האט געקוועלט, נתפעל געווארען און געלעקט די פינגער פון זיינע דרשות. האטש הארכען האט איהם אין כתרילעווקע קיינער נישט געהארכט, נאר מע האט פערשטאנען מיט'ן שכל, א ז ע ר ב ע ד א ר ף ק א נ ע ן ר ע ד ע ן.

איך ווייס נישט, אויב דרייפוס'עס משפחה אין פאריז האבען אזוי ארויסגעקוקט אויף דרייפוס'ען, ער זאל קומען פונ'ם שענעם אינזעל, ווי עס האבען ארויסגעקוקט דערויף די כתרילעווקער אידען. מע קאן זאגען, אז זיי זענען געפאהרען גלייך מיט דרייפוס'ען אזש פון דארטען אויפ'ן ים, ממש געפיהלט, ווי זיי שווימען: אט־אט הויבט זיך אויף א שטורמווינד און צע־שמייסט דעם ים אויף אלע זייטען, די חוואליעס פלעסקען און ווארפען דאס שיף, ווי א שפענדעל, ארויף און אראפ, ארויף און אראפ.

— רבונו של עולם! — האבען זיי מתפלל געווען ביי זיך אין הארצען. — זאלסט איהם האטש ברענגען בשלום אהין, וואו דער משפט בעדארף זיין! זאלסט האטש עפענען די אויגען פון די ריכטער און קלאר מאכען זייערע מוחות, זיי זאלען געפינען דעם שולדיגען, און די גאנצע וועלט זאל ארויסזעהן א ו נ ז ע ר גערעכטיגקייט, אמן סלה!...

דעם טאג, וואס ס'איז אנגעקומען די גוטע בשורה, אז דריי־פוס איז שוין דא, איז אין כתרילעווקע געווען א יום־טוב. זיי זאלען זיך ניט שעמען, וואלטען זיי פערשלאסען די קלייטען.

— געהערט?

— א דאנק השם יתברך!

— כ'וואלט א בעלן געווען זעהען, ווי אזוי איז געווען דאס ערשטע באגעגעניש מיט'ן ווייב?

— און איך וואָלט אַ בעלן געווען אָנקוקען בשעת מעשה די קינדערלעך, אַז מע האָט זיי געזאָגט: דער טאַטע איז גע־קומען.

ווייבער, וואָס זענען בעת מעשה געזעסען, האָבען בעהאַל־טען די פּנים'ער אין די פאַרטיכער, כלומר'שט געשנייצט די נעזער, מע זאָל נישט זעהן, אַז זיי וויינען. ווי כתרילעווקע איז איין אָרעם שטעדטעל, וואָלט יעדער אָפּגעריסען דאָס לעצטע פונ'ם לעצטען און וואָלט זיך דורכגעפאָהרען אַהין, אַ קוק טהון חאָטש פון דערווייטען.

אַז דער משפט האָט זיך אָנגעהויבען, איז געוואָרען אַ קאָ־בעניש, גאָט זאָל שומר ומציל זיין. נישט נאָר דאָס בלאָט—זייד־לען האָט מען צעריסען אויף שטיקלעך. מע האָט זיך געוואָר־גען מיט'ן עסען, מען איז ניט געשלאָפען קיין נעכט. מע וואָלט שוין געהרען דערלעבען מאָרגען, מאָרגען — איבער־מאָרגען, און אַזוי אַלע טאָג.

מיט אַ מאָל איז געוואָרען אַ מהומה אין שטאָדט, אַ טומעל, אַ געשריי, אַ געפילדער, — חושך! חושך! דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען מע האָט געשאָסען אויף אַדוואָקאַט לאַבאָרי. די כתרילעווקער האָבען איינגעלעגט די וועלט.

— פאַר וואָס? פאַר ווען? אַזאַ רציחה! אומזיסט־אומנישט! ערגער ווי אין סדום!

דער דאָזיגער שאָס האָט זיי דעם קאָפּ אַראָפּגענומען. די דאָזיגע קויל האָט זיי געטראָפען גלייך אין הארצען אַריין. גלייך ווי ער האָט געשאָסען אויף כתרילעווקע.

— רבונו של עולם! — האָבען זיי מתפלל געווען ביי זיך אין הארצען. — בעוויז דיינע וואונדער, דו קאָנסט דאָך, אַז דו ווילסט, טהו אַ נס, לאַמבאָרי זאָל חאָטש בלייבען לעבען.

און גאָט ברוך־הוא האָט אַ נס געטהאָן, ער איז געבליבען לעבען.

*

אַז ס׳איז געקומען צום לעצטען טאָג פונ׳ם משפט, האָט דאָס מיט די כתרילעווקער געוואָרפען ווי אַ קדחת. זיי וואָלטען אַ בעלן געווען אָנשלאָפען ווערען אויף אַ גאַנץ מעת־לעת און אויפ־חאַפּען זיך דעמאָלט, ווען דרייפוס וועט, אם ירצה השם, שוין זיין פריי. נאָר, ווי אויף צו־להכעיס, האָט זיך ביי קיינעם דאָס אויג נישט געקאָנט צומאַכען. מע האָט זיך יענע נאַכט געקאַט־שעט פון איין זייט אויף דער אַנדערער, מלחמה געהאַלטען מיט די וואַנצען און אַרויסגעקוקט, עס זאָל שוין ווערען טאָג.

אַז ס׳איז געוואָרען טאָג, איז מען אַוועק אויף דער פּאָסט. די פּאָסט איז געווען פערשלאָסען און דער טויער אויך. בים־לעכווייז האָט זיך דער עולם אָנגעהויבען צענויפקלויבען אַרום דער פּאָסט, און ס׳איז געוואָרען פערפּלייצט די גאַס. אידען זענען אַרומגעגאַנגען היין און צוריק, געגעהנעצט, געצויגען זיך, געדרעהט די פּאה און געזונגען שטילערהייד פון הלל.

אַז יאָרעמע דער סטאַראָזש האָט געעפענט דאָס טויער, האָבען אידען אַ לאָז געטהאָן זיך אַלע מיט אַ מאָל. איז יאָרעמע געוואָרען אָנגעצונדען, בעוויזען, אַז דאָ איז ע ר בעל־הבית, און האָט זיך צעלאָזט אויף זיי און, מחילה, זיי אַרויסגעטריבען מיט בזיונות פון דער פּאָסט אין דרויסען אַרויס, און דאָרטען האָבען זיי געוואַרט אויף זיידלען, אַזוי לאַנג, ביז זיי האָבען זיך פאַרט דערוואַרט. און אַז זיידעל האָט אָפּגענומען דאָס בלאַט און האָט זיי איבערגעלייענט דעם שענעם פּסק פון דרייפוס׳ען, איז געוואָרען אַ געשריי, אַ ליאַרם — הימעל עפען זיך! דער געשריי איז געווען ניט אויף די ריכטער, וואָס האָבען שלעכט גע׳פּסק׳עט, נישט אויף די גענעראַלען, וואָס האָבען געשוואָרען פאַלש, נישט אויף די „פראַנצעהויזענדיגע", וואָס האָבען זיך אַזוי ניט שען אויסגעפּיינט, — ניין! דער געשריי איז געווען אויף זיידלען.

— סע קאָן ניט זיין! — האָט כתרילעווקע געשריגען אין איין קול. — סע קאָן ניט זיין אין דער וועלט אַזאַ משפט! הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז דער אמת מוז אַרויף, ווי בוימעהל אויפ׳ן וואַסער. וואָס וועסט דו אונז דערצעהלען מעשיות?

— בהמות! — שרייט נעבאַך זיידעל מיט אַלע כוחות און שטופּט זיי דאָס בלאַט גלייך אין פּנים אַריין. — נאַט זעהט וואָס סע שטעהט אין בלאַט!

— בלאַט־שמאַט! — שרייט כתרילעווקע. — און אַז דו וועסט זיך שטעלען אַט דאָ מיט איין פוס אויפ׳ן הימעל און מיט דער אַנדערער אויף דער ערד — וועלען מיר דיר גלויבען? ס׳איז אַ זאַך, וואָס עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין! עס קאָן ניט זיין!

אַ סימן — ווער איז געווען גערעכט?

קיין עין־הרע ניט

מאנאלאג.

געשריבען אין יאהר 1902.

קיין עין־הרע ניט

(מאָנאָלאָג).

— ווי איהר זעהט מיך אַטאַ — מאַכט צו אונז אַ כתרי־לעווקער בעל־עגלה, וואָס האָט זיך אויסגעדרעהט צו אונז אין דער בויד אריין, און די פערדלעך מיט'ן וואָגען האָט ער געלאָזט אויף גאָטס'ס בערצאָטה — ווי איהר זעהט מיך אַטאַ, בין איך מיר אַ איך מיט קיין עין־הרע צוויי פערדלעך אייגענע; יענער, דער בולאָנער, איז ביי מיר שוין קיין עין־הרע דאָס אכטע יאָהר, ווי איהר קוקט איהם אָן, אַ שווערפּיסיגער, נישט אזא לויפער, נאָר אַ „נעמער" קיין עין הרע אַ גוטער, און דער קאַשטאַנעוואַטער איז אויך קיין עין־הרע אַ יאָדעריג פערדעל. מיט אַזעלכע צוויי פערדלעך, אַז גאָט שיקט צו גוטע פאַרשווינדלעך, און אַ סך, קאָן מען האָבען פּרנסה קיין עין־הרע מיט'ן פולען מויל, און פּרנסה — דאָס מוז מען, וואָרום אין דער היים איז פאַרהאַן אַ ווייב מיט קיין עין־הרע זעכס פיקערס; זי קינדלעט קיין עין־הרע אַלע יאָהר, אסתר הייסט זי, און דערפאַר האָט זי טאַקי אַ פּנים פון אַ רוח. געווען אַזאַ שענע קיין עין־הרע, אַזאַ־נ־איידעלע, אַ צורה־מלוכה, בשעת איך האָב חתונה געהאַט פאַר איהר; כ'בין נאָך דעמאָלט געווען אַ שמייסער ביי יענעם, אַ בחור קיין עין־הרע איין אייזען. וואָס מיר ווינטער? ווער מיר זומער? וואָס מיר שניי? ווער מיר בלאָטע? איבערגעקעהרט זיך דער וואָגען?

אליין געגומען אויף די פּלייצעס און אליין קיין עין־הרע אויפ־געהויבען איהם פון דער בלאָטע, אפילו זיך ניט פארקרימט. אָט אזא מין פארשוין בין איך געווען. און זי, אסתר הייסט דאָס, איז געוועזן אַ יתומה, און דוקא אַ בעל־הבית'יש קינד, אַ מלמד'ס אַ טאָכטער, נאָר מחמת זי איז געוועזן ניט איינע, קיין עין־הרע אכט שטיק זענען זיי געווען, און די מוטער איז אַיין אָרעמע אלמנה, האָט זי נעבאך זעהר געוואָלט חתונה מאכען די טאָכטער. האָט מען איהר גערעדט שדוכים קיין עין־הרע די שענסטע, די פיינסטע שדוכים. נאָר איין חסרון — קיין געלט איז ניט געווען. און מיר זענען געזעסען אונטער איין דאַך, זענען מיר געזעסען, רוף איך זיך אָן צו איהר איינמאָל, צו אסתר'ען הייסט דאָס, יום־טוב איז דאָס געווען, אַלע זענען געווען אין שוהל: „אסתר, זאָג איך, דו וועסט מיך נעמען?“ שווייגט זי. זאָג איך צו איהר נאָך אַ מאָל: „אסתר, זאָג איך, קוק ניט, זאָג איך, וואָס איך בין אַ שמייסער, זאָג איך, ביי יענעם, איך האָב צענויפגע־שלאָגען, זאָג איך, מיין אייגענס קיין עין־הרע אַ קערבעל עטליכע און דרייסיג; האָב איך נאָר חתונה, זאָג איך, אַזוי קויף איך מיר באַלד אַ פּערדעל און ווער אַליין, אם ירצה־השם, אַ בעל־עגלה, זאָג איך, און אַ יונגעל, זאָג איך, בין איך קיין עין־הרע אַ האָרעפּאַש־נער, האָרעוועז קאָן איך, עס וועט דיר, זאָג איך, זיין ביי מיר קיין עין־הרע גוט ווי די וועלט, פונ'ם שענסטען און פונ'ם בעסטען!“ שווייגט זי.

קיצור, מיר האָבען חתונה געהאָט. אַז מיר האָבען חתונה געהאָט, האָט זי באַלד אָנגעהויבען קינדלען, קיין עין־הרע אַלע יאָהר, אַלע יאָהר אַ קינד; און אַז זי האָט אָנגעהויבען צו קינדלען, האָט זי אָנגעהויבען קרענקען, און אַז זי האָט אָנגעהויבען צו קרענ־קען, האָט זי געקרענקט און געקרענקט, אָוועקגעקרענקט אַ צייט! זאָג איך צו איהר: „אסתר, וואָס וועט זיין, זאָג איך, דער תכלית, וואָס דו קרענקסט?“ לאַכט זי. „אסתר, זאָג איך, דו לאַכסט און מיר טריפט זיך בלוט, קוקענדיג אויף דיר; טאָ־

מער, זאָג איך, וואָלטען מיר זיך דורכגעגאַנגען צום דאָקטאָר? אפשר, זאָג איך, וועט ער געפינען עפּיס א סגולה?"... האָבען מיר זיך אָנגעהויבען צו קלויבען צום דאָקטאָר. האָבען מיר זיך געקלויבען און געקלויבען, וואָרום ווען האָב איך צייט, משטיינס געזאָגט, אַז די גאַנצע וואָך איז מען קיין עין־הרע אין דער ארבייט? סיידען שבת?

קיצור, מיר האָבען זיך ארויסגעריסען איינמאָל אין א שבת צום דאָקטאָר. געקומען צום דאָקטאָר, פרעג איך דעם דאָקטאָר: „וואָס טהוט מען, זאָג איך, פּאַני מאַרשאַלקי, וואָס זי קרענקט?" נעמט ער און באַטראַכט זי און הערט זי אויס און רופט זיך אָן צו מיר: „דיין ווייב איז ניט געזונט". זאָג איך צו איהם: „פּאַני קאָנסוליאַרזשע, גוט וואָס איהר האָט מיר געזאָגט, אַניט, וואָלט איך ניט געוואוסט!" מאַכט ער צו מיר: „נישט דאָס האָב איך דיר געוואָלט זאָגען; איך האָב דיר געוואָלט זאָגען, זאָגט ער, אַז דו באַדאַרפסט זי אָפּהיטען, היטען ווי דאָס שוואַרצאַפּעל פון'ם אויג; זי טאָר, זאָגט ער, ניט האָבען קיין קינדער מעהר, וואָרום טאָמער האָט זי נאָך א צוויי קינדער, זאָגט ער, וועט זי קלאַפּירען". „קלאַפּירען? — זאָג איך. — בייסט אייך אָפּ די צונג, פּאַני! זי איז ביי מיר, זאָג איך, איינע, זי איז ביי מיר טייערער פון זיך אַליין, און פון מיינע צוויי פערדלעך אפילו, און איהר רעדט גאָר פון קלאַפּירען, זאָג איך. וואָס טויג מיר, זאָג איך, אייערע עצות? איהר גיט איהר עפּיס א רפואה, זאָג איך, א סגולה, זי זאָל אויפהערען, זאָג איך, קרענקען!"... אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ער האָט איהר פאַרשריבען א רפואה, פּראָש־קעס אַזעלכע, און מיר געהען אַהיים. געקומען אַהיים, זאָג איך צו איהר: „אסתר, האָסט געהאָרכט וואָס דער קלוגער דאָקטאָר האָט געזאָגט?"... לאַכט זי.

קיצור, עס געהט אַוועק נאָך א יאָהר און נאָך א יאָהר, און וואָס ווייטער ווערד זי ערגער און ערגער, און די קינדער, איהר זאָלט זעהען, דוקא קיין עין־הרע איבערגעוואַשענע קינדער, איינס

און איינס· דאָס עלטערע יונגעל שוין אַלט קיין עין־הרע דאָס דרייצעהנטע יאָהר, געגעבען איהם אין חדר, געוואָלט מאַכען פאַר א למדן — ווער, וואָס? אַז דער קאָפּ איז איהם גאָר ביי די פערדלעך! און אַזוי איז דער אַנדערער, און אַזוי איז דער דריטער. איך קום צו פאָהרען אַהיים און שפּאַן אוים די פערדלעך — אַהאַ! מיין חברה קיין עין־הרע איז דאָ: איינער אויפ׳ן וואָגען, דער אנדערער אונטער׳ן וואָגען, איינער אויף איין פערדעל, דער אנדערער אויפ׳ן אַנדערען פערדעל, און דער קלענערער זיצט גאָר רייטענדיג אויפ׳ן דישעל. „ווייסע־חברה׳ניקעס, זאָג איך, ניט גע־דאַכט זאָלט איהר ווערען! נעחיי וואָלט איהר בעסער חשק געהאַט צום סדור!“... עס פאַרדריסט מיך, סטייטש, סע קאָסט מיך בלוט, איך צאָהל שכר־למוד, ווער פאַרשוואַרצט אַ גאַנצע וואָך, פאָהר־ארום הין און צוריק מיט׳ן ביידעל, פאַרדיען טאַקי קיין עין־הרע דאָס שטיקעל ברויט, אָבער טאַקי נישט מעהר ווי דאָס שטיקעל ברויט, מחמת די גרעסטע העלפט געהט אַוועק אויף זיי, להבדיל, אויף די פערדלעך הייסט דאָס, זיי דאַרפען קיין עין־הרע היי און האָבער אַלע טאָג, דעם וואָגען שמירען דאַרף מען אויך, און אַ שטוב קיין עין־הרע אויסהאַלטען איז נישט קיין ווערטעלע, און אַליין איז מען אויך אַ מענטש, אונטערוועגענס קיין עין־הרע אַליין אַ בעל־עגלה, שוין נישט קיין שמייסער ביי יענעם, אמאָל אביסעל בראָנפען, אמאָל פאַרבייסען, די נשמה אויסשפּייען קאָן מען ניט, און אין מיטען דרינען, טראַך, פאַלט גאָר אַ פערד, איז איין עק, אוים גדולה!

אַ שטיקעל גליק, הערט איהר, פאַר נאַשבראַט, וואָס גאָט האָט געשענקט אונז דאָס שטיקעל שבת — אַ מתנה פון זיין ליעבען נאָמען. קומט שבת, וועט איהר מיך ניט דערקענען. קיין עין־הרע גאָר איין אַנדער מענטש! אַז איך קום פאַרפריה פרייטאָג אַהיים, איז ראשית חכמה פון אַלע ראשית חכמות — אין מרחץ אריין. דאַרטען פאַרע איך מיך קיין עין־הרע אוים אויף אַלע זייטען, ווערד אויף מיר אַ נייע פעל. איך קום אַהיים

א פרישער, א צאפּעלדיגער, טרעף איך אויפ'ן טיש די שענע צוויי אויסגעריבענע מעשענע לייכטער מיט קיין עין־הרע צוויי גרויסע קוילעטשען, און די קלוגע פיש קיין עין־הרע לאזען זיך הערען שוין פונ'ם אויפ'ן־אויווען איבער דער גאנצער שטוב, און אין שטוב איז ווארעם קיין עין־הרע, ריין און ציכטיג אין אלע ווינקעלעך. חאטש שפּיגעל זיך, דער טשאלענט איז פאררוקט, דער פריפּעטשיק אפּגעשמירט, די קאץ ווארעמט זיך, און איך להבדיל בין מעביר די סדרה קיין עין־הרע צוויי מאל; נאכדעם געה איך מיר אין שוהל אריין דאוונען און קום אהיים מיט'ן ברייטען גוט שבת, זאג אפּ די שלום־עליכם'ס, מאך קיין עין־הרע דעם פיינעם קידוש איבער קיין עין־הרע א גוט ביי־סעל בראנפען, עס־אפּ קיין עין־הרע די גוטע וועטשערע, די אמת'ע פיש, די ריינע יויך מיט'ן צימעסדיגען צימעס, און לעג מיך רוהען. שלאף איך אפּ קיין עין־הרע די נאכט ווי א מלך; און אין דערפריה געה איך מיר אין שוהל אריין, קיין עין־הרע ווי א גראף, און אין דערהיים ווארטען שוין אויף מיר קיין עין־הרע אלע שבת'דיגע מאכלים: דער בעל־הבתישער רעטאך מיט די כשר'ע ציבעלים, די געהאקטע אייער מיט'ן שענעם לעבער, די פיינע פּעטשא מיט'ן לייטישען קנאבעל, די הייסע יויך מיט'ן פעטען קוגעל, וואס רינט פון איהם קיין עין־הרע די שמאלץ ווי פון א ווארעטשיק. אודאי קאן מען נאך אזא מין סעודה קיין עין־הרע גוט שלאפען. און אז מע שלאפט זיך אויס נאך אזא ווארעמעס, וויל מען דאך קיין עין־הרע א טרונק. און אז סע ברענט אויפ'ן הארצען, זאגט איהר, איז עפּעלקוואס נישט קיין שלעכט ביסעל משקה, און בארלעד־צימעס נישט קיין שלעכט מאכל. און אז מע טרינקט אויס א קווארט עפּעלקוואס קיין עין־הרע און מע פארבייסט מיט בארלעד־צימעס, נעמט מען זיך צום תהלים און מע רייבט קיין עין־הרע געשמאק איין קאפּיטעל נאכ'ן אנדערען: זיי פליהען קיין עין־הרע, די קאפּיטלעך, ווי די ווערסטען אויפ'ן גרויסען טראקט, איינס נאך דאס אנדערע, איינס נאך דאס אנדערע, אהן א פּאפּאס, ווארום

ווי איהר זעהט מיך, חאטש א בעל־עגלה, געהט ביי מיר קיין עין־הרע דער תהלים, ווי א מזמור, הלואי וואלטען אזוי מיינע ממזרים געקאנט איבער הונדערט און צוואנציג יאהר נאך טאטע־מאמע, א רוח אין זייער פאטער און מוטער אריין — — — טפררררו, איינגעזונקען זאלט איהר ווערען!...

אזוי האט אויסגעלאזט פלוצים דער כתרילעווקער בעל־עגלה צו זיינע פערדלעך, דעם „בולאנעם“ מיט'ן „קאשטאנעוואטען“ וואס האבען א נעם געגעבען דעם וואגען בארג־אראפ און געגעבען א טראג־אוועק איהם פייל אזים'ן בויגען. און איידער מיר קוקען זיך ארום, ליגען מיר אלע מיט'ן וואגען אונטער'ן בארג אין דער בלאטע. די פארשוינען, וואס זענען געזעסען „פאריטש“, אקעגען אונז, ליגען, מחילה, פון אונטען; און מיר, בוידפארשוינען — פון אויבען, אויף זיי. און דער „בולאנער“ מיט'ן „קאשטאנעוואטען“, פערווארפען די קעפ ארונטער, בארבלען זיך מיט די פים־הארחלען, ווילען נעבאך ארויסקראטשקען זיך — און קאנען נישט.

— פון זינט איך בין צו מיין שכל געקומען, הערט איהר, — אזוי מאכט צו אונז דער כתרילעווקער בעל־עגלה, א פערשעמטער, נאכדעם ווי ער האט אויפגעהויבען די פערד מיט'ן וואגען מיט אלע פארשוינען — פון זינט איך בין א בעל־עגלה, קיין עין־הרע שוין עטליכע און צוואנציג יאהר, טרעפט זיך מיר, איך זאל דא ליגען בארג־אראפ מיט'ן וואגען וויפיעל מאל, מיינט איהר? — סך־הכל ד א ס ד ר י ט ע מ א ל, קיין עין־הרע ניט!...

איהם מעג מען מקנא זיין

געשריבען אין יאָהר 1902.

איהם מעג מען מקנא זיין

זינט כתרילעווקע איז א שטאָדט געדענקט דאָרט קיינער ניט אזא לויה, ווי עס האָט געהאַט רב מלך דער חזן.

רב מלך דער חזן איז געווען א איד איין אָרעמאַן, איין עני ואביון, גלייך מיט אַלע כתרילעווקער בעלי־בתים, און האָט פערדיענט אזא לויה נאָר דערפאַר, וואָס ער איז געשטאָרבען יום־כפור צו נעילה.

אזוי שטאַרבט א צדיק, א גרויסער צדיק.

די זון האָט שוין געהאַלטען ביי אונטערגעהן, זיך געזעגענט מיט כתרילעווקע און אַריינגעקוקט דורך די פענסטער פונ׳ם אַלטען בית־המדרש און בעלייכט די טוידטע אויסגעמוטשעטע פנים׳ער, די געלע טליתים מיט די ווייסע קיטלען פון די בעלי־בתים, וואָס האָבען אויסגעזעהען ווי לעבעדיגע מתים.

דאָס, וואָס ווערד אָנגערופען הונגער, האָבען שוין די דאָזיגע לעבעדיגע מתים לאַנג אויפגעהערט צו פיהלען. זיי האָבען נאָר געפיהלט, אז עס לאָזען זיך אוים די כחות, אז עס געהט זיי אוים דאָס חיות. זיי זענען געזעסען איבער די מחזורים, געשאָקעלט זיך, געקוויקט זיך ווער מיט „חלש־טראָפּענס“ און ווער מיט א שמעק טאַבעקע, און געזונגען, אונטערגעהאָלפען רב מלך דעם חזן.

רב מלך דער חזן, א שענער איד מיט א לאַנגער באָרד, מיט א ברייטען קאָלנער, איז פון גאַנץ פריה אָן געשטאַנען פאר׳ן

עמוד אויף די פיס; ער איז געשטאַנען פאַר'ן רבונו־של־עולם מיט אויפגעהויבענע הענד, געדאַוונט געטריי, געשמאַק, געוויינט און געבעטען ביי איהם רחמים פאַר די בעלי־בתים, וואָס האָבען איהם געשיקט פאַר אַ שתדלן, אַ חאַדאַטאַיי, מע זאָל זיי מוחל זיין זייערע גרויסע זינד און מע זאָל זיי אַנ'חתמ'ענען אַ גוט קוויטעל, אַנצייכענען זיי אַ גוט יאָהר.

אויף אַזאַ אַדוואָקאַט, ווי רב מלך, האָבען זיך די בעלי־בתים פון דעם אַלטען בית־המדרש, נישקשה, געקאָנט פערלאָזען.

ערשטענס, די געמבע; אַלטע בעלי־בתים דערצעהלען, אַז אין דער יוגענד האָט ער, זאָגט מען, געהאַט אַ שאַרפע שטימע, אַ „שאגת ארי"; האָט ער געעפענט אַ מויל, האָבען געציטערט די ווענד פונ'ם בית־המדרש און עס האָבען געקלונגען די פענסטער.

היינט איז ער געווען אַ גרויסער בעל־בכי, פלעגט וויינען, גיסען, ווי אַ בערעזענע, און אויף איהם קוקענדיג — דער גאַנצער עולם.

אויף דער עלטער איז ביי איהם די שטימע געוואָרען אַביסעל צוגעלעגערט און ס'איז איהם פערבליבען נאָר דאָס וויינען — נאָר אַזאַ וויינען, וואָס קאָן נעמען אַ וואַנד, אויפוועקען אַ טוידטען.

רב מלך הויבט אויףביידע הענד און טענה'ט זיך אוים מיט'ן רבונו־של־עולם מיט'ן געוויסען וויינענדיגען ניגון פון נעילה:

— אוי־וועה, טאַטע! אוי־וועה, פאָטער! אוי־וועה, אוי־וועה!...

און איטליכער בשעת־מעשה האָט חרטה אויף זיינע גרויסע זינד, בעט ביי גאָט, ער זאָל אָפּמעקען, מוחל זיין, פערגעסען, און שענקען זיי אַ גוט יאָהר פאַר זיי און פאַר זייערע נאַקעטע, באַר־וויסע הונגעריגע קינדערלעך.

און דערמאָנען זיי זיך אָן זייערע הונגעריגע, נאַקעטע און באָרוויסע קינדערלעך, די אומשולדיגע נפשות נעבאַך, ווערד זיי דאָס האַרץ צעגאַנגען אַזוי ווי וואַקס, און זיי זענען גרייט צו פאַסטען

נאך דריי טעג מיט נאך דריי נעכט, אבי אויסבעטען ביי דעם וואס לעבט אייביג א גוט יאהר...

און רב מלך דער חזן, אביסעל אפגערוהט זיך און איבערגע־חאפט דעם אטעם, טהוט ער זיך א קאטשע אויפ'ן האלז, א ציקעל אויפ'ן אלטען שטייגער:

— אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! אטונעם־נעם־נעם־דע־ע־עי! ע־ע־עי!... — און לאזט אוים ווידער מיט א געבעט און מיט א געוויין:

— אוי־וועה! אוי־וועה! אוי־וועה!... אוי־וועה!...

און פלוצים ווערד מיט א מאל שטיל, און עס הערט זיך עפים א פאל און א קלאפ און א שטופעריי און א שושקעריי:

— ששש... שא... שא! ממ... ממ...! אי־א־נו! שמש! שמש!...

לויפט צו חיים דער שמש און חאפט־אונטער רב מלך דעם חזן אונטער די הענד, און רב מלך דער חזן פערווארפט דעם קאפ ארונטער, די אויגען האלב־אפען, דאס פנים וויים ווי קאלך, די ליפען טוידט, און עפים א שמייכעלע, א ביטער שמייכעלע שפיעלט אויף זיי.

דער עולם טהוט זיך א ווארף. מע טראגט איהם אונטער חלש־טראפען צו דער נאז, מע שפריצט איהם אפ מיט וואסער, מע קוועטשט איהם ביי די שלייפען — בלאטע! רב מלך דער חזן איז טוידט. רב מלך דער חזן איז געשטארבען . . . .

* * * * * * * * * * * * * * *

א וואלף אז עס חאפט זיך אריין אין דער טשערעדע און פערצוקט א שעפעלע, ווערד צווישען די איבעריגע שאף א טומעל, א מהומה אויף א ווײלע; נאכדעם שלאגט מען זיך צענויף אלע איינ־איינעם און מע הויבט אן ציטערען מיט אלע גליעדער.

אזוי איז געווען אינ'ם אַלטען בית־המדרש, בשעת רב מלך דער חזן איז געשטאַרבען.

עס איז געוואָרען אויף א ווײלע א טומעל, א געררודער: פון דער ווייבערשער שוהל האָט זיך געלאָזט הערען אַ מאַדנער קוויטש — דאָס האָט צביה די חזנ'טע גע'חלש'ט, און אויף איהר קוקענדיג זענען געפאַלען חלשות נאָך עטליכע ווייבער.

האָט רב יוזיפיל דער רב א וואונק געטהאָן צו די גבאים, און די גבאים האָבען א פּאַטש געטהאָן אין די סטענדערס, ס'זאָל זיין שטיל. און חיים דער שמש (ער איז טאַקי געווען בעל־שחרית) איז צוגעגאַנגען צום עמוד און האָט זיך געשטעלט דאַווענען ווייטער. און דער גאַנצער עולם האָט געדאַווענט ווייטער, ביז רב ניסיל בעל־תוקע האָט געגעבען דעם לעצטען בלאָז.

נאָכדעם האָט מען געמאַכט א ברכו, זיך געשטעלט דאַווענען דעם וואָכענדיגען מעריב, און אַז מע האָט אָפּגעדאַווענט דעם וואָכענ־דיגען מעריב, איז מען געגאַנגען אַרוים מחדש זיין די לבנה, און אַז מע האָט מחדש געווען די לבנה, איז מען ערשט דעמאָלט גע־גאַנגען אַהיים זיך אָפּפאַסטען, ווער מיט א פּערטעל עוף פון די כפּרות און מיט א גלעזעל וואַרעמס, און ווער מיט א שטיקעל ברויט מיט הערינג און מיט גלאָט א טרונק וואַסער.

אין א שעה אַרום נאָכ'ן אָפּפאַסטען זיך איז דער גאַנצער שוהל־הויף שוין געווען פּערפּלייצט מיט מענשען. ס'איז ניט געווען קיין שפּילקע דורכצוואַרפען.

אידען און ווייבער, יונגלעך און מיידלעך, קינדער פון די וויגעלעך — אַלע זענען זיך צענויפגעקומען אויף דער לויה.

בעלי־בתים האָבען זיך אַליין מתעסק געווען אין דער מצוה, נישט צוגעלאָזט די שמשים. א קליינינקייט — אַזאַ מת!

די נאכט איז געווען א ליכטיגע און א ווארעמע. די לבנה האט אראפגעשיינט אויף כתרילעווקע און האט אנגעקוועלט פון די ארעמע לייט, וואס זענען געקומען אפגעבען כבוד רב מלך דעם חזן פאר זיין אוועקגעהן אהין אין זיין ווייטען וועג אריין. און אז מע האט זיך אפגעשטעלט מיט דער מטה קעגען אלטען בית־המדרש, האט זיך רב יוזיפיל דער רב אוועקגעשטעלט מאבען א הספד, און דער גאנצער עולם האט געוויינט.

רב יוזיפיל דער רב האט אויסגעוויזען מיט פסוקים און מיט מדרשים א סך, אז רב מלך דעם חזנ'ס טודט איז נישט קיין געוויינטליכער טוידט פון א געוויינטליכען מענשען, אז אזוי שטאר־בען שטארבט נאר א צדיק, און א גרויסער צדיק, אז אזא צדיק געהט פון דאנען גלייך אין גן־עדן אריין, אזא צדיק בעדארף איטליכער מקנא זיין, און איטליכער בעדארף זיך ווינשען אזא טוידט, ווארום נישט איטליכער איז זוכה צו שטארבען יום־כפור צו נעילה ביי'ם עמוד, ווען גאט האט מוחל געווען אלע זינד — און אזא צדיק, אז ער פאהרט־אפ פון שטאדט, בעדארף די גאנצע שטאדט איהם געהן בעגלייטען, און אזא צדיק, אז ער שטארבט־אפ אין שטאדט, בעדארף די גאנצע שטאדט וויינען און קלאגען.

— וויינט זשע, אידען, און קלאגט אויף דעם צדיק, וואס מיר האבען פארלארען, און בעט איהם, ער זאל דארט זיין א מליץ־יושר פאר'ן כסא־הכבוד צום נייעם יאהר, טאמער וועט ער טאקי אויסבעטען פאר אונז אלעמען א גוט־יאהר, — שוין צייט גאט זאל רחמנות האבען אויף כתרילעווקע און אויף איהרע אידען!...

דער גאנצער עולם האט געוויינט, געגאסען מיט טרערען און געגלויבט, אז זיי האבען אוועקגעשיקט פאר זיך א גוטען שליח, א רעכטען שתדלן צום אויבערשטען.

אין דער מינוט האט זיך איטליכער געוואונשען צו זיין אויף רב מלך דעם חזנ'ס ארט.

און רב יוזיפֿיל האָט, אַפּנים, פֿערגעסען, אַז ער רעדט מיט אַ טוידטען, און האָט אויסגעלאָזט זיין הספּד מיט די דאָזיגע ווערטער:

— לך לשלום — געה געזונטערהייד און זיי מצליח!...

לאַנג־לאַנג נאָכדעם האָט מען נישט אויפגעהערט צו דערצעהלען אין כתרילעווקע פֿון רב מלך דעם חזנ׳ס טוידט און פֿון דער לויה, וואָס ער האָט געהאַט, און מע האָט געזאָגט מיט אַ זיפֿץ:

— יאָ, **אַ י ה ם** מעג מען מקנא זיין...

צוויי שלח-מנות'ען

געשריבען אין יאהר 1902.

צוויי שלח־מנות'ען

א.

ס'איז שוין לאַנג נישט געווען אין כתרילעווקע אַזאַ שענער פּורים און אַזאַ וואַרעמער. עס האָט פּאַרפּריה געלאָזט דאָס אייז, און פונ'ם שניי איז געוואָרען אַ טוואַן ביז'ן גאַרטעל. די זון האָט געשיינט. עס האָט געבלאָזען אַ פויל ווינטעל. אַ נאַריש קעלבעל האָט זיך אויסגעוויזען, אַז סע שמעקט מיט ווענסנע, האָט דאָס אָנגעהויבען בלעקען, פּערריסען דעם וויידעל, אַראָפּגעלאָזט די מאָרדע און אַרויסגעלאָזט אַ האַלבען „מע!“ אויף דער גאַס זענען געלאָפען שליינגעלדיגע ריטשקעלעך אַראָפּ־באַרג, געשלעפּט מיט זיך וואו ערגיץ אַ שפּענדעל, אַ שטרוי אָדער אַ שטיקעל פּאַפּיער. אַ גליק, וואָס אין שטאָדט איז נאָך כמעט ביי קיינעם נישט געווען אויף מצות; אַניט, וואָלט מען געקאָנט מיינען, אַז ס'איז נישט פּורים, נאָר ערב־פּסח.

סאַמע אין מיטען שטאָדט, אין דער רעכטער בלאָטע, האָבען זיך בעגעגענט צוויי מיידלעך, וואָס ביידע האָבען געהייסען נחמה, — איינע אַ שוואַרצע, אַ געזונדע, מיט געדיכטע ברעמען און מיט אַ קורצער נאָז, די אַנדערע אַ ווייסע, אַ קראַנקליכע, מיט רויטע האָר און מיט אַ שפּיצעכיג נעזעל; איינע אַ באָרוויסע, מיט גראָבע שוואַרצע פּולקעס, די אַנדערע כלומרשט אין שיך, וואָס האַלטען אָפען דאָס מויל און „בעטען עסען“; שענע שיך! אַז מע געהט,

קװאַטשקען זײ און סע שלעפּט זיך נאָך אַ פּאַדעשװע, װאָס גיט אַלע מאָל אַ ליאַסק מיט אַ קװיטש, און אַז מע טהוט זײ אױס, װעגען זײ אַ פּוד. דאָס איז געװען אַזעלכע שיך, װאָס מע זאָגט אױף זײ: „איידער אַזעלכע שיך, איז שוין גלײכער באָרװיס"... בײדע נחמה'ס האָבען געטראָגען שלח־מנות'ען, איבערגעדעקט מיט אַ װײס סערװעטעל, און צוגעהאַלטען מיט בײדע הענד אין דער הויך. דערזעהען זיך, האָבען בײדע מײדלעך זיך אָפּגעשטעלט.

— אַ! נחמה?

— אַ! נחמה?

— װאוהין געהסט דו דאָס, נחמה?

— װאָס הײסט װאוהין געה איך? איך טראָג שלח־מנות.

— צו װעמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— צו אײך טאַקי; און װאוהין געהסט דו, נחמה?

— װאָס הײסט װאוהין געה איך? זעהסט דאָך, אַז איך טראָג שלח־מנות.

— צו װעמען טראָגסט דו שלח־מנות?

— טאַקי צו אײך.

— אַ היסטאָריע בנאמנות!

— אַ ריינע קאָמעדיע!

— אַנו, װײז נאָר דײן שלח־מנות, נחמה?

— װײז דײן שלח־מנות, נחמה?

און בײדע נחמה'ס האָבען געזוכט מיט די אױגען, װאו מע קאָן זיך צוזעצען אױף אַ װײלע, און גאָט האָט זײ צוגעשיקט. דערזעהען אַ קלעצעל נעבען איין אײנפאַהרהױז, האָבען זײ אױפגעהױבען די פּיס אין דער לעהמיגער בלאָטע און האָבען זיך בעזעצט אױף דעם דאָזיגען קלעצעל, אַנידערגעשטעלט די בעקענס אױף די קניהעס, אױפגעהױבען די סערװעטלעך און בעטראַכט די שלח־מנות'ען.

פריהער האָט נחמה די רויטע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט געדיענט ביי זעלדע רב יאָסי׳ס, געגומען פינפטהאַלבען קערבלעך פאַר׳ן ווינטער מיט קליידען און שיכען. ס׳איז געווען אַ „קליידען“ מיט אַ „שיכען“! מילא, דאָס קליידעל איז געווען אַ קליידעל, מיט לאַטעס אפילו, נאָר פאָרט אַ קליידעל; די שיך אָבער זענען מאַנסבילשע שיך, פון זעלדע רב יאָסי׳ס בחור מנשה, וואָס האָט אַ פוס, ווי אַ דעיזשקע, און דערצו האָט ער נאָך אַ טבע דרעהען די אָבצאָסען. שענע שיך!

דער שלח־מנות, וואָס נחמה די רויטע האָט געטראָגען, איז בעשטאַנען: פון אַ שענעם גרויסען המן־טאַש מיט מאָהן, פון צוויי קישעלעך, איינס איין אָפענס, מיט האָניגפאַרפעל, און דאָס אַנדערע אַ קיילעכיגס, פון ביידע זייטען זעהר שען געצוויקעלט, אַ צוקערלעקאַכעל, מיט אַ ראָזינקע ארייגגעשטעקט סאַמע אין מיטען, אַ גרויס פיערעקעכיג שטיק טאָרט, אַ שען שטיקעל קור־מישברויט, צוויי קליינע מלכות־ברויטלעך און אַ היבש שטיק קאָרע־נער לעקאַך, וואָס איז ביי זעלדען היינטיגס יאָהר מעהר געראָטען ווי אַלע יאָהר: צי די מעהל איז געווען זעהר אַ גוטע מעהל, צי דער האָניג איז געווען אַ ריינער האָניג, צי דער לעקאַך האָט זיך גלאַט גוט אויסגעבאַקען, צי מע האָט איהם גוט אויסגעשלאָגען — ער איז געווען טאַקי נאָר ווי אַ געדיכטע פעבקע קישען!

בעטראַכט נחמה דער רויטער׳ס שלח־מנות, האָט נחמה די שוואַרצע אויפגעדעקט און בעוויזען איהר שלח־מנות. זי האָט גע־דיענט ביי זלאַטע רב אייזיק׳ס, גענומען זעכס קערבלעך פאַר׳ן ווינטער אויף איהר אייגענעם גאַנג, איז זי דערפאַר געגאַנגען באָרוויס, און זלאַטע האָט זי געשאָלטען מיט טוידטע קללות:

— ווי אַזוי געהט דאָס אַ מויד אַ גאַנצען ווינטער באָרוויס? דו ווילסט, אַפנים, זיך פאַרקיהלען, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר!...

נחמה האָט זי אָבער געהערט, ווי המן דעם גראַגער. זי האָט בע־סער געקלויבען דאָס געלד אויף פסח: אויף פסח וועט זי, אם ירצה השם, זיך מאַכען אַ פאָר שיך אויף הויכע אָבצאַסען מיט קולקעס

און א סיצען קליידעל מיט אובארקעלעך. קאפעל דער שוסטער. וואס שרכנ'ט זיך צו איהר, וועט איינגעמען א מיתה משונה!

דער שלח מנות, וואס נחמה די שווארצע האט געטראגען, איז בעשטאנען פון א פיין שטיק שטרודעל, צוויי גרויסע צוקער־לעקאכער, א היבש האניג־טייגעל, צוויי קישעלעך, וואס פוןביידע זייטען איז געווען אויסגעצוויקעלט א פישעלע און אנגעפילט מיט קליינע זיסע פארפעלעך, און צוויי גרויסע מאהענדלעך, שווארצע, גלאנצענדיגע, דורכגעשפיגעוועט מיט יאדערען פון ניסלעך, גוט איינגעפרעגעלט אין האניג! אויסערדעם איז אויפ'ן בעקען געלעגען און געשמייכעלט א געלער, א שמעקענדיגער מאראנץ, וואס דער ריח איז זיך צעגאנגען אין יעדען אבר.

ב.

— הערסט ד., נחמה, וואס איך וועל דיר זאגען? דיין שלח־מנות איז א שענערער שלח־מנות פון מיין שלח־מנות! — אזוי האט געזאגט נחמה די רויטע צו נחמה דער שווארצער מיט א קאמפלימענט.

— ע! דיין שלח־מנות איז אויך ניט קיין שלעכטער שלח־מנות! — האט איהר נחמה די שווארצע געענטפערט מיט א קאמפלימענט פאר א קאמפלימענט און האט א טאפ געטהאן מיט'ן פינגער דעם המן־טאש.

— אט א המן־טאש!... — האט געזאגט נחמה די שווארצע און האט זיך אזש בעלעקט. — אט דאס הייסט א המן־טאש!... איך וועל דיר זאגען דעם אמת, איך פארגין איהר גארנישט, דער בעל־הבית'טע מיינער, אזא המן־טאש... אזא מכה זאל זיך איהר זעצען אויפ'ן פנים, רבונו של עולם!... הערסט דו, נחמה, וועדליג איך האב נאך היינטיגען טאג אין מיין מויל נישט געהאט, וואלט איך א בעלן געווען פארזוכען פון דעם דאזיגען המן־טאש חאטש א שטיקעל...

— און איך, מיינסט דו, האב היינטיגען טאג עפּיס געגעס־סען? נישט מעהר זאלען זיי עסען ווייל זיי וועלען לעבען! — מאכט נחמה די רויטע און קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען. — נעם, פאלג מיך, נחמה, דעם המן־טאש און צעברעך איהם אויף צווייען, וועלען מיר איבערהאפּען. וואו שטעהט דאס, אז שלח־מנות מוז זיין מיט א המן־טאש? אט למאי איז ביי דיר שלח־מנות אהן א המן־טאש?

— לאם איך האבען אזא יאהר, ווי דו ביזט גערעכט! — זאגט נחמה די שווארצע, צעברעכט דעם המן־טאש אויף צווייען און צעטיילט זיך מיט נחמה דער רויטער.

— הערסט דו, וואס איך וועל דיר זאגען! ס׳איז דאך טעם גן־עדן, בנאמנות! א חסרון נאר, וואס סע מעהר נישטא... פאר דיין המן־טאש, נחמה׳ניו, קומט דיר א שטיק לעקאך פון מיין שלח־מנות, ווארום וועדליג מיר וועלען זיך דא אנגעמען פאר׳ן וועג, מעג זיי זיין ווינציגער מיט א שטיקעל לעקאך און מעהר מיט א מכה... מאהל דיר, פון גאנץ פריה אן ביז איצטערטא — טרעף, וויפיעל האב איך געמאכט? קוים־קוים א גילען מיט צוויי גראשען. אי דאס — זענען די צוויי גראשען מיט א לעבעל... וויפיעל האסט דו געמאכט, נשמה מיינע?

— איך האב דאס אויך ניט געמאכט, א מכה זאל זיך זיי מאכען! — זאגט נחמה די רויטע און קייעט דעם לעקאך און שלינגט גאנצע שטיקער, ווי א גאנז. — הלואי איך זאל פאר׳ן גאנצען טאג מאכען א גילען!...

— שענע נגידית׳טעם, זיי מעגען זיך, נישקשה, אלע באגראַ־בען! — זאגט נחמה די שווארצע און בעלעקט זיך נאכ׳ן לעקאך. — איך קום צו געהן צו חיענע דער צעלניקערין מיט׳ן שלח־מנות, נעמט זי צו ביי מיר דעם שלח־מנות, קראצט און קראצט די קע־שעני און הייסט מיר קומען שפּעטער, קומען זאל אויף איהר א מיתה משונה!

— אזוי ווי איך האָב געהאַט ביי קיילי רב אהרן׳ס. — זאָגט נחמה די רויטע. — איך קום צו געהן צו איהר מיט׳ן שלח־מנות, געהט זי און שענקט מיר אַ צוקערלעקאַכעל פאַר׳ן וועג. שענקען זאָל איהר גאָט אַ נייע נשמה!

— און די אַלטע זאָל מען אַרויסוואַרפען פאַר די הינט! — לאָזט אויס פאַר איהר נחמה די שוואַרצע און נעמט איינע פון זלאַטע׳ס צוויי צוקערלעקאַכער און צעברעכט איהם אויף צווייען.— נאַ, עס, נשמה מיינע, עסען זאָלען זיי ווערעם! אַז דיין בעל־הבית׳טע וועט האָבען ווינציגער מיט אַ צוקערלעקאַכעל, ביז איך בדלות!

— אוי, אַ מכה איז מיר! — האָט זיך נחמה די רויטע צום ערשטען מאָל אויפגעכאַפּט פון׳ם אָרט און אָנגעהויבען ברעכען די הענד. — זעה, נאַר, נשמה׳ניו, וואָס ס׳איז מיר געבליבען פון׳ם שלח־מנות!

— ווער וועט זיי געהן דערצעהלען, נאַרישע מויד? — בערוהיגט זי נחמה די שוואַרצע. — האָב קיין מורא ניט, ס׳איז ביי זיי היינט אַ טאָג פון שלח־מנות, זענען זיי פאַרטאַרעראַמט, מע וועט זיך ניט אַרומקוקען.

אוןביידע נחמה׳ס דעקען איבער די שלח־מנות׳ען מיט די ווייסע סערוועטלעך און לאָזען זיך געהן איבער דער בלאָטע, איינע אַהין, די אַנדערע אַהער, גלייך ווי ס׳איז גאָר ניט געוועזן...

ג.

זעלדע רב יאָסי׳ס, אַ אידינע מיט אַ קיילעכיגען פנים און אַ גאַנץ שענע, איז געשטאַנען מיט אַ רויטען זיידענעם פאַרטוך מיט ווייסע שפּרינקעלעך און האָט אויסגעטיילט און צענויפגעשטעלט אַלע שלח־מנות׳ען, וואָס זי האָט בעדאַרפט שיקען יענעם און וואָס יענע האָבען געשיקט איהר.

רב יאָסי לעמעשקע (אזא צונעמעניש האָט ער געהאַט אין כתריל'עווקע) איז געלעגען אויף דער קאַנאַפּע און האָט געחראַפּעט, און מנשה, אַ בחור פון אַ יאָהר אַכטצעהן מיט רויטע באַקען און מיט אַ לאַנגער ליוסטריניגער גאַקידקע, האָט ארומגעפּאַדקעוועט ארום דער מאַמע, געגאַשט אַלע מאָל אַ שטיקעל האָניגטייגעל, אַ צוויי פאַרפעלעך אָדער אַ מאַהנדעל; ער האָט זיך אַזוי אָנגע־שטאָפּט מיט די אַלע גוטע זאַכען, אַז די צייהן מיט די ליפּען זענען איהם געווען שוואַרץ און דער בויך האָט אָנגעהויבען „רעדען".

— מנשה, טאָמער וואָלט שוין אַמאָל געווען גענוג, מנשה? — זאָגט איהם זעלדע אַלע מינוט.

— גענוג, גענוג! — ענטפערט מנשה און חאַפּט אַריין אין מויל אַריין אַלע מאָל איין אַנדער שטיקעל. „דאָס לעצטע מאָל", און ווישט אוים מיט דער צונג די ליפּען.

* * *

— אַ גוט יום־טוב, די בעל־הבית'טע האָט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאָגט נחמה די שוואַרצע און טראָגט־אונטער זעלדען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי וועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זעלדע מיט אַ פריינד־ליך שמייכעל און נעמט־צו ביי איהר דעם שלח־מנות פון די הענד.

— ביי זלאַטע רב אייזיק בעל־בריתניק'ס. — מאַכט נחמה די שוואַרצע און וואַרט, מע זאָל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומקעהרען דאָס בעקען. .

זעלדע נעמט זיך מיט איין האַנד צו דער קעשענע בעצאַהלען דעם מיידעל אַ גראַשען פאַר'ן וועג, און מיט דער אַנדערער האַנד דעקט זי אָפּ דעם שלח־מנות און בלייבט שטעהן ווי געלעהמט.

— וואָס איז דאָס? מנשה, טהו נאָר אַ קוק!...

מנשה דערזעהט דעם שלח־מנות, חאַפּט ער זיך ביי די זייטען, בויגט זיך צו ביז דער ערד און מאַכט אַזאַ געלעכטער, אַז רב יאָסי לעמעשקע פאַלט שיער אַראָפּ פון דער קאַנאַפּע אַ דערשראָקענער.

— הא? וואס? וואס איז? ווער איז דארטען?...

— זעה נאר א שלח־מנות! — מאכט צו איהם זעלדע און לעגט צענויף ביידע הענד אויפ'ן בויך. מנשה הערט נישט אויף צו לאכען, און רב יאסי לעמעשקע טהוט א שפיי, דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צו דער וואנד און שלאפט ווייטער.

זעלדע טהוט א שמיץ נחמה'ן דעם בעקען מיט'ן סערוועטעל און זאגט צו איהר:

— זאלסט זאגען דער בעל־הבית'טע דיינער, זי זאל דער־לעבען איבער א יאהר און זאל קיין שענערען שלח־מנות ניט פאר־מאגען!

— אמן גם אתם! — מאכט נחמה די שווארצע און נעמט צו דעם בעקען.

— מיט'ן קאפ אין דער ערד! — זאגט זעלדע מיט כעס.— א מויד איין עזות'ניצע קאן! וואס זאגסט דו אויף איהר, מנשה?...

ד.

זלאטע רב אייזיק'ס, א אידינע, וואס האט אלע יאהר א קינד און הערט נישט אויף צו דאקטערען זיך, איז שוין געווען אזוי אויסגעמיעדט פונ'ם שלח־מנות אפנעמען און ארויסגעבען, אז זי האט זיך געמוזט צוזעצען אויף א בענקעל און קאמאנדעווען מיט'ן מאן אייזיק בעל־בריתניק (אזוי האט מען איהם גערופען הינטער די אויגען, דערפאר ווייל ער פראוועט אלע יאהר א ברית).

— אייזיק, נעם אט א יענם שטיקעל טארט און לעג אוועק אהער, און דאס שטיקעל קומיש־ברויט מיט די צוויי מאהנדלעך פון דאנען לעג־צו אהין, אייזיק, און דערלאנג מיר יענם קישעלע וואס מיט די פארפעל, ניין ניט יענס, אט א יענם! נו, ריהר זיך, אייזיק! זעה נאר, ווי מע בעדארף איהם לערנען קמץ־אלף, ווי מיט א קליין קינד! און נעם יענם לעקאכעל, דאס גרעסערע, און

לעג־צו אהין, אט אזוי, און צעשנייד דאס שטיקעל טארט אויף צווייען, צו א גרויסע שטיק טארט, אייזיק, איין עבירה... אין דער ערד אריין, ממזרים, וואו!

די לאַצטע ווערטער זענען געזאגט געווארען אויף א גאנצער חאפטע ווייסע־חברה'ניקעס, וואס זענען געשטאנען ארום איהר מיט הוילע פוסקעס, געקוקט אויף די זיסע זאכען מיט זשעדנע אויגען און בעלעקט זיך.

די ווייסע־חברה'ניקעס גנבה'נען זיך אונטער אלע מאל פון הינטען, ווילען אוועקשלעפען א לעקאכעל פון'ם טיש. דערזעהט די מאמע און שענקט א פאטש אדער א סטוסאק מיט א פאטי־לעטשניק.

* * *

— א גוט יום־טוב! די בעל־הבית'טע האט אייך געשיקט שלח־מנות! — זאגט נחמה די רויטע און טראגט אונטער זלאטען דעם איבערגעדעקטען שלח־מנות.

— ביי ועמען דיענסט דו? — פרעגט זי זלאטע מיט א פריינדליך שמייכעלע און נעמט־צו ביי איהר דעם בעקען פון די הענד.

— ביי זעלדע רב יאסי לעמעשקעס, — זאגט נחמה די רויטע און ווארט, מע זאל ביי איהר צונעמען דעם שלח־מנות און אומ־קעהרען דעם בעקען.

זלאטע נעמט זיך מיט איין האנד צו דער קעשענע בעצאהלען דעם מיידעל א גראשען פאר'ן וועג, און מיט דער אנדערער האנד דעקט זי אפ דעם שלח־מנות און בלייבט שיער חלשות.

— אלע בייזע ווייסטע שלעכטע טוידטע פינסטערע חלומות זאל אויסגעהן צו מיינע שונאים'ס קעפ און צו זייערע הענט און פיס און צו זייער לייב און לעבען! זעה־נאר א מין שלח־מנות! אזוי ווי עפּים גאר אויף א געלעכטער, א הולטייקע קאן!

— נאַ, גיב דאָס אָפּ דער בעל־הבית'טע דיינער צוריק! — זאָגט זלאַטע און טהוט אַ שמייכעל נחמה דער רויטער דעם בעקען מיט'ן סערוועטעל מיט'ן שלח־מנות צוריק אין פּנים אַריין.

ה.

רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק זענען ביידע קרעמער אין כתרילעווקע, אַ קלייטעל נעבען אַ קלייטעל, און האָטש זיי זענען קאָנקורענטען, הייסט דאָס, און שלעפּען איינס ביי'ם אַנדערען קונים, אָבי זיי קאָנען נאָר, פון דעסטוועגען איז מען צווישען זיך דוקא גוטע ברידער, מע האַפּט איינער ביי'ם אַנדערען אַ גמילות־חסד, מע געהט איינער צום אַנדערען אויף שמחות, יום־טוב — אויף קדוש, ווי ער געהער צו זיין צווישען נאָהענטע שכנים. זומער זיצט מען גאַנצע טעג אין קלייט און מע שפּיעלט אין ביינדער־לעך, און ווינטער געהט מען אַריין איינער צום אַנדערען זיך אָנ־וואַרעמען אַביסעל. אויך די ווייבער צווישען זיך לעבען גאָר פריינדליך, רעדען ביידע אָפּ פון דער גאַנצער וועלט, לייהען זיך אויס איינס דאָס אַנדערע, אַז סע פעהלט סחורה, פערטרויען זיך איינע דער אַנדערער די גרעסטע סודות, קריעגען זיך כמעט קיינ־מאָל ניט, און אַפילו אַז עס מאַכט זיך, זיי צעקריעגען זיך אַ מאָל איבער אַ נאַרישקייט, בעטען זיי זיך באַלד איבער... הכלל, ס'איז אַ לעבען, ווי „אונטער'ן באַד".

אויף מאָרגען נאָך פּורים, אַז רב אייזיק בעל־בריתניק איז אַרויסגעקומען עפענען די קלייט, איז שוין רב יאָסי לעמעשקע גע־שטאַנען ביי דער טיר פון זיין קלייט אָנגעבלאָזען, ווי איין אינדיק, און געוואַרט, אַז רב אייזיק זאָל צוגעהן צו איהם זאָגען אַ גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפערען... רב אייזיק, וואָס איז אויך געווען גוט אָנגעדרודעלט פון זיין ווייב אויף רב יאָסי'ן, האָט אויפגעשלאָסען די קלייט, זיך אָנידערגעשטעלט ביי דער טיר און געוואַרט ביז רב יאָסי וועט צוגעהן צו איהם און וועט איהם

זאָגען אַ גוט מאָרגען, וועט ער איהם ניט ענטפּערען... און אַזוי זענען זיי געשטאַנען ביידע איינס אַקעגען דאָס אַנדערע, ווי די האָהנען, און געוואַרט, ווער וועט אָנהויבען פריהער... זיי וואָלטען געקאָנט אַזוי אָוועקשטעהן ביידע אַ גאַנצען טאָג, ווען עס זאָלען ניט געווען אָנקומען זייערע ביידע ווייבער פונ'ם מאַרק, ביידע מיט פלאַמענדיגע פּנים'ער און מיט ברענענדיגע אויגען פאַר כעס.

— אייזיק, פאַר וואָס דאַנקסט דו איהם ניט אָפּ פאַר'ן שענעם שלח־מנות, אייזיק, וואָס זיין יפהפיה האָט מיר געשיקט? — רופט זיך אָן זלאַטע צו איהר מאַן.

— יאָסי, פאַר וואָס דערמאָנסט דו איהם ניט דעם נעכטיגען שלח־מנות? — זאָגט זעלדע צו איהר מאַן.

— אייזיק, דו הערסט, אייזיק, זי רייצט זיך נאָך! וואָס שווייגסט דו איהם, אייזיק?

— וואָס וועל איך געהן רעדען מיט אַ „לעמעשקע"? — זאָגט רב אייזיק הויך אויף אַ קול, בכדי רב יאָסי זאָל דערהערען, אַז ער רופט איהם „לעמעשקע".

— איך האָב מורא אָנהויבען זיך מיט אַ „בעל־בריתניק"!...— זאָגט רב יאָסי הויך אויף אַ קול, בכדי רב אייזיק זאָל הערען אַז ער רופט איהם „בעל־בריתניק".

דאַכט זיך, אין פלוג, וואָס ליגט אַזעלכעס אינ'ם וואָרט „בעל־בריתניק"? איטליכער איד, אַז זיין ווייב ווערד געלעגען און האָט אַ יונגעל, ווערד ער אויפ'ן אַכטען טאָג אַ בעל־בריתניק.

רב אייזיק אָבער האָט אַלסדינג אויף דער וועלט געקאָנט איבערטראָגען, נאָר נישט דעם צונעמעניש „בעל־בריתניק". דאָס איז פאַר איהם געווען טויזענד מאָל ערגער ווי אין טאַטען אריין געשאָלטען! ער איז דעמאָלט קאַפּאַבעל געווען יענעם צערייסען אויף שטיק שטיקלעך!...

דאָס אייגענע איז געווען מיט רב יאָסי'ן. איהר זאָלט איהם געבען דריי פּעטש, וואָלט ביי איהם געווען מעהר ניחא, ווי דאָס וואָרט „לעמעשקע".

עס איז זיך צענויפגעלאָפען דער גאַנצער מאַרק, און מע האָט זיי קוים צענומען; מע האָט געוואָלט געוואָהר ווערען, פאַר וואָס און פאַר ווען האָבען זיך עס צוויי נאָהענטע שכנים און גוטע פריינד פּלוצים פערפאַהרען איינס דאָס אַנדערע אין די בערד אַריין... נאָר רב יאָסי און רב אייזיק און זלאַטע און זעלדע האָבען גערעדט אַלע פיער איינס איבער דאָס אַנדערע, זיי האָבען אַלע אַזוי געפּילדערט און געקוויטשעט, אַז מע האָט נאָר געקאָנט הערען „שלח־מנות!" „שלח־מנות!" — און גענוג. וואָס „שלח־מנות"? ווער „שלח־מנות"? — דאָס איז אונמעגליך געווען צו דערגרונטעווען זיך.

— אַז דו וועסט ניט איינגעבען צום מיראַוואַי אויף דער „לעמעשקע", זאָלסט דו זיך געזעגענען מיט'ן לעבען! —האָט זלאַטע געשריגען אויף איהר מאַן. און רב יאָסי האָט זיך אַנגערופען צום גאַנצען מאַרק:

— אידען, איהר זאָלט זיין עדות, אַז די דאָזיגע הולטייקע האָט מיך אַנגערופען „לעמעשקע"! אַט געה איך באַלד און געב־איין דעם מיראַוואַי אויף איהר און אויף איהר מאַן דעם „בעל־בריתניק" אַ פּאַפּיער.

— אידען! — האָט זיך אַנגערופען רב אייזיק. — איהר זאָלט וויסען, אַז איך שטעל אייך פאַר עדות ביי'ם מיראַוואַי, אַז דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... דער דאָזיגער... איך וויל איהם ניט אָנרופען ביי זיין שענעם נאָמען, האָט מיך נאָר־וואָס אַנגערופען „בעל־בריתניק"!

אין אַ שעה אַרום זענען זיי ביידע געווען ביי יודעל דעם שרייבער, ביידע האָבען געשטעלט עדות און ביידע האָבען איינגע־געבען צום מיראַוואַי.

ו.

דער כתרילעווקער מיראָוואָי, פּאַן מיליניעווסקי, אַ גראָבער פּריץ מיט אַ לאַנגער באָרד און מיט אַ הויכען שטערן, איז שוין אַזוי לאַנג מיראָוואָי, אַז ער איז גוט בעקאַנט מיט דער גאַנצער שטאָדט, אויסגעבונדען מיט איטליכען בעזונדער, און איבערהויפּט מיט כתרילעווקער אידען; ער קען יעדען איינציגען, ווייסט יעדענס כאַראַקטער דורך און דורך, פערשטעהט אידיש ווי אַ איד, קלוג ווי די וועלט. „טאַקי נאָר אַ אידישער קאָפּ אויף איהם!"...— זאָגט מען אין כתרילעווקע.

קומט אָסיען־צייט, ארום נאָך סכות, ווערד ער פערוואָרפען מיט פּאַפּיערען, און אַלץ פון אידען זאָלען געזונד זיין, — נישט חלילה פאר גנבות, גזילות און רציחות — ניין! נאָר פאַר פייגען און פאר פעטש איבער „שישי", איבער „אתה־הראית", איבער „חתן־תורה" און „חתן־בראשית". פּאַן מיליניעווסקי האט פיינט מאַכען מיט די כתרילעווקער אידען צערעמאָניעס, ארייגלאָזען זיך מיט זיי אין לאַנגע חקירות, און קיין סך רעדען לאָזט ער זיי ניט, וואָרום ס'איז אַ מעשה אָהן איין עק. ווילען זיי שלום, איז רעכט (פּאַן מיליניעווסקי איז אַ רודף־שלום'ניק); אַלאַ ניט, טהוט ער אָן די קייט און שניידט: „פּאַ אוקאַזו נאַ אָסנאָוואַניע טאַקאָי־טאָ אי טאַקאָי־טאָ סטאַטי פּסק'ע איך אָפּ הערשקען זאָ פּאָסען (חתן)־בראשית דריי טעג וועזשע, און יענקלען זאַ פּאָסען (חתן)־תורה דריי טעג וועזשע"... קיין מיוחסים, ווי איהר זעהט, איז ביי איהם נישט פאַרהאַן.

פּונקט צוויי וואָכען פאַר פסח איז געווען דער משפּט פון'ם „שלח־מנות". דאָס מיראָוואָי־שטיבעל איז געווען פול אָנגעשטויסען מיט אידען און ווייבער, וואָס כמעט אַלע זענען געווען עדות. ס'איז ניט געווען וואו אַ שפּילקע דורכצוּוואַרפען.

— אייזיק, יאָסקע, זלאַטע, זעלדע! — האָט אויסגערופֿען פֿאַן מילינױעווסקי, און עס זענען אַרױסגעטראָטען פֿון דער ערשטער באַנק רב יאָסי לעמעשקע און רב אייזיק בעל־בריתניק מיט זייערע װײַבער; און איידער דער מיראָוואָי האָט נאָך אויסגערעדט אַ װאָרט, האָבען זיי אַלע פֿיער מיט אַ מאָל אָנגעהויבען רעדען, און מעהר פֿון אַלע און העכער פֿון אַלע, געװעהנליך, די װײַבער.

— גאָספּאָדין מיראָוואָי! — זאָגט זעלדע, שטופּט־אָפּ דעם מאַן און בעווייזט מיט דער האַנד אויף זלאַטען. — אָנאָ עטאָ הולטייקע דאָ מיניע פּריסלאַיעט הייגטיגען פּורים תּראָשי שלח־מנות נאָ לייטיש געלעכטער! פּאַרשיווי שטרודעל אי אַדין צור־קערלעקאַכעל, פּראָסטאָ חוזק, סטראַם, טפֿו!...

— אוי! אוי! אוי! איך װעל דאָס גאָרניט אויסהאַל־טען! — שרייט זלאַטע און שלאָגט זיך אין הארצען. — דאָי באָזשע מיני טאַקיי שמאַטאָק זאָלאָטע!

— אָמן! — זאָגט זעלדע.

— שוייג, דו פּיסקאַטע! דוואָ פּאָדושיטשקי, גאָספּאָדין מיראָוואָי, דאָי באָזשע מיני טאַקיי מזל, אי קומישברויט, אי צוקער־סקי חליעב, אי צרות איהר, אי פּראַנעק! אי פּרעה׳ס מכות! אַ האָמענע אוכע? װעה איז מיר!

— יאַקאָי האָמענע אוכע? סע הויבט זיך גאָר ניט אָן!

דער מיראָוואָ האָט געפּרובט אײַנשטילען די װײַבער פֿריהער מיט גוטען, נאָכדעם מיט בייזען, געקלונגען מיט׳ן גלעקעל, און אַז ער האָט געזעהען, אַז עס העלפֿט ניט, ס׳איז אונמעגליך זיי צו צו־מאַכען דאָס מויל, האָט ער די װײַבער אַרויסגעטריבען מחילה אין דרויסען אַרויס, סע זאָל װערען אַביסעל שטילער, מע זאָל חאָטש קאָנען הערען װאָס מע רעדט, און די מאַנסבילען האָט ער געגעבען איין עצה, זיי זאָלען געהן צום רב.

— דא ראבינא! — האט ער זיי געזאגט. — דא ראבינא סוואשים האמענעאוכע! — און דער גאנצער עולם איז אוועק פון דארטען צום רב.

ז.

רב יוזיפיל דער רב, וועדליג ער איז בעקאנט אונזערע לעזער, איז ברוך־השם אזא איד, וואס קאן איבערטראגען אויף זיך אלס־דינג. ער האט ליעב אויסהערען איטליכען בעזונדער ביז'ן סוף. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאנג, אז יעדער מענש, וויפיעל ער זאל ניט רעדען, מוז ער אמאל אויפהערען, ווארום א מענש, זאגט ער, איז ניט קיין מאשינע. דער חסרון איז נאר געווען, וואס איצטיגם מאל האבען זיי גערעדט אלע פיער אינאיינעם, איינס איבער'ן אנדערען, און אויך מענשען פון דער זייט האבען זיך אלע מאל אריינגעמישט. נאר וואס מאכט דאס אוים? אלסדינג אויף דער וועלט מוז האבען א סוף... אז אלע האבען זיך גוט אנגערעדט, אנגעשריגען און אנגעקריעגט, און ס'איז געווארען שטיל, האט זיך רב יוזיפיל אנגערופען צו ביידע צדדים פאוואלי, בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, מיט א זיפצעל:

— אך־אך־אך! געהט אזא יום־טוב, אזא הייליגער יום־טוב, פסח! א קלייניגקייט — פסח! אונזערע עלטערען זענען ארויסגעגאנגען פון מצרים, אריבערגעגאנגען דעם ים, אזא ים, אין דער טריקעניש! געבלאנזעט אין דער מדבר פערציג יאהר, פערציג יאהר! מקבל געווען אויפ'ן בארג סיני די תורה, אזא תורה, וואס דארט שטעהט געשריבען בפירוש: „ואהבת — און דו זאלסט ליעב האבען, לרעך — צו דיין חבר, כמוך — ווי זיך אליין זאלסט דו ליעב האבען!“... צום סוף, אוי, צום סוף קריעגען זיך אידען, בעונותינו הרבים, רייסען זיך ביי די בערד, איבער וואס? איבער נארישקייטען, שטות'ערייען... א חלול־השם פאר גויים, כלעבען, א חלול־השם!... מע זאל בעסער

אין זינען האָבען מעות־חטים, אָרעמע לייט נעבאך האָבען נאָך נישט קיין מצות אויף פּסח; פון אייער און פון שמאַלץ און פון שאַר־ירקות שמועסט מען ניט, — מצות האָטש, גוואַלד, מצות אויף פּסח! אַ קלייניגקייט — פּסח! אַזאַ יום טוב! אונזערע עלטערען זענען אַרויסגעגאַנגען פון מצרים, אַריבערגעגאַנגען דעם ים, אַזאַ גרויסען ים, אין דער טריקעניש, געבלאָנזעט אין דער מדבר פערציג יאָהר, פערציג יאָהר! מקבל געווען אויפ׳ן באַרג סיני די תורה, אַזאַ תורה, אַזאַ תורה!... פאָלגט מיך, אידישע קינדער, זייט זיך מוחל איינער דעם אַנדערען, ווערד שלום, און געהט אַהיים געזונטערהייד און האָט בעסער אין זינען, עס געהט אַזאַ יום־טוב, אַזאַ גרויסער, אַזאַ הייליגער יום־טוב!...

איינציגווייז, איינציגווייז, האָט זיך דער עולם אָנגעהויבען אַרויסרוקען פונ׳ם רב׳ס שטוב, כלומרשט געלאָכט פון רב יוזיפיל׳ס משפט מיט אַ ווערטעל: „יאַק נע פּסק, טאָ פּסאַקעץ“, ווי דער שטייגער איז פון די כתרילעווקער לצים. נאָר אינוועניג ביי זיך אין האַרצען האָט איטליכער בעזונדער געפיהלט, אַז רב יוזיפיל איז גערעכט, און מע האָט זיך געשעמט נאָך אַ מאָל איבער׳חזר׳ען די מעשה מיט׳ן שלח־מנות...

* * *

דעם ערשטען טאָג פּסח אין דער פריה נאָכ׳ן דאַווענען איז רב יאָסי לעמעשקע (ער איז יונגער) געווען ביי רב אייזיק בעל־בריתניק אויף קידוש, געלויבט דעם פּסח׳דיגען וויין, אַז ער איז היינטיגס יאָהר גאָר אַ חריפות, און געלעקט די פינגער פון זלאַטע׳ס פאַלירטשיקעס; און דעם אַנדערען טאָג פּסח אין דער פריה איז רב אייזיק בעל־בריתניק (ער איז עלטער) געווען ביי רב יאָסי לעמעשקע אויף קידוש, גאָר נישט געקאָנט אָפּלויבען זיך פונ׳ם פּסח׳דיגען וויין פון ראָזינקעס און פון זעלדע׳ס פאַלירטשיקעס. און

בייטאג נאכ'ן עסען, אז זעלדע מיט זלאטען זענען זיך צענויפגע־קומען און צערעדט פונ'ם שלח־מנות, איז דער אמת ארויף ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער, אוןביידע דיענסטמיידלעך, נחמה די שווארצע און נחמה די רויטע, האבען שוין געהאט זייער עהרליך אויס־קומעניש: תיכף נאך פסח האט מען זיי געגעבען דעם וועג

נישטאָ קיין מתים

געשריבעז אין יאָהר 1902.

נישטאָ קיין מתים!

ראש־חודש אלול בין איך געקומען קיין כתרילעווקע אויף קבר־אבות.

דאָס אַלטע־אַלטע כתרילעווקער בית־הקברות זעהט אויס אַ סך שענער און אַ סך לעבעדיגער פון דער שטאָדט אַליין. איהר געפינט דאָ שטיבלעך־מצבות שענערע, ווי די שענסטע הייזער אין שטאָדט. הײנט וואָס איז ווערטה דאָס, וואָס ס'איז דאָ טרוקען ווי פּעפּער, נישטאָ יענע לעהמיגע זומפּיגע בלאָטע, וואָס אין שטאָדט? דאָ זעהט איהר פאַר זיך האָטש גרינס, אז עס קומט זומער־לעבען, אַ גרעזעל, אַ צוויי־דריי באַרעז־בוימלעך. איהר הערט אַ פּישטשען פון פֿויגעלעך, וואָס שפּרינגען פון איין צווייגעל אויפ'ן אַנדערען און שמועסען זיך אויס אויף זייער לשון. דאָ זעהט איהר פאַר זיך אַ גרויסע קיילעכיגע בלויע יאַרמעלקע מיט אַ לויטערער וואַרעמער זון. פון דער לופט שמועסט מען ניט, אז דאָ איז זי אין טויזענד גראַד בעסער, פרישער און געזינטער ווי אין שטאָדט. סאַי דאָ סאַי דאָרט ליגט מען דאָך אין דער ערד פיער איילען! דער חילוק איז נאָר, וואָס דאָ, אויפ'ן בית־עלמין, ליגען די מתים אויף איין אָרט, און דאָרט, אין שטאָדט, געהען זיי נאָך אַרום; דאָ רוהען זיי שוין און וויסען נישט פון קיין צרות, און דאָרט ווערען זיי נאָך פערשוואַרצט — און מי יודע, וויפיעל ס'איז זיי נאָך בעשערט אָפּקומען און מוטשען זיך אויף דער וועלט!...

געטראָפען האָב איך דאָרטען עטליכע ווייבער ליגען אויף די קברים, וויינען און שרייען און טענה'ן זיך אויס אויף אַ קול.

איינע וועקט די מאמע, זי זאָל אויפשטעהן און א קוק טהון אויף איהר איין־און־איינציגע טאָכטער, וואָס פון איהר איז געוואָרען!

— זאָלסט אויפשטעהן, מאַמעניו טהייערע מיינע, הארציגע, געטרייהע, און אַ קוק טהון אויף דיין איין־און־איינציגע בת יחידה, אויף דיין ציטעריגער שרה־פּערעל, וואָס זי איז געוועזן ביי דיר דאָס שוואַרצאַפּעל פון׳ם אויג, ווי אַזוי זי ליגט איצט אין דער ערד, אוי וועה איז מיר, וואַלגערט זיך אין שכנות מיט קליינע קינדער פּיסקליאַטעס, וואָס געהען נאַקעט, קיין העמדעלע אויפ׳ן לייב, וואָרום ער קרענקט כסדר, ישראליק דיינער, פון זינט ער האָט זיך צוגעקיהלט דעמאָלט אויפ׳ן יריד קרענקט ער און דאָקטערט זיך, מע באַדאַרף איהם געבען מילך, איז ניטאָ! און די קינדערלעך נעבאַך שרייען אויך „מאַני“, און ס׳איז ניטאָ! און דירה־געלט מאָנט מיך העגזיל דער שניידער, ביי איהם זיץ איך הייגט, און ס׳איז ניטאָ! און פאַר הערשלען שכר־למוד, ער וועט הייגטיגס יאָהר בר־מצוה, דאַרף מען צאָהלען נאָך פאַר יענעם זמן, און ס׳איז ניטאָ! צו וואָס מע נעמט זיך — איז ניטאָ, ניטאָ און ניטאָ!...

די אַנדערע איז געקומען צום טאַטען אויפ׳ן קבר זיך קלאָגען אויף איהר מאַן, וואָס מע האָט איהר געגעבען; מע האָט געמיינט איין אַנטיק, אַ צאַצקעלע האָט מען געזאָגט. אַלע מיידלעך האָבען איהר דענסטמאָל מקנא געווען. צום סוף לאָזט זיך אויס, אַז ער איז גאָר אַ שאַרלאַטאַן, איין אויסברענגער, פאַרגינט זיך אוועקגעבען היינטיגען יום־טוב פאַר מפטיר פינף און פופציג „גילדוין“. און פאַר׳ן ערשטען פּסוק פון „אתה הראית“ איז ער אַ בעלן געווען אַפּצאָהלען פאַראַיאָהרען אַ דרייערל! און וויפיעל ברענגט ער אויס אויף די ביכלעך, וואָס ער קויפט אַלע מאָל — פאַר די ביכלעך וועט ער אוועקגעבען דעם טאַטען מיט דער מאַמען, און וואָס איך קרענק און דאַר — דאָס אַהרט איהם ניט!...

די דריטע איז געקומען אָפּגעבען מזל־טוב איהר מאַן אויף יענער וועלט: זי מאַכט חתונה דאָס ערשטע קינד און האָט נישט מיט וואָס, אפילו דאָס ערשטע האַלב נדן, וואָס זי האָט צוגעזאָגט

איינלעגען, האָט זי נאָך אויך ניט איינגעלעגט. קיין העמד נישט אויפ׳ן לייב, קיין פּאָר שיך אפילו, און ווער רעדט פון חתונה־הוצאות, כלי־זמר, סאַרווערס, דאָס, יענץ — וואו וועט זי דאָס נעמען?... דער קאָפּ ווערד איהר שיער ניט צעפּאַלען, טאָמער, חלילה, ווערד איהר שידוך אוים שידוך — וואָס וועט זי טהון?...

און אַזוי אַלע איבעריגע ווייבער ווייִנען און בעקלאָגען זיך אויף זייערע צרות, גיסען אויס זייער ביטער הארץ דורך טרערען, רעדען זיך אויס אביסעל מיט זייערע ליעבע און געטרייהע, טאָמער וועט ווערען חאָטש אַביסעל גרינגער אויף דער נשמה, און אַז מע ווייִנט זיך גוט אויס, ווערד טאַקי גרינגער...

איך דרעה מיך אַרום צווישען די אַלטע האַלב־איינגעפאַלענע קברים, לייען די אַלטע אָפּגעריבענע אויפשריפטען פון די איינגע־בויגענע מצבות, דערזעהט מיך פון דערווייטען רב אריה דער קברות־מאַן מיט דער לאַנגער פלאַכסענער באָרד און מיט די רויטע אויגען און פרעגט מיך:

— צו וועמען דאַרפסט דו?

רב אריה איז שוין אַזוי אַלט, אַז קיינער ווייסט ניט זיינע יאָהרען, און ער אַליין אויך ניט. פון דעסטוועגען האַלט ער זיך ריין און ציכטיג, די שטיוועלעך אויסגעפּוצט, די באָרד צעקעמט, איטליכס הערעל בעזונדער, און היט זיך אָפּ, ווי א ציטעריגער בן־יחיד ביי דער מאַמע, עסט נאָר ווייכע זאַכען און טרינקען טרינקט ער אַלע פריהמאָרגען געקאָכטע קרייטער מיט קאַנדעלצור־קער. „ס׳איז איהם גוט ווי די וועלט!“ — זאָגט מען אויף איהם אין כתרילעווקע, און מען איז איהם באמת מקנא.

— שלום־עליכם, רב אריה, וואָס מאַכט א איד? — רוף איך מיך אָן און געה־צו צו איהם נאָהענט. ס׳איז פאַרנאַכט. די זון האַלט ביי אונטערגעהן און בעגילט די שפּיץ קברים. רב אריה פער־שטעלט זיך מיט דער האַנד, בעטראַכט מיך מיט די רויטע אויגען, גלעט די באָרד און קוקט זיך איין.

— ווער ביזט דו? און צו וועמען דאַרפסט דו?

רב אריה איז אזוי אַלט, אַז ער מעג זיך פערגינען צו זאָגען אַלעמען „דו“.

איך זאָג איהם, ווער איך בין און צו וועמען איך דאַרף, דער־קענט מיך רב אריה און גיט מיר אַפּ שלום־עליכם און שאָמקעט מיט די ליפּען, רעדט מיט אַ פּייף:

— אַ? ביזט דו דאָס? געקענט דעם טאַטען דיינעם און דעם זיידען רב וועוויק נאָך, געוועזן אַ טייערער איד, און דעם פעטער פיני, אויך געוועזן אַ שענער איד, און דער פעטער בערקע ליגט אויך דאָ ביי מיר, און די מוהמע חנה — אַלע געקענט, אַלע געשטאָרבען, אַלע פיינסטע מענטשען אויסגעשטאָרבען. נישט געבליבען איינער אַ רעכטער, מיינע אויך אַוועקגעשטאָרבען (ער טהוט אַ זיפּץ און אַ מאַך מיט דער האַנד). פריהער די קינדער באַגראָבען, אַלע קינדער באַגראָבען, נאָכדעם איז זי אַליין אַוועק־געשטאָרבען, געוועזן אַ צדיקית, מיר צו לענגערע יאָהר, מיך גע־לאָזט אַליין, אויף דער עלטער. נישט גוט.

— נישט גוט? — פרעג איך איהם.

— נישט גוט — מאַכט ער — נישט גוט, נישטאָ קיין מתים.

— נישטאָ קיין מתים? — זאָג איך.

— נישטאָ קיין מתים. — זאָגט ער.

— מע האָט אויפגעהערט — זאָג איך — שטאַרבען ביי אייך אין כתרילעווקע?

— וואָס איך שייך שטאַרבען? — זאָגט ער. — שטאַרבען שטאַרבט מען, נאָר וואָס? קליינוואַרג, נפל'עך, אָדער קבצנים: וואָס האָט מען פון זיי, משטיינס געזאָגט! צענויפנעמען אויף תכריכים, נאָכ'ן ערשטען קדיש שענקען די יתומים אַ שטיקעל ברויט. וואָס זאָל מען טהון? אַ ברירה האָט מען? (ער טהוט מיר אַ ווייז מיט דער אויסגעטריקענטער האַנד אויף די וויינענדיגע ווייבער). אָט ליגען ווייבער אויסגעצויגען, ווי די שרה'טעס, אויף די קברים. וואָס האָט מען פון זיי? וויינען זיך אַז ווי די פּויקען, וואָס אהרט דאָס זיי? עס קאָסט זיי געלט? געה פיהר זיי, ווייז זיי, וואו

ליגט דער טאַטע, וואו ליגט די מאַמע? וואו ליגט דער פעטער, וואו ליגט די מוהמע? זייער טאַטענס משרת! עס מאַכט זיך, איינע ווײנט אַזוי לאַנג, ביז זי פאַלט גאַר חלשות, באַדאַרף מען זי נאָך מינטערען, געבען אַ טרונק וואַסער, און אַ מאָל — אַ שטי־קעל ברויט אויך. פון וואַנען? פון וואָס? די גרויסע מחיה? אַז קיין מתים איז נישטאָ, און לעבען דאַרף מען, און חתונה מאַכען איין אייניקעל אַ יתומה'לע, שוין אַ מיידעל אין די יאָהרען, דאַרף מען אויך; געוועזן אַ חתן, שוין כמעט געהאַלטען ביי אַ שידוך טהון, דוקא נישקשה פון אַ יונגענמאַן, אַ פאַקענטרעגער, איין אַלמן אפילו, מיט קינדער עטליכע, נאָר אַ בעל־פּרנסה, אַ שענער פאַרדינע־נער, דאָס הייסט, אַז ער לייזט, פאַרדיענט ער. חתן־כלה זיך שוין אפילו אָנגעקוקט אויך; געקומען צו עפּיס, שוין געהאַלטען ביי תנאים שרייבען, זאָגט ער: „נו, און וואָס הערט זיך מכח נדן?“ זאָג איך: „וואָסער נדן?“ זאָגט ער: „מע האָט דאָך מיר גע־זאָגט, אַז איהר גיט אַ פופציגער נדן“. זאָג איך: „אַלע בייזע חלומות אויף מיינע שונאים'ס קעפּ! אַ פופציגער? ווי קומט צו מיר פופציגערס? איך וועל געהן גנב'ענען, צי אויסגראָבען פרעמדע תכריכים ביי מיר פון די קברים און פאַרקויפען?“... הקיצור הדבר, דער שדוך איז געוואָרען אויס שדוך. און געה רעד מיט זיי, מיט די כתרילעווקער בעלי־בתים, זענען זיי נאָך גערעכט: זיי זאָגען: „רב אריה, איהר זינדיגט, איהר האָט, קיין עין־הרע, אַ פּרנסה אין האַנט“... אַ שענע פּרנסה! אַז וואו ס'איז געוועזן ערגיץ אַ לייטישער מת, אַ פיינער מענטש, אַ שטיקעל נגיד, איז ער שוין לאַנג געשטאָרבען, און קיין פרישע קומען נישט צו, נישטאָ קיין מתים! נישטאָ!

פערבענגט אַהיים

געשריבען אין יאָהר 1902.

פערבענגט אַהיים

נישטאָ איין זאַך אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט וויסען אין כתרילעווקע; נישטאָ איין נייעס אויף דער וועלט, וואָס מע זאָל דערפון נישט געוואָהר ווערען ביי די קליינע מענשעלעך.

אמת, אז עס קומט אָן אהין, קומט דאָס אָן שוין אביסעל שפּעטליך און נישט פון דער ערשטער האַנד — נו, וואָס זשע איז? איין אומגליק אַ גרויסער? אדרבה, מיר דאַכט, אז ס'איז גאָר אַ מעלה, די גרעסטע מעלה.

וואָרום, צווישען אונז רעדענדיג, וואָס האָבען, אשטייגער, די כתרילעווקער אידען צו פערלירען, אַז זיי וועלען געוואָהר ווערען די היינטיגע נייעסען, די בשורות טובות, ישועות ונחמות, וואָס לאָזען זיך הערען אויף דער וועלט, חלילה וחס, שפּעטער מיט אַ חודש אָדער מיט צוויי, און אפילו מיט אַ יאָהר שפּעטער? — אַ גרויסער אומגליק!

הקיצור, די כתרילעווקער קליינע מענשעלעך זענען געוואָהרע געוואָרען, — אפילו אביסעל שפּעטליך — אַז ס'איז דאָ אַ וואָרט, וואָס הייסט צ י ו נ י ז ם.

תחילת האָט ניט יעדער פערשטאַנען אַקוראַט וואָס איז די טייטש „ציוניזם". שפּעטער, אַז מע האָט אָנגעשמעקט אין כתרילעווקע דעם פּשט פון „ציוניזם", אַז עס נעמט זיך פון „ציון" וואָס אין סדור, און אַז ציוניסטען איז אַזאַ מין חברה, וואָס האָבען חשק איבערפּעקלען אַלע אידען קיין ארץ־ישראל, איז גע־

וואָרען אין שטאָדט, וואָס זאָל איך אייך זאָגען? — חוכא וטלולא! מע האָט זיך געהאַלטען ביי די זייטען. זייערע געלעכטערען. מיין איך, האָט מען בעדאַרפט הערען פאַר אַ מייל, און די גלייכ־ווערטלעך, וואָס זענען געפלויגען אויף רב הערצל דעם דאָקטאָר. אויף דעם דאָקטאָר נאָרדען און אויף אַלע איבעריגע דאָקטוי־רים, וואָלט כדאי געווען, כלעבען, מע זאָל זיי צענויפזאַמלען, פערשרייבען און ארויסגעבען בעזונדער אין אַ ביכעל; איך בין אייך ערב, אַז עס געפינט זיך אין זיי אַ סך מעהר זאַלץ און אַ סך מעהר פעפער, ווי אין יענע לאַקריץ־זיסע ווערטער און קלוגע רעד. וואָס מע דרוקט זיי אַלע יאָהר אין די לוחות אויף דער צווייטער זייט...

אַ מעלה האָבען די כתרילעווקער לייט, אַז כל־זמן זיי לאַ־כען — לאַכען זיי, נאָר אַז זיי לאַכען זיך גוט אָן, הויבען זיי ערשט דעמאָלט אָן צעקייען די זאַך נאָך אַ מאָל און נאָך אַ מאָל און הויבען אָן צו פערשטעהן. אזוי איז געווען אויך מיט'ן ציוניזם. פריהער האָט מען געלאַכט, געמאַכט חוזק, געזאָגט ווערטלעך; נאָכדעם האָט מען אָנגעהויבען זיך צוהערען, וואָס מע רעדט און וואָס מע שרייבט אויף די בלעטער, איבער'חזר'ען און איבער־קייען „נאָך אַ מאָל דאָס אייגענע ווידער צוריק". און שפּעטער, אַז מע האָט דערהערט שמועסען עפּיס פון אַ באַנק, אַ אידישע באַנק מיט אידישע אַקציעס, און וויבאַלד אַקציעס, איז דאָך, אפנים, די משמעות, אַז מע רעדט עסק, „געשעפט", „לשון געלד", — און מיט געלד וואָס קאָן מען היינטיגע יאָהרען נישט אויספיהרען אויף דער וועלט? ובפרט נאָך ביי'ם טערק מיט דער רויטער יאַרמעלקע, וואָס איז אַליין אויך אַ גוטער כתריליק גלייך מיט אַלע כתרילעווקער? און פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך גע־נומען אין כתרילעווקע צום ציוניזם גאַנץ געשמאַק. די כתרילעווקער זענען, ברוך השם, אַזעלכע לייט, וואָס איהר פועל'ט ביי זיי וואָס איהר ווילט. דאָס, וואָס נעכטען האָט זיך זיי געדאַכט קרום ווי אַ קאָטשערע און שווער כקריעת ים־סוף, איז ביי זיי היינט

גלייך, וואָס גלייכער קאָן שוין גאָר ניט זיין, און גרינג ווי אויפעסען אַ בייגעל, אָדער אויסרויכערען אַ פּאַפּיראָס. אָפּקויפען ביי'ם טערק ארץ־ישראל — וואָס קאָן נאָך זיין גרינגער דערפון? וואָרום לאָמיר זיך ניט נאַרען, און וואָס קאָן דאָ זיין די מניעה? געלד איז דאָך ניט שייך צו זאָגען; וואָס פאַר אַ ראָלע שפּיעלט ביי אונז געלד? איין רויטשילד (ער זאָל נאָר וועלען) קאָן ער דאָך אָפּקויפען גאַנץ ארץ־ישראל מיט סטאַמבול און מיט'ן טערק אינאיינעם. פאַר'ן מקח איז אודאי נישטאָ וואָס צו זאָרגען זיך. ס'איז דאָך עפּיס אַ געשעפט, וועט מען זיך דינגען; ממה־נפשך, אַ רענדעל אַראָפּ, אַ רענדעל אַרויף. בלייבט איבער נאָר איין זאַך: באשר וואָס? טאָמער וויל ער ניט פערקויפען? עט, נאַרישקייטען! פאַר וואָס זאָל ער ניט וועלען? והשנית, מיר זאָלען וועלען זיך גוט אויסרעכענען, זענען מיר דאָך מיט איהם שטיקלעך אייגענע גאָר — ניין, טאַקי גאַנץ נאָהענטע קרובים, אמת'ע שני שבשלישים, אידען און טערקען, יצחק און ישמעאל...

קיצור הדבר, מע האָט געמאַכט איין אסיפה און די אַנדערע און די דריטע — ס'איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף אַ „חברה", און מע האָט געקליבען „טשלענעס", אויסגעוועהלט אַ פּרעזידענט, אַ וויצעפּרעזידענט, אַ קאַזנאַטשיי און אַ סעקרעטאַר און אַ קאָרעספּאָנדענט, גלייך ווי אין אַלע לייטישע שטעדט; און איטליכער האָט זיך פערשריבען שקל־געלד, ווער אַ קאָפּיקע און ווער צוויי קאָפּיקעס אַ וואָך. יונגע לייט האָבען געהאַלטען פלאַם־פייערדיגע „רעדעס", געזאָגט זעהר שענע דרשות. די ווערטער „ציון", „ציוניזם", „ציוניסטען" האָבען זיך געלאָזט הערען העכער און העכער. די נעמען „דאָקטאָר הערצל", „דאָקטאָר נאָרדוי" און די איבעריגע דאָקטוירים האָבען זיך געלאָזט הערען אָפטער און אָפטער. „טשלענעס" זענען געוואָרען וואָס ווייטער מעהרער און מעהרער, און געלד האָט זיך אויך צענויפגעקליבען אַהיבשע פּויטיקע, — האָט מען געמאַכט אַ גרויסע אסיפה און מע האָט זיך אַוועקגעזעצט בעקלערען, וואָס טהוט

מען מיט'ן געלד: צי מע זאָל דאָס קאַפּיטאַל דערווייל איבער־לאָזען דאָ אויפ'ן אָרט, מאַכען אַ בעזונדערען „פאָנד" פאַר די כתרילעווקער ציוניסטען, צי מע זאָל דאָס אַפּשיקען אין צענטער אַריין, צי מע זאָל נאָך אַביסעל צו־וואַרטען, ביז עס וועט זיך צענויפּקלויבען אַ היבשע סומע, און די שטאָדט וועט ווערען איין אַקציאָנער פון דער אידישער באַנק.

די דאָזיגע אַסיפה איז געווען, קאָן מען זאָגען, איינע פון די הייסע שטורעמדיגע אַסיפות אין כתרילעווקע. די דעות האָ־בען זיך צעטיילט: אַ סך זענען געשטאַנען פאַר'ן „צענטער", געזאָגט: מיר זענען מחויב אונטערצוהאַלטען דעם „צענטער", וואָרום אַז מיר וועלען ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער", און איהר וועט ניט אונטערהאַלטען דעם „צענטער", — פון וואַנען זשע וועט ער ציהען חיונה?... אַנדערע האָבען געדרונגען פער־קעהרט, אַז דער „צענטער" וועט זיך בעגעהן אָהן כתרילעווקע: „מיר זענען נישט מחויב פאַרזאָרגען די גאַנצע וועלט; עמיצער זאָרגט זיך דען פאַר כתרילעווקע? לאָז זיך יעדער אין זינען האָבען זיך — וועט אויך זיין גענוג"...

איז אויפגעשטאַנען דער פּרעזידענט, נח רב יוסילע'ס, אַ נגיד'ס איין אײדעם און אַ יונגערמאַן אַ משכיל, נאָך גאָר אָהן אַ באָרד, און האָט געזאָגט עטליכע וואַרעמע ווערטער:

— „פיער טויזענד יאָהר — אַזוי האָט נח דער פּרעזידענט אָנגעהויבען און האָט גענומען אַביסעל צו אַ הויכען טאָן — פיער טויזענד יאָהר, אַז מע קוקט אויף אייך פון דער הויך פון די דאָ־זיגע פּיראַמידען!" מיט די דאָזיגע ווערטער האָט זיך אַמאָל געווענדעט דער גרויסער נאַפּאָלעאָן צו זיין גוואַרדיע, בשעת ער איז געגאַנגען איינצונעמען מצרים. כמעט מיט די דאָזיגע ווערטער ווילט זיך מיר אָנהויבען מיין היינטיגע רעדע צו אייך, נאָר אַבי־סעלע אַנדערש: שוין באַלד צוויי טויזענד יאָהר, ברידער, אַז מיר געפינען זיך... נישט אויף דער הויך פון די פּיראַמידען, נאָר טיעף, נייען איילען אין דער ערד. שוין באַלד צוויי טויזענד

יאהר, אז מיר קוקען ארוים... נישט אויף אונזער „גוואררדיע", נאר אויף משיח'ן, ער זאל קומען אונז אויסלייזען פון גלות און אונז ברענגען אהין, אינ'ם לאנד פון אונזערע אבות, קיין ארץ־ישראל... שוין באלד צוויי טויזענד יאהר, אז מיר פאסטען אלע שבעה עשר בתמוז, עסען נישט קיין פלייש אין די נייען טעג, און קומט תשעה־באב, זעצען מיר זיך אין די זאקען אויף דער ערד, וויינען און קלאגען אויף חורבן בית־המקדש... שוין באלד צוויי טויזענד יאהר, אז מיר דערמאנען זיעבען און זיעבעציג מאל א טאג ציון און ירושלים — און פרעגט: וואס האבען מיר גע־טהאן פון ציונ'ם וועגען און פון ירושלים'ם וועגען?

איין עבירה, כלעבען, וואס ס'איז אין כתרילעווקע נישטא קיין סטענאגראף, וואס זאל געווען קאנען זיין אויף יענער אסיפה און פערשרייבען די אויסגעצייכענטע רעדע פון נח דעם פרעזי־דענט אות באות, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. מיר מוזען זיך דעריבער בעגניגענען נאר מיט די עטליכע ווערטער, וואס מיר האבען געבראכט על־פי זכרוני, און ברענגען דעם סוף פון דער דאזיגער טאלאנטפולער רעדע אין קורצען:

— אצינד — אזוי האט נח דער פרעזידענט אויסגעלאזט זיין דרשה, און דער שוויים האט גערונען פון איהם טייכענווייז — אצינד, אז מיר האבען זוכה געווען צו דערלעבען אזא צייט, אז דער אלטער קראנקער ישראליק האט זיך ווי אויפגעחאפט פונ'ם שלאף, ער גלייכט זיך אוים די אויסגעמוטשעטעביינער זיינע, קוקט זיך ארום וואו ער איז אין דער וועלט, און זאגט „בית־יעקב לכו ונלכה — קומט, קינדער, לאמיר געהן!" — באדארפען מיר, רבותי, זיך נישט פארלאזען אויף קיינעם, נישט ארויסקוקען אויף קיין נסים און נישט פארלאזען זיך אויף אונזערע גרויסע, ווארום אז איהר וועט זיך פארלאזען אויף די גרויסע, וועט איהר מעגען ווארטען. ס'איז א סך גרינגער צו גע'הרג'עט ווערען פון א דונער, איידער אויסרייסען ביי א גביר א קערבעל אויף ציון. אליין, אליין באדארפען מיר אנהויבען צו בויען אונזער גרויסען בנין. אם אין אני

לי — יוי לי?... אודאי מעגען מיר זיך איבערנעמען, אז מיר האבען דערלעבט אזא צייט, אז אידען זאלען גאר האבען א השגה צו רעדען פון איין אייגענער אידישער באנק! אודאי באדארפען מיר זעהען, אז כתרילעווקע זאל ניט אפשטעהן פון אנדערע שטעדט און כתרילעווקער אידען זאלען אויך האבען א חלק אין אונזער „אייגענער אידישער באנק"! איך מוז אייך אבער זאגען, רבותים, אז לויט די חשבונות, וואס אונזער קאזנאטשיי וועט אונז דא באלד פארשטעלען, האבען מיר נאך נישט די גאנצע סומע אויף צו בעצאהלען אפילו פאר איין אקציע. עס פעהלט אונז נאך כמעט העכער האלב, דאס הייסט, א פינף־זעכס קארבען. לכן איז א יושר, ברידער, איהר זאלט זיך אנטהון א כח טאקי דא אויפ'ן ארט און טאקי באלד צע־נויפלעגען זיך, איטליכער וויפיעל ער קאן, און זעהען, סע זאל ווערען די גאנצע סומע, צעהן רובעל, גאר אהן א שום תירוץ!... און לאזען אונזערע ברידער אויף דער גאנצער וועלט וויסען, אז אין כתרילעווקע זענען אויך פאראן ציוניסטען, וואס סע ברענט אין זיי דאס הייליגע פייערל פון ציון, און לאז דער דאקטאר הערצל זעהען, אז זיין הארעוואניע פון אונזערטוועגען איז חאטש ניט אומזיסט!...

* * *

פליעסקען מיט די הענד און שרייען „בראווא" — דערפון ווייסט מען נאך נישט אין כתרילעווקע — און דאנקען גאט, וואס מע ווייסט נאך נישט. דער געפילדער מיט'ן געשריי איז אזוי אויך געווען גרויס; מע זאל נאך דערצו דארפען פאטשען מיט די הענד און שרייען „בראווא", וואלט מען גאר טויב גע־ווארען, צו אלדי שווארצע יאהר. דארטען, אז עס געפעלט עמי־צענס א ווארט, געהט מען צו און מע גיט איהם איבער דער פלייצע.

— וואס זאגט איהר אויף אונזער פרעזידענט? הא?

— א פיסק — דער רוח זאל איהם נעמען!

— און אַ קענער! ער האָט דאָך אויסגעמישט קאַשע מיט באָרשט, גמרא און ספרים און אַלע ביכער...

— מע באַדאַרף האָבען אַ קאָפּ פון אַ קלויסטער, מע זאָל דאָס אַלסדינג געדענקען אויסוועניג!

— בהמה! יענער זיצט טאָג ווי נאַכט און קוקט אין די ביכער אריין!

בקיצור, ס׳איז געבליבען, מע זאָל אויסשרייבען איין אַקציע. נאָר ס׳איז גרינג צו זאָגען „אויסשרייבען איין אַקציע". ווי קומט די קאַץ איבער׳ן וואַסער, אַז אידען ליגען ערגיץ פערשטעקט אין אַ לאָך, אין כתרילעווקע, און די אידישע באַנק איז ערגיץ ווייט איך וואו, אין לאָנדאָן? האָט זיך אָנגעהויבען אַ חתונה: בריוולעך; בריוולעך אַהין, בריוולעך אַהער. שמעיה דער סעק־רעטאָר און דער קאָרעספּאָנדענט פון די כתרילעווקער ציוניסטען האָט זיך אָפּגעשריבען, ווי מע זאָגט, אַלע פינגער, ביז ער האָט בעקומען אַ קלאָרע ידיעה, וואוהין און ווי אַזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלד. נאָכדעם, אַז ער האָט שוין גוט געוואוסט וואוהין און ווי אַזוי מע בעדאַרף שיקען דאָס געלד, האָט ער געהאַט אויף זיך אַ נייעם אומגליק — דעם כתרילעווקער פּאָסטמייסטער. דער בעקאַנטער כתרילעווקער פּאָסטמייסטער, אַ גראָבער פּריץ, און אַ גרויסער מפונק, קאָן נישט איבערטראָגען דעם ריח פון קנאָבעל (חאָטש קנאָבעל ביי׳ם עסען האָט ער אַליין ליעב דאָס חיות!). אַז עס קומען אריין צוויי איבעריגע אידען אויף דער פּאָסט, האַלט ער זיך ביי דער נאָז, שרייבט און לייענט:

— שלום... שליאָמקאָ... טשעסנאָק...

אַז שמעיה האָט איהם דערלאַנגט דעם פּאַקעט, האָט ער איהם אַ שמיץ געטהאָן צוריק אין פּנים אריין: ס׳איז ניט אַזוי געשריבען דער קאָנווערט, ווי מע בעדאַרף. דאָס אַנדערע מאָל האָט ער איהם אַ שמיץ געטהאָן אין פּנים אריין: ער זאָל געהן ברענ־גען טריוואָכס. דאָס דריטע מאָל האָט ער שוין ניט געהאַט צו וואָס זיך צו טשעפּען, האָט ער בעטראַכט דעם פּאַקעט פון אַלע

זייטען, גענומען שמעלצען דעם טריעף און לעגען חתימות, און בשעת מעשה א פרעג געטהאן שמעיה'ן, נישט קוקענדיג איהם גלייך אין פנים אריין: „וואס פאר געשעפטען האט ער מיט לאנדאן, וואס ער שיקט אהין געלד?" האט זיך אונזער שמעיה קארעספאנדענט, אפנים, ארויסגעהאפט, צי אפשר האט ער געוואלט זיך בעריהמען פאר'ן פאסטמייסטער (אלע קארעס־פאנדענטען זענען גרויסע בעריהמער!):

— דאס געלד — מאכט ער — געהט גלייך אין אונזער איינענער אידישער באנק אריין...

האט דער פאסטמייסטער א קוק געטהאן אויף שמעיה'ן, ווי פער'חדוש'ט:

— זשידאוופקע באנק? ווי קומט צו אידען א באנק?

איז זיך מיישב שמעיה: אז דו ביזט יא אזא צורר היהודים, וועל איך דיר ווייזען וואס הייסט „זשידאווסקא באנק"! און געהט און דערצעהלט איהם פזמונות מיט גוזמאות (אלע קארעס־פאנדענטען האבען ליעב מגזם זיין!), אז די אידישע באנק איז די ערשטע באנק אין דער וועלט. זי פערמאגט צוויי הונדערט טויזענד מיליאן פונט שטערלינג ריין גאלד. אויף אונזער געלד איז דאס אזא סומע, וואס ס'איז שווער אויסצורעכענען, מחמת א פונט שטערלינג בעטרעפט אויף אונזער געלד כמעט א הונ־דערטער...

רופט זיך אן צו איהם דער פאסטמייסטער, און טהוט א לעק די חתימה מיט דער צונג און א קוועטש איבער'ן צעלאזטען טריעף:

— מאהל דיר, דאס לייגסט דו שוין, ווי א הונט! א פונט שטערלינג איז קוים צעהן קערבלעך.

— דאס איז א פראסטער פונט שטערלינג, — וויל זיך שמעיה פערענטפערען — און א גילדענער פונט באטרעפט א סך מעהר!

— פשאל וואן, דוראק! — זאגט צו איהם דער פאסט־מייסטער מיט א געלעכטער. — ווענמען דערצעהלסט דו מעשיות?

א איד מוז דיר זיין א מאשעניק! א איד מוז עמיצען אפנארען! ס'זאל זיין איין אנדערער אויף מיין ארט. וואלט ער דיר מכות צוגענומען דיין פאקעט! דו ווייסט, אז איך האב רעכט ארעסטירען דיין פאקעט מיט דיר און מיט אייער גאנץ „קהל" אינאיינעם דערפאר, איהר זאלט ניט אריבערשיקען אונזער געלד קיין לאנדאן? מיר וועלען הארעווען, אקערען מיט דער נאז די ערד, און די אידעלעך וועלען קומען צו געהן אויפ'ן גרייטען, פרעסען און זויפען און נאך נעמען און אריבערפעקלען אונזער גאלד דער שווארץ יאהר ווייסט וואוהין, אין א „זשידאווסקע באנק"!...

שמעיה האט שוין געזעהן, אז ער האט אנגעארבייט א גוטע חתונה, האט ער אנגענומען א פולע מויל און האט אפגעשוויגען, ווי א קעצעלע. ער וואלט אפגעגעבען איצטער מי יודע וויפיעל, ער זאל קאנען נעמען צוריק די ווערטער, — ס'איז שוין אבער געווען צו שפעטליך (א סך קארעספאנדענטען וואלטען אפשר וועלען צוריקנעמען זייערע ווערטער מיט זייערע קארעספאנדענציעס, וואס זענען פול מיט שקרים וכזבים, נאר בלאטע! צוריק חאפט מען נישט!). אונזער כתרילעווקער קארעספאנדענט איז געהרען געווען, אז ער האט אפגענומען דעם „רעצעפיס" און איז אוועק פון דער פאסט, ווי איין אפגעשמיסענער.

אוועקגעשיקט דאס געלד, האבען די כתרילעווקער ציוניסטען אנגעהויבען ארויסקוקען אויף דער אקציע פון טאג אויף טאג. ס'איז אוועקגעאנגען א חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטא נישט קיין געלד, נישט קיין סחורה! האט מען זיך א נעם געטהאן צום סעקרעטאר, צום קארעספאנדענט הייסט דאס, טאמער האט ער ניט אהין געשיקט דאס געלד, וואו מע בעדארף, אדער טאמער האט ער ניט אזוי געשריבען דעם אדרעס, ווי עס געהער צו זיין — שמעיה האט נעבאך געהאט צו זינגען און צו זאגען; לא־די ער האט נישט אויפגעהערט צו שרייבען בריוולעך אין קאמיטעט, אין צענטער און אין לאנדאן, האט ער נאך בעדארפט אויסשטעהן די טענות פון די כתרילעווקער

לייט מיט זייערע ווערטלעך, וואָס האָבען איהם געשטאָכען אין דער זיבבעטער ריפּ... פאַר די מתנגדים, דאָס הייסט, פאַר די עהרליכע, פרומע אידען און די חסידים, וואָס האַלטען נישט מיט'ן ציוניזם, איז דאָס דערוויילּ געווען אַ שטיקעל עסק: — „מיר האָבען דען נישט געוואוסט פריהער, אַז עס וועט אַזוי זיין? — האָבען זיי געזאָגט און געריי צט זיך מיט די ציוניסטען. — מיר האָבען אייך דען ניט געזאָגט, אַז מע וועט נאָר אויסנאַרען די עטליכע גילדען, און געה לאָד מיך צום ונתנה־תוקף?"...

האָט גאָט רחמנות געהאַט אויף אונזער קאָרעספּאָנדענט און ס'איז איהם אָנגעקומען איינמאָל אין אַ פריהמאָרגען אַ בריעף פון לאָנדאָן, אַז די אַקציע, וואָס ער האָט אויסגעשריבען, איז שוין דאָ, דאָס הייסט, נישט דאָ, אין כתרילעווקע, נאָר אויף דער גרעניץ; מע בעדאַרף זי נור אָפּשטעמפּלען.

עס איז ווידער אַוועקגעגאַנגען אַ חודש און צוויי חדשים און דריי חדשים און פיער חדשים — נישטאָ קיין אַקציע! האָבען חברה גענומען עסען דעם סעקרעטאַר: וואו איז דיין אַקציע? נאָך שטעמפּעלט מען זי?... און האָבען איהם ניט געזשאַלעוועט קיין שטעכווערטלעך, ווי דער שטייגער איז. איהם נעבאָך איז דאָס שטעמפּלען גוט געלעגען אין האַרצען, נאָך מעהר ווי די אַקציע אַליין; ער האָט פון'ם שטעמפּלען שיער געשפּיגען מיט בלוט. האָט ער פערקאַטשעט די אַרבעל און האָט זיך גענומען איבער־אַנייעס שרייבען בריוולעך בכל תפוצות ישראל. „היתכן? — האָט ער געשריבען. — הישמע כזאת? מע זאָל אַזוי לאַנג האַל־טען איין אַקציע און שטעמפּלען זי? מע זאָל זי, דאַכט מיר, בעדאַרפען אָפּשטעמפּלען מיט צעהנטויזענד שטעמפּלען, וואָלט זי שוין אויך בעדאַרפט זיין לאַנג אָפּגעשטעמפּעלט!"... און דער חברה ציוניסטען האָט ער געזאָגט אַלע טאָג:

— ממה נפשך, איהר האָט געוואַרט אַזוי פיעל, וועט איהר וואַרטען נאָך אַביסעל; אַזוי לאַנג, ווי עס האָט געדויערט, וועט שוין געוויס ניט געדויערען...

און כך הוה: עס האט נישט געדויערט קיין נייען חדשים אפילו, איז אנגעקומען א פאקעט אויף רב יוזיפיל דעם רב'ס נאמען (אונזער קארעספאנדענט האט נישט געוואלט האבען צו טהון מיט'ן פאסטמייסטער). און אז ס'איז אנגעקומען דער פאקעט, האט מען צענויפגערופען איין אסיפה פון אלע טשלענעס טאקי ביי רב יוזיפיל דעם רב אין שטוב, און אזוי ווי אלע אידען, און כתרילעווקער אידען אודאי און אודאי, האבען אומעטום און אלע מאל קיין צייט ניט און איטליכער וויל תמיד זיין דער ערשטער, איז קיין חדוש ניט, וואס מע האט זיך געשטופט און געקוועטשט איינס דאס אנדערע, געקראכען איינער דעם אנדערען אויף די קעפ, געריסען איינער ביי'ם אנדערען פון די הענד און בעטראכט די אידישע אקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באנק".

לאנג־לאנג האבען די כתרילעווקער ציוניסטען זיך געשפיע־געלט אין דער אידישער אקציע פון „אונזער אייגענער אידישער באנק", תחילת געזיפצט און נאכדעם געזאגט איטליכער בעזונדער איין אנדער המצאה; ס'איז געווארען עפיס אביסעל פרייליכער, עפיס לעבעדיגער, ליכטיגער אויף דער נשמה, ווי איינער וואס וואל־גערט זיך אין דער פרעמד, בענגט אהיים, קוקט ארוים אויף א ידיעה, און פלוצים נעמט ער אפ זעהר, זעהר א גוטען גרוס פון דער היים. ס'איז אי פרייליך, אי עס ציהט דאס הארץ; עס גלוסט זיך געהן טאנצען, און טאקי אביסעל זיך אויסוויינען אין איינוועגס...

שפעטער, אז דער עולם האט זיך גוט אנגעקוקט, האט רב יוזיפיל דער רב, וואס האט פיינט שטופען זיך אויבען־אן, חאטש ער איז רב, א זאג געטהאן:

— אנו, ווייזט נאר אהער?

און ער האט זיך אנגעזאטעלט מיט א פאר ברילען, געקוקט, געקוקט, פאוואלינקע בעטראכט פון אלע זייטען די „אידישע אקציע פון אונזער אייגענער באנק", און דערזעהען אידישע אותיות, גע־דרוקט אויף לשון־הקודש, האט ער אנגעטהאן דאס שבת'דיגע היטעל, געמאכט א ברכה „שהחיינו", און ווידער א מאל געקוקט

און געקוקט אין דער אַקציע אריין, און דאָס פּנים האָט איהם אָנגעהויבען ווערען עפּיס ווי מרה־שחורה'דיג, און מע וואָלט געמעגט שווערען, אַז עס האָבען זיך איהם געשטעלט טרערען אין די אויגען.

— רבי! וואָס זאָרגט איהר זיך? — האָט מען איהם אַ פרעג געטהאָן. — מע באַדאַרף זיך פרייהען, טאַנצען באַדאַרף מען געהן, צום סוף... ווי קומט דאָס צו אייך?...

רב יוזיפּיל דער רב האָט נישט באַלד געענטפערט. ער האָט אַרויסבעקומען ערגיץ פון אַ קעשענע, וואָס הינטען אין דער קאַפּאָטע, כמעט ביי די פּאָלעס, אַ משונה־מאָדנע פעטשיילע, האָט אויסגעשנייצט כלומרשט די נאָז, נאָר אין אמת'ען מיין איך, אַז ער האָט אַ וויש געטהאָן די אויגען, און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ זיפץ און מיט זעהר, זעהר איין אַנגעבראָכען קול:

— כ'האָ' מיך פאַרבענגט אַהיים...

ווען איך בין רויטשילד.

אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער מלמד.

געשריבען אין יאָהר 1902.

ווען איך בין ראָטשילד

(אַ מאָנאָלאָג פון אַ כתרילעווקער מלמד).

— ווען איך בין ראָטשילד, — האָט זיך צעלאָזט אַ כתרי־לעווקער מלמד איינמאָל אין אַ דאָנערשטאָג, בעת די רבי'צין האָט איהם געמאָנט אויף שבת און ער האָט ניט געהאַט. — אוי, ווען איך זאָל זיין ראָטשילד! טרעפט, וואָס איך טהו? ראשית חכמה, פיהר איך איין אַ מנהג, אַז אַ ווייב זאָל תמיד האָבען ביי זיך אַ דרייערעל, בכדי זי זאָל פארשפאָרען דולען אַ ספּאָדיק, אַז סע קומט דער גוטער דאָנערשטאָג און ס'איז ניטאָ אויף שבת... והשנית, קויף איך אויס די שבת'דיגע קאַפּאָטע, אָדער ניין — דעם ווייב'ס קעצענעם בורנוס — לאָז זי אויפהערען פּיקען אין קאָפּ אַריין, אַז ס'איז איהר קאַלט! און קויף אַוועק די דאָזיגע שטוב איינגאַנצען מיט אַלע דריי חדרים, מיט דער קאַמער, מיט דער שפּיזאַרני, מיט'ן קעלער, מיט'ן בוידעם, מיט הכל בכל מכל פּלע־קעל, — לאָז זי ניט זאָגען, אַז ס'איז איהר ענג; נאָ דיר אַוועק צוויי חדרים, קאָך דיר, באַק דיר, וואַש דיר, בראָק דיר, און לאָז מיך צורוה, איך זאָל קאָנען קנעלען מיט מיינע תלמידים מיט אַ רוי־נעם קאָפּ! נישטאָ קיין דאגות פרנסה, מע באַדאַרף נישט קלערען, וואו נעמט מען אויף שבת — מחיה נפשות! די טעכטער אַלע חתונה געמאַכט, אַראָפּ אַ האָרב פון די פּלייצעס — וואָס פעהלט מיר? הויב איך מיך אָן אַרומקוקען אַביסעל אויף דער שטאָדט. דאָס ערשטע בין איך מנדר אַ נייעם דאַך אויפ'ן אַלטען בית־

המדרש, לאז אויפהערען קאפען אויפ׳ן קאפ, בשעת אידען דאוונען: און, להבדיל, דאס מרחץ בוי איך איבער אויפס־ניי, ווארום ניט היינט־מארגען — עס וועט דארט מוזען זיין איין אומגליק, חס ושלום, טאמער פאלט דאס אוים אקוראט בשעת נשים באדען זיך. און ווייבאלד דאס באד, מוז מען שוין דאס הקדש אודאי צעווארפען און אנידערשטעלען א „בקור־חולים", אבער טאקי וואס א בקור־חולים הייסט, מיט בעטלעך, מיט א דאקטאר, מיט רפואות, מיט ייכלעך אלע טאג פאר די חולאים, ווי עס פיהרט זיך אין לייטישע שטעדט. און א „מושב־זקנים" שטעל איך אוועק, אלטע אידען לומדים זאלען זיך ניט וואלגערען אין בית־המדרש ביי דער הרובע. און א חברה „מלביש־ערומים", ארעמע קינדער זאלען גיט ארומגעהן, איך בעט איבער אייער כבוד, מיט די פופקעס אין דרויסען. און א חברה „גמילות־חסדים", אז איטליכער איד, סאי א מלמד, סאי א בעל־מלאכה, סאי א סוחר אפילו זאל פארשפארען צאהלען פראצענט, נישט דארפען פאר׳משכונ׳ען דאס העמד פונ׳ם לייב. און א חברה „הכנסת־כלה", אז וואו ערגיץ איין ארעם מיידעל, נעבאך א דערוואכסענע, זאל מען זי אויסקליידען, ווי עס געהער צו זיין, און חתונה מאכען, און נאך כדומה אזעלכע חברות פיהר איך איין ביי אונז אין כתרילעווקע... נאר וואס איז שייך עפים דוקא נאר ביי אונז אין כתרילעווקע? אומעטום, וואו עס געפינען זיך נאר אחינו בני ישראל, פיהר איך איין אזעלכע חברות, אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט! און בכדי עס זאל זיך פיהרען מיט א סדר, ווי עס געהער צו זיין — טרעפט, וואס טהו איך? מאך איך אויף אלע חברות איין חברה א גרויסע, א צדקה־גדולה־חברה, וואס גיט אכטונג אויף אלע חברות, אויף אלע אידען, דאס הייסט, אויף דעם כלל ישראל, אז אידען זאלען זיין אומעטום האבען פרנסה און לעבען אין אחדות און זאלען זיצען אין די ישיבות און לערנען: חומש מיט רש״י, מיט גמרא, מיט תוספות, מיט מהרש״א, מיט אלע שבע חכמות און מיט אלע שבעים לשון, און אויף אלע ישיבות זאל זיין איין ישיבה א גרויסע,

א אידישע אַקאַדעמיע, אין דער ווילנא געוויינטליך, וואָס פון דאָרטען זאָלען ארויסגעהן די גרעסטע לומדים און חכמים אין דער וועלט, און אַלסדינג זאָל זיין אומזיסט, „על חשבון הגביר". אויף מיין קעשעני, און אַלסדינג זאָל זיך פיהרען מיט א סדר און מיט א פּלאַן, עס זאָל נישט זיין קיין „געב־מיר־נאַ־דיר־חאַפּ־לאַפּ", און אַלע זאָלען זיין זינען האָבען נאָר טובת־הכלל!... און בכדי מע זאָל קאָנען טראַגען אויפ'ן קאָפּ דעם „כלל" — וואָס דאַרף מען? דאַרף מען בעוואָהרענען דעם „פּרט". און מיט וואָס קאָן מען בעוואָהרענען דעם פּרט? געוויינטליך, מיט פּרנסה; וואָרום פּרנסה, הערט איהר, דאָס איז דער רעכטער עיקר; אָהן פּרנסה קאָן נישט זיין קיין אחדות; איבער'ן שטיקעל ברויט, משטיינס געזאָגט, איז איינער דעם אַנדערען יורד לחייו, קאָפּאַל יענעם קוילען, סמ'ען, הענגען!... אפילו די שונאי ישראל, אונזערע המנ'ם פון דער גאַנצער וועלט, מיינט איהר, וואָס האָבען זיי צו אונז? גאָרנישט. נאָר צוליעב פּרנסה. זיי זאָלען האָבען פּרנסה, וואָלטען זיי גאָר אַזוי שלעכט ניט געווען. פּרנסה ברענגט צו קנאה, קנאה ברענגט צו שנאה, און דערפון, רחמנא ליצלן, נעמען זיך אַלע צרות אויף דער וועלט, אַלע אומגליקען, ניט דאָ געדאַכט, מיט אַלע רדיפות, מיט אַלע הריגות, מיט אַלע רציחות און מיט אַלע מלחמות...

אוי, די מלחמות, די מלחמות! דאָס איז, הערט איהר, גאָר א שחיטה פאַר דער וועלט! ווען איך בין ראָטשילד, מאַך איך אויס מלחמות, אָבער טאַקי לחלוטין אויס!

וועט איהר דאָך פרעגען: ווי אַזוי? נאָר מיט געלט. דהיינו? איך וועל עס אייך געבען צו פאַרשטעהן מיט א שכל: למשל, צוויי מלוכות צעאַמפּערען זיך איבער א נאַרישקייט דאָרט, א שטיקעל ערד, וואָס איז ווערטה א שמעק טאַבאַקע; „טערי־טאָריע" הייסט עס ביי זיי. די מלוכה זאָגט, אַז די טעריטאָריע איז איהר טעריטאָריע, און די מלוכה זאָגט: „ניין, ס'איז מיין טעריטאָריע". משֵׁשת ימי בראשית, הייסט עס, האָט גאָט באַ־

שאפען אט דאס שטיקעל ערד פון איהר כבוד וועגען. קומט צו געהן א דריטע און זאגט: „איהר זענטביידע בהמות; די טער־ריטאריע איז אלעמענס טעריטאריע, א ר ש ו ת ה ר ב י ם הייסט עס". הקיצור, טעריטאריע אהער, טעריטאריע אהין, מע „טעריטאריעט" אזוי לאנג, ביז מע הויבט אן שיסען פון ביקסען און הארמאטען, און מענטשען קוילען זיך איינס דאס אנדערע ווי די שאף, און בלוט, בלוט גיסט זיך אזוי ווי וואסער.

אבער אז איך קום צו זיי לכתחילה און זאג זיי: „שאט, ברידערלעך, לאזט אייך דיענען. אין וואס געהט דא ביי אייך, אייגענטליך, דער גאנצער סכסוך? מע פארשטעהט דען ניט אייער מיין? איהר מיינט ניט אזוי די הגדה, ווי די קניידלעך. טעריטאריע איז דאך ביי אייך נאר איין אויסרעד: דער עיקר איז דאך ביי אייך יענע מעשה, פעטי־מעטי, קאנטריבוציע! און וויבאלד לשון קאנטריבוציע — צו וועמען קומט מען אז מיט א הלואה? צו מיר, צו רויטשילד'ען הייסט עס. אמעהר, ווייסט איהר וואס? נא דיר, איינגלענדער מיט די לאנגע פיס און מיט די קעסטעלדיגע הויזען, א מיליארד! נא דיר, נארישער טערק מיט דער רויטער יארמעלקע, א מיליארד! נא דיר, מוהמע רייזעל, אויך א מיליארד. ממה־נפשך, גאט וועט אייך העלפען, וועט איהר מיר אפצאהלען מיט פראצענט, ניט חלילה קיין גרויסען פראצענט, פיער אדער פינף לשנה, איך וויל אויף אייך ניט רייך ווערען"...

פארשטעהט איהר שוין? אי איך האב געמאכט א געשעפט, אי מענטשען הערען אויף צו קוילען איינס דאס אנדערע, ווי די אכסען, אומזיסט און אומנישט. און וויבאלד אויס מלחמות, הייסט צו וואס באדארף מען דאס כלי־זיין, מיט'ן חיל, מיט אלע זיבעצעהן זאכען, מיט'ן גאנצען טאררעראם? אויף תשעה נייענציג כפרות! און וויבאלד אויס כלי־זיין, אויס חיל, אויס טאררעראם, איז דאך אויס שנאה, אויס קנאה, אויס טערק, אויס איינגלענדער, אויס פראנצויז, אויס ציגיינער, אויס איד, להבדיל — די גאנצע וועלט

באַקומט גאָר דעמאָלט איין אַנדער פּנים, ווי אין פּסוק שטעהט ביי אונז געשריבען: „ו ה י ה, און עס וועט זיין, ב י ו ם ה ה ו א, דאָס הייסט, אז משיח וועט קומען!“... (שטעלט זיך אָפּ).

און אפשר, האַ?... ווען איך בין רויטשילד, קאָן זיין, אַז איך בין גאָר מבטל דאָס געלט. אויס געלט! וואָרום, לאָמיר זיך ניט נאַררען, וואָס איז דענן געלט? — געלט איז דאָך, אייגענטליך, נאָר אַ הסכם, איין אַיינגערעדטע זאַך. מע האָט גענומען אַ שטיקעל פּאַפּיער, אַוועקגעשטעלט א צאַצקע און אָנגעשריבען: „טרי רובליאַ סערעבראָם“. געלט, זאָג איך אַייך, איז נישט מעהר ווי אַ יצר־הרע, אַ תאוה אַזעלכע, איינע פון די גרעסטע תאוות, וואָס אַלע ווילען דאָס און קיינער האָט דאָס ניט... אָבער אַז סע זאָל לחלוטין גאָר ניט זיין קיין שום געלט אויף דער וועלט, וואָלט דאָך דער יצר־הרע ניט געהאַט וואָס צו טהון, און די תאוה וואָלט ניט געווען קיין תאוה. איהר פאַרשטעהט, צי ניין? איי וואָס? איז דאָך די קשיא, וואו וואָלטען דעמאָלט נעמען אידען אויף שבת? (פערטראַכט זיך אויף אַ ווײַלע). איז דער תירוץ: למאי וואו וועל איך א י צ ט ע ר נעמען אויף שבת?...

די יורשים

געשריבען אין יאהר 1902.

די יורשים

א.

„די מאירם מיט די שניאורס"... אייגענטליך, זענען דאָס געווען נאָר א י י ן מאיר און נאָר א י י ן שניאור, און געווען זענען זיי א צווילינג, און אזוי שטארק עהנליך איינס מיט דאָס אנדערע, אז עס זענען געווען צייטען, וואָס ס'איז כמעט אוני־מעגליך געווען צו טרעפען, ווער פון די צוויי איז דאָ מאיר און ווער איז דאָ שניאור.

קינדוויז, דערצעהלט מען, האָט זיך געטראָפען מיט זיי א מעשה, מע האָט זיי שיער ניט פערביטען, און אפשר קאָן זיין, אז מע האָט זיי טאַקי פערביטען. ומעשה שהיה כך היה.

זייער מוטער איז געווען, דארפט איהר וויסען, א אידינע א קליינימשקע, נעבאך ניט קיין געזונדע, נאָר זעהר א קינדעלדיגע, דאָס הייסט, זי האָט אויף איהר לעבען שטארק געקינדעלט; אלע יאָהר, אלע יאָהר האָט זי געהאַט א קינד. דאָס קינד האָט אָבער ניט מעהר געמוטשעט זיך ווי א יאָהר און איז, נישט פאר אייך געדאַכט, אוועקגעקומען. אזוי לאַנג, ביז זי האָט אויפגעהערט צו קינדלען און האָט געמיינט, ס'איז איין עק. צום סוף — דעם אויבערשטענס נסים! — האָט זי גאָט בעגליקט, אויף דער עלטער שוין, און דוקא מיט א פּאָרעל! איז איהר אָבער שווער געווען אליין אויסזויגעןביידע קינדער, האָט זי נעבאך געמוזט דינגען א צוזויגערין. א ברירה האָט זי געהאַט? א כתרילעווקער איד, ער

מעג זיין ווי אָרעם, וועט ער אויף דער גאָס קיין קינד נישט ארויס־וואַרפען און אויף פרעמדע הענד דאָס נישט אַוועקגעבען, סיידען חלילה אַ יתום...

בעשטעלט אַ צווזיינגערין, האָט די מוטער געגומען זיך מאיר'ען (מאיר איז געווען עלטער פון שניאור'ען אויף אַ גוטע האַלבע שעה), און שניאור'ען האָט זי אַוועקגעגעבען דער אַם. נאָר אַזוי ווי די אַם איז אויך געווען, נישט פאַר אייך געדאַכט, אַ אידינע נישט קיין געזונדע, האָבען ביידע, אי מאיר אי שניאור, געהאַט מכות נישט קיין מילך, און זיי זענען ביידע נעבאך אויסגעגאַנגען פון הונגער, געשריגען גאַנצע נעכט, זיך געריסען אויף די גלייכע ווענד.

ויהי היום, האָט מען גענומען איינמאָל די קינדער באָדען. געוויינטליך, אין איין מולטער. אויסגעטהאָן זיי די העמדלעך און אַריינגעלעגט זיי ביידען אין היים וואַסער אַריין, זענען ביידע ברעקלעך געוואָרען רויט און אָנגעבלאָזען, ווי פּאַחירלעך; עס ווייזט אויס, אַז זיי האָבען פון דעם באַד משונה הנאה געהאַט — אַ איד האָט ליעב אַ באַד... ביידע זויגערינס זענען געשטאַנען איבער דער מולטער און האָבען אונטערגעגאָסען אַלע מאָל פריש וואַסער, און די קינדער האָבען אָנגעקוואַלען, געמאַכט מיט די הענטלעך און מיט די פיסלעך, ווי אַ זשוקעל, האָט איהר געזעהען אַמאָל, אַז מע קעהרט איהם איבער מיט'ן בייכעל ארויף. אָפּגע־באָדען, האָט מען דאָס פּאָרעל אַרויסגענומען, איינגעהילט אין אַ ליילעך (איין ליילעך) און אַריינגעלעגט אין בעט אריין (אין איין בעט אַריין), זיי זאָלען זיך אָביסעל אָפּטריקענען. און אַז ס'איז געקומען צום אָנטהון זיי צוריק די העמדלעך, האָט מען נישט גע־קאָנט שוין דערקענען, ווער פון די צוויי איז מאיר און ווער איז שניאור? און ס'איז אַוועק אַ שפּאָרעניש צווישען דער מאַמען און די זויגערין:

— זעה נאָר, זעה, כ'וואָלט געמעגט שווערען, אַז דאָס איז גאָר מאיר און יענץ איז שניאור!

— ווייס איך וואָס איהר רעדט! דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר! איהר זעהט דען נישט?

— וואָס ס'האָט זיך מיר געחלומ'ט יענע נאַכט און היינטיגע נאַכט און אַ גאַנץ יאָהר! ביזט משוגע, צי חסר־דעה?

— אַך, רבונו־של־עולם! איהר זעהט נישט נאָך די אויגען, אז דאָס איז שניאור און יענץ איז מאיר? זעהט נאָר צוויי אויגען!

— ס'אַ גוטער משל! פאַרשטעהט זיך, צוויי אויגען, ניט קיין דריי.

בקיצור, איינע שרייט אויף מאיר'ען, אז ס'איז שניאור, און אויף שניאור'ען, אַז מאיר, און די אַנדערע — אַז שניאור איז מאיר און מאיר איז שניאור. זענען די מאַנסבילען געפאַלען אויף איין עצה. פאַרט מאַנסבילען!

— ווייסט איהר וואָס? אָט פּרובט זיי געבען זויגען, וועלען מיר זעהען: דער וואָס וועט אָננעמען ביי דער מוטער, איז אַ סימן, אַז ס'איז מאיר, און דער וואָס וועט אָננעמען ביי דער אַם, איז אַ סימן, אַז ס'איז שניאור. אַ פּראָסטער שכל!

כך הוה.ביידע ברעקלעך, מע האָט זיי נאָר צוגעטוליעט צו דער ברוסט, האָבען זיי זיך צוגעחאַפּט ווי נאָך אַ תענית, געצויגען ווי פּיאַווקעס, געסמאַקעט מיט די ליפּען, בשעת מעשה געדריגעט מיט די פּיסלעך און אונטערגעוואָרטשעט, ווי הונגעריגע הינטלעך.

— גאָט'ס נסים! זעהט, ווי דער אויבערשטער האָט באַשאַפען די וועלט!...

אַזוי האָבען געזאָגט די מאַנסבילען מיט טרערען אין די אויגען און זענען אַ בעלן געווען אויף טשיקאַוועס פּרובען איבערבייטען די ברוסט, זעהן וואָס דאָ וועט זיין? און מע האָט די קינדערלעך נעבאַך אָפּגעריסען פון דער ברוסט, און מע האָט זיי איבערגעלעגט: שניאור'ען אויף מאיר'ס אָרט און מאיר'ען אויף שניאור'ס אָרט — וואָס, מיינט איהר, איז געווען? איהר מיינט אודאי, אַז זיי האָבען נישט געזויגען? נאָך אַ מין זויגען!...

פון דעמאָלט אָן האָט מען זיך שוין מיאש געווען פון זיי און מע האָט שוין אויפגעהערט צו אונטערשיידען: ווער איז מאיר און ווער איז שניאור. לאָז זיין מאיר־שניאור און שניאור־מאיר. און מע האָט זיי אַ נאָמען געגעבען: „די מאירס מיט די שניאורס". גלייך ווי עס וואָלט געווען צוויי מאירס און צוויי שניאורס, דאָס הייסט, יעדער פון די צוויי איז געווען פאַר זיך אַ מאיר מיט אַ שניאור... נישט איין מאָל האָט זיך געמאַכט, אַז מע האָט אין חדר אָפּגעשמיסען מאיר'ען, ווען מע האָט בעדאַרפט שמייסען שניאור'ען, אָדער פערקעהרט, מע האָט אַריינגעצימבעלט שניאור'ען, דעמאָלט ווען די שמיץ איז געקומען מאיר'ען. און בכדי עס זאָל נישט זיין נאָכדעם קיין פערדראָס, פלעגט דער רבי פּאַלען אויף איין עצה (וואו תורה, דאָרט איז חכמה!):

— ווייסט איהר וואָס, קינדערלעך? לעגט זיך אַקאָרשט אוועק ביידע, וועט ניט זיין קיין קנאה, מיך געשמיסען, דיך גע־שמיסען, אַ שענע ריינע כפרה, צווישען דער משפּחה וועט דאָס בלייבען...

ערשט העט־שפּעטער, נאָך דער בר־מצוה, אַז די מאירס מיט די שניאורס האָבען זיך אויפגעחאַפּט אויף די פיס, איז מיט אַ מאָל געוואָרען צווישען זיי אַ חילוק, אַז מע האָט זיי שוין געקאָנט דערקענען ביינאַכט פאַר אַ מייל. גאָט'ס וואונדער! עס האָט זיך אָנגעהויבען שיטען ביי זיי אַ בערדעל (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־פריה אָנגעהויבען רויכערען ציגאַרען?), און ביי מאיר'ען האָט זיך בעוויזען אויף די בעקלעך און אויף דער אויבערשטער ליפּ שוואַרצע הערלעך (אָבער שוואַרץ ווי טינט!), און ביי שניאור'ען — רויטע הערלעך (אָבער רויטע אַזוי ווי פייער!). די דאָזיגע בערד זענען געוואַכסען ביי זיי ווי מיט רוחות (זיי האָבען, אַפּנים, ביידע צו־שטאַרק גערויכערט ציגאַרען), אַזוי, אַז צו דער חופּה האָבען זיי געטראָגען צוויי בערד, וואָס זאָג איך בערד? — בעזעמער! איינער אַ שוואַרצען בעזעם, און דער אַנדערער אַ רויטען בעזעם, און אויס־געזעהען האָט עס, ווי עמיצער האָט זיי די בעזעמער אָנגעהאָנגען.

גרויס זענען די ווערק פון גאָט און זיינע וואונדער האָבען נישט קיין ברעג! וואָרום ווער ווייסט וואָס דאָ וואָלט געקאָנט אַרויס, ווען, למשל, נאָך דער חתונה פערבייטען זיי זיך חלילה מיט די ווייבער — מיין איך פערקעהרט: די ווייבער פערבייטען זיך מיט די מאַנען. איך ווייס ניט, ווי אַזוי ביי אייך, אין די גרויסע שטעדט; ביי אונז אין כתרילעווקע האָט זיך לעת־עתה אַזאַ מעשה נאָך נישט געטראָפען, מע זאָל זיך פערבייטען מיט די יוצרות. ממה נפשך: בין איך דיין ווייב, ביזט דו מיין מאַן, און ביזט דו מיין מאַן, בין איך דיין ווייב; אַלאַ וואָס דען? ביזט יענער'ס מאַן, בין איך יענעמ'ס ווייב; בין איך יענעמ'ס ווייב, ביזט דו יענער'ס מאַן. אַ קשיא, טאָמער איז געמאַהלט, אַז מיין מאַן זאָל זיך מיישב זיין און זאָגען, אַז עס מאַכט איהם נישט אויס יענעמ'ס ווייב אויך — וואָס הייסט? נו, און וואו בין איך? איך וועל איהם שווייגען???!!

הקיצור, נישט דאָס איז דער עיקר, וואָס איך האָב אייך גע־וואָלט דערצעהלען. די רעכטע מעשה הויבט זיך ערשט אָן.

ב.

ביז אַהער האָבען מיר זיך בעשעפטיגט נאָר מיט די מאירס און שניאורס, דאָס הייסט, מיט מאיר'ען און מיט שניאור'ען, און אַבי־סעל בעקענט זיך מיט זייער מוטער און מיט דער זויגעריז. און האָ־בען נישט גערעדט קיין וואָרט נאָך פון זייער פאָטער, גלייך ווי זיי וואָלטען חלילה קיינמאָל נישט געהאַט קיין טאַטען... לאַז גאָט היטען! אַזאַ זאַך קאָן זיך טרעפען נאָר ביי זיי, נישט ביי אונז. ביי אונז איז נישטאָ, ברוך־השם, קיין פינדעל־הויז, וואו קינדער זאָלען וואַכסען אָהן אַ טאַטע־מאַמע; ביי אונז האָט זיך נאָך נישט געטראָפען, אַז אַ קינד זאָל אויפוואַכסען און ניט וויסען, ווער איז זיין ריכטיגער טאַטע; און אויב ס'זאָל אַמאָל דורכגעפאַלען ביי אונז אַזאַ מעשה, האָט זיך עס געוויס געטראָפען ערגיץ אין אַדעס, אין פאַריז, אָדער אין דעם ווייטען אַמעריקאַ... פאַר כתרילעווקע

בין איך אייך ערב, אז דאָרט האָט זיך אַזאַ מעשה נישט געטראָפֿן קיינמאָל, און אויב ס'האָט זיך געטראָפֿן, האָט זיך עס געטראָפֿן ערגיץ ווייט איך מיט וועמען, מיט אַ דינסטמיידעל, אָדער אַזוי מיט אַ אידישער טאָכטער נעבאַך, וואָס איז פֿערפֿיהרט געוואָרען דורך אַ צופֿאַל, געפֿאַלען אַ קרבן פֿאַר פֿרעמדע זינד...

הקיצור, די מאָירם מיט די שניאורס האָבען געהאַט אַ טאַטען, און נאָך אַ שענעם טאַטען דערצו, און געהייסען האָט ער רב שמשון, אַ איד אַיין עהרליכער, און געהאַט האָט דער רב שמשון אַ באָרד, אַ גרויסע, אַ רייכע, אַ שענע באָרד, אַ „זקנה“! מע קאָן זאָגען, אַז ביי רב שמשון'ען איז געווען מעהר באָרד ווי פּנים. איבער דער דאָזיגער באָרד האָט מען כמעט נישט אַרויסגעזעהען דאָס פּנים, און דערפֿאַר טאַקי האָט ער אין כתרילעווקע נישט געהאַט קיין אַנדער נאָמען, ווי רב שמשון באָרד.

און געווען איז דער רב שמשון באָרד... לאָמיר אַזוי זאָגען בייז, וואָס ער איז געווען. ער איז געווען אַ איד, וואָס האָט כל ימיו געמוטשעט זיך, געפּלאָגט זיך איבער'ן שטיקעל ברויט, מלחמה געהאַלטען מיט'ן דלות; אַ מאָל האָט ער בייגעקומען דעם דלות, אַ מאָל — דער דלות איהם, ווי דער שטייגער איז פֿון די כתרילעווקער אידען, וואָס האָבען קיין מורא נישט פֿאַר'ן דלות, שטעלען איהם אויס דריי פֿייגען...

און געלעבט האָט דער רב שמשון באָרד אַזוי לאַנג, ביז ער איז געשטאָרבען. און אַז ער איז געשטאָרבען, האָט מען איהם בעהאַלטען מיט גרויס כבוד, כמעט די גאַנצע שטאָדט איז נאָכגעגאַנגען נאָך דער לויה.

— ווער איז געשטאָרבען?

— רב שמשון.

— וואָסער רב שמשון?

— רב שמשון באָרד.

— אַ־ווּאַ! איז שוין, הייסט דאָס, רב שמשון באָרד אויך אָוועקגעקומען? ברוך דיין אמת!

אזוי האָט מען געשמועסט אין כתרילעווקע און בעדויערט נישט אזוי רב שמשונ'ען אליין, ווי דאָס, וואָס אין שטאָדט ווערד וויינציגער אלע מאָל מיט א אידען. משונה־מאָדנע ברואים אָט די כתרילעווקער אידען: לאָ־די זיי זענען אזעלכע אָרעמע לייט, וואָס זענען קיינמאָל נישט זאַט, וואָלטען זיי נאָך א בעלן געווען, אז קיינער זאָל ביי זיי נישט שטאַרבען. זייער איינציגער טרייסט איז, וואָס שטאַרבען שטאַרבט מען אומעטום, אפילו אין פּאַריז. און וואָס אויסקויפען זיך פונ'ם טוידט קויפט זיך נישט אויס קיי־נער, און אפילו רויטשילד אליין, וואָס איז כמעט גרעסער פונ'ם מלכות, פון דעסטוועגען, אז עס קומט די צייט פון שטאַרבען, בעט מען איהם מחילה, ער זאָל זיך מטריח זיין אהינצוצו — און ער מוז געהן!

אצינד קעהרען מיר זיך אום צוריק צו די מאירם מיט די שניאורס. כל זמן רב שמשון באַרד האָט געלעבט, זענען די מאירם מיט די שניאורס געווען, קאָן מען זאָגען, נפש אחת, געלעבט איין זעל, איין נשמה. און אז רב שמשון באַרד איז געשטאָרבען, זענען זיי געוואָרען פייער מיט וואסער, גרייט געווען אלע מינוט אַרויפ־פאַלען איינס אויף דאָס אַנדערע און אויסרייסען זיך די בערד. איהר ווילט וויסען, איבער וואָס? אדרבה, זאָגט איהר, איבער וואָס קריעגען זיך קינדער נאָכ'ן טאַטענ'ס טוידט? פערשטעהט זיך, איבער ירושה. אמת, רב שמשון האָט נישט איבערגעלאָזט נאָך זיך קיין פעלדער, קיין וועלדער, נחלאות, הייזער, רענטעס, און מזומן געלד אודאי נישט. און קיין ציערונג, זילבער און כלי־בית האָט ער אויך נישט איבערגעלאָזט פאר די קינדערס וועגען, נישט מחמת שלעכטיגקייט אָדער קאַרגשאַפט, נאָר פשוט, ווייל ער האָט נישט געהאַט. דאָך זאָלט איהר נים מיינען, אז רב שמשון האָט חלילה נים איבערגעלאָזט זיינע קינדער גאָרנישט. רב שמשון האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך א מאַיאָנטעק, א מין שוה־כסף, וואָס מע קאָן צו יעדער צייט מאַכען פון דעם געלד, מע קאָן דאָס פער־זעצען אין משכון, פערדינגען אָדער פערקויפען. דאָס איז געווען

איין אייגענע שטאָדט אינ׳ם אַלטען כּתרילעווקער בית־המדרש. אויבען־אָן אין מזרח, סאַמע די צווייטע שטאָדט פון רב יוזיפיל דעם רב, די אַנדערע, הייסט דאָס, פונ׳ם ארון־קודש. אמת, די כּתרילעווקער חכמים זאָגען אפילו אַ גלייכווערטעל, אַז ס׳איז גלייכער איין אייגען דאָרף אין דרויסען איידער איין אייגענע שטאָדט אין שוהל; דאָס איז אָבער נישט מעהר ווי אַ גלייכווערטעל, און אַז גאָט העלפט, מע האָט זיך טאַקי איין אייגענע שטאָדט, און נאָך אין מזרח־וואַנד דערצו, איז טאַקי נישט שלעכט, און בעסער פון גאָרנישט איז דאָס אודאי!

בקיצור, רב שמשון באַרד האָט איבערגעלאָזט נאָך זיך אַ שטיקעל נחלה, איין אייגענע שטאָדט אין אַלטען כּתרילעווקער בית־המדרש. נאָר ער האָט פערגעסען אַ קלייניגקייט — אָנזאָגען, וועמען ער לאָזט איבער בירושה די דאָזיגע שטאָדט: מאיר׳ען, צי שניאור׳ען?

אפּנים, רב שמשון, זאָל ער מיר מוחל זיין, האָט זיך גאָר נים גערעכנט צו שטאַרבען? ער האָט פערגעסען, אַז דער מלאך־המות שטעהט תמיד הינטער די פּלייצעס און היט אונז די טריט, אַניט, וואָלט ער זיכער געשריבען אַ צוואה, אָדער אַזוי אָנגעזאָגט פאַר עדות, וועמען פון די צוויי זיהן לאָזט ער איבער זיין מאַיאָנטעק.

וואָס זאָלט איהר קלערען? אודאי איז דעם ערשטען שבת וואָס נאָך שלשים שוין אַרויסגעשפּרונגען אַ מחלוקת צווישען די צוויי ברידער. מאיר, פערשטעהט איהר מיך, האָט גע׳טענה׳ט, אַז על־פּי דין קומט דעם טאַטענ׳ס שטאָדט א י ה ם, וואָרום ער איז דאָך דער עלטערער (אויף אַ גוטע האַלבע שעה!). און שניאור האָט גע׳טענה׳ט צוויי טענות מיט אַ מאָל: ערשטענס, ווייסט מען ניט, ווער איז פון זיי דער עלטערער, וואָרום ווערליג די מאַמע דערצעהלט, אַז מע האָט זיי קינדווייז פערביטען, קאָן דאָך געמאָהלט זיין, אַז ער, שניאור הייסט דאָס, איז מאיר, און מאיר איז שניאור. והשנית, האָט מאיר אַ שוועהר אַ נגיד, וואָס האָט אויך

איין אייגענע שטאָדט אינ'ם בית־המדרש אין מזרח־וואַנד, און קיין זוהן האָט ער נישט, וועט דאָך די שטאָדט איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר, אם ירצה השם, אַריבערגעהן צו מאיר'ען, וועט אויסקומען, אַז מאיר וועט האָבען צוויי שטעדט אין מזרח־וואַנד, און שניאור — אפילו אַ האַלבע נישט! פרעגט זיך אַ קשיא: וואו איז יושר? וואו איז מענשליכקייט?

דערהערט אַזאַ טענה, האָט זיך אַריינגעמישט מאיר'ס שוועהר, אַ איד אַ נגיד, איין אויפגעקומענער, און איז אַרוים מיט אַ פייער: „אביסעל איין עזות! איך בין נאָך ניט אַלט קיין פערציג יאָהר אפילו און האָב נאָך, ערשטענס, בדעה צו לעבען און לעבען, — צום סוף טיילען זיי זיך מיט מיין ירושה! והשנית, פון וואַנען ווייסט מען, אַז איך וועל שוין קיינמאָל נישט האָבען קיין יונגעל? אמת, איך וועל טאַקי נישט האָבען, אָבער מיין ווייב קאָן נאָך האָבען אַ יונגעל, און נישט איין יונגעל, נאָר עטליכע יונגלעך! אביסעל איין עזות פון אַ שייגעץ!"

האָבען זיך מענשען אַריינגעלעגט אין אַ שלום, געוואָלט מאַכען אַ שטיקעל פשרה, „יאַק נע פּסק טאַ פּסאַקעץ", מע זאָל אָפּשאַ־צען די שטאָדט, וויפיעל זי איז ווערטה, און איין ברודער דעם אנדערען זאָל אויסצאָהלען. דאַכט זיך, אַ גלייכע פשרה? איאָ? איז דער חסרון, וואָס ביידע ברידער האָבען נישט געוואָלט הערען פון אַרויסצאָהלען. ס'איז זיי נישט געגאַנגען אין געלד — געלד איז בלאָטע; ס'איז געגאַנגען אינ'ם עקשנות, אינ'ם צו־להכעיס: פאַר וואָס זאָל אַ ברודער זיין אַזאַ איינגעשפּאַרטע זאַך און נישט צולאָזען דעם צווייטען ברודער? און פאַר וואָס זאָלסט דו זיצען אויפ'ן טאַטענס אָרט און איך ניט? עס איז זיי שוין ניט גע־גאַנגען אַזוי אין זיך, ווי אין יענעם, איינער האָט נישט פערגונען דעם אנדערען, ווי זאָגט מען דאָס: ג ם ל י ג ם ל ך — נישט מיר, נישט דיר... און די מאירס מיט די שניאורס האָבען גענומען קריעגען זיך און טהון איינער דעם אנדערען אויף צו־להכעיס. אַ קליינינקייט — נצחון?

דעם ערשטען שבת איז מאיר געקומען אביסעל פריהער און האט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאטענ'ס שטאדט, און שניאור איז געשטאנען די גאנצע צייט אויף די פיס. דעם צווייטען שבת איז שניאור געקומען פריהער און האט זיך אוועקגעזעצט אויף דעם טאטענס ארט, און מאיר איז געשטאנען די גאנצע צייט אויף די פיס. דעם דריטען שבת האט זיך מיישב געווען מאיר און האט זיך געפעדערט גאנץ פריה, האט זיך אוועקגעזעצט אויף דער שטאדט, איבערגעדעקט זיך מיט'ן טלית איבער'ן קאפ—און טהו מיר עפּים! האט זיך מיישב געווען שניאור דעם פערטען שבת און פעדערט זיך נאך פריהער און זעצט זיך אוועק אויף דער שטאדט און דעקט זיך איבער מיט'ן טלית איבער'ן קאפ — און רוף מיך קנאקניסעל! האט זיך מיישב געווען מאיר דעם פינפטען שבת און פעדערט זיך נאך פריהער... אזוי לאנג האבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געפעדערט, ביז זיי זענען איינמאל אין א שענעם שבת־הגדול געקומען צו געהןביידע אין איין צייט. ס'איז נאך ניט געווען רעכט ליכטיג אין דרויסען, און האבען זיך אוועקגעשטעלט ביידע ביי דער טהיר פונ'ם בית־המדרש (דאס בית־המדרש איז נאך געווען צו), און מע האט זיך גענומען קוקען אהן ווערטער. נאר מלא גזלן איינס אויף דאס אנדערע, ווי די העהנער, וואס זע־נען גרייט אט־אט ארייננשפּרינגען איינס דאס אנדערע אין פּנים אריין און אויספּיקען זיך די אויגען... אזוי, דארפען מיר רע־כענען, זענען אמאל געשטאנען די ערשטע צוויי ברידער, די ערשטע צוויי שונאים אויף דער וועלט, קין און הבל, איינע אליין אין פעלד, אונטער גאט'ס הימעל, מלא רציחה, גרייט אויף צו דורס זיין, אויפפרעסען איינס דאס אנדערע, פערגיסען אומשולדיג בלוט...

ג.

האבען מיר, הייסט דאס, איבערגעלאזט די מאירס מיט די שניאורס ביי דער שוהל שבת אין דער פריה שטעהן איינס אקעגען דאס אנדערע אנגעדרוזעלט, ווי די העהנער, און גרייט אדער אנ־

האפען זיך ביי די בערד, אדער אריינפאהרען איינער דעם אנדערען אין די אויגען אריין. מע דארף אבער נישט פערגעסען, אז די מאירס מיט די שניאורס זענען געוועזען טאטענס קינדער, אנשטענ־דיגע יונגע־לייט, חלילה נישט קיין הפקר־יונגלעך, וואס זאלען אנפאלען איינס אויף דאס אנדערע, אזוי ווי די גויים, להבדיל. זיי האבען אפגעווארט ביז עס וועט קומען עזריאל דער שמש און וועט אויפעפענען די טהיר פונ׳ם בית־המדרש, וועט מען שוין דעמאלט זעהען, ווער עס וועט פריהער פערכאפען דעם טאטענ׳ס שטאדט: צי מאיר, צי שניאור?

צעהן יאהר האבען זיך געצויגען ביי זיי די מינוטען. קוים דערלעבט זעהן עזריאל׳ען מיט די שליסעל. און אז עזריאל מיט דער קאלטענוואסער בארד איז אנגעקומען, האט ער נישט געקאנט צוקומען מיט׳ן שליסעל צום שלאס בשום אופן, ווייל ביידע ברידער האבען זיך צוגעשפארט מיט די פיס צו דער טהיר, איינער מיט דעם רעכטען פוס, דער אנדערער מיט דעם לינקען פוס, נישט גע־וואלט אפטרעטען בשום אופן ואופן.

— וואס־זשע וועט זיין דערפון? — האט זיי עזריאל א זאג געטהאן און גענומען בשעת מעשה א שמעק טאבאק. — מילא, אז איהר וועט אזוי שטעהן ביידע אנגעשפארט, ווי די צאפעס, וועל איך נישט קאנען עפענען די טהיר, און דאס בית־המדרש וועט שטעהן אזוי צוגעשלאסען א גאנצען טאג. ס׳איז עפיס א תכלית? נו, אדרבה, זאגט שוין איהר אליין!

עס ווייזט אויס, אז די דאזיגע ווערטער האבען געהאט א ווירקונג, מחמת די מאירס מיט די שניאורס האבען זיך ביידע גע־געבען א רוק צוריק, איינער רעכטס, דער אנדערער לינקס, גע־מאכט איין ארט פון עזריאל׳ס וועגען, ער זאל קאנען צוטרעטען מיט׳ן שליסעל צו דער טהיר און אויפשליסען דעם רוקער. און אז דער רוקער האט זיך געגעבען א רוק און די טהיר האט זיך געגעבען איין עפען־אויף, האבען זיך די מאירס מיט די שניאורס געגעבען ביידע א לאז־אריין.

— פֿאוואָלי, אַט וואַלגערט איהר אום אַ אידען! — האָט אויסגעשריען עזריאל דער שמש, און איידער ער האָט געקאָנט אויסרעדען נאָך איין וואָרט, איז ער שוין געלעגען נעבאָך אַ צע־טראָטענער אונטער זייערע פֿיס און געשריגען ניט מיט זיין קול:

— פֿאוואָלי, אַט צעטרעט איהר אַ אידען, אַ טאַטען פֿון קינ־דער!...

די מאירס מיט די שניאורס האָבען אָבער אין זינען געהאַט עזריאל דעם שמש מיט זיינע קינדער אין דער לינקער פּאה. זיי איז געלעגען אין זינען די שטאָדט, דעם טאַטענ'ס שטאָדט. — און האָבען זיך ביידע געגעבען אַ לאָז אהין, אויבען־אָן, צו מזרח צו, געגעבען אַ שפּרונג־איבער איבער אַלע בענק און שטענדערס, און געקומען צו דער שטאָדט, האָבען זיי זיך ביידע געגעבען אַ זעץ־אַנידער און אַ שפּאַר־אריין מיט די פּלייצעס אין וואַנד אריין און מיט די פֿיס אין דער פּאָדלאָגע, און פֿון גרויס שפּאַרעניש זענען זיי אַרויף איינס אויף דאָס אַנדערע און אַנגענומען זיך ביי די בערד און געפּינעט און געקריצט מיט די ציינער און גע־האָרחעלט:

— מכות וועסט דו זיצען אויף דער שטאָדט!

אין דער דאָזיגער צייט האָט זיך עזריאל דער שמש דערוויל אויסגעגלייכט די ביינער און צוגעגאַנגען צו די מאירס מיט די שניאורס און דערזעהען ווי זיי ליגען ביידע און האַלטען איינס דאָס אַנדערע ביי די בערד, האָט ער אַ פּרוב געטהאָן פֿריהער מיט גוטען, אַזוי צו זאָגען:

— אי־פֿע, שעמען מעגט איהר זיך! צוויי ברידער, צוויי לייבליכע ברידער פֿון איין טאַטע־מאַמע, זאָלען זיך האַלטען ביי די בערד! און נאָך אין אַ מקום קדוש דערצו! אי־פֿע!...

עזריאל דער שמש האָט אָבער ארויסגעזעהען, אַז אין דעם מאָמענט גראָדע איז זיין מוסר גאַנץ אומזיסט, ארויסגעוואָרפען אויפ'ן ווינד; אדרבה, ער האָט מיט זיינע רעד, קאָן מען זאָגען, אונ־טערגעגעבען נאָך מעהר היטץ, און די צוויי ברידער פֿון איין טאַטע־

מאַמע זענען אַזוי ווייט אַריין אין דער רציחה, אַז ביי איינעם אין האַנט איז געווען אַ זשמוט מיט שוואַרצע האָר (פון מאיר׳ס באָרד) און ביי׳ם צווייטען אין האַנט איז געווען אַ זשמוט מיט רויטע האָר (פון שניאור׳ס באָרד), און אויך פּלעקען בלויע האָבען זיך בעוויזען ביי זיי אויף די פּנימ׳ער, און ביי איינעם פון זיי האָט זיך געטהאָן אַ לאָז בלוט פון דער נאָז.

כל זמן עס האָט נאָר געהאַלטען ביי בערד אַליין מיט פּעטש, קלעפּ, בוכענצים וכדומה אַזעלכע מינים זאַכען, האָט עזריאל דער שמש נאָך געקאָנט רעדען אַ פּאָר ווערטער, זאָגען אַביסעל מוסר. דערזעהען אָבער, ווי עס גיסט זיך שוין בלוט, האָט עזריאל מעהר נישט געקאָנט איינשטעהן, וואָרום בלוט — עס מעג זיין אפילו פון אַ נאָז — איז זעהר אַ מיאוסע זאַך, וואָס פּאַסט פאַר גויים, נישט פאַר אידען. פע, חולשי חלשות!... און עזריאל דער שמש האָט נישט לאַנג געטראַכט, האָט זיך געגעבען אַ לאָז־אַוועק אין פּאָליש אַריין, געחאַפּט איין עמער וואַסער און געגעבען אַ גאָס־אוים אויףביידע ברידער.

קאַלט וואַסער איז פון תמיד אָן, זינגט די וועלט שטעהט, דאָס בעסטע מיטעל אויף אויפצומונטערען אַ מענשען; אַ מענש, ער מעג זיך זיין אין גרעסטען כעס, אין ערגסטען גרימצאָרן, אַז ער בעקומט אַ קאַלטע באָד, אַזוי ווערד ער אויפגעפרישט, אָפּגע־קיהלט און קומט צו זיינע געדאַנקען... פון דעם דאַזיגען אומ־געריכטען קאַלטען באָד, וואָס עזריאל האָט זיי מכבד געווען, האָ־בען די מאירס מיט די שניאורס ווי אויפגעוואַכט פון שלאָף, האָבען זיך אַ קוק געטהאָן איינס דאָס אַנדערע אין די אויגען אַריין און האָבען זיך פערשעמט, ווי אָדם מיט חוה׳ן בשעת זיי האָבען פער־זוכט פונ׳ם עץ־הדעת און דערזעהען, אַז זיי זענען נאַקעט... און טאַקי דעם זעלבען שבת־צו־נאַכטס זענען די מאירס מיט די שניאורס געגאַנגען מיט נאָך מענשען צו רב יוזיפיל דעם רב, זיך פערלאָזען אויף מענשען, וואָס מענשען וועלען געפינען.

ד.

דאָס כתרילעווקע זאָל נישט זיין אַזאַ העק און ס'זאָל נישט ליגען פערוואָרפען אַזוי ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען זאָלען, למשל, ערשיינען גאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, וואָלט די וועלט געוויס געהאַט צו טהון מיט רב יוזיפיל דעם רב. אַלע בלעטער וואָלטען געווען פול מיט איהם און מיט זיין חכמה. חכמים, גרויסע געלעהרטע, בעריהמטע לייט פון דער וועלט וואָלטען זיך געלאָזט צו איהם, זעהען איהם בעשיינפערליך און הערען פון זיין מויל אַלע קלוגע דבורים. פאָטאָגראַפען און צייכנער וואָלטען אַראָפּגענומען זיין בילד און וואָלטען עס פערשפּרייט אין אַלע עקען פון דער וועלט. אינטערוויוערס וואָלטען איהם געדולט דעם קאָפּ, נישט געלאָזט לעבען. זיי וואָלטען וועלען וויסען אַלסדינג. וואָס ביי איהם טהוט זיך. וואָסערע מאכלים ער האָט ליעב? וויפיעל שעה אין טאָג שלאָפט ער? צי גלויבט ער אין השאָרת־הנפש? וואָס פאַר אַ מיינונג איז ער וועגען רויכערען סיגאַרע־טען, און צי האַלט ער פון פאָהרען אויף אַ וועלאָסיפּעד, וכדומה? נאָר אַזוי ווי כתרילעווקע איז אַ העק און עס ליגט פערוואָרפען ווייט פון דער גרויסער וועלט, און דאָרטען ערשיינען נישט קיין גאַזעטען, צייטונגען און זשורנאַלען, האָט די וועלט קיין שום ידיעה נישט פון רב יוזיפיל דעם רב. די בלעטער דערמאָנען נישט אַ מאָל זיין נאָמען. חכמים, גרויסע געלעהרטע און בעריהמטע לייט פאָהרען נישט צו איהם. פאָטאָגראַפען און צייכנער נעמען נישט אַראָפּ זיין בילד. אינטערוויוערס לאָזען איהם צורוה. און רב יוזיפיל לעבט זיך אָפּ זיין וועלט שטיל, בעשיידען, אָהן געפּילדער, אָהן טאַרעראַם. קיינער ווייסט נישט פון איהם צו זאָגען, אויסער די שטאָדט כתרילעווקע, וואָס בעוואונדערט איהם, האַלט פון איהם איין עולם ומלואו און גיט איהם אָפּ פיעל־פיעל כבוד (קיין געלד איז אין כתרילעווקע נישטאָ, אָבער כבוד — וויפיעל איהר ווילט!...). זיי זאָגען אויף איהם, אַז ער איז אַ נסתר, אַ פער־

באַרגענער חכם, וואָס בעווייזט זיך נישט אַרויס מיט זיין חכמה, נאָר אַז מע קומט צו איהם מיט אַ משפּט, זעהט מען ערשט דער־מאָלט אַרויס, ווי עמוק ער איז, ווי טיעף, ווי שאַרף, טאַקי נאָך חכמת שלמה!

אָפּגעמאַכט הבדלה און אָפּגעזאָגט המבדיל, זענען די מאירים מיט די שניאורס געקומען צום רב רב יוזיפיל אויף אַ דין־תורה און האָבען געטראָפען דאָרטען שוין אַ פולע שטוב מיט מענשען. די שטאָדט איז נייגיעריג געוועזען צו הערען, ווי אַזוי וועט עס דאָ רב יוזיפיל פּסק'ענען? ווי אַזוי וועט ער דאָ איינטהיילען איין־און־איינציגע שטאָדט צווישען צוויי ברידער? קודם כל האָט רב יוזיפיל געלאָזט די צדדים, זיי זאָלען זיך איבּיסעל אויס'טענה'ן. רב יוזיפיל געהט מיט דעם גאַנג, אַז פאַר'ן משפּט בעדאַרף מען די צדדים לאָזען טענה'ן, וואָרום נאָכ'ן משפּט וואָס וועט זיי העלפען דאָס טענה'ן? נאָכדעם האָט ער געלאָזט אויך עזריאל דעם שמש, ער זאָל רעדען וויפיעל ער וויל. עזריאל איז דאָך דאָ דער רעכטער עדות. און גלאַט בעלי־בתים האָבען גערעדט. ווער עס האָט געהאַט גאָט אין האַרצען — דער האָט זיך אַריינגעמישט מיט אַ וואָרט, און נישט מיט איין וואָרט, נאָר מיט אַ סך ווערטער. רב יוזיפיל איז אַ מענש, ברוך־השם, וואָס לאָזט רעדען אַלעמען. איך האָב שוין לאַנג בעמערקט, אַז רב יוזיפיל איז אַ שטיקעל פילאָזאָף: ער געהט מיט דעם גאַנג, אַז וויפיעל אַ מענש זאָל נישט רעדען, מוז ער אַמאָל אויפהערען.

כך הוה. די גאַנצע שטאָדט האָט גערעדט און גערעדט — און האָט אויפגעהערט צו רעדען. און אַז דער עולם האָט אויפ־געהערט צו רעדען, האָט זיך רב יוזיפיל אָנגערופען צו די מאירים און שניאורס לאַנגזאַם, שטיל און בנעימות, ווי זיין שטייגער איז, בזה הלשון:

— שמעו נא, רבותים, הערט זשע צו, אידען, די מעשה דערפון איז אַזוי. ווערליג איך האָב אויסגעהערט דאָ אייערע ביידענס טענות און די אַלע טענות פון אַלע איבעריגע בעלי־בתים, זעה איך, אַז איהה

זענט נעבאךביידע זעהר גערעכט. איהר האט נעבאך ביידע גע־
האט איין טאטען — און א שענעם טאטען, לאז ער האבען א ליכטי־
גען גן־עדן. דער חסרון איז נאר, וואס ער האט אייך נעבאך ביי־
דען איבערגעלאזט סך־הכל איין שטאדט. אודאי איז ביי אייך
ביידען טהייער דעם טאטענ'ס שטאדט, פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט. נאר וואס דען?
כשם ווי ס'איז אונמעגליך, אז איין מענטש זאל קאנען פארנעמען
צוויי שטעדט, אזוי איז אונמעגליך, אז צוויי מענטשען זאלען זיך
באנוגענען מיט איין שטאדט. אדרבה, מיר דאכט זיך, אז ס'איז
א סך לייכטער, אז איין מענטש זאל פארנעמען צוויי שטעדט,
איידער אויף איין שטאדט זאלען זיצען צוויי מענטשען; ווארום
אז איין מענטש זאל, למשל, האבען צוויי שטעדט, זעצט ער זיך
אנידער א מאל אויף דער שטאדט, און א מאל אויף יענער, אבער
אז צוויי מענטשען זאלען זיך פרובען אין איין צייט זעצען אויף
דעם זעלביגען ארט — קאן דאס ניט זיין. למשל, אט האלט איך
די רעכטע האנד אט־דא אויף דעם ספר. לאם איך, אשטייגער,
וועלען אין דער אייגענער צייט האלטען די לינקע האנט אויפ'ן
זעלביגען ארט, וואו איך האלט די רעכטע האנט — קאן איך
נישט. פאר וואס? ווייל דער אויבערשטער האט אזוי באַ־
שאפען די וועלט, און א מענטשענס פארשטאנד קאן דאס מיט'ן
שכל נישט משיג זיין. נישט מעהר, בלייבט דאך איבער די קשיא:
וואס, טהוט מען נעבאך מיט צוויי ברידער, אז זיי האבען פארט
געהאט נעבאך נאר איין טאטען, וואס האט זיי איבערגעלאזט סך־הכל
איין שטאדט? איטליכען ווילט זיך — פארט איין אייגענע שטאדט
אין מזרח־וואנט, אינ'ם אלטען, אלטען כתרילעווקער בית־המדרש.
מיט דער האנט אוועקמאכען קאן מען דאס נישט! קומט אוים:
י ח ל ו ק ו, אז מע זאל זיך טהיילען. ווי אזוי זשע טהיילט
מען א שטאדט? א שטאדט איז דאך נישט קיין... קיין... עפעל,
וואס מע צעשניידט איהם אויף דער העלפט און מע זאגט: נא דיר

א האלבע שטאדט און נא דיר א האלבע שטאדט. איז פארהאן אבער איין עצה, אז איהר זאלט ביידע זיצען אין מזרח־וואנט. א שטאדט נעבען א שטאדט. דאס האב איך שוין דערקלערט, ברוך־השם, מיט מיין אייגענעם שכל. דהיינו, ווי אזוי? אזוי ווי אייער טאטענ'ס שטאדט און מיין שטאדט זענען צוויי שטעדט, א שטאדט נעבען א שטאדט, זעצט איהר זיך, ברידערלעך, אויף די ביידע שטעדט, וועט איהר זיך זיצען געזונטערהייד ביידע, א שטאדט נעבען א שטאדט, און וועט זיך פארשפארען קריעגען. אי וואס? די קשיא: וואס וועל איך טהון אהן א שטאדט? איז דער תירוץ: וואו שטעהט דאס געשריבען, אז א רב אדער גלאט א איד מוז דוקא האבען איין אייגענע שטאדט, און דוקא אין מזרח־וואנט, און דוקא אינ'ם אלטען בית־המדרש? ווארום, לאמיר זיך גוט באטראכטען: וואס איז א בית־המדרש? א מקום קדוש. וואס געהען מיר אין בית־המדרש אריין? תפלה טהון. צו וועמען? צום אויבערשטען. וואו געפינט ער זיך? אומעטום, ס'איז מ ל א כ ל ה א ר ץ כ ב ו ד ו — פול די גאנצע וועלט! ווי באלד אזוי, היינט וואס איז דא שייך מזרח, צפון, דרום, גאנץ אויבען־אן, אדער גאר ביי דער טהיר? אבי א מקום קדוש און אבי געדאווענט! מ ש ל ל מ ה ה ד ב ר ד ו מ ה — צו וואס איז דאס געגליכען? צו א מלך, וואס זיינע צוויי קנעכט זענען געקומען צו איהם אין פאלאץ אריין בעטען ביי איהם א טובה. פלוצים האבען זיך די קנעכט צעאמפערט צווישען זיך און זענען פאר'ן מלך אין די אויגען אריינגעפאהרען איינער דעם אנדערען אין די בערד אריין און האבען גאר פארגעסען, צוליעב וואס זיי זענען געקומען און פאר וועמען זיי שטעהען; האט זיי דער מלך מסתמא גוט מכבד געוועזן און האט באפוילען, מע זאל זיי מחילה ארויספיהרען: ממה נפשך, איהר ווילט זיך רייסען ביי די בערד, געהט אייך געזונטערהייד אין דרויסען ארויס און רייסט אייך דארטען וויפיעל אייער הארץ געלוסט! וואס האט איהר צו קריכען צום קייזער אין פאלאץ אריין.

אז איהר ווייסט ניט, ווי אזוי צו האלטען זיך?... דאס איז דער משל, און דער נמשל זענט איהר. געהט זשע אייך, קינדערלעך, אהיים און לעבט אייך אין פריעדען, און לאז אייער פאטער זיין דארטען א מליץ־יושר פאר אייך און פאר אונז און פאר כלל ישראל.

אזוי האט גע'פסק'עט רב יוזיפיל דעם משפט, און דער עולם איז זיך צעגאנגען אהיים.

אויף איבעראכטאג שבת זענען די מאירס מיט די שניאורס געקומען אין בית־המדרש און האבען זיך אוועקגעשטעלט דאוונען ביי דער טהיר. וויפיעל מע האט זיי ניט געבעטען, עזריאל דער שמש פון איין זייט און רב יוזיפיל דער רב פון דער אנדערער זייט — זיי האבען נישט געוואלט זיך זעצען אין מזרח־זייט בשום אופן ואופן.

ווער ס'איז א בעלן אויף איין אייגענער שטאדט אין מזרח־וואנד, אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש, די אנדערע שטאדט פון רב יוזיפיל דעם רב, אין גלייכען געלד, זאל ער זיך ווענדען קיין כתרילעווקע צו רב שמשונ'ס קינדער, צו מאיר'ען אדער צו שניאור'ען — ס'איז אלץ איינס: מע וועט זי אייך פערקויפען בזיל הזול, ווארום קיינער זיצט נישט אויף איהר, נישט מאיר און נישט שניאור. עס שטעהט א לעדיגע שטאדט — איין עבירה פאר גאט!

די גרויסע בהלה פון
די קליינע מענשעלעך

פּאָעמע.

געשריבען אין יאָהר 1904.

די גרויסע בהלה פון די קליינע מענשעלעך

קאפיטעל א.

וואו דער מחבר שמועסט זיך אוים אביסעל מיט זיינע אידען.

אפנים, אז כתרילעווקע איז שוין אנגעצייכענט געווארען מן השמים, אז די דארטיגע אידען בעדארפען האבען מעהר צרות פון דער גאנצער וועלט. וואו ערגיץ א מכה, וואו ערגיץ א שלאק, א פורעניות, איין אומגליק, איין אנשיקעניש, א בייז בעגעגעניש, — בעדארף עס זיי ניט אויספעהלען, און פון איטליכער זאך בעדארפען זיי זיך נעמען צום הארצען מעהר פון דער גאנצער וועלט. מילא, פון דרייפוס'ען, אויב איהר געדענקט, איז קיין חדוש ניט. וואס כתרילעווקע האט אזוי געליטען: פארט א אונזעריגער, איין אייגענער; אייגענס איז, ווי זאגט איהר, ניט קיין פרעמדס. וואס־זשע פאר א תירוץ וועט איהר מיר אויסזוכען אויף די בורען. וואס די ענגלענדער האבען זיי איינגענומען און געמאכט פון זיי א תל? קארג האט זיך געטהאן דעמאלט אין כתרילעווקע? וועה־וועה, קארג איז דעמאלט בלוט פערגאסען געווארען אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש איבער דעם? שאט, שרעקט זיך ניט, איהר מיינט טאקי בלוט ממש? חס וחלילה! די כתרילעווקער זענען ווייט פון בלוט: א כתרילעווקער, אז ער דערזעהט פון דער ווייטען א שניט פון א פינגער, פאלט ער חלשות. מיינען מיינט מען גאר עפיס אנדערש: מיינען מיינט מען יסורים,

הארצוועהטיג, בזיונות. און איבער וואס, מיינט איהר? נאר איבער דעם, וואס מענשען קאנען זיך ניט אויסגלייכען מיט די דעות; זאגט דער אזוי, זאגט דער: טאמער פארקעהרט? האלט דער מיט די בורען און נעמט זיך אן זייער קריוודע: סטייטש, וואס האט מען נעבאך צו איין ארעם פאלק, וואס טשע־פעט קיינעם ניט, וואס וויל זיך זיצען שטיל און רוהיג ארבייטען די ערד? קומט דער אנדערער און ווערד א שתדלן פאר'ן ענג־לענדער, בעווייזט־אויס מיט ראיות, אז די ענגלענדער זענען די ערשטע געבילדעטע לייט אויף דער וועלט. „ממזר! וואס מיר געבילדעטע, אז מע בראקט מענטשען, אזוי ווי קרויט!" — „ווער איז אייך שולדיג, אז איהר זענט א בהמה?" — „א בהמה זענט איהר גאר אליין בצורת פערד!"... בקיצור — פעטש, עדות, פאפיערען, מיראוואי, אלדי חלשות! דאכט זיך, אין פלוג, וואס קעהר זיך אן מיט אייך, קבצנים, דלפנים, עניים ואביונים, דלותים, שלעפערס, א לאנד, וואס ליגט ערגיץ פערשטעקט אין אלדי שווארצע יאהר, אין אפריקא? צי אשטייגער, אייך דארף טאקי דארען דער קאפ פאר סערביע, וואס עטליכע אפיצירען האבען זיך מיישב געווען און האבען איינמאל אין מיטען בייטאכט זיך אויפגעחאפט, אנגעפאלען און גע'הרג'עט דעם קיסר אלכסנדר און די קיסרינע דראגע און ארויסגעווארפען זיי דורכ'ן פענסטער אין דרויסען ארוים? סטייטש, זאגט איהר, אנפאלען אויף יענעם בשעת ער שלאפט און מאכען איהם די קץ, דאס פאסט, זאגט איהר, פאר פראים, ווילדע מענשענפרעסער, דארטען ערגיץ, אין די מדבריות? איך פרעג אייך אבער איין אנדער זאך: וואס געהט דאס אייך אן מעהר פון אלעמען? איהר האט שוין טאקי מעהר קיין שום דאגות ניט? חתונה געמאכט און פערזארגט אלע קינ־דער — און איין עק? איך פרעג אייך, למאי זאלט איהר האבען א טבע ארייגשטעקען אומעטום די נאז אייערע? גלויבט מיר, די וועלט וועט זיך בעגעהן אהן אייך, און איטליכער וועט זיך מסתמא בעשטעהן זיין שטערטעל!...

דער מחבר בעט דעם לעזער, ער זאָל קיין פּאַראיבעל ניט האָבען, וואָס ער רעדט אַזעלכע האַרבע ווערטער מיט זיינע כתרילעווקער לייט! איך בין, פערשטעהסט דו מיך, ליעבער פריינד, אַליין אַ כתרילעווקער. דאָרט בין איך געבאָרען, דאָרט בין איך אויפגעוואַכסען, דורכגעגאַנגען אַלע זייערע חדרים און שקאָלעס, דאָרט האָב איך חתונה געהאַט למזל און זיך אוועקגעלאָזט נאָכדעם מיט מיין קליין שיפעל אויף דעם גרויסען ברייטען רעש'דיגען ים, וואָס מע רופט איהם „לעבען" און וואָס די חוואַלעס זיינע וואַרפען העכער הייזער, און חאָטש מען איז שטענדיג אינ'ם דאָזיגען טומעל פערטאַרעראַמט און פערטראַסקעט, פון דעסטוועגען האָב איך נאָך אויף קיין מינוט ניט פערגעסען מיין זיסע ליעבע היים כתרילעווקע זאָל מאריך ימים זיין, מיט מיינע ליעבע זיסע ברידער, די כתרילעווקער אידען, זאָלען זיך פרוכפּערען און מעהרען; און אַלע מאָל, ווען עס טרעפט זיך דאָ ביי אונז עפּיס איין אויסגאַס, אַ צרה, אַ בראַד, איין אומגליק, טראַכט איך מיר בשעת מעשה: וואָס טהוט זיך אצינד ד אָ ר ט ע ן, אין מיין פאָטערלאַנד?... כתרילעווקע, דאַרפט איהר וויסען, ווי קליין און אָרעם און עלענד און פערוואָרפען דאָס זאָל ניט זיין, איז דאָך געבונדען מיט דער גאַנצער איבעריגער וועלט, ווי מיט אַ מין דראָט אַזעלכען, וואָס אַז מע גיט אַ קלאַפּ אין איין עק, גיט זיך עס אָפּ באַלד אינ'ם אַנדערען עק! אָדער איך קאָן זאָגען אַזוי: כתרילעווקע איז געגליכען צום קליינעם קינד אין דער מאַמעס בויך, וואָס איז געבונדען, צענויפגעוואַכסען מיט דער מוטער דורכ'ן נאָפּעל און פיהלט אַלסדינג גלייך מיט דער מוטער: טהוט וועה דער מאַמען — טהוט וועה דעם קינד; טהוט וועה דעם קינד — טהוט וועה דער מאַמען. אַ חדוש איז מיר נאָר אויף איין זאַך: פאַר וואָס פיהלט כתרילעווקע אַלעמענס צרות מיט אַלעמענס וועהטיגען פון דער גאַנצער וועלט, און קיינער, קיינער פיהלט ניט דעם וועהטיג פון כתרילעווקע; קיינער, קיינער אינטערעסירט זיך ניט מיט די כתרילעווקער? דאָס כתרילעווקע

איז עפּיס אַ מין שטיפקינד ביי דער וועלט, וואָס ביי איין אומגליק חלילה, ביי אַ חולה מסוכן איז שטוב דערפיהלט עס פריהער פון אַלעמען, ווערד אויסגעריסען מעהר פון אַלעמען, טאַנצט־אַרום, שלאָפט ניט קיין נעכט, קריכט אין דער ערד אַריין, שונאי־ציון! און זאָל דאָס שטיפקינד פאַלען פון די פיס און אַליין קראַנק ווערען, מעג זיך עס ליגען, נישקשה, אַליין ערגיץ אין דער קרענק, אין אַ ווינקעלע, גליהען ווי איין אויווען, אויסגעהן פון הונגער, חלש'ען אַ טרונק וואַסער — קיינער, זייט זיכער, וועט זיך אויף דעם נישט אַרומקוקען...

קאַפּיטעל ב.

אַ קליין בריוועל און אַ גרויסער רעש.

נאָך אַזאַ מין הקדמה וועט שוין איטליכער גרינג פערשטעהן און זיך קאָנען פאָרשטעלען, וואָס פאַר אַ קאָכעניש ס'איז געווען אין כתרילעווקע דעמאָלט, נאָך דער שענער חתונה, וואָס האָט זיך געטראָפען דעם גוטען פּסח, ניט היינט געדאַכט... נאָך איידער ס'איז אָנגעקומען צו זיידלען דאָס „בלאַט" און מע האָט נאָך נישט געוואוסט פון גאָרניט, האָט איינער אַ שוחט בעקומען פון זיינעם איין איידעם אַ בריוועל, וואָס מיר גיבען דאָס איבער וואָרט אין וואָרט, מיט דעם לשון, ווי ס'איז געשריבען געוואָרען, איבערגע־זעצט אויף פּראָסט זשאַרגאָן, בכדי אַלע זאָלען דאָס פערשטעהן.

„לכבוד צו מיין געליעבטען טייערען שוועהר דעם בעריהמטען חכם, וואָס זיין נאָמען לאָזט זיך הערען אין אַלע עקען פון דער וועלט, און צו מיין געליעבטער טייערער שוויעגער די עהרליכע און די קלוגע און די פֿרומע, ווי די שטערען זאָלען זייערע נעמען טהון שיינען ביז'ן עק וועלט אַריין, פריעד זאָל זיין צו זיי און פריעד צו זייער הויזגעזינד און צו אַלע ישראל, אמן.

„מיט ציטערדיגע הענד און מיט געשטרויכעלטע קניען טהו איך צו אייך שרייבען די דאָזיגע ווערטער. הנה זייט וויסען, אַז

די פּאַגאַדע האָט זיך ביי אונז שטאַרק געביטען, אַ האַנד פון אַ מענשען און אַ בלייענע פעדער איז גאָר ניט אימשטאַנד דאָס צו בעשרייבען... רק מיר זענען אַלע, ברוך השם, געזונד און שטאַרק, איך און זוגתי מרת דבורה'ל זאָל לעבען און אַלע קינדערלעך זאָלען געזונד זיין, יוסילע און פייגעלע און עזריאַליקעל און חנה'לע און גנענדיל, אַ חוץ נאָר, וואָס מען איז אָנגעשראָקען זעהר שטאַרק פונ'ם האַגעל און פונ'ם שטורמווינט, וואָס דאָ איז געווען, נאָר דאַנקען גאָט, ס'איז אַלץ איבערגעגאַנגען און מע האָט שוין קיין מורא ניט מעהר פאַר קיינעם, ווי אַלע מענשען, און מיר בעטען אייך, איך און זוגתי דבורה'ל, איהר זאָלט חלילה גאָר ניט איבער־טראַכטען, מיר און אַלע קינדערלעך יוסילע און פייגעלע און עזרי־אַליקעל און חנה'לע און גנענדיל זענען ברוך השם אַלע געזונד, און איהר זאָלט אונז למען השם באַלד אויסשרייבען אַלסדינג, וואָס הערט זיך ביי אייך, ווי אַזוי איז ביי אייך די פּאַגאָדע, און צו איהר זענט געזונד, און למען השם פון אַלסדינג באריכות!"

* * *

שוין לאַנג האָבען קלוגע מענשען בעמערקט אין זייערע בע־שרייבונגען, אַז אַזעלכע בריה'ס אויף צו לייענען צווישען די שורות, ווי אידען, געפינט איהר ניט אויף דער גאַנצער וועלט. בעווייזט זיי אַ פינגער — וועלען זיי אייך טרעפען וואָס איהר מיינט. זאָגט זיי אַ וואָרט — וועלען זיי אייך באַלד זאָגען אַנדערע צוויי. נישטאָ פאַר זיי קיין פערשטעלטע שווערע זאַך, נישטאָ פאַר זיי קיין פערבאָרגענע רעטענישען.

דעם שוחט'ס איידעמ'ס בריוועל איז געגאַנגען מיד ליד, און דעם שוחט'ס איידעם אַליין איז נישט אַרום ביי זיי פון מויל אויף קיין מינוט, און אַלע האָבען דערצעהלט איינס דאָס אַנדערע שרעק־ליכע מעשיות מיט אַלע פישטשעווקעס, גלייך ווי זיי זענען אַליין געווען דערביי, און אַ שוואַרצער שאָטען, אַ ביטערע מרה־שחורה האָט זיך אויסגעצויגען איבער זייערע פּנימ'ער: צוגענומען גע־

ווארען ביי זיי מיט א מאל די פריווילעגיעס אויף שטענדיג. איין שטיקעל נחמה, איין שטיקעל האפנונג איז געווען ביי זיי: טאמער איז דאס א דמיון, א ליגען — א קשיא אויף א מעשה, דעם שוחט'ס איידעם, א יונגערמאן א משכיל און א שענער שרייבער א בעל־לשון־קודש, אפשר צוליעב דער שענער מליצה איז ער פערקראכען דער רוח ווייסט וואוהין? — ווייס איך — פזמונות, סע קאן ניט זיין! און בכדי צו שטארקען איינער דעם אנדערען און צעטרייבען די מרה־שחורה, האט מען גענומען דערצעהלען שענע מעשיות פון די היינטיגע יונגע לייט די משכילים מיט זייער מליצה־שרייבען. וואס איין אנדערם מאל האט מען זיך בעדארפט האלטען ביי די זייטען לאכענדיג. דער חסרון איז אבער געווען, וואס אצינד האט קיינער ניט געלאכט. עס האט זיי נישט גענומען קיינעם קיין געלעכטער. עפים א משונה־מאדנער אומעט האט זיך אויסגעגאסען אויף אלע־מען, און דאס הארץ האט איטליכען געזאגט, אז ד א ר ט האט בעדארפט פארקומען עפים זעהר א מיאוסע מעשה, און דער עולם איז אוועק צו זיידלען.

זיידעל, אונזער אלטער בעקאנטער זיידעל, דער איינציגער. וואס שרייבט־אויס דאס בלאט, איז נאר־וואס געקומען פון דער פאסט א צעקאכטער, א צעטראגענער, דאס פנים פינסטער ווי די ערד און ווי אנגע'ברוגז'ט אויף דער גאנצער וועלט. און מע האט זיך דערוואוסט, אז די מעשה איז טאקי איין אמת.

„א גליק, וואס חאטש דא אין כתרילעווקע קאן אזא חתונה ניט פארקומען, וואס דא קאן אזא־נ־אומגליק ניט געשעהן!"

אזוי האבען זיי זיך געטרייסט איינס דאס אנדערע, נאר אין הארצען האבען זיי זיך געטראכט: א קשיא אויף א מעשה — ביי גרויסע ווינטען קאן פון איין פונק אויך ווערען א שרפה, זיך אויסלאזען מיט א העליש פייער. און די כתרילעווקער אידען האבען זיך אנגעהויבען פאוואלינקע ארומקוקען, וואו האלטען זיי אקארשט מיט זייערע שכנים, מיט די „אנדערע פעלקער"....

קאפיטעל ג.

רעדט פון חוועדאר דעם שבת־גוי און פון ערלים בכלל.

אויב חוועדאר דער שבת־גוי, וואס פערלעשט די ליכט פרייטאג־צו־נאכטס פאר גאנץ כתרילעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, וואס שמירט די הייזער און מעלקט די ציעגען פון דער גאנצער שטאדט, וכדומה נאך א סך אזעלכע ערלים קאן מען אנרופען מיט'ן נאמען „אנדערע פעלקער“, מוזען מיר קומען דערצו, אז כתרילעווקע האט כלל וכלל נישט געהאט וואס מורא צו האבען, און די דארטיגע אידען וואלטען זיך געקאנט זיצען רוהיג ביז משיח וועט קומען, ווארום זיי לעבען פון קדמונים מיט די דאזיגע „פעלקער“ אזוי גוט, וואס בעסער קאן שוין, דאכט זיך, גאר ניט זיין. חוועדאר ווייסט וואויל, אז חאטש דער מיוחס, דער תושב אין כתרילעווקע איז ער, פון דעסטוועגען מוז ער הייצען שבת ביי די אידען די הרובעס, פערלעשען זיי די ליכט און ארויסטראגען די פאמעניצע וכדומה אזעלכע גראבע ארבייט, וואס ער איז צו זיי געוואהנט געווארען פון כמה וכמה יאהרען. און אויב איהר מיינט, אז עס פערדריסט איהם אפשר אויף אידען, האט איהר א טעות: ער פערשטעהט גאנץ גוט, אז ער איז ער און זיי זענען זיי; די גאנצע וועלט קאן ניט בעשטעהן פון סאמע גענעראלען, עס מוזען זיין אויך פראסטע סאלדאטען. אמת, א סך גענעראלען, דאס הייסט כתרילעווקער אידען, וואלטען זיך אפשר געביטען מיט חוועדאר דעם פראסטען סאלדאט; נאר צוריק, אז מע וויל שמועסען דאס אייגענע פערקעהרט, מוז מען האבען גענעראלען אויך, פון סאמע סאלדאטען קאן די וועלט קיין קיום ניט האבען — און ביידע צדדים זענען צופריעדען: זיי, די גענעראלען פון כתרילעווקע, וואס האבען וועמען ס'זאל זיי בעדיענען, אז ס'קומט שבת, און ער, דער סאלדאט, וואס האט וועמען צו בעדיענען און חאפען ביי וועמען א שטיקעל קוילעטש און ביי וועמען א טרונק בראנפען.

— אחאַדי נאַ סיודי, חוועדאָה סערדצע! נאַ פּיי טשאַרקאַ לחיים, אַ סיבה דיר אין פּנים! — זאָגט מען צו איהם שבת נאָכ'ן קידוש, און חוועדאָר טהוט אויס דאָס היטעל, האַלט דאָס גלעזעל מיט צוויי פינגער, בויגט זיך און ווינשעוועט אַלעמען אַ גוט יאָהר.

— דאַי באָזשע זדראַווסטוואָוואַט! — און ער קעהרט איבער דאָס גלעזעל מיט'ן קאָפּ אינאַיינעם און פערקרימט זיך שטאַרק־שטאַרק, מאַכט אַזאַ תנועה'לע, גלייך ווי ער טרינקט דאָס ערשטע מאָל אויף זיין לעבען אַזאַ ביטערע משקה:

— דוזשע הירקע, נעחיי יאָמו סטאַ טשערטיוו אי אָדנאַ ווידמאַ!*

— נאַ, זאַקוסי מיט אַ קרענק דיר אין די ביינער אריין, שמאַטאָק שבת'קאָווע בולקע! — זאָגט מען איהם און מען איז איהם מכבד מיט אַ שטיקעל קוילעטש.

ווערליג די כתרילעווקער אידען שעלטען חוועדאָר'ען מיט טוידטע קללות, קאָנט איהר אפשר איבערקלערען, אַז מע מיינט דאָס חלילה ערנסט? זאָל אייך גאָט היטען פון אַזאַ געדאַנק! זיי וועלען אייך פאַר חוועדאָר'ען ניט אוועקגעבען קיין זאַק באַרשטש, דערפאַר וואָס ער איז איין ערל אייין עהרליכער; גאָלד מעג ליגען — וועט ער זיך ניט צוריהרען, און טהון וועט ער אייך פאַר צעהן רוחות: אויסהייצען די הרובע, אַרויסגיסען די פּאָמע־ניצע, צוהאַלטען די ציעג ביז האַפּקע וועט זי אויסמעלקען, אַריינ־טראָגען שפּענער, אָנגיסען וואַסער אַ פּאַס, איבערשוויינקען דאָס געפעס, ווי אַ רעכטע בעל־הבית'טע, און אונטער אַ נויט — זיך שטעלען צו־וויעגען דאָס קינד אויך. קיינער קאָן ניט אַזוי פער־שלעפערען אַ קינד, ווי חוועדאָר; קיינער קאָן ניט אַזוי זאַבאַוועז, פערשפּיעלען אַ קינד, ווי חוועדאָה, קנאַקען מיט דער צונג, פייפען מיט די ליפען, קלאַפּען מיט די פינגער, חאַרחלען מיט'ן האַלז און חריוקען ווי אַ חזיר וכדומה אַזעלכע שטיק. און דערפאַר האָבען

---

* שטאַרק ביטער, האָב דעם זיעבען שדים מיט איין מכשפה!

די כתרילעווקער אידישע קינדער ליעב דוקא חוועדאר'ס שווארצע שטשעטינעדיגע מארדע און דוקא חוועדאר'ס גראבע שטעכעדיגע סוויטקע, און ווילען ניט אראפ פון זיינע הענד. די כתרילעווקער בעל־הבית'טעס זענען דערפון דוקא ווינציג וואס צופריעדען, ווייל עס מאכט זיך גאנץ אפט, אז די קינדער ווילען עסען, און ס'איז ניטא וואס, קאן זיי אונטערדוקען חוועאר בסוד א שטיקעל ברויט פון טארבע מיט עפיס נאך און אנהארעווען זיי, חס וחלילה, מיט מי יודע וואס... נאר ס'איז א טעות, חוועדאר וועט אזא זאך נישט טהון: ער ווייסט גאנץ גוט, אז דאס, וואס זיי עסען — מעג ער, חוועדאר, אויך עסען, און דאס וואס ער, חוועדאר, עסט — טארען זיי ניט עסען. פאר וואס? — דאס איז שוין ניט זיין עסק. למאי א בלאז טהון דאס ליכט אים שבת פון דער גרינג, אדער אנריהרען זיך ביי'ם לייכטער, אדער אפטראגען דעם סדור אין שוהל אריין, וכדומה אזעלכע גרינגע ארבייט, איז ער — מעג, און זיי — ניט? קיין חקירות דערביי איז ניט שייך, און איטליכער בעדארף זיך האלטען ביי זיינעם. און טאמער מאכט זיך א מאל, חוועדאר קאן ניט איינהאלטען זיך און טהוט א לאך, למשל, פסח פון דער טרוקענער מצה: „דוזשע טרעשטשיט, נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי ארנא ווידמא!“ — האקט מען איהם אף די פליגעל און מע ענטפערט איהם: „א טוואיא סוויניא, חזיר, לוטשע?“ — און חוועדאר בלייבט שטיל.

חוועדאר איז אבער שטיל נאר דעמאלט, ווען ער איז ניכטער, ביז ער פערטרינקט זיך ניט אזוי ווייט, אז ער פערגעסט, ווי אזוי מע רופט איהם. דאס טרעפט זיך מיט חוועדאר'ען זעהר זעל־טען. נאר אז סע טרעפט זיך שוין מיט איהם, איז דעמאלט — חיות ניט זיכער! דעמאלט הויבט ער אן זיך שלאגען מיט די הענד אין הארצען אריין, וויינען מיט ביטערע טרערען און שרייען: וואס האט מען צו איהם? פאר וואס זויגט מען זיין בלוט, פאר וואס עסט מען זיין פלייש? אט געהט ער און מאכט א תל־עולם פון גאנץ כתרילעווקע!...

— זשידי נעבריסטי, נעחיי יאַמו סטאַ טשערטיוו אי אַדנאַ ווידמאַ!... — ער שרייט אַזוי לאַנג, ביז ער ווערד אַנשלאַפּען. און אַז ער שלאָפט זיך גוט אויס און שטעהט־אויף, קומט ער צוריק צו די אידען און איז ווידער דער אייגענער שטילער, עהרליבער „חוועדאַר־סערדצע“, וואָס פריהער, גלייך ווי גאַר ניט געווען.

— אדע טוואי טשאַביטע, אַ קרענק דיר אין פּנים? — פרעגט מען איהם און מע הויבט איהם אַן זאָגען מוסר און שעל־טען בשעת מעשה מיט טוידטע קללות, ווי געוויינטליך: — „שאַ טי סובי דומאיעש, דו באַסיאַק איינער? דו וועסט דאך פּגר'ען ערגיץ, בודעש זדאַכניט אונטער אַ פּלויט, האָב דיר אַכציג שווארצע יאָהר, די כפּרה שאַב טי באוו פאר כל ישראל, רבונו־של־עולם!“

חוועדאַר שטעהט און קראַצט זיך אין דער פּאַטיליצע און שווייגט; ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז זיי זענען גערעכט און ער איז אומגערעכט. ער קוקט אַראָפּ צו זיך אויף די באַרוויסע פיס און טראַכט זיך: ווען האָט ער געקאָנט פערקויפען די שטיוועל, נעחיי יאַמו סטאַ טשערטיוו אי אַדנאַ ווידמאַ?!

אַט אַזאַ מין נפש איז חוועדאַר.

אויך די אַלע איבעריגע נפשות, וואָס אין כתרילעווקע, האָבען שטענדיג אַ פערקעהר מיט אידען, ווייסען וואָהל, אַז משׁשת ימי בראשית זענען די אידען בעשאַפען געוואָרען, זיי זאָלען זיין קרע־מער, סוחרים און איבערקויפערם; וואָרום קיינער קאָן אַזוי ניט האַנדלען, דרעהען מיט'ן קאָפּ, ווי אַ איד, כי לכך נוצרת. אויף זייער לשון קומט דאָס אויס: „נאַ טאַ וואַני זשידי, שאָב האַנד־ליאוואַלי“... און מע בעגעגענט זיך גאַנץ אָפט אויפ'ן מאַרק, און מע קען זיך איינס דאָס אַנדערע זעהר גוט ביי די נעמען, און מע גיט זיך אָפּ כבוד איינס דאָס אַנדערע: הריצקאַ זאָגט הערשקען „מאַשעניק“, און הערשקע זאָגט הריצקען „זלאָדי“, און דוקא אין גוטען מוטה, און אַז מע צעקריעגט זיך שוין גאַר שטאַרק.

געהט מעןביידע „דא ראבינא“, און רב יוזיפיל דער רב, וואס איז שטארק געחאפט אין דעם לשון, פסק'עט אלע מאל אויף דער האלב: „נעחאי באולא פאלאווינע“ — אבי נישט דערלאזען צו א חלול השם.

קאפיטעל ד.

האפקע א אידישע נשמה און מאקאר א שונא־ישראל.

האבען מיר געריעדט ביז אהער פון ערלים. אצינד וועלען מיר אביסעל שמועסען וועגען האפקע די געשטופעלטע.

האפקע רעדט אידיש, ווי א אידיש קינד; אין איהר שפראך וואָרפען זיך דורך א גוזמא לשון־קודש־ווערטער, למשל: „מירטשען, נאכטייסע, קענארע ניט, לאסאטע, לאוודל, גוטיאנטע, מאחריינ־וואסער“ און נאך א סך אזעלכע ווערטער; און חוועדאר הינטער די אויגען האט ביי איהר קיין אנדער נאמען ניט, א חוץ „כפרה'ניק“. האפקע איז אזוי צענויפגעוואכסען מיט די כתרילעווקער ווייבער, אז ס'איז פארהאן צייטען, וואס סאי זי, סאי זי אליין פערגעסען זיך וואס זי איז און ווער זי איז, און מע שאפט זיך מיט איהר אזעלכע ארבייט, וואס געהערען זיך אן צו לויטער אידישקייט. למשל: געהן צום רב מיט אשאלה, העלפען אויסזאלצען פלייש, כשר מאכען די עופות, העלפען ארייןשלעפען דעם פסח אין שטוב אריין וכדומה אזעלכע זאכען, וואס האפקע איז אין דעם געהיט מעהר ווי איין אנדער אידיש קינד. זי ציטערט פאר מילכיגס מיט פליישיגס אימת מות און היט זיך פאר חמץ אלע זיעבען טעג פסח, עסט גלייך מיט אלע אידישע קינדער מצה, רייבט דעם מרור אויף וואס די וועלט שטעהט, און האט דערפון הנאה, ממש ווי א אידישע טאכטער. א לאנגע צייט האט דער כתרילעווקער פריסטאוו ניט געוואלט גלויבען, אז האפקע איז נישט קיין אידישקע, ביז ס'האט זיך געטראפען מיט איהר א מעשה, זעהר ניט קיין שענע... האט מען זי געפאקט און געוואלט פערשיקען ווייט־ווייט, איז געוועזן איהר גליק, וואס אין דער מעשה איז געוועזן פערמישט

א זייטיגער פּאַרשוין, דער שרייבער פון דער מעשטשאַנסקע אופּראַ־ ווע, מאַקאַר חאַלאַדנע, אַ גרויסער שונא־ישראל, איין אמת'ער צורר־היהודים, איינער פון די גרעסטע אינטעליגענטע אַנטיסעמי־ טען אין כתרילעווקע. ווען ניט דער רחמנות פון האַפּקען, וואָלטען די דאָרטיגע אידען דערלעבט אַ נקמה אין דעם המנ'ען, נאָר מחמת מיט מאַקאַר'ס מפּלה וואָלט בעדאַרפט אומגליקליך ווערען אויך האַפּקע, האָבען די אידישע עדות זיך אַ נעם געטהאָן צוריק און געזאָגט פאַר'ן סלעדאָוואַטעל, אַז דאָס, וואָס זיי האָבען גערעדט, האָבען זיי געבילט — און דער עסק איז צעריבען געוואָרען... פון דעמאָלט אָן וואָלט, דאַכט זיך, מאַקאַר חאַלאַדנע בעדאַרפט שלום ווערען מיט די אידען און ווערען זיי דער בעסטער גוטער פריינד; נאָר ווי עפּיס דורך אַ מין קאַפּריז פון דער נאַטור איז ער, אדרבה, געוואָרען נאָך מעהר שונא ישראל, נאָך מעהר צורר־היהודים, נאָך מעהר אַנטיסעמיט, ווי פריהער.

מאַקאַר האָט פון קינדווייז אָן, קאָן מען זאָגען, געליטען צרות פון אידישען פאָלק און געטראָגען אַ שנאה טיעף אין הארצען תחילת אויף די כתרילעווקער אידען אַליין, און נאָכדעם — אויף אַלע אידען פון דער גאַנצער וועלט. נאָך בשעת ער איז געווען גאָר אַ קליינער, געטריבען אַ באָרוויסער דעם טאַטענ'ס גענז אויף דער פּאַשע, פלעגט ער ניט איין מאָל בעגעגענען זיך מיט אידישע קינדער געהן פונ'ם חדר, און אָנשטאָט אַ „גוט מאָרגען" פלעגט ער זיי, אויף קאַטאָוועס, געוויינטליך, איבערקרימען ווי זיי רעדען „טאַטעלי־מאַמעלי", טרייסלען בשעת מעשה מיט אַ פּאָלע, נישט צו מיינען דערביי חלילה עמיצען בעלעדיגען, נאָר גלאַט אַזוי אין גוטען מוטה. אידישע קינדער אָבער, צאָן־קדשים, יעקב'ס אייניקלעך, וואָס לערנען חומש מיט רש"י, האָבען זיך דוקא גע־ פונען פאַר אַזאַ זאַך בעלעדיגט און האָבען איהם אָפּגעענטפערט מיט אַ אידיש ליעדעל, וואָס חאָטש מאַקאַר האָט די ווערטער ניט געקאָנט פערשטעהן, נאָר פונ'ם נוסח און פון זייער לאַכען האָט ער גאַנץ גוט אַרויסגעזעהען, אַז דאָס מיינט מען איהם דער־

לאנגען ביז'ן ביין אריין, און מאקאר האט קיין טעות ניט געהאט.
אט האט איהר דאס ליעדעל אליין:

קישקעס קאכען
אין דער וואכען!
מיר א ברויט,
דיר א טוידט!
מיר א וואגען,
דיך באגראבען!
מיר א שליטען,
דיך באשיטען!

נארישע קינדער! ערשטענס, איז די מעשה פונקט קאפויר: ברויט האט מאקאר, ניט זיי; אויף א שליטען פאהרט מאקאר, ניט זיי! און צווייטענס, ווי אזוי שטעלען זיך דאס איין אידישע קינדער, זיי מעגען זיין א גאנצער מניז, זאטשעפען זיך מיט מאַקארען, ער מעג זיין איינער? מאקאר האט, נישקשה, א פאר ידים, וואס קאן בעשטעהן פאר צעהן גוטע שארפע שפיציגע קעפּ־לעך פון די בעסטע צעהן אידישע חדר־יונגלעך. מאקאר האט זיי דעמאלט נאך, אוי־אוי, געגעבען צו פערשטעהן דעם פשט פונ'ם פסוק, וואס זיי האבען געלערענט אין חדר: „ה ק ו ל ק ו ל י ע ק ב ו ה י ד י ם י ד י ע ש ו“...

שפעטער, אז מאקאר האט געשטודירט אין „פריחאדסקאיע“, האט ער געהאט מיט זיי בעגעגענישען זומער אין פעלד, הינטער דער שטאדט, און ווינטער אויפ'ן אייז, בשעת'ן גליטשען זיך, און אלע מאל האט געמוזט ארויס עפּיס א מחלוקת צווישען ביידע צדדים. אויף דעם נאמען „זשיד“, וואס, אייגענטליך, איז דאך עס גאר א געוויינטליךווארט, ווי למשל „פארד“, האבען זיי איהם גראב געענטפערט: „סוויניא“, און אויף זייערע איינגעגעסענע ליצנות האט ער זיי געענטפערט מיט קלעפּ און האט זיי גאנץ אפענטליך בעוויזען, ווי אזוי די קינדער ישראל אנטלויפען פאר די פלשתים, און ווי אזוי די פלשתים יאגען זיי נאך פון הינטען

מיט שטעקענס און מיט שטיינער, הוקען און טוקען און פייפען און סוויסטשען:

„אַ טיו — טיו, זשידי, היי!
טער — טער — טער!...“

קאַפּיטעל ה.

בעוויזט, ווי אַזוי עס ווערד פון איין אַנטיסעמיט אַ פילאָזאָף.

ווייטער פון דער „פּריחאָדסקאַיע“ איז מאַקאר נישט געגאַנגען; ער איז געבליבען, ניט דאַ געדאַכט, אַ יתום, גע'ירש'עט פון די עלטערען אַ קליין שטיבעל מיט אַ שטיקעל גאַרטען, און אַ יודע־ספר איז ער דאָך געווען, האָט ער זיך באַלד אַ וואָרף געטהאָן צו דער „סלוזשבע“, זיך גענומען צו דער פּען, בעקומען איין אויסגעשריבען הענטעל און געוואָרען אין דער כתרילעווקער מעשטשאַנסקע אופּראַווע שרייבער, און נאָכדעם סעקרעטאַר, און נאָכדעם כל ולך — און דאָרט האָבען זיך ערשט אָנגעהויבען זיינע בעגעגענישען מיט זיין רעכט בעקאַנט־ווערען מיט די כתרילעווקער אידען...

די סטיטשקעס, וואָס ער האָט מיט זיי געהאַט, זענען תחילת געווען אַפילו ניט אַזוי געפעהרליך.ביידע צדדים האָבען זיך בענוגענט נאָר מיט שאַרפע אָנצוהערעניש, מיט שטעכווערטלעך און מיט ליצנות איינס אויף דאָס אַנדערע. ער זיי: „איצקאַ, בערקאַ, אַי וועה, שבת, קוגעל!“ און זיי איהם: „וואַשע־בלאַהאָראָדי“ מיט אַ שנעל איבער'ן קאָלנער און מיט איין אָנצוהערעניש, אַז דאָרט קריכט עפּיס ארום...

עס מאַכט זיך אַמאָל, הערט איהר, איין אָנצוהערעניש, וואָס איז ערגער צעהן מאָל ווי אין טאַטען אריין געשאָלטען, און פאַרהאַן ווערטער, וואָס זענען ערגער טויזענד מאָל פון פּעטש. און אויף ווערטער זענען דאָך די כתרילעווקער אידען די ערשטע בריות, די גרעסטע מזיקים אין דער וועלט! פּאָר אַ גלייכוואָרט וועט אייך

א כתרילעווקער, ווי עס איז שוין בעוואוסט אויף דער גאנצער וועלט, ניט זשאלעווען געהן צעהן מייל צופוס, ריזיקירען מיט פרנסה, איינשטעלען כמעט דאס לעבען. א כתרילעווקער עני, א מקבל, דער וואס געהט איבער די הייזער, אז ער קומט נאך א נדבה און מע גיט איהם ניט, בעט ער, מע זאל איהם חאטש לא־זען זאגען א משל, און סע מאכט זיך אפטמאל, אז ער בעקומט פאר אזא משל א מיאוסען פסק; ער עפענט טאקי מיט'ן קאפ די טהיר, ס'איז אבער אלץ כדאי — אבי אויסגעבראכט א גלייכ־ווערטעל. אט אזעלכע לייט זענען מיינע כתרילעווקער, און איהר האט א טעות, אויב איהר רעכענט, אז מע וועט זיי איבערמאכען, און אויב איהר מיינט, אז איך טהו מיך מיט זיי שעמען... נאר מיר קעהרען זיך אום צוריק צו אונזער מאקאר.

אומזיסט־אומנישט האבען זיך די כתרילעווקער אידען געקויפט א מסוכנ'עם שונא. זיי האבען זיך פערגעסען אינ'ם פסוק: הזהר בגוי קטן. זיי האבען געמיינט, אז מאקאר וועט איביג זיין א שרייבערעל אין דער מעשטשאנסקע אופראווע. זיי האבען פערגעסען, אז ער איז א „טאטענס א קינד" און שניידט זיך אויף א טשין. און מערקווירדיג! זיי האבען גאר קיין צייט ניט געהאט זיך ארומקוקען, איז שוין מאקאר אויסגעוואכסען א גרויסער, א געזונדער, מיט גערדיכטע שווארצע וואנסעס, מיט א רויטען אקאלעשעק און מיט א קנעפעל אויפ'ן קאשקעט! און קוים האט ער אנגעטהאן דאס קנעפעל, אזוי האט ער זיך באלד אויסגעבויגען, ארויסגעשטעלט דעם בויך, געווארען העכער און גרעבער ווי ער איז געווען, בעקומען א פאר ברייטע אכסלען מיט א מאדנעם שפאן — גאר נישט דער מאקאר! ער הייסט שוין גאר א נייעם נאמען — מאקאר פאוולאוויטש, און איז א גוטער ברודער מיט אלע פריצים אין שטאדט: מיט'ן וועטערינאר, מיט'ן פעלדשער און מיט'ן פאסט־מייסטער, און מיט אלע.

די גוט־ברודערשאפט זיינע מיט'ן פאסט־מייסטער איז איהם מעהר צונוץ געקומען, ווי אלע אנדערע בעקאנטשאפטען, מחמת דא,

אויף דער פּאָסט, איז געווען אַ קוואַל, פון וואַנען ער האָט גע־שעפּט זיין השכלה און אַלע וויסענשאַפטען פון דער איינציגער גאַזעט „די פּאָהן“, וואָס פריהער האָט זי דורכגעקוקט, געוויינטליך, דער פּאָסט־מייסטער אַליין, נאָכדעם מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, און נאָכדעם שוין דער אַבאָנענט פון דער גאַזעט, אַ פּריצ'על פון זלאָ־דיעווקע, ניט ווייט פון כתרילעווקע, וואָס איז ניט קראַנק געווען צו לייענען די נייעסען שפּעטער מיט עטליכע טעג, דער רוח וועט איהם ניט נעמען, ער שפּיעלט סאַי ווי סאַי טאָג ווי נאַכט אין סטור־קעלקע און בענעמט די שכנים אַלע אָרום און אָרום וואו זיי האָבען ערגיץ אַ גראָשען. אַזוי האָט געזאָגט דער פּאָסט־מייסטער אַליין, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש האָט דערווייל געהאַט וואָס צו לייענען און פון וואָס צו רעדען. און מחמת „די פּאָהן“, ווי ס'איז בע־וואוסט, איז דאָך אַ אידישע צייטונג, זי טראָגט שטאַרק אויפ'ן קאָפּ די אידען, זאָרגט זיך פון זייערטוועגען, זוכט מיטלען ווי אַרום מע זאָל זייערער פּטור ווערען, פּערשטעהט זיך, טאַקי פון זייער טובה וועגען, האָט דאָס געגעבען אונזער מאַקאַר'ען שטאָף אויף צו בעקענען זיך גוט מיט אידען אָרום און אָרום פון אַלע זיי־טען, און ער איז געוואָרען מיט גאָט'ס הילף אַ חריף אַ געזונדער אין אידישע ענינים, אַ גאון־עולם אין תלמוד און אין שלחן־ערוך און אין אַלע אידישע דינים און מנהגים: מכח פּראָצענט נעמען, מכח אָפּנאַרען און אויסנאַרען, און אפילו מכח בענוצען כריסטליך בלוט אויף פּסח. די אַלע זאַכען האָבען אונזער פילאָזאָף מאַקאַר אַזוי שטאַרק פּערעאינטערעסירט, אַז ער האָט דאָס געוואָלט דער־געהן טאַקי פונ'ם מקור, פונ'ם שורש, טאַקי ביי די כתרילעווקער אידען אַליין, וואָס חאָטש ער האָט זיי פיינט, ווי אַ איד חזיר, פון דעסטוועגען האָט ער צווישען זיי גוטע פריינד, וואָס ער לעבט מיט זיי נאָך עד היום גאָר קיין מעשה ניט.

קאפיטעל ו.

מרדכי־נתן דער נגיד און טעמע־בוילה זיין „פרוי".

איינער פון די ערשטע גוטע פריינד מאקאר'ס אין כתריל־עווקע איז מרדכי־נתן דער נגיד און דער חשוב אין שטאדט, וואס איז שקול כנגד א סך, א סך אנדערע בעלי־בתים.

דער נגיד מרדכי־נתן, ווי געוויינטליך א נגיד, האלט די שטאדט ביי זיך אין בוזעם, טהוט מיט איהר וואס ער וויל, ווארום ער איז בעל־טאקסע, ער איז גבאי, ער איז ראש וראשון, ער איז דער רעדעלפיהרער, ער איז אלץ — מיט איינעםווארט, ער איז דער נגיד. חאטש, אז מע וויל שמועסען אין תוך אריין: אין וואס בעשטעהט זיין נגידות'שאפט — דאס ווייסט קיינער נישט. למשל, אז איהר וועט אנחאפען א כתרילעווקער און א פרעג טהון איהם: וויפיעל, אשטייגער, פערמאגט מרדכי־נתן? וועט ער זיך אפ־שטעלען, זיך א נעם טהון ביי'ם בערדעל, א מאך טהון מיט'ן קאפ און אויסציהען מיט א ניגון און מיט א טיעפען זיפץ דערביי:

— מרדכי־נתן? חוץ זיין שאדען אויף מיר געזאגט געווא־רען, חאטש האלב, חאטש א הונדערט־חלק; איהר שפיעלט זיך מיט מרדכי־נתנ'ען? מרדכי־נתן איז א איד א נגיד!

— וואס־זשע הייסט א נגיד? אין וויפיעל, אשטייגער, קאן מען איהם שאצען?

— שאצען? שייך זאגען שאצען? עס לאזט זיך דען אפ־שאצען?

— פארט וואס האט מרדכי־נתן?

— מרדכי־נתן? ערשטענס, האט מרדכי־נתן א שטוב איין איינענע.

— נו?

— מיט א הויף איין איינענעם.

— נו?

— מיט ציינען עטליכע.
— נו?
— היינט די קלייט? א שארפע קלייט!
— נו?
— היינט די טאקסע?
— נו?

— ווידער א מאל נו און אבער א מאל נו. וואס האט איהר זיך צענוקעט? א אידען איז דיר נאך קארג! וואס האט איהר געוואלט? ער זאל עפענען א באנק? שיטען מיט גאלד? פאה־רען אין קארעטעס?

און דער כתרילעווקער געהט אוועק פון אייך א ברוגז'ער — און איז גערעכט. ווארום וואס קאן א מענש פערלאנגען מעהר ווי מרדכי־נתן איז, אז ער איז פארט דער נגיד, פארט דער ראש וראשון, פארט דער חשוב אין שטאדט? ווער איז גבאי אין חברה־קדישא? ווער איז ראש וראשון? ווער איז תקיף אין שטאדט? מרדכי־נתן. ווער מאכט אלע שבת־צו־נאכטס א מלוה־מלכה'לע פאר די שבעה טובי העיר? מרדכי־נתן. ווער איז א חשוב ביי נאטשאלסטווע? מרדכי־נתן. הכלל — מרדכי־נתן, מרדכי־נתן!

מרדכי־נתן, פערשטעהט איהר, ווייסט ווי אזוי מע בעדארף זיך בעגעהן מיט א וועלט, ווי אזוי מע בעדארף זיך פיהרען מיט נאטשאלסטווע. אלע פרייטאג־צו־נאכטס האט ער צו־גאסט ביי זיך אויף פיש דעם פריסטאוו. דער כתרילעווקער פריסטאוו איז א גרויסער ליעבהאבער פון אידישע פיש, און אלע מאל, ווען ער עסט זיי, קאן ער זיך גאר ניט אפלויבען, ווי אזוי גוט מע קאכט ביי אידען פיש, ווי בע'טעמ'ט זיי זענען, זיס ווי צוקער — ממש ער לעקט די פינגער.

— נעמא לוטשע יאק זשידאווסקא ריבא סטיארטעם חרע־נאם! — זאגט ער אלע מאל מיט דעם אייגענעם נוכח.

דעם בעל־הבית און דער בעל־הבית׳טע איז דער קאמפלימענט, אפנים, שטארק געפעלען, מחמת זיי קוועלעןביידע, ווערען ברייטער ווי לענגער, שוויצען אזש פאר תענוג, און מרדכי־נתן וויל איינרעדען דעם גאסט, אז ס׳איז פארהאן ביי אידען נאך בעסערס ווי פיש מיט חריין. דער גאסט וויל ניט גלויבען:

— דהיינו?

— דהיינו...

און מרדכי־נתן זוכט עפים אזעלכעס ביי אידען, וואס זאל זיין נאך בעסער פון פיש מיט חריין, און האט מורא ארויסזאגען. צימעס? טאמער בלייבט ער ווארטען ביז׳ן צימעס — וואס דארף ער איהם? קוגעל? טאמער הייסט ער עפענען דעם טשאלענט אין מיטען פרייטאג־צו־נאכטס? א קשיא אויף א מעשה, וואס עס קאן זיך טרעפען מיט א אידישען קוגעל?... און מרדכי־נתן קומט־אפ מיט א קליין געלעכטערל: „חע־חע“. דערויף ענטפערט איהם דער גאסט: „חע־חע־חע“. און מרדכי־נתן איז צופריעדען. וואס יענער לאכט, העלפט ער איהם לאכען: „חע־חע־חע־חע!“ און בשעת מעשה דערלאנגט דער גאסט דעם בעל־הבית מיט׳ן עלען־בויגען אין זייט אריין און א שמייכעל צו דער בעל־הבית׳טע, און דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית׳טע ווערען צעשמאלצען פאר תענוג.

פלוצים חאפט זיך אויף דער גאסט, ווישט זיך אוים די הענד און דאס מויל מיט׳ן קלאר ווייסען טישטוך פונ׳ם טיש, פערשפילעט זיך אויף אלע קנעפ און טהוט א זאג שוין ערנסט, אהן א שום סימן פון ליצנות:

— צייט אויף „סלוזשבע“!...

און מרדכי־נתן מיט טעמע־ביילה׳ן שטעהען אויף לכבוד דעם גאסט, איהם בעגלייטען, קוקען איהם אין פנים אריין מיט אזעלכע אויגען, ווי א הונד קוקט אויפ׳ן בעל־הבית, וויל וויסען מיט וואס ער שמעקט, בויגען זיך און נייגען זיך און בעטען איהם, ער זאל חלילה ניט פערגעסען קומען איבעראכטאג שבת...

— מיט'ן קאָפּ אין דער ערד! — בענשט איהם די בעל־הבית'טע אויף דער זייט טהיר און קאכט און זידט און ברענט אויפ'ן מאַן, וואָס טאָג ווי נאַכט, און אפילו שבת, האָט ער צו טהון מיט נאַטשאַלסטווע. מרדכי־נתן הערט און שווייגט; ער האָט אַנגענומען אַ פולע מויל מיט וואַסער און שווייגט. אַ מאָד־נער מענש אָט דער מרדכי־נתן! דער מחבר פון דער געשיכטע קאָן זיך נישט איינהאַלטען און חאַפּט אַראָפּ דעם פּאָרטרעט פונ'ם דאָזיגען פּאָרעל, בכדי בעקאַנט צו מאַכען מיט זיי די גאַנצע וועלט.

מרדכי־נתן איז אַ איד אַ הויכער מיט לאַנגע הענד, אַליין איז ער דאַר און טרוקען, און מחמת די באַקען סטערטשען, קומט אויס דאָס פּנים פיערעקעכיג, ווי ביי אַ חינעזער, און קוים־קוים בע־וואַכסען מיט אַ שיטער בערדעל. די ליפּען זענען ביי איהם תמיד צו, דאָס מויל אַביסעל אויף אַ זייט, זעהט אויס, ווי ער האַלט אַ סוד ביי זיך שטענדיג פערבאָרגען, און שטענדיג איז ער ערנסט, און דער שטערן איז פול מיט קנייטשען, און רעדט נישט קיינ־מאָל הויך, קיין איבעריג וואָרט נישט. נאָר דעמאָלט, ווען ער קומט זיך צענויף מיט נאַטשאַלסטווע, איז דאָס גאָר איין אַנדער מרדכי־נתן: די קנייטשען פונ'ם שטערן צעגעהען זיך, ווערען פערשוואונדען, דאָס פּנים הויבט אָן צו שיינען און די ליפּען ווע־רען אָפּגעשלאָסען, און דאָס מויל גלייכט זיך אויס, הויבט אָן צו רעדען — שוין גאָר ניט דער, גאָר איין אַנדער מרדכי־נתן. טאָמער ווייסט איהר, צוליעב וואָס קאָכעט ער זיך אַזוי אין נאַ־טשאַלסטווע? נאָר צוליעב כבוד, צוליעב גדלות, בכדי טאָמער וועט אַמאָל אַ כתרילעווקער עפּים דאַרפען האָבען, וועט ער קומען צו געהן מיט אַ געבעט: „סטייטש, רב מרדכי־נתן, ווער נאָך איז אַזא חשוב ביי נאַטשאַלסטווע, ווי איהר?“ צוליעב דעם איינעם וואָרט „חשוב“ איז ביי איהם כדאי, סע זאָל איהם קאָסטען אי בזיונות, אי געלד — אַ מאָדנער מענש אָט דער מרדכי־נתן!

מרדכי־נתנ'ס ווייב — טעמע־ביילה די נגידית איז דוקא אַ אידינע אַ נידעריגע און אַ גראָבע, זעהט אויס ווי אַ מעשען שטוי־

סעל, אדער ווי א בייכיג סאמאווארעל מיט א קליין שפיציג טשייניקעל אויף דער קאנפארקע. ווי גראב און קיילעכיג זי איז פון אונטען, אזוי קליין און שפיציג איז דאס קעפעל. און שטענ־דיג זידט דאס, דאס בייכיגע סאמאווארעל, זידט און זשומעט, אין כעס אויפ'ן מאן, אין כעס אויף דער דיענסט, אין כעס אויף די כתרילעווקער ציעגען, אין כעס אויף די כתרילעווקער ווייבער, אין כעס אויף דער גאנצער וועלט! דאס גאנצע גליק איז, וואס סאי דער מאן, סאי די דיענסט, סאי די כתרילעווקער ציעגען און ווייבער, סאי די גאנצע וועלט הערען זי, ווי פסח דעם קאטער, אדער ווי המן דעם גראגער. דער מאן האט צו טהון שטענדיג מיט קהל'שע געשעפטען, מיט נאטשאלסטווע; די דיענסט טהוט איהר אויף צו־להכעיס, ברענט־צו די קאשע, פער'שרפה'ט די קאר־טאפלים, זידט־איבער די מילך אין אויוען; די כתרילעווקער ציעגען טהוען איהר צום טוידט, שפרינגען אויפ'ן דאך און צופען איינציגווייז די שטרוי פון דער סטריכע; די כתרילעווקער ווייבער דערגעהען איהר די יאהרען אין מארק ביי די פיש, אין יאטקע בייט פלייש, אין שוהל ביי די תחינות, און להבדיל אין באד אפילו... נייז, די וועלט האלט ניט פון טעמע־ביילה'ן! און מסתמא איז דא פאר וואס. א וועלט איז ניט משוגע...

אצינד, אז מיר האבען זיך אביסעל בעקענט מיט'ן דאזיגען פארעל, קאנען מיר שוין, דאכט זיך, רוהיג געהן ווייטער, צו די איבעריגע נפשות, וואס מרדכי־נתן דער נגיד רייבט זיך ארום זיי אזוי שטארק.

קאפיטעל ז.

דער „אדון־בפקדך" ביי'ם נגיד אין קלייט און אין שטוב.

דער אנדערער גאסט ביי מרדכי־נתן דעם נגיד איז אונזער בעקאנטער מאקאר, מאקאר פאוולאוויטש. נאר ניט קיין שטוב־גאסט — א קלייט־גאסט, א גאסט, וואס קומט צו איהם אפט אין

קליט אריין, אין דער שניט־קראם. מרדכי־נתנ'ס שניט־קראם, דארפט איהר וויסען, איז דאס ערשטע געווענטשניט אין כתרי־לעווקע, וואס דארטען קריגט איהר א חוץ דעמיקיטאן, ריפס, ליוסט־רינע, פארוסינע, ציץ און זאנע און מאדעפאלאן, אויך דראפ און טריקא און שעוויאט און סאמעט און אטלעס און סאטין און מוסלין און אלסדינג, וואס א הארץ גלוסט — „נאך די לעצטע מוסטערען, וואס מע קריגט דאס ניט אפילו אין יעהופעץ". אזוי זאגט מרדכי־נתן, און אזוי זאגט מרדכי־נתנ'ס ווייב, טעמע־ביילה, און אזוי זאגען מרדכי־נתנ'ס קליט־משרתים, און געהט זאגט זיי, אז ניין ! אלע פריצים פון כתרילעווקע און פון דער סביבה זענען מרדכי־נתנ'ס קונים, און דאס רוב כריסטען גלויבען איהם אויף נאמנות. אז מרדכי־נתן אליין זאגט זיי נאר דאס איינע ווארט „בנאמנות", דינגט מען זיך שוין ניט. טעמע־ביילה מעג זיך שווערען מיט כל השבועות שבעולם, איז דאס ארויסגעווארפען, און מרדכי־נתנ'ס איין ווארט „בנאמנות" איז קודש קדשים. אט אזוי איז דאס — קיין קשיות פרעגט מען ניט.

אויך מאקאר איז איינער פון מרדכי־נתנ'ס קונים, וואס האנדלען מיט איהם אויף נאמנות. מאקאר איז זיינער א קונה שוין פון לאנג, נאך פון יענער צייט, אז ער איז נאך ניט געווען מאקאר פאוולאוויטש, נאר מאקארקע, און וואס דעמאלט פלעגט מרדכי־נתן איהם ניט וועלען געטרויען אויף בארג קיין פאדעם אפילו; ער פלעגט זיך ניט שעמען איהם זאגען גאנץ פשוט :

— נתן מעות לקח קמח, וואשי הראשי, נאשי טאוואר.

שפעטער, אז מאקאר איז געווארען א שטיקעל מאכער אין דער אופראווע, האט איהם שוין מרדכי־נתן געעפענט א קרעדיט, געוויינטליך, אויף א קוויטעלע, א וועכסעלע, געזאגט איהם בשעת מעשה שוין מיט א שמייכעלע, האלב אויף גוייש, האלב אויף לשון־קודש :

— נע וויבאטשייטע, פאניטשע, שלום בבית משכון בקעשעני...

נאָך שפּעטער, אַז מאַקאַר האָט אָנגעטהאָן אַ קנעפּעל און אַ הענג־קאַלנער, האָט איהם מרדכי־נתן געעפּענט אַ שענעם קרעדיט, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש, אַז ער קומט אַריין אין שניט־קראָם אַריין, טראָגט איהם מרדכי־נתן אַקעגען דאָס בענקעל און בענשט איהם מיט אַ טיטול „וואַשע וויסאָקאָבלאַהאָראָדיע“, און מאַקאַר פּאַוולאָוויטש צעלעגט זיך גאַנץ ברייטליך, פערוואַרפט אַ פוס אויף אַ פוס, פערדרייכערט אַ פּאַפּיראָס און שמועסט זיך אוים מיט מרדכי־נתנ׳ען גאַנץ פּראָסט, בלשון „דו“, גאָר פריינדליך:

— עי, פּאָסלושאַי, מרדכי־נאָם!

און מרדכי־נתן שטעהט פאַר איהם מיט אַ געמאַכטען דרך־ארץ, מיט אַ געמלאָכה׳טען רעשפּעקט, און טראַכט זיך בשעת מעשה: „פון וואַנען האָסט דו זיך גענומען אַהער, אָדון בפקדך?“ און דער „אָדון בפקדך“ מאַכט אַ רעד מכח אידען, אידישע געשעפטען, שאַכער־מאַכער, און לאָזט אַרוים אַלע מאָל אַ הויכען געלעכטער מיט אַ מאָדנעם הוסט, וואָס דערלאַנגט מרדכי־נתנ׳ען, ווי מיט אַיין אַרשין אין דער זיעבעטער ריפּ, נאָר ער האַלט זיך איין און שמייכעלט מיט אַ פּאַסקודנע געמאַכט שמייכעלע. וואָס ווען מרדכי־נתן זאָל זיך קאָנען אָנקוקען בשעת מעשה אין שפּיגעל, וואָלט ער זיך אַליין נמאָס געוואָרען.

דער שמועס פונ׳ם „אָדון בפקדך“ דרעהט זיך אַלץ אַרום אזעלכע זאַכען, וואָס מרדכי־נתן הערט זיי אין דער לינקער פּאה, אין איין אויער אַריין, פונ׳ם אַנדערען אַרויס; וואָס ווייטער־ווייטער געהט ער אַריבער אויף אַזעלכע ענינים, וואָס מרדכי־נתן קאָן עס שוין ניט האָרכען, למשל: ער פרעגט ביי איהם, צי ס׳איז אמת, וואָס די אידען שעלטען אַלע שבת אין שוהל די איבעריגע פעלקער מיט דער תוכחה, און שפּייען אויפ׳ן קלויסטער, און אַז אַ כריסט געהט אַוועק פון אַ אידען, בעדאַרף מען אויסגיסען נאָך איהם די פּאָ־מעניצע? וכדומה אַזעלכע שטות׳עריי, וואָס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען.

מרדכי־נתן וויל זיך אויסדרעהען פון זיינע הענד, פער־שלאָגט איהם האַקע־באַקע, מכה אופּראַווע, מכה קאַראַבקע, סוועטשנע סבאָר. ווער־וואַס? ער לאָזט זיך ניט פּערדרעהען די צייהן, חאָטש געב איהם אַ קרענק! ער טרעט־צו צו איהם איין מאָל פּאַר אַלע מאָל: ער זאָל זיך איהם נאָר מודה זיין. מרדכי־נתן פּרובט זיך מיט אַ ליצנות, פרעגט איהם: „וואו האָט דאָס זיין וויסאָקאָבלאָהאָראָדיע געשטודירט אַזעלכע דינים?“ מאַקאַר קוקט איהם גלייך אין די אויגען אַריין און פאַלט אויף אַזאַ מין המצאה: ער טהוט איהם אַ חאַפּ פּלוצים אומגעריכט, ווי זאָגט מען — צוגעקוועטשט צו דער וואַנד:

— נו, און בלוט?

— וואַסער בלוט?

— פּסח?... מצה?... האַ?...

און מרדכי־נתן פאַלט אויך אויף אַ גלייכער המצאה: ער טהוט אַ ריהר דעם אָדון איבער דער פּלייצע, אַ גלעט דעם הענג־קאָלנער, און מיט אַ פּאַסקודנע געלעכטערעל פון אַ הונד אַ חונפ׳־ניק טהוט ער איהם אַ זאָג, אַז דער אָדון איז אַ גרויסער לץ, חע־חע־חע! און אַז דער אָדון הויבט זיך אויף און געהט אַוועק, זאָגט אויף איהם מרדכי־נתן אַ שבח, אַז דער „אָדון בפקדך“ איז אַ שווערער אָדון, דאָס הייסט, מע קאָן אויף איהם ניט זאָגען, ער זאָל זיין אַ רשע — חלילה! נאָר גלאַט אַ כלב שבכלבים...

איינמאָל — ס׳איז געווען שבת בייטאָג — איז מרדכי־נתן דער נגיד געזעסען אין שטוב און געלערענט פּרק; פּלוצים עפענט זיך די טהיר און עס קומט אַריין... מאַקאַר חאָלאָדנע! פריהער האָט זיך אונזער נגיד אַביסעל ווי דערשראָקען, פערוואונדערט: ווי קומט דער „אָדון בפקדך“ אַהער פּלוצים נאָכ׳ן שלאָף? נאָכדעם האָט ער איהם געמאַכט זעהר אַ פריינדליך פּנים און מיט אַ שמייכעל געבעטען איהם זיצען, אויסגעטהאָן דאָס שבת׳דיגע היטעל און געבליבען אין דער יאַרמעלקע און אַ געשריי געטהאָן צום ווייב:

— טעמע־ביילה! הער נאר, געב אהער עפּיס אין מויל אריין! מהוט מאקאר א מאך מיט דער האנד:

— מע דארף ניט. איך בין געקומען צו דיר מכח איין עניז, ס'איז א סוד...

דערהערט דאס ווארט „א סוד“, חאפּט זיך אויף מרדכי־נתן און וויל צוקייטלען די טהיר. נעמט איהם אן מאקאר ביי דער האנד:

— מע דארף ניט, ס'איז ניט אזא סוד, וואס מע זאל זיך דארפען פערשליסען. איך האב דיך נאר געוואלט פרעגען א קלייניגקייט, דו ביזט א קלוגער מענש און איין עהרליכער, ביי דיר וועל איך וויסען דעם רעכטען אמת.

מרדכי־נתן גלעט זיך די פּאות מיט גרויס גדלות און איז שטארק צופריעדען פונ'ם קאמפּלימענט. די אויגען ווערען איהם אזש ווי מיט פעטען איבערגעצויגען. ער ווערד צעשמאלצען פאר תענוג, און סע טהוט איהם באנג, וואס ס'איז קיינער נישטא דערביי.

— מסתמא האסט דו דאך געהערט די מעשה מיט'ן מיידעל? — פרעגט איהם מאקאר און קוקט איהם גלייך אין די אויגען אריין, ווי א סלעדאוואטעל.

מרדכי־נתן שטעלט אויף די אויהערען, ווי א האז.

— מיט וואסער מיידעל?

— מיט'ן מיידעל, וואס אידען האבען זי געקוילעט און האבען אפּגעצאפּט פון איהר דאס בלוט און בעהאלטען דאס אויף פסח.

פריהער צעלאכט זיך מרדכי־נתן מיט זיין דריבנע געלעכטער: הע־חע־חע! און נאכדעם ווערד איהם דאס פּנים בלאס און גרין, און די אויגען צינדען זיך אן מיט פייער.

— שקרים וכזבים! — זאגט מרדכי־נתן און טרייסעלט מיט'ן קאפּ, און די פּאות שאקלען זיך.

— סטייטש, מע שרייבט אין די גאזעטען! — זאגט איהם מאקאר און לאזט ניט אראפּ פון איהם קיין אויג.

— די גאַזעטען לייגען, ווי די הינט! — שרייט־אויס מרדכי־נתן.

— די גאַזעטען שרייבען, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ פּראָטאָקאָל. — פּרובט זיך מאַקאַר איהם איבערשפּאַרען. — איך האָב אַליין געלייענט, אַז ס'איז פאַרהאַן אַ פּראָטאָקאָל.

— שקר וכזב! — שרייט מרדכי־נתן אין איין קול און טרייסעלט מיט דער יאַרמעלקע, און די פּאות ציטערען.

— וואָס איז שקר וכזב? — פרעגט איהם מאַקאַר, שוין רויט פאַר כעס. — דאָס, וואָס איך דערצעהל דיר? צי דאָס, וואָס סע שטעהט אין פּראָטאָקאָל?

— אַלסדינג איז שקר וכזב! אַלסדינג! פון אנהויב ביז'ן סוף! ניט געשטויגען, ניט געפלויגען!

בשעת מעשה מאַכט מרדכי־נתן מיט די הענד, מיט'ן פּנים, מיט די אויגען, מיט די פּאות און מיט אַלע אברים און ציטערט אַזש פאַר כעס. מאַקאַר האָט איהם קיינמאָל ניט געזעהען אַזוי אין כעס, און האָט דערפון אָפּגעלערענט זיך אַ פּשט, אַז ניט אומזיסט איז דער איד אַזוי אויפגעטראָגען. די משמעות, אַז ס'איז אמת די מעשה; אַניט, וואָס שרייט ער אַזוי? וואָס וואַרפט ער זיך אַזוי? נאָר איין עזות פון אַ אידען — זאָגען אויף אַלסדינג, וואָס סע שטעהט געשריבען, אַז ס'איז שקר וכזב! און מאַקאַר חאַלאָדנע שטעהט אויף מיט גרויס גרימצאָרן, רוקט אָן אויף זיך דאָס היטעל מיט'ן קנעפעל און טהוט אַ זאָג:

— פאַר אַזעלכע ווערטער וועסט דו האָבען צו געדענקען!

און ער לאָזט זיך געהן צו דער טהיר, און תיכף נאָך איהם שטעהט אויף מרדכי־נתן און האָט שוין חרטה אויף דער גאַנצער מעשה און וויל איהם איבערבעטען, פערקערעווען איהם צוריק, און ער לויפט איהם נאָך:

— פּאַני!... וואַשע וויסאָקע־בלאַהאָראָדיע!... מאַקאַר! מאַקאַר פּאַוולאָוויטש!... מאַקאַר פּאַוולאָוויטש!...

בלאָטע! מאַקאַר פּאַוולאָוויטש איז שוין לאַנג אויף יענער זייט טיר, און מרדכי־נתן דער נגיד איז אויס מענטש פאַר האַרצ־וועהטיג און פאַר גריזאָטע, טאָמער האָט ער טאַקי געזאָגט אַיין איבעריג וואָרט, דער רוח האָט איהם אָנגעטראָגען! און ווי אויף צו־להכעיס, קומט אַן טעמע־ביילה און טשעפּעט זיך צו צו איהם, ער זאָל איהר זאָגען, וואָס האָט דאָ געטהאָן דער „אָדון בפקדך"? וואָס איז ער אַזוי גיך אַוועק? און למאי האָט ער אַזאַ קלאַפּ געטהאָן מיט דער טהיר?

— געה פרעג איהם! — האָט איהר מרדכי־נתן געענטפערט מיט כעס.

— זעה נאָר, זעה, ווי ער איז דאָס אַביסעל אין כעס! אויף וועלכער זייט ביזט דו דאָס אויפגעשטאַנען היינט, און וואָס פאַר אַ חלום האָט זיך דיך גע'חלום'ט?

— היפּטעל קרויט!!! — שרייט אויס מרדכי־נתן דער נגיד אויף אַזאַ קול, אַז דאָס ווייב איז שיער ניט געפאַלען חלשות. און ער אַליין האָט זיך איבערגעשראָקען פאַר זיין שטימע, און אויך די דיענסט, אַ שוואַרץ ווייבעל אַ ליטוועטשקע, איז אַריינגעלאָפען פון קיך, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, מיט אַ גוואַלד:

— אַ קלאָג צו אייך! איהר האָט דאָך מיך איבערגעשראָקען אויף טוידט!

איז טעמע־ביילה אָנגעפאַלען אויף איהר און צעלאָזט זיך מיטביידע קולאָקעס, און מרדכי־נתן אויף זיי ביידע, און ס'האָט זיך אויסגעלאָזט מיט אַ סקאַנדאַל, וואָס ס'איז גאָר ניט כדאי דאָס צו בעשרייבען.

קאפיטעל ח.

כתרילעווקע איילט זיך אין וועג אריין.

פון דעמאלט אן האט זיך אנגעהויבען פאר כתרילעווקע א צייט פון צרות, יסורים און אומזיסטע פחדים. קיינער האט ניט פערשטאנען וואס איז די מעשה, וואס מאקאר חאלאדנע איז געווארען נאך א גרעסערער שונא־ישראל, ווי ער איז געווען, און פאר וואס זעהט מען איהם ניט ביי'ם נגיד אין קלייט? דער נגיד אליין האט זיך, אפנים, געשעמט און ארויסגעשלונגען די מעשה, נישט דערצעהלט קיינעם, און מאקאר האט געגראבען ווי ווייט ער האט געקאנט, זיך גערייצט מיט די כתרילעווקער אידען, זיי אנגעזאגט אלע מאל א נייע בשורה, אז ניט לאנג נאך ועלען זיי דא געוועלטיגען, מע וועט ביי זיי נעמען דין וחשבון: פון וואנען נעמט זיך צו זיי זייער גוטס? מענשען וואס הארעווען ניט, גראבען ניט און זעען ניט און שניידען ניט, נאר מע עסט פונ'ם גרייטען — פאר וואס קומט דאס זיי? וכדומה אזעלכע טענות, וואס ער האט זיך מיט זיי אנגעלייענט אין דער גאזעט „די פאהן". און פונקט אין יענער צייט האט זיך איהם געטראפען דער בזיון מיט האפקען, וואס ער איז דורך איהר געשטרויכעלט געווארען, שיער ניט אריין אין א גרויסען אומגליק, ווי מיר האבען שוין דערמאנט פערבייגעהענדיג אין א פריהערדיגען קאפיטעל. און אז גאט האט געהאלפען, מאקאר איז ארויס פונ'ם עסק ריין, האט ער ערשט דעמאלט אנגעהויבען גראבען אויף די כתרילעווקער אידען, זיי געגעבען אנצוהערעניש, אז אט־אט וועט מען מיט זיי לערנען בלק, און גראד דעמאלט איז אנגעקומען דאס גוטע בריוועל פונ'ם שוחט'ם איידעם, וואס איז געגאנגען מיד ליד איבער דער גאנצער שטאדט, און זיידעל מיט זיינע „בלעטער" האט אונטערגעגעבען היץ, געגאסען בוימעהל אויפ'ן פייער, און מעשיות זענען געגאנגען איבער דער שטאדט, איינע שרעקליכער פון דער אנדערער, און ס'איז ארויס א קלאנג, אז דא אין כתרילעווקע וועט אין גיכען אויך זיין „דאס אייגענע"...

פון וואנען האט זיך עס גענומען? ווער איז דער ערשטער, וואס האט ארויסגעלאזט דעם דאזיגען קלאנג? — דאס ווייסט מען ניט עד היום און מע וועט דאס ניט וויסען קיינמאל, אייביג! דער היסטאריקער, וואס וועט זיך נעמען אמאל בעשרייבען די געשיכטע פון די כתרילעווקער אידען, אז ער וועט קומען צו דעם שטיקעל צייט, לייענען די אלע פאפירען מיט די אלע בלעטער, וועט ער געוויס בלייבען שטעהן פערטראכט מיט דער פעדער אין האנד, זיינע מחשבות וועלען איהם פערטראגען ווייט-ווייט...

מע ווייסט ניט, ווי אזוי דאס איז געווארען און פון וואנען דאס האט זיך גענומען, נאר ס'איז ארויס א נייעס אין שטאדט, אז מע געהט אויף כתרילעווקע, דריי דערפער מיט א מאל... און אין איין פריהמארגען איז געווען כתרילעווקע אויפגעשטאנען ווי איין מענש, און מע האט זיך גענומען פאקעווען, קינדער און בעטגעוואנט און שמאטעס, דאס גאנצע ביסעל כתרילעווקער ארעמקייט, ראטעווען ווי פון א שרפה און קלויבען זיך אין וועג אריין — וואוהין? וואוהין די אויגען וועלען טראגען! בשעת מעשה האבען מוטערס ארומגענומען זייערע ברעקלעך קינדער, צוגעטוליעט צו דער ברוסט און מיט טרערען אין די אויגען זיי געקושט און געהאלזט און גע־האלובעט, גלייך ווי עמיצער האט זיי געוואלט חלילה אוועקנעמען, גלייך ווי עמיצער דארף זיי האבען...

און כתרילעווקע האט אנגעהויבען צו שליסען איין קלייט נאך דער אנדערער, קוקענדיג איינס אויפ'ס אנדערע און בעהאלטענדיג זיך איינס פון דאס אנדערע, און מע האט זיך געאיילט, געחאפט איטליכער וואס פריהער, וואס גיכער. חוועדאר'ען האט מען יענעם פריהמארגען שיער ניט צעריסען אויף שטיקלעך. איטליכער האט איהם געשלעפט צו זיך העלפען פאקעווען, אונטערגערוקט איהם פון אלע זייטען, אז קיינער זאל ניט זעהען, ווער א גריוונע און ווער א פיטאקעל. קיינמאל איז חוועדאר נישט געווען נאך אזא חשוב אין כתרילעווקע, ווי יענעם טאג, און קיינמאל האט נאך חוועדאר אזוי ניט מאסף ממון געווען, ווי דעמאלט, און מע האט

איהם אזוי אנגעשטאפּט מיט געלד, ביז ער האט א שפּיי געטהאן: „נעחיי יאמו סטא טשערטיוו אי אדנא ווידמא!" — און איז אוועק אהיז, וואו אלע מאל, און געמאכט א שענע כוסה לכבוד די כתרילעווקער בעלי־בתים, וואס פאהרען אוועק. און אז ער איז געוואָרען רעכט פּארטיג, האט ער אנגעהויבען ארבייטען, מאכען מיט די קולאקעס און שרייען, אז ס'איז שוין לאנג צייט, מע זאל פּטור ווערען פון די כתרילעווקער אידען — און, מעשה שטן, האט בעדארפט דורכגעהן פּארביי סאמע מאקאר חאלאדנע מיט'ן אדון דעם פּאסטמייסטער און דערהערען, ווי חוועדאר ארבייט מעשים אויף די אידען, האבען זיך ביידע אדונים אפּגעשטעלט און דער־זעהען, אז די אידען פּאקעווען זיך, גרייטען זיך עפּיס זעהר שטארק אין וועג אריין, איז דאס זיי געווען קשה, און זיי האבען זיך גענור־מען ביידע נאכקוקען: וואוהין לויפען דאס די אידען?

דאס נאכקוקען פון די אדונים האט אנגעמאכט נאך א גרע־סערע בהלה צווישען די אידען און מע האט אוועקגעווארפען דאס פּאקעווען זיך: חאפּט דער רוח דאס בעל־הבתישקייט! דאס לעבען, דאס לעבען איז טייערער!..." און מע האט אפּגעדונגען וואו ס'איז געווען ערגיץ א פוהרע׳ל, א פערדעל, א פּאר אכסען, און מע האט זיך געלאזט אין וועג אריין בעצייטענס, און גיך־גיך, בחפּזון, כמעט אזוי האפּענדיג, ווי בשעת מען איז ארויסגעגאנגען פון מצרים.

פריהער פון אלע זענען געפלויגען ווי די אדלערס, געוויינט־ליך, די כתרילעווקער בעלי־עגלות מיט די גרויסע בוידען און בייד־לעך; דארט זענען געזעסען רב מרדכי־נתן דער נגיד מיט זיין גאנצער משפּחה און די אלע איבעריגע נגידים מיט זייערע משפּחות. נאך זיי האבען זיך געשלעפּט די גויישע פוהרלעך, אנגעזעצט מיט ווייבער און מיט קינדער און מיט אלע קראנקע נפשות, און הינטען זענען געגאנגען די מאנסבילען, די געמיינע בעלי־בתים, דאס וואס סע ווערד אנגערופען דער המון, נעבאך עולה־רגל געווען מחילה צו פוס, און געגאנגען גיך, מורא געהאט

זיך ארומקוקען, טאָמער יאָגט מען זיי נאָך פון הינטען, טאָמער בעט מען זיי חלילה צוריק...

שטיל איז געוואָרען אין כתרילעווקע, לעדיג, פוסט, ווי אויף א בית־עולם. ניט געבליבען קיין נפש. פון לעבעדיגע נפשות זענען געבליבען אין שטאָדט נאָר די ציעגען, דאָס גאַנצע אידישע פערמעגען אין כתרילעווקע, און האפקע די געשטופעלטע, און דער בעדער מיט דער בעדעריז, און, להבדיל באלף אלפי הבדלות, דער אַלטער רב רב יוזיפיל.

איבער די דאָזיגע אַלע לעבעדיגע נפשות וועלען מיר רעדען פון איטליכען אין א בעזונדער קאַפּיטעל.

קאַפּיטעל ט.

לאָזט זיך אַריין אַ ביכעל אין חקירה.

די געלעהרטע, וואָס געבען זיך אָפּ מיט דער נאַטור, וואָס קוקען זיך צו און ווייסען די טבע פון יעדען בעשעפעניש, פון איט־ליכם גרעזעלע, ווייזען אויף מיט ראיות, אַז קיין זאַך אויף דער וועלט געהט נישט לאבוד, ווערד ניט פערפאַלען, שטאַרבט ניט אַוועק. אַט דאָס וואָס מיר זאָגען, למשל, אַז דער בוים איז גע־וואַכסען, די צווייגען האָבען געבליהט, גענעבען אונז פירות; נאָכ־דעם האָבען מיר די פירות אָפּגעריסען און אויפגעגעסען, די צוויי־גען האָבען אָפּגעבליהט, די בלעטלעך זענען אָפּגעפאַלען, דעם בוים האָבען מיר אויסגעהאַקט, דאָס האַלץ האָט זיך אויסגע־הייצט — דאַכט זיך, איין עק? אויס בוים? ניין, — זאָגען די געלעהרטע — ס'איז נישט אַזוי די מעשה! דער בוים, זאָגען זיי, האָט זיך נאָר צעטיילט אויף זיינע יסודות; פון די פירות זאָגען זיי, האָבען מיר געהאַט חיות, די בלעטער האָבען מיר גע־שמעקט, דאָס האָלץ האָט אונז געוואָרעמט, און דער בוים האָט געלעבט, און מיר האָבען געלעבט, און אַז מיר זענען געשטאָרבען. האָט מען אונזער קערפּער אַריינגעלעגט אין דער ערד אַריין, און

מיר זענען זיך צעגאַנגען אויף יסודות; אויף אונזער קבר איז אויסגעוואַכסען אַ גרעזעלע, דאָס גרעזעל האָט געגעסען די ציעג און בעקומען דערפון מילך, די מילך האָט געטרונקען דאָס קליינע קינד, געהאַט דערפון חיות, געוואַכסען, אויסגעוואַכסען, אָפּגע־לעבט און געשטאָרבען, צעטיילט זיך ווידער אויף יסודות, ווידער אַ גרעזעלע, ווידער ציעגען, ווידער מילך, ווידער קליינע קינדער, און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז עק וועלט.

איהר שטויסט זיך שוין מסתמא, וואוהין די חקירה געהט? דאָס געהט אויף די אַלטע צעוואָרפענע קברים פונ'ם אַלטען כתריי־לעווקער בית־הקברות פון כמה וכמה יאָהרען. די דאָזיגע קברים און די דאָזיגע ציעגען און די דאָזיגע אידען אין כתרילעווקע — דאָס אַלסדינג איז אינאיינעם אַ מין קייט, וואָס קייטעלט זיך פון אַ סך, אַ סך יאָהרען, און מי יודע, וויפיעל יאָהר עס וועט זיך נאָך אַזוי קייטלען...

אויב איהר ווילט וויסען, וויפיעל יאָהר כתרילעווקע איז אַ אידישע שטאָדט, בעדאַרפט איהר נישט זוכען אין די אַלטע בלע־טער פון דער היסטאָריע — איהר וועט זיי ניט געפינען. איהר דאַרפט זיך נאָר מטריח זיין אויפ'ן אַלטען כתרילעווקער בית־עולם און בעטראַכטען די אַלטע־אַלטע קברים מיט די אַלטע אָפּגעריי־בענע מצבות, פּראָסטע הילצערנע מצבות, פּראָסטע גרויע שטיינער, וואָס שטעהען כורעים, אָנגעבויגען פון אַ סך אַ סך יאָהרען; וואו־ניט־וואו ווארפען זיך דורך אויף די שטיינער האַלב־אָפּגעריי־בענע בלייכע אותיות: „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ איד אַ רב, אַ צדיק אַזעלכער און אַזעלכער"; „דאָ ליגט בעהאַלטען אַ אשה צנועה און חכמה אַזעלכע און אַזעלכע". דאָס יאָהר איז שווער איבערצולייענען — נאָר מע פערשטעהט, אַז ס'איז שוין לאַנג, וואָרום אַ סך מצבות זענען שוין לאַנג צעפאַלען, און אַ סך קברים זענען שוין לאַנג פערוואַכסען מיט גראָז, און ציעגען, די כתרילעוו־קער ציעגען, וואָס האָבען ניט וואָס צו עסען, שפּרינגען אַריבער

דעם שוין לאַנג איינגעפאַלענעם פאַרקאַן און פאַשען זיך אויף דעם דאָזיגען גראָז, און ברענגען אַהיים פולע אייטערס מיט מילך, און די אָרעמע אידישע קינדער אין כתרילעווקע האָבען וואָס צו עסען, פון וואָס צו ציהען כח. און ווער ווייסט, ווער די דאָזיגע ציעגען זענען? אפשר שטעקט אין זיי אַ נשמה פון אַ מענשען, און נאָך פון אַ גאַנץ נאָהענטען מענשען? ווער ווייסט, ווי נאָהענט עס זענען געבונדען צווישען זיך די דריי מינים: דאָס אַלטע כתרילעווקער בית־הקברות, די דאָזיגע ציעגען, וואָס פאַשען זיך דאָ, און טאַקי זיי אַליין, במחילת כבודם, איך מיין די כתרילעוו־קער אידען?

אויף אַזאַ מין חקירה האָט מיך אַרויפגעטריבען דאָס אויס־זעהען פון די דאָזיגע ציעגען אין יענעם טאָג, וואָס די כתרילעווקער אידען זענען זיך צעלאָפען און איבערגעלאָזט אויף גאָט'ס גענאָד זייער גאַנץ פערמעגען, זייערע ציעגען.

אין דרויסען איז געווען נאָך פסח, דער שניי איז שוין לאַנג אַראָפּ פון דער ערד, געלאָזט דאָס יונגע גרעזעלע זאָל זיך שפּראָצען, ציהען צו דער וואַרעמער זונן און בעגרינען און בעשיינען גאָט'ס וועלט אין יעדען אָרט, וואו מענשען לאָזען דאָס וואַכסען. כת־רילעווקע איז אָבער — אוי וועה! — נישט קיין אָרט פון פריש גראָז און נישט קיין אָרט פון שמעקענדיגע בוימער. כתרילעווקע איז איין אָרט פון בלאָטע, פון זאַמד און פון פּאָראָך און פון גע־דיכטער פער'עפּוש'טער לופט, וואָס מע קאָן פון איהר דערוואָרגען ווערען, און פון נאָך אַ סך אַזעלכע גוטע ליעבע זאַכען. גרין גראָז קאָנט איהר געפינען נאָר סיידען אויפ'ן בית־עולם, און אַהין האָט דאָס מיך מיין כח־הדמיון, מיין פאַנטאַזיע, אַוועקגעטראָגען אין יענעם טאָג פון דער גרויסער בהלה, און דאָרט האָב איך בעטראַכט די גאַנצע טשערעדע פּערלאָזטע, פער'יתומ'טע ציעגען, און עס האָט מיר פערקלעהמט דאָס האַרץ, ווי אויף די ציעגען נעבאָך, אַזוי אויך אויף די קליינע אידישע קינדער, וואָס זענען געבליבען דאָרט

טאג אהן אביסעל מילך. קוקענדיג אויף די אָרעמע ציעגען. ווי זיי שטעהען, מעלה־גרה'ן, מאכען מיט די בערדלעך, קוקען משונה־מאָדנע נאַריש־פערטראַכט, האָט זיך מיר אויסגעוויזען, אַז זיי זאָגען צו מיר: „פעטער! אפשר ווייסט איהר, וואו זענען אונ־זערע בעלי־הבתים און בעלי־בית'טעס? צו וועלכע גוטע יאָהר זענען זיי זיך צעלאָפען?"...

איך לאָז איבער דאָס פעלד, דאָס הייליגע אָרט פון כתרי־לעווקע, און געה מיר דורך מיט אייך אין שטאָדט אריין, זעהען די איבעריגע נפשות, וואָס זענען איבערגעבליבען פון דער גרויסער בהלה אין כתרילעווקע.

דאָס מיינט מען דעם בעדער מיט דער בעדערין און זייער קעסט־קינד, דעם אַלטען שוואַכען רב רב יוזיפיל.

קאַפּיטעל י.

שמועסט וועגען דעם רב רב יוזיפיל.

א סך מאָל האָב איך אייך דערמאָנט און ארויסגעבראַכט אין מיינע אמת'ע, ניט־אויסגעטראַכטע מעשיות איינעם פון מיינע בעליעבטעסטע פּאַרשוינען, דעם רב און דעם רבי'ן פון כתרילעווקע, רב יוזיפיל, און קיינמאָל האָב איך זיך ניט אָפּגעשטעלט אויף איהם, איך זאָל אייך מיט איהם בעקענען, ווי עס געהער צו זיין. איך ווייס, אַז ס'איז פון מיר אַ גרויסע עולה. לאָם איך האָטש אַט דאָ ממלא זיין דעם דאָזיגען חסרון.

רב יוזיפיל איז איין אַלטער מאַן, אַ זקן און אַ קראַנקער און פון תמיד אָן ניט קיין איבעריגער גבר, אַ צעבראָכענער גוף, דער־פּאַר אָבער מיט אַ נשמה אַ גאַנצע, אַ געזונדע און אַ ריינע; און דוקא אין דעם דאָזיגען קראַנקען גוף האָט גאָט אריינגעזעצט די דאָזיגע תמיד־יונגע און שטענדיג־פרישע נשמה און אָנגעזאָגט איהר, זי זאָל זיך האַלטען, לאַנג האַלטען, ביז עס וועט קומען די

רעכטע צייט, וועט איהר גאט אליין זאגען: „קום, שוין צייט אין גן־עדן אריין"...

און געוויס אין גן־עדן אריין — ס'איז גאר קיין ספק ניט! ווארום דעם גיהנם מיט'ן חבוט־הקבר מיט די אלע איבעריגע גוטע זאכען, וואס ווארטען אויף אונז דארטען, האט שוין אונזער רב יוזיפיל, דאנקען גאט, איבערגעלעבט דא, אויף דער וועלט. נישטא איין צרה, איין שלאק, איין פורעניות, וואס רב יוזיפיל האט דאס ניט פערזוכט פון דעם וואס לעבט אייביג. דער וואס לעבט אייביג האט, אפנים, געוואלט אויספרובען זיין געטרייען קנעכט רב יוזיפיל, האט ער געהאלטען אין איין שיטען אויף איהם צרות פון דער ברייטער האנד, כדומה למשל, ווי מע בעשיט א חתן מיט ניסלעך. איינס נאכס אנדערע האט ער ביי איהם צוגענומען די קינדער, פריהער, געוויינטליך, גוט אנגעמוטשעט זיי; נאכדעם — דאס ווייב פרומע־טעמע די רביצין, די צדיקית, וואס זי איז געוועז פאר איהם א געטרייע מאמע; נאכדעם האט ער איהם צוגעבוי־גען אביסעלע צו דער ערד, איהם מזכה געווען מיט שענע עטליכע קרענק אויף דער עלטער, איהם איבערגעלאזט ווי אויפ'ן וואסער, עלענד און ארעם און שוואך. און בכדי ער זאל פיהלען דעם אמת'ען טעם פון גיהנם, האט ער אריינגעגעבען א זין די כתרי־לעווקער אידען, זיי זאלען קרוינען א נייעם רב, א יונגען רב, און איהם, דעם אלטען רב יוזיפיל, זאל מען אויף דער עלטער בעטען מחילה און בעזעצען איהם ערגיץ ביי'ם בעדער מיט דער בעדערין, ער זאל דארטען דערלעבען דאס איבעריגע ביסעל יאהרען. דא האט דער רבונו־של־עולם געקאנט רעכענען פאר זיכער, אז דער דאזיגער רב יוזיפיל וועט שוין מסתמא געוויס זינדיגען מיט'ן מויל חאטש, אזוי ווי איוב פארצייטען האט זיך אויך געמענט־שעלט אזוי לאנג, ביז ער האט זיך ניט געקאנט מעהר איינהאלטען און פערשאלטען זיך דאס געביין.

נישט אזא מענש אבער איז געוועזן אונזער אלטער רב יוזיפיל. א סך, א סך זאכען איז רב יוזיפיל דערגאנגען מיט זיין אייגענעם

שכל. ער איז דערגאַנגען מיט זיין אייגענעם שכל, אַז אַלע צרות און יסורים, וואָס דער אויבערשטער האָט איהם מזכה געווען, איז — איינס פון די צוויי: אָדער דאָס איז נאָר אַ פּרוב, איין אָנשיקעניש פון זיין ליעבען נאָמען, איין אָפּקומעניש דאָ, אויף דער גאָרישער זינדיגער וועלט, בכדי ער זאָל דאָרטען בעקומען דערפאַר זיין שכר בכפל כפלים, אָדער ער האָט דאָס טאַקי כשר פערדיענט; און טאָמער נישט ער אַליין פאַר זיינע אייגענע זינד — איז פאַר זיינע אָרעמע זינדיגע ברידער, די קינדער ישראל, וואָס זענען ערב איינס פאַר'ם אַנדערע און זענען מחויב אָפּקומען איינס פאַר'ם אַנדערע, ווי אַ מין אַרטעל, למשל, וואָס טאָמער האַפּט מען איינעם אין אַ גנבה, בעדאַרף ליידען דאָס גאַנצע אַרטעל, איטליכער וועדליג אויף זיין חלק... אַזוי איז רב יוזיפיל דער־גאַנגען מיט זיין אייגענעם שכל, און האָט זיך אויף זיין לעבענס־טאָג קיינמאָל נישט בעקלאָגט, זיך אויסגעטהאָן פון דער וועלט מיט אַלע איהרע תענוגים, זי לחלוטין מבטל געווען מיט אַ שמיי־כעל פון אַ גרויסען, גרויסען פילאָזאָף, און דערמיט האָט ער זיך געקויפט גרוים ליעבשאַפט ביי די כתרילעווקער לייט, וואָס האָטש ער איז שוין קיין רב ביי זיי ניט געווען, און די הכנסות, וואָס האָבען געהערט צו איהם, האָט שוין צוגענומען דער נייער רב, פון דעסטוועגען האָט ער געהאַט דעם זעלבען כבוד וואָס תמיד, דעם זעלבען אויבען־אָן אין בית־המדרש, און אפילו דער נאָמען „רבי" איז איהם אויך איבערגעבליבען, ווי פריהער. דער חסרון איז אָבער געווען, וואָס מיט'ן נאָמען „רבי" אַליין קאָן מען נישט לעבען; דער גוף מאַהנט זיך זיינס, וואָס ס'ניט איז, אַבי עפּים אין מויל אַריין, צו דערהאַלטען די נשמה... זענען די כתרילעווע־קער לייט געפאַלען אויף אַ המצאה: אַזוי ווי די כתרילעווקער באָד איז דאָך אַ קהל'שע באָד, זאָל די הכנסה פון דער באָד גע־הערען צום אַלטען רב, און דאָרטען טאַקי זאָל ער וואָהנען. דאָס הייסט, ניט אין באָד גופא; נאָר אַזוי ווי ביי דער באָד איז פאַר־האַן אַ שטיבעל, דאָרט וואו סע זיצט דער בעדער מיט דער בע־

דעריין, איז דארט פארהאן איין אלקערעל, וועט ער זיך קאנען דארטען רוהיג זיצען און לערנען.

לערנען? סע רעדט זיך אזוי: ווי קאן שוין רב יוזיפיל לערנען, אז די ראיה איז איהם, ניט פאר אייך גערעדט, אזוי געשלאגען, אז קוים וואס ער זעהט די ליכטיגע שיין? פון דעסט־וועגען, האט קיין יסורים ניט. א תלמיד־חכם, ווי אלט ער זאל ניט זיין, געפינט ער זיך איין ארבייט. קאן ער ניט לערנען אינווענינ, לערענט ער א ו י ס ו ו ע נ י ג, זאגט ער עפּיס, דאווענט ער, אדער גלאט אזוי ער טראכט. און טראכטען איז דא פון וואס! פון דער וועלט טראכט דער אלטער רב יוזיפיל, און פון דעם בורא פון דער וועלט, פון דעם בעשאפער, וואס ער איז גערעכט און אלע זיינע ט ה ו ע כ צ ע ן זענען רעכט! און פון זיין פאלק ישראל, וואס ער שטראפט דאס, ווי א ליעב קינד, און פון אלע איבעריגע פעלקער, און פון אלע בעשעפענישען אויף דער ערד, פונ׳ם גרעסטען ווייזילטיער ביז דער מינדעסטער מילב, ביז׳ן קלענסטען ווערעמעל אונטער׳ן שטיין, וואס ער טהוט טהון שפייזען מיט זיין ברייטער האנד. דערפון איז אפצולערנען א קל־וחומר: „מה־דאך א מילב, א ווערעמעל אזוי, היינט לא כל־שכן שוין א מענש, און לא כל־שכן א איד!“... אזוי טראכט זיך רב יוזיפיל און איז צופריעדען מיט גאט און מיט דער וועלט און מיט׳ן פאלק ישראל און מיט זיך און מיט זיינע געדאנקען, וואס ער זאגט זיי ארויס ניט איין מאל גאנץ הויך, אלע זאלען הערען. און ווי אומעדום, אזוי זענען אויך אין כתרילעווקע פארהאן מענשען חקרנים, גריבלער, וואס האבען ליעב פרעגען קשיות; פּרובען זיי זיך אביסעל אפּ׳לצ׳עווען פון אלטען רבי׳ן און פרעגען איהם א קלאץ־קשיא:

— איהר זאגט, א מילב? א ווערעמעל, זאגט איהר? ענטפערט זשע אונז, רבי, א תירוץ דערויף: ווי באלד, אז דער אויבערשטער איז יא אזא גרויסער גאט און א גוטער גאט און א דערבארעמיגער גאט, וואס שפייזט אפילו א ווערעמעל אונטער׳ן

שטיין, הײנט למאי שפײזט ער ניט זײנע כתרילעװקער אידעלעך? שױן זשע זענען מיר קלענער פון א מילב, קלענער נאך פונ׳ם קלײנעם װערעמעל, װאס אונטער׳ן שטײן?...

— װאס פאר א קינדער איהר זײט! — ענטפערט זײ דער אלטער מיט א שמײכעלע. — איך װעל אײך געבען א משל מיט א מלך. אשטײגער, שטעלט אײך פאר, דער מלך האט אײך גע־לאזט בעטען צו זיך אויף דער סעודה, זענט איהר געקומען אין פעדערשטען חדר און דערזעהן, אז אין פעדערשטען חדר איז עפּיס ניט אזוי גראם און ליכטיג, האט איהר גענומען און זיך אומגע־קעהרט צוריק. אזוי איז דאס אויך. איך פרעג נאר אײן זאך: װאס פאר א װערטה האט פאר אײך דאס ביסעל יסורים און בזיונות דא אינ׳ם ענגען פּרוזדור, אינ׳ם פעדערשטען חדר, אקעגען יענעם גרויסען טרקלין, דעם שענעם רײכען פּאלאץ פון עולם־הבא דארטען, װאו די װענט זענען פון גין־גאלד, די ערד פון רײן זילבער און די שטײנער בריליאנטען? דארט, װאו דאס לעבען איז אײביג, דארט, װאו די נשמות פון די צדיקים זיצען אויבען־אן און טהוען זיך אן װאוילטאג און האבען הנאה פון דער לויטערקײט פון דער שכינה, און הקדוש־ברוך־הוא אלײן באדיענט זײ, טראגט זײ אונטער אין גילדענע בעכערס דעם בעסטען װײן און אויף גילדענע טעלערלעך די פיש פונ׳ם לויתן מיט׳ן פלײש פונ׳ם שור־הבר...

די לעצטע װערטער, דאס הײסט: „װײן״, „לויתן״ און „שור־הבר״ — דאס לעגט שױן צו, געװײנטליך, רב יוזיפיל, װי א צו־גאב פאר דעם פּראסטען עולם, װאס װיל ניט װיסען פון קײן רוחניות און פון קײן שכינה. א פּראסטער איד דארף האבען א פּראסט שטיקעל פיש, מיט א שטיקעל געבראטענס — און דאס איז אין כתרילעװקע אײנע פון די זעהר זעלטענע זאכען, װאס נאר שבת און יום־טוב קאן מען זיך אזעלכעס פּערגינען, און דאס — ניט אלע מאל. פאר אזעלכע װײכע גוטע רעד האט מען ליעב אין כתרילעװקע דעם אלטען רב דאס חיות, און מעהר פון

אַלע — דער פּראָסטער עולם, און מעהר פונ'ם גאַנצען עולם — דאָס בעריהמטע פּאָרעל, דער בעדער מיט דער בעדערין פון דער אַלטער כתרילעווקער קהל'שער באָד, וואָס פון זייערטוועגען שענקען מיר אַ בעזונדער קאַפּיטעל אין דער דאָזיגער בעשרייבונג.

קאַפּיטעל יא.

אדם הראשון מיט חוה'ן אין גן־עדן.

אויב עס האָט אַ זין דאָס, וואָס שמעיה אָדער פּישעל קאָרעספּאָנדענט — דער וואָס שרייבט קאָרעספּאָנדענציעס אין אַלע בלעטער און מע דרוקט זיי ניט — זאָגט אויף דער כתרילעווקער באָד, אַז זי איז אַ גן־עדן־התחתון, דאַרף איך נישט אויסווייזען אַזוי ווילד דאָס, וואָס די כתרילעווקער ליצני־הדור האָבען אַ נאָמען געגעבען בערקע דעם בעדער **אדם־הראשון**, און חוה די בעדערין האָבען זיי געקרוינט מיט אַ צונעמעניש **די מוטער חוה.** פון וואַנען האָט זיך גענומען דער דאָזיגער נאָמען — איז שווער צו זאָגען. אפשר דערפאַר, וואָס די בעדערין האָט געהייסען חוה, האָט דער מאַן איהרער שוין במילא געפּאַסט צו הייסען אָדם? און אפשר דערפאַר, ווייל דאָס בעריהמטע פּאָרעל האָט זיך געפונען אינ'ם דאָזיגען גן־עדן פון כמה וכמה יאָהרען, אָפּגעשיידעט פון דער גאַנצער וועלט, און געלעבט ווי אין גן־עדן? צי אפשר דערפאַר, ווייל די כתרילעווקער אידען און ווייבער האָבען געהאַט מעהר פון אַלעמען די זכיה צו זעהען דאָס דאָזיגע פּאָרעל אין דעם זעלבען קאָסטיום, וואָס אָדם מיט חוה'ן האָבען געטראָגען אין גן־עדן, איידער זיי האָבען פערזוכט פונ'ם עץ־הדעת? אַזוי צי אַזוי — דאָס מוזען מיר מודה זיין, אַז די כתרילעווקער לצים זעצען־צו עמיצען אַ נאָמען, איז ער ווי געבאָרען, ווי צוגעשניטען, אויפגענייהט, אויסגעפּרעסט און אָנגעמאָסטען — און „פאַרניצט געזונט"! עס האָט זיך אויסגעוויזען איטליכען בעזונדער, אַז קיין אַנדער נאָמען קאָנען זיי גאָר ניט

האבען. ווי אזוי דען זאָל מען רופען א פּאַר־פאַלק, וואס פערברענגען אלע זייערע טעג און יאהרען דאָרטען, באַרג־אַראָפּ, העט־וויט פון שטאָדט ארוים, ווייט פון דער בעריהמטער כתרילעווקער שטענדיגער בלאָטע, סאמע ביי׳ם ברעג טייך, דאָרט, וואו גרינע ווערבעס שטעהען אנגעבויגען, קוקען־אריין אין וואסער אריין: דאָרט, וואו זומער־צייט הערט מען זשאבעס קוואקען, גראַגערען און פערגראַגערען דעם קאָפּ? אזא ערטעל קאָן מען טאקי אנדערש ניט רופען ווי גן־עדן, און אזא פּאַר־פאַלק, ווי דער בעדער מיט דער בעדערין, זענען באמת אדם מיט חוה׳ן אין דעם דאָזיגען גן־עדן, וואס זענען ווי בעשאפען געוואָרען איינס פאר דאס אנדערע משׁשׁת ימי־בראשית: ער א הויכער, א געזונדער, א ברייט־ביי־ניגער, איין אויסגעדיענטער סאָלדאט מיט א קאָלטענעוואטער באָרד, מיט א וואטאָווע גלאַנצענדיגע קאפּאָטע און מיט שטענדיג אונטערגעבונדענע שטיוועל, און זי — א הויכע, א געזונדע, א פּעטע אידינע מיט א שווארץ גלאַנצענדיג געשטופּעלט פּנים, נאָר מיט גוטע גרויע אויגען, מיט א קעסטעלדיגער פּעטשיילע אויפ׳ן קאָפּ און מיט שטענדיג איין אונטערגעשטעקט קליידעל, וואס ס׳האבען זיך ארויסגעזעהען פון דעם א פּאַר גרויסע פיס אין מאַנס־בילשע גרויסע שטיוועל. קיין זאך אויף דער וועלט האָט דאס פּאָרעל ניט געוואוסט, א חוץ דער באָד. שטענדיג איז מען געווען פערנומען נאָר מיט דער באָד: אדער מע הייצט די באָד, אדער מע ריין‌יגט די באָד, אדער מע פערריכט די באָד — קיינמאָל זיצט מען ניט לעדיג, סיידען ביי נאכט, אז אלע פייערען ווערען פערלאָשען, דעמאָלט זעצען זיך אַוועק אדם מיט חוה׳ן איבער א טעפּעל קארטאָפלים און מע פערקלויבט זיך ווינטער אויפ׳ן אויווען און זומער אין דרויסען ביי דער פריזבע, און קיינעם, קיינעם איז אין כתרילעווקע ניט אזוי גוט, ווי דעם דאָזיגען פּאָרעל. קיינער, קיינער האָט ניט אזא שטענדיגע פערזאָרגטע פּרנסה, ווי אדם מיט חוה׳ן. אז קיין ראָטע צאָהלען בעדאָרף מען ניט, און קונים איז מען קיינמאָל ניט זשעדנע, וואָרום ווי אָרעם די שטאָדט זאָל ניט

זיין — אהן א באד קאן זיך א איד ניט בעגעהן. אמת, קיין גרויסע גליקען קאן מען דערפון ניט מאכען, קאפיטאלען קאן מען ניט קלויבען, און קיין הייזער אייגענע קויפען אודאי נישט, ווארום וואס צאהלט א כתרילעווקער איד, משטיינס געזאגט, אז ער קומט שוין ערב־שבת אין מרחץ אריין? היינט וויפיעל האלץ נעמט צו די באד, אז דער קעסעל בסך־הכל איז שוין אלט, און די שטיינער זענען צעפאלען, און די וועגד לייכטען זיך דורך, און פון דער סטעלי קאפעט. יעדער קאפ, וואס פאלט אויפ'ן הוילען לייב פון די נאקעטע בעלי־בתים, טהוט א בריה, א ברען, ברענט אויס א שטיק פלייש, מע טהוט אזש א טאנץ־אונטער און א מאך בשעת מעשה: „איף — אוי!“ — ווי די רשעים אין גיהנם, בשעת מע טרייבט זיי אויף צעגליהטע צוועקעס. און דער עולם לאזט אויס דאס ביטערע הארץ אויפ'ן בעדער, שעלט איהם אן א פולען קאפ, און ער, דער בעדער, טהוט זיך זיינס: גיסט וואסער אויפ'ן הייסען שטיין און ווארטשעט זיך אין בארד אריין: „איהר פארשטעהט א מעשה? אויסגעבויט א באד נאך פאר חמעלניצקעס צייטען און ווילען ס'זאל ניט קאפען!“ און ער פעררירכט אלע מאל מיט זיינע אייגענע הענד די אלטע באד, פערשטעקט די וועגד, פערלאטעט דעם דאך, שפארט איהם אונטער מיט איין אבאפעלעק און רייניגט אפט די מקוה, בכדי די כתרילעווקער חכמים זאלען זיך ניט ווערט־לען און ניט זאגען קיין המצאות, אז זיי הערען דארטען זשאבעס קוואקען... און אדם הראשון שטעהט אויף גאנץ פריה, ווען גאט אליין שלאפט נאך, שלעפט מיט די געזונדע גראבע ידים איין עמער נאך איין עמער און זעצט בשעת מעשה גאנצע שטיקער תהלים אויס־ווענינג מיט א ניגון, און דאס קול זיינס קלינגט, הילכט, לאזט זיך הע־רען פון דער באד ארויס און קייקעלט זיך מיט'ן ווינד איבער די ברע־גען פונ'ם טייך און ווערד פערפאלען העט־ווייט דארטען, אזש אויף יענער זייט טייך, וואו א פויגעל האט זיך פערקלויבען אויף א צווייגעל פון א בוים, שארעכט שטילערהייד, שאקעלט זיך און רייניגט דעם פיסק און טראכט מכח אנבייסען...

און אינווענינג אין שטיבעל, וואָס ביי דער באָד, איז נאָך שטאָק־פינסטער. דאָרט זיצט חוה די בעדערין איבער א שנויץ און פּערריכט דעם „רבינ'ס" גרעט, וואָס זי אַליין טאָקי האָט דאָס איהם נעכטען אויסגעוואַשען. פערלאַטעט וואו ערגיץ א רים און נייהט־צו וואו מע דאַרף א קנעפּעל, דער „רבי" זאָל האָבען וואָס אָנצוטהון, אז ער וועט אויפשטעהן פונ'ם שלאָף.

פונ'ם שלאָף? משטיינס געזאָגט, דאָס שלאָפען וואָס דער אַלטער רב יוזיפיל שלאָפט, אז אָט ניט לאַנג האָט ער אָפּגעפּראַוועט חצות און אָקאָרשט, ווי מע זעהט ניט, האָפּט ער זיך אויף, גיסט־אָפּ נעגעל־וואַסער און נעמט זיך צו עבודת־הבורא, הויבט אָן „זאָגען"... וואָס זאָגען — ווייסט זי נישט אקוראט, נאָר אז ער זאָגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכס וואָרט ממש צעגעהט זיך אין אַלע אברים!

און די בעדערין שטעהט־אויף פּאַוואָלינקע, געהט אויף די שפּיץ פינגער, נעמט זיך שטילערהייד צו דער מולטער, אויסמאַכען די חלה אויף שבת.

— קוקאַריקו! — ציהט־אויס א ווייסער האָהן מיט רויט־ליבע פליגלען, שפּרינגט־אַראָפּ צוליעב דעם טאָקי פון די באַנטענעס גלייך אויף דער שוועל, מיינט, אז ער האָט דאָ געטהאָן עמיצען מי יודע וואָס פאַר א טובה דערמיט, וואָס ער האָט אויפגעוועקט דעם עולם צו דער אַרבייט.

— א קיש אין דער ערד אריין! — מאַכט צו איהם חוה און טרייבט איהם דורך מיט בזיונות און שיט איהם אָפּ מיט ווערטער. — קיש־קיש צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! צי מע דאַרף, צי מע דאַרף ניט, ער ווייסט נאָר קוקאַריקו! וואַרט־וואַרט, ועסט זיך נאָך אביסעל ביי מיר אונטערהאָדעווען, וועל איך דיך אָוועקטראָגען צום שוחט, וועט דיר שוין זיין א קוקאַריקו! וועסט שוין ביי מיר קוקאַריקען!

די דאָזיגע אַלע דבורים, וואָס חוה איז מכבד דעם האָהן דעם עזות־פּנים, זענען אָבער אַרויסגעוואָרפען: דער „רבי" איז שוין

במילא אויפגעשטאנען, שוין לאנג אפגעגאסען נעגעל־וואסער און גענומען זיך צו עבודת־הבורא, און ער „זאגט" שוין... וואס ער זאגט — ווייסט נישט חוה אקוראט, נאר אז ער זאגט, איז א מחיה צו הערען! איטליכס ווארט ממש צעגעהט זיך אין אלע אברים! און זי טראגט איהם אונטער מיט גרויס דרך־ארץ א טעפעל ציקאריע, הייסע און געשמאקע, און סע זעצט א פארע, און סע שמעקט טעם גן־עדן.

קאפיטעל יב.

דער רב רב יוזיפיל האט א גוט עלטער.

די המצאה, אז דער אלטער רב רב יוזיפיל זאל לעבען פון דער פרנסה פון דער כתרילעווקער קהל'שער באד, איז געווען איינע פון יענע גליקליכע המצאות, וואס נאר אין כתרילעווקע קאן מען פאלען אויף אזא גלייכער זאך. בערקע דער בעדער, אדער אדם הראשון, וואס האט אויף זיין אייגענעם חשבון, אייגענטליך, בעדארפט על־פי כתב בעהייצען מיט'ן האלץ פון דער באד אויך דעם בית־המדרש, להבדיל, האט סאי ווי סאי געלאזט פרוירען די בעלי־בתים א גאנץ ווינטער, געפונען אלע מאל איין אנדער תירוץ: דער פראסט איז צו גרויס, דאס האלץ איז נאס, א טומאן אין דרויסען, וכדומה אזעלכע פזמונות, וואס ניט געשטויגען, ניט געפלויגען — לאז ער האטש אויסהאלטען רב יוזיפיל דעם רב אויף דער עלטער, מען איז איהם שוין מוחל דאס בית־המדרש! און וואס דארף, משטיינס געזאגט, איין אלטער איד, און א רב, ובפרט נאך אזא איד, און אזא רב, ווי רב יוזיפיל, וואס אפילו אין די גוטע יאהרען איז ביי איהם אלסדינג געווען גוט? די רביצין אליין, פרומע־טעמע עליה השלום, פלעגט דערצעהלען אויף איהר מאן, אויף רב יוזיפלען, אז ס'איז ביי איהם אלסדינג רעכט. ווען, למשל, מע גיט איהם עסען הייסע קויהלען, עסט ער; ער בריהט זיך, נאר ער עסט. אזא מין מפונק איז דאס

געוועזן. הײנט בפרט נאָך איצט אויף דער עלטער! איין זאַך איז נאָר שלעכט: ס'וועט איהם זײן בײ זײ אביסעל ענגליך. איז דאָ איין עצה: אדם מיט חוה'ן קאָנען גאַנץ פײן שלאָפען אין באָד, און „דער רבי" אין שטוב. די באָד מיט דער שטוב איז במילא אײן שטוב, שטעהען אונטער אײן דאַך. נאָך אַ מעלה האָט די באָד, וואָס ווינטער איז דאָרטען ווארעם, טאַקי ווי אין אַ גן־עדן. אמת, די דאָזיגע מעלה איז אַ מעלה נאָר ווינטער, און קומט זומער — ווערד פון דער מעלה אַ חסרון. ס'איז אַזוי הײס, אז ניט נאָר אין באָד — אין שטוב קאָן מען צעגאַנגען ווערען פאר היץ. איז אָבער פאַרהאַן אײן אַנדער עצה: שלאָפט מען אין דרויסען. זומער אין דרויסען איז דאָך טויזענד מאָל בעסער ווי אין שטוב, ובפרט נאָך דאָ, בײ'ם ברעג טײך, איז דאָך טאַקי אַ גן־עדן. אמת די דאָזיגע מעלה האָט אין זיך אויך אַ שטיקעל חסרון, וואָס איבער די זשאַבעס איז דאָ, בײ'ם ברעג טײך, אוני מעגליך צו שלאָפען. איז דער תירוץ: למאי אין שטוב? אין שטוב בײ זײ איז דען ניטאָ קײן זשאַבעס? עס האָט זיך דען ניט געטראָפען חוה דער בעדערין וויפיעל מאָל, אז זשאַבעס זאָלען איהר שפּרינגען גלײך אין פּנים אַרײן אָדער פון בעט, אָדער פון דער דײזשע, אָדער גאָר פון אויווען אַרוים?... בקיצור, מע האָט דעם „רבי'ן" בעלעגט אין שטוב, און אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך בעזעצט אין גן־עדן, דאָס הײסט אין באָד, און האָבען אכטונג געגעבען אויף'ן „רבי'ן", ס'זאָל איהם דאָ זײן גוט, ער זאָל האָבען אַלסדינג צו דער צײט, דאָס עסען צו דער צײט און דאָס טרינקען צו דער צײט. און מיט דער צײט זענען זײ צו איהם געוואָרען שטאַרק צוגעבונדען, ליעב געקריגען, אַזוי ווי עפּיס אײן אײ־גענעם.

גערופען האָט זײ דער אַלטער רב יוזיפיל „קינדערלעך", און זײ איהם — „רבי". און ניט אומזיסט, וואָרום זײ האָבען אויף זײער גאַנצען לעבען ביז אהער ניט געהערט אַזוי פיעל תורה, וויפיעל זײ האָבען זיך אָנגעהערט דאָ פון'ם אַלטען רב רב יוזיפיל

אין איין טאָג. און אַלסדינג, וואָס זיי האָבען פון איהם געהערט, איז ביי זיי געווען אַ נייעס. ער האָט אויסגעזעהן ביי זיי אין די אויגען, ווי אַ מענש, וואָס איז נאָר־וואָס געקומען צו פאָהרען פון זעהר אַ ווייטער מדינה און דערצעהלט זיך אַן אַזעלכע חדושים, וואָס מע האָט זיי קיינמאָל ניט געהערט, און אפילו נישט געזעהען אין חלום. מיט אָפענע מיילער און מיט האַרצקלאַפּעניש פלעגט דאָס דאָזיגע פּאָרעל זיצען ווינטער ביי דער לעזשאַנקע, און זומער אין דרויסען אויף דער פריזבע, און קוקען אויפ׳ן „רבי׳ן“ און האָר־כען, ווי דער „רבי“ רעדט פון רוחניות, דערצעהלט חדושים פון גאָט, פון מענשען דאָ אויף דער וועלט, און פון מלאכים דאָרט אויף יענער וועלט, פון דער ערד און פון אַלע בעשעפענישען וואָס אויף דער ערד, און פונ׳ם הימעל מיט דער זון מיט דער לבנה מיט די שטערען און מיט די אַלע איבעריגע גלגלים. און ניט איין מאָל פלעגט זיך אויסוויינען אָדם הראשונ׳ען מיט חוה׳ן, זיצענדיג אין דרויסען ביי דער באָד אין די וואַרעמע ליכטיגע זומער־נעכט, אַז דער דאָזיגער זקן, מיט דעם איינגעבויגענעם רוקען, מיט דעם קליינעם ווייסען בערדעל און מיט די גוטע, גוטע אויגען, איז אַליין עפּיס אַ מין רוחניות, וואָס אַט הויבט זיך עס אויף פון דער ערד און הויבט אַן שוועבען אין דער לופטען, שוועבט אַזוי לאַנג, ביז סע ווערד פערשוואונדען דאָרטען ערגיץ, צווישען די גלגלים... און זיי אַליין פיהלען אויך, ווי עס ציהט זיי עפּיס אַהין אַרויף, צו יענע ווייסע פּאַסמעס און צו יענע קליינע שטע־רענדלעך; צו די נשמות, וואָס בלאָנזען דאָרט אַרום און גע־פינען ניט קיין רוה...

גאָט ווייסט, אויב ס׳איז נאָך עמיצען אויף דער גאַנצער וועלט געווען אַזוי גוט, ווי אונזער פּאָרעל אָדם מיט חוה׳ן אין גן־עדן, און אויב עמיצער נאָך האָט געהאַט אַזאַ גליקליך עלטער, ווי דאָ, ביי זיי אין גן־עדן, האָט געהאַט דער אַלטער רב רב יוזיפיל פון כתרילעווקע.

קאפּיטעל יג.

כמעט דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבען איז רב יוזיפיל אין כעס.

הימעל און ערד האָבען געשוואָרען, אַז קיין אייביגע זאַך זאָל ניט זיין אויף דער ערד; און שטענדיג גוט — דאָס טאָר ניט זיין קיינעם ניט, אין ערגיץ ניט! פאַרהאַן אַ שטן מקטרג, וואָס מישט זיך אַריין, שטעהט ביי אונז שטענדיג הינטער די פּלייצעס און היט אונז די נשמה, גיט אַכטונג, מיר זאָלען חלילה נישט פערגעסען אַן גאָט... דער דאָזיגער שטן האָט זיך אַריינגעמישט אויך אַהער, אין דעם גן־עדן, וואָס מיר האָבען אויבען בעשריבען, און האָט שיער־שיער ניט אַרויסגעטריבען פון דאַנען אָדם מיט חוה'ן, און מיט זיי אינאיינעם — נעבאַך דעם אַלטען עלענדען זקן; שיער־שיער ניט חרוב געמאַכט דאָס נעסט, שיער־שיער ניט צער־שיידט די ליעבע און געטרייע, שיער־שיער ניט פערשטעהרט דאָס גליק אויף אייביג.

דאָס איז געווען דעמאָלט, ווען חוה די בעדערין איז געקומען פונ'ם מאַרק, געוואָלט קויפען פישלעך — איז ניט געווען, גע־וואָלט קויפען קאַרטאָפלים — איז ניט געווען, אַ בינטעל ציבעלקע־לעך — איז ניט געווען, נישט געווען קיין לעבעדיגער נפש. פריי־הער האָט זי געהערט, אפשר איז זי צו־פריה אַרויסגעגאַנגען אין מאַרק? האָט זי אַ ביסעל צוגעוואַרט. דערזעהן, אַז ס'איז שוין גרויסער טאָג, און אין מאַרק — איהר זאָלט זאָגען אַ משוגענער הונד! וואָר־ניט־וואו זעהט זי אידען לויפען, פּאַקעווען זיך, קלויבען זיך אין וועג אַריין. וואָס איז די מעשה? מע לויפט! וואוהין לויפט מען? אין דער וועלט אַריין!...

און ביז חוה איז געקומען אַהיים און איבערגעגעבען דאָס אָדם הראשונ'ען, און ביז אָדם הראשון האָט דאָס איבערגעגעבען דעם „רבי'ן", איז שוין העכער אַ האַלבע שטאָדט געווען אויף יענער זייט בית־עולם.

תחילת האט רב יוזיפיל גאר ניט געוואלט גלויבען, אז ס'זאל זיין אמת: זיי לויפען? וואס הייסט, זיי לויפען? נאכדעם האט ער גענומען דאס יאמשאווע שטעקעל מיט דער אויסגעבויגענער בלעבענער גאלקע, וואס איז שוין אלט אפשר אזוי פיעל, וויפיעל ער איז רב אין כתרילעווקע, און האט זיך מטריח געווען מיט זיין עלטער אין שטאדט אריין, און האט נאך געפונען עטליכע אידען קלויבען זיך אין וועג אריין, האט ער זיי אפגעשטעלט, און מיט א זים שמייכעל האט ער גענומען זיי שטראפען, זאגען מוסר.

עטליכע איבערגעבליבענע אידען האבען איהם אויסגעהערט מיט זעהר א טיעפען זיפץ און געזאגט מיט א ביטער שמייכעל:

— יא, איהר זענט זעהר גערעכט, נאר פון דעסטוועגען, רבי, זעצט זיך און פאהרט אויך מיט אונז! פאלגט אונז, רבי, פאהרט מיט אונז, און וואס גיכער!

— פאהרען? וואוהין? צו וואס? צוליעב וועמען?

אבער אלע זיינע רעד זענען געווען אומזיסט ארויסגעווארפען, ווארום די עטליכע איבערגעבליבענע אידען זענען שוין אויך געווען לאנג פון יענער זייט שטאדט.

געקומען אהיים אין גן־עדן, מיין איך: צום בעדער מיט דער בעדערין אין באד אריין, האט ער געטראפען אדם מיט חוה'ן שטארק פערזארגט, כמעט אין טרערען, און ער רופט זיך אן צו זיי:

— וואס זענט איהר, קינדערלעך, אזוי פארצארענט?

— סטייטש, מאכען זיי צו איהם, איהר ווייסט דען ניט, וואס עס טהוט זיך? דא איז נאר וואס געווען האפקע?

— וואסער האפקע?

— האפקע די ערלית'טע, די וואס פארלעשט די ליכט שבת. דערצעהלט זי זיך אן אזעלכע מורא'דיגע זאכען, וואס די האר שטעלען זיך קאפויר!

און אדם מיט חוה'ן דערצעהלען איהם ביידע אינאיינעם, חאפען איינס פאר דאס אנדערע, די אלע מורא'דיגע זאכען, וואס האפקע דערצעהלט זיך אן וואס אויף דער וועלט טהוט זיך. און

רב יוזיפיל דער רב זיצט אָנגעשפּאַרט אויפ'ן שטעקען און האָרכט, האָרכט מיט קאָפּ. ער זיצט און טראַכט און ענטפערען ענטפערט ער גאָר ניט. און נאָכדעם הויבט ער אויף דעם קאָפּ, קוקט זיך ארום פון אַלע זייטען, לעגט־אַוועק נעבען זיך דאָס אַלטע יאָמ־שאָווע שטעקעל, טהוט אויס דאָס היטעל און בלייבט אין דער יאַרמעלקע, און רופט זיך אָן צו אָדם מיט חוה'ן:

— הערט זשע אויס, קינדערלעך, וואָס איך וועל אייך זאָגען, אז דאָס אַלסדינג, וואָס איהר דערצעהלט אַט־דאָ, איז דאָס אַלץ פּוסטע זאַכען, ניט ווערטה קיין שמעק־טאַבעקע! הנה זייט ווי־סען, אז לא ינום ולא יישן שומר ישראל, גאָט שלאָפט ניט. איך וועל אייך דערצעהלען אַ משל מיט אַ מלך. אַמאָל איז געווען אַ מלך...

— וואָס מיר מלך? ווער מיר מלך? איהר הערט בעסער, וואָס האָפּקע דערצעהלט זיך אָן! — אַזוי חאַפּט זיך ארויס אָדם הראשון און האָט באַלד חרטה: ער פיהלט, אז ס'איז גראָבליך, זעהר גראָבליך פון זיין זייט. נאָר פערריכטען האָט ער שוין ניט געקאָנט: רב יוזיפיל האָט זיך אָפּגעקערעוועט פון איהם, זיך אָנ־געטהאָן אין טלית ותפלין, גענומען אַ ספר, דאָס אַלטע יאָמשאָווע שטעקעל נעבען זיך, און זיך אַוועקגעזעצט ביי'ם טיש אויבען־אָן, ווי אַ מלך בשעת מלחמה, אָנגעוואָפּענט פון קאָפּ ביז פיס, און געקוקט מיט גרויס גדלות, ווי איינער רעדט:

— אנו, לאָז, אַשטייגער, עמיצער פּרובען צוטרעטען אהער?...

און פון זיינע אַלטע שוואַרצע אויגען און פון זיינע אַלטע גרויע האָר האָט ארויסגעקוקט אַזוי פיעל גבורה און רוהיגקייט, אז אָדם מיט חוה'ן האָבען זיך געפיהלט, אז נישקשה — זיי האָבען אויף וועמען זיך אָנצושפּאַרען.

קאפיטעל יד.

צוויי שטעדט בעגעגענען זיך און צעפאַהרען זיך מיט גאָרניט—און אַ סוף.

געשניטען האָט זיך דער עולם אויף דעם טראַקט, וואָס געהט קיין מאַזעפּעווקע, אין דער סביבה פון יעהופּעץ, און דער ערשטער פּונקט אויף אָפּצושטעלען זיך איז געווען קאָזאָדאָיעווקע, אויך אַ אידישע שטאָדט, וואָס איז בעוואוסט מיט איהרע בעריהמטע ציעגען, וואָס דער נאָמען אַליין בעווייזט שוין דערויף. קאָזאָדאָ־יעווקער ציעגען מעלקען זיך גאָר אַנדערש און זענען אָפּגעשיידט פון די כתרילעווקער ציעגען מיט זייערע הערנער, דאָס הייסט דערמיט, וואָס זיי האָבען ניט קיין הערנער. אויפ'ן אָרט פון הערנער איז ביי זיי עפּיס אַ מאָדנע צאַצקע פון פּאָרענט, אַ מין של־ראש להבדיל, און זיי זענען בטבע זעהר פלאָחעניסטע, געלאַסען הייסט דאָס און נאַריש, אַ סך מעהר ווי די כתרילעווקער ציעגען. אַ קאָזאָדאָיעווקער ציעג קאָנט איהר בעגעגענען אין מיטען גאַס, איהר ווייזען אַ ביסעל שטרוי און זאָגען איהר: קאָז־קאָז־קאָז! — שטעלט זי זיך אַנידער, צענעמט די פּיסלעך, חאַטש נעמט מעלקט זי אוים...

אויך די אידען, להבדיל, זענען דאָרטען גאָר נישט די אידען. וואָס אין כתרילעווקע. דאָס הייסט, די אידען זענען דאָרטען די זעלביגע אידען, וואָס דאָ, מיט די זעלביגע נשמות, מיט די זעלביגע מאָגענס, און אַפילו די זעלביגע אָרעמע לייט, וואָס יענע. דער גאַנצער חלוק איז נאָר אינ'ם „ברוך־שאָמר“, דאָס הייסט, וואָס די כתרילעווקער אידען זאָגען אינ'ם דאַוונען פריהער „הודו“ און נאָכדעם „ברוך־שאָמר“, און די קאָזאָדאָיעווקער אידען זאָגען, פערקעהרט, פריהער „ברוך־שאָמר“ און ערשט נאָכדעם „הודו“. דאַכט זיך, וואָס איז, אייגענטליך, די נפקא־מינה: דאָס פריהער, יענץ פריהער? סאַי ווי סאַי אַ תפילה פון גאָט. ניין, זאָגט דאָס ניט! אין אַמאָליגע גוטע יאָהרען, אַז די כתרי־לעווקער און קאָזאָדאָיעווקער אידען האָבען געהאַט פרנסה בכבוד

און ס'איז זיי אָפּגעגאַנגען, ווי מע זאָגט, גאָר קאַפּוועהטיג, האָט זיך פּאָר דעם „ברוך־שאָמר" מיט דעם „הודו" געגאָסען בלוט. עס האָט זיך וויפיעל מאָל געמאַכט, אַז אַ קאָזאַדאָיעווקער איז געקומען קיין כתרילעווקע אין בית־המדרש אַריין דאַוונען, און דער חזן האָט זיך אָוועקגעשטעלט צום עמוד, אַנגערוקט דעם טלית, זיך צעשאָקעלט און אַ זאָג געטהאָן מיט אַ ניגון:

— הודו לה' קראו בשמו...

האָט זיך דער קאָזאַדאָיעווקער צעלאָזט אויף דער הויכער אָקטאַווע:

— ברוך שאָמר והיה העולם!

און פערקעהרט, אַז אַ כתרילעווקער איז געקומען קיין קאָזאַדאָיעווקע אין שוהל אַריין, און דער חזן האָט זיך פער'דבקה'ט, נאָר־וואָס פערמאַכט די אויגען, אויפגעהויבען דעם קולאָק און אַנגעהויבען דעם „ברוך־שאָמר והיה העולם", האָט זיך דער כתרי־לעווקער צעלאָזט אויפ'ן געלענקעל:

— הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילו—ו—ו—ו—תיו!

דער „הודו" אַליין איז פאַר די קאָזאַדאָיעווקער ניט געווען אַזוי פריקרע נאָך, ווי דער „עלילותיו", וואָס דער כתרילעווקער האָט אויסגעצויגען אפשר אויף אַנדערהאַלבען קלאַפּטער. ממה נפשך, ווילסט זאָגען „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו"? — שטעל זיך אַוועק און זאָג דיר דאָרטען אָפּ: „הודו לה' קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו". צו וועלכע גוטע יאָהר נוצט דאָס דיר, אַז' דו זאָלסט אַזוי אויסציהען אויף אַ קול דעם „עלילו—ו—ו—ו—ותיו"? טהוסט דו דאָך עס, אַפּנים, אויף צו־להכעיס? איז ווי באַלד דו ביזט אַזאַ צו־להכעים'ניק, קומט דיר פּעטש! און מע האָט איהם דעמאָלט אַריינגעלעגט וויפיעל ס'איז אין איהם אַריין, און עס האָט זיך אַנגעהויבען צווישען די כתרילעווקער און קאָזאַדאָיעווקער אידען אַ שנאה און געצויגען זיך לאַנגע־לאַנגע יאָהרען. אַנגעהויבען האָט זיך

עם מיט פעטש און אויסגעלאָזט מיט מסירות און מיט יאַבעדעס און מיט גראָבעניש און מיט בעגראָבעניש — די וועלט האָט מיט זיי דעמאָלט געהאַט צו טהון, ווילד־פרעמדע האָבען זיך אַריינ־געמישט אין זייערע משפטים, געמאַכט חוזק פון זיי מיט זייערע אידישע מנהגים און פוסטע געגג, זיי געגעבען אַ שענעם נאָמען „פאַנאַטיקער". בקיצור, ס'איז געווען פע, חולשי חלשות!

אמת, יענע נארישע נאָר גליקליכע יאָהרען זענען שוין לאַנג אַוועק, און גאָט ווייסט, אויב זיי וועלען זיך אַמאָל אומקעהרען; אמת, עס האָט זיי אַלעמען אַזוי פערדרעהט דעם קאָפּ, אַז זיי האָבען גרעסערע מכות פון „הודו" מיט'ן „ברוך־שאָמר"; נאָר די שנאה צווישען די כתרילעווקער מיט די קאָזאָדאָיעווקער איז פערבליבען אַ שנאה, וואָס מיט'ן שכל קאָן מען זי ניט געבען יענעם צו פערשטעהן בשום אופן... געה, אַשטייגער, געב צו פערשטעהן דעם שכל, פאַר וואָס, למשל, אַז אַ קליין שייגעצעל אין כתרילעווקע, אַז סע דערזעהט אַ אידען, מוז דאָס האַפּען דאָס היטעל אין די צייהן און אַנהויבען טרייסלען דאָס אַהין און אַהער און זינגען בשעת מעשה אַ ליעדעל: „זשיד זשיד! חאַלאַמיד! זאַהוביוו טשערעוויק! אַ יאַ שאָוו! טאַי נאַשאָוו! טאַי פידניאַוו! טאַי פישאָוו!" אָדער פערקעהרט, געהט זייט אַ חכם און גיט צו פערשטעהן דעם שכל, פון וואַנען נעמט זיך דאָס, אַשטייגער, וואָס ביי אַ כתרילעווקער אידען, וויבאַלד ער רעדט פון ניט קיין אידען, אַזוי הויבט ער אָן אויסנוצען וויפיעל ער האָט לשון־קודש־ווערטער: „געב דעם ערל אין די ידים אַ צנצנת יי"ש, נאָר ניט מלא, מיט אַ שטיקעל לחם, ווארום ער האָט נאָך היינט גאָר ניט גע'אכל'ט, און זיי איהם משלם צוויי זהובים, און לאָז ער הלכ'ענען, נאָר געב אַכטונג מיט די עינים, ער זאָל עפּיס ניט לקח'ענען"... דאָס זענען פון די זאַכען, וואָס פערשטעהן מיט'ן שכל קאָן מען דאָס ניט, מע בעדאַרף עס פיהלען.... נאָר מיר קעהרען זיך אום צו די רתרילעווקער און קאָזאָדאָיעווקער אידען.

פאַרהאַן אַזעלכע מאָמענטען אין׳ם מענשענ׳ס לעבען, וואָס אַלסדינג ווערד פערגעסען, אַלסדינג ווערד אָפּגעמעקט, גלייך ווי גאָר ניט געווען; און ס׳איז אַ גליק, וואָס עס איז אַזוי. אַניט, וואָלט די וועלט קיין קיום ניט געהאַט! גאַנץ גלייך האָבען אונזערע חכמים מתקן געווען, אַז ערב יום־כפור, בשעת מלקות שלאָגען, איז מען זיך איינס דאָס אַנדערע מוחל.

אויך די שנאה פון די כתרילעווקער מיט די קאָזאָדאָיעווקער, אַז זיי האָבען זיך בעגעגענט אין וועג אין אַזאַ שעהן שטיקעל צייט פון בהלות און לויפעניש, איז מיט אַ מאָל אָוועקגעפלויגען, ווי מיט׳ן ווינד און מיט׳ן רויך — אויס שנאה! און בעגעגענט האָט זיך כתרילעווקע מיט קאָזאָדאָיעווקע פּונקט אויף דער מיט־וועג, אין פעלד, ניט ווייט פון יענעם אָרט, וואו ס׳איז אַמאָל געשטאַנען אַ אידישע קרעטשמע, וואָס מען האָט זי גערופען „די דעמבענע“, און וואָס האָט איבער׳ן מאַנאַפּאָל געמוזט צומאַכען זיך. עס האָט איהר גאָר ניט געהאָלפען!

אַז כתרילעווקע מיט קאָזאָדאָיעווקע האָבען זיך בעגעגענט, האָבען זיי זיך ביידע אָפּגעשטעלט, און ס׳איז צווישען די צוויי פאַרגעקומען אַזאַ מין געשפּרעך:

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואוהין פאָהרען דאָס, אשטייגער, אידען?

ק אָ ז אָ ד אָ י ע ו ו ק ע : וואוהין פאָהרט איהר?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : מיר? מיר פאָהרען גלאַט אַזוי, איטליכער מכח זיין עסק, פאַ דיעלו הייסט עס...

ק אָ ז אָ ד אָ י ע ו ו ק ע : אַ גאַנצע שטאָדט פאָהרט מכח עסק?

כ ת ר י ל ע ו ו ק ע : וואָס זענט איהר? ניט קיין גאַנצע שטאָדט?

ק אָ ז אָ ד אָ י ע ו ו ק ע : מיר זענען עפּיס אַנדערש; מיר פאָהרען ניט — מיר לויפען.

כתריל׳עווקע: פון וואַנען־זשע ווייסט איהר, אַז מיר — ניט?

קאַזאַדאַיעווקע: אַט אַזוי זשע רעדט. וואוהין־זשע לויפען דאָס אידען?

כתריל׳עווקע: וואוהין לויפט איהר?

קאַזאַדאַיעווקע: מיר? מיר לויפען... צו אייך.

כתריל׳עווקע: און מיר צו אייך.

קאַזאַדאַיעווקע: וואָס וועט איהר טהון ביי אונז?

כתריל׳עווקע: דאָס אייגענע, וואָס איהר ביי אונז.

קאַזאַדאַיעווקע: הערסט! וואָס זשע דאַרפען מיר לויפען צו אייך און איהר צו אונז?

כתריל׳עווקע: בכדי, אפנים, מיר זאָלען זיך בייטען מיט די ערטער?

קאַזאַדאַיעווקע: ווערטלעך אויף אַ זייט! איהר זאָגט אונז בעסער דעם שכל: וואָס לויפט איהר?

כתריל׳עווקע: וואָס לויפט איהר?...

. . . .

. . . .

ערשט אַט־דאָ, אַז די צוויי שטעדט האָבען זיך צערעדט, זיך רעכט בעטראַכט איינס דאָס אַנדערע און אַנגעקוקט זיך אַקוראַט ווי עס געהער צו זיין, מיט זייטיגע אויגען, האָבען זיי ארויסגעזעהען, וואָס פאַר אַ פּנים זיי האָבען...

— געזעהען אַביסעל? זיך צעלאָזט! מע לויפט! וואָס לויפט מען? וואוהין לויפט מען? אַ לויפעניש אויף זיי!

און מע האָט אָנגעהויבען ווישען די אויגען, וויינען און קרעכצען:

— אַז אַך און אַז וועה איז צו אונז אַלעמען, אויף וואָס מיר זענען איבערגעקומען!

און מע האָט זיך צערעדט, אַנגערעדט ווי די פויקען, זיך אויסגערעדט דאָס הארץ... און נאָכדעם האָט מען זיך געגעבען

די הענד, מע האָט זיך גאַנץ פיין אָפּגעזעגנט און צעקושט זיך גאָר פריינדליך, ווי אמת'ע גוטע פריינד, ווי מחותנים, וואָס האָבען זיך גאָר־וואָס משדך געווען, אָדער ווי מאַן און ווייב, וואָס האָבען זיך געג'גט און צוריק גענומען זיך, און מע האָט אויסגעבטל'ט אַלע בייזע וויסטע חלומות אויף די שונאים'ס קעפּ, און מע האָט זיך געווינשעוועט איינס דאָס אַנדערע, אַז דערמיט זאָל מען שוין אָפּקומען, געזאָגט מיט אַ ביטערען געלעכטער: „יהי רצון“... און מע האָט אַ וואונק געטהאָן צו די ערלים, זיי זאָלען מוחל זיין פערקערעווען די פערדלעך צוריק.

און די צוויי שטעדט זענען זיך צעפאָהרען צוריק אויף זייערע ערטער: כתרילעווקע קיין כתרילעווקע, קאָזאָדאָיעווקע קיין קאָזאָדאָיעווקע. שטיל, אָהן ווערטער, האָט מען זיך אַריינגע־גנב'עט צו זיך אַהיים, ווי די פויגעלעך, איטליכער אין זיין נעסט אַריין. שטיל, אָהן ווערטער, האָט זיך איטליכער גענומען צו זיין אַרבייט, און נאָך לאַנג נאָכדעם פלעגט מען איבער'חזר'ען, איבערערדען, דערמאָנען זיך נאָך אַ מאָל פון דער שענער בהלה, וואָס ס'איז אויף זיי געווען. און בכדי די שפּעטערדיגע דורות, אונזערע קינדס־קינדער, זאָלען אויך וועגען דעם וויסען, האָבען מיר זיך מטריח געווען בעשרייבען די דאָזיגע שענע עפּאָפּעע אין אונזער פּראָסטער אידישער שפּראַך און אַרויסגעבען זי בעזונדער אין אַ ביכעל, ס'זאָל בלייבען נאָך אונז אַ זכר אויף דור־דורות.

אויסגעטרייסעלט

געשריבען אין יאהר 1902.

אויסגעטרייסעלט

— שאט! — רופט זיך אן א איד מיט קיילעכיגע אויגען, ווי ביי איין אכס, וואס איז געזעסען די גאנצע צייט אין ווינקעל ביי'ם פענסטער און האט געראכערט און געהערט מעשיות פון גנבות, גזילות, עקספראפריאציעס. — אט וועל איך אייך דערצעהלען א שענס, אויך מיט א גנבה, וואס האט זיך פארלאפען ביי אונז, און דוקא אין בית־המדרש האט זיך דאס געטראפען, און נאך יום־כפור דערצו! איהר מעגט דאס הארכען.

אונזער שטעדטעל כתרילעווקע, — איך בין אליין א כתרילעווקער — איז א קליין שטעדטעל און איין ארעמס, קיין גנבים איז ביי אונז נישטא. מע גנבה'ט נישט, ס'איז נישטא ביי וועמען צו גנבה'נען, און ס'איז נישטא וואס צו גנבה'נען. און אהן אלעמען איז דאך גלאט א איד קיין גנב נישט. דאס הייסט, א איד איז אפילו יא א גנב, נאר נישט אזא גנב, וואס זאל קריכען דורך א פענסטער, אדער געהן מיט א מעסער יענעם קוילען. דרעהען, אויסדרעהען, אריינדרעהען, פארדרעהען און אפדרעהען יענעם דעם קאפ — דאס מהכתיתי; אבער נישט קריכען יענעם אין קעשענע אריין, מע זאל איהם חאפען פאר דער האנד און מע זאל איהם נאכדעם בארארפען פיהרען מיט א געלער לאטקע אויף דער פליי־צע — דאס פאסט פאר איוואן זלאדי, אבער נישט פאר קיין אידען... שטעלט אייך פאר, האט זיך ביי אונז אין כתרילעווקע געטראפען א גנבה, און נאך וואסער א גנבה — אכצעהן הונדערט קארבען אין איין קלאפ!

ויהי היום, טרעפט זיך א מעשה, עס קומט צו פאהרען צו אונז אין שטאדט אריין איין אורח, עפּיס א איד א פּאדראטשיק פון דער ליטא, פונקט אום ערב יום־כפּור פאר מנחה, שטעלט זיך אפּ, געוויינטליך, אויף איין אכסניה, לעגט־אפּ דעם קלומעק און לאזט זיך געהן גלייך אין שוהל אריין און טרעפט אין אלטען בית־המדרש. געקומען אין בית־המדרש צו מנחה, טרעפט ער די גבאים ביי דער שיסעל. — „שלום עליכם!“ — „עליכם שלום“. — „פון וואנען איז א איד?“ — „פון דער ליטא“. — „מה שמכם?“ — „וואס איז אייער באבע'ס דאגה?“ — „איהר זענט דאך געקומען אין א שוהל“. — „וואוהין דען זאל איך געהן?“ — „ווילט איהר מסתמא ביי אונז דאוונען?“ — „א ברירה האב איך? וואס דען זאל איך טהון?“ — „גיט־זשע עפּיס אין שיסעל אריין“. — „וואס דען, אומזיסט וועל איך דאוונען?“

קיצור־הדבר, אונזער אורח נעמט ארויס דריי זילבערנע קארבען און גיט אין דער שיסעל אריין, און א חוץ דעם — אינ'ם חזנ'ס טעלער א קארב, דעם רב א קארב, אויף דער תלמוד־תורה א קארב, אין צדקה־טעלער א חצי פויגעל, א חוץ וואס ער האט צעטיילט די ארעמע לייט, וואס ביי דער טהיר, — זיי זענען פאראהאן ביי אונז, קיין עין־הרע, אזוי פיעל, אז מע זאל זיך וועלען צולאזען צו זיי, באדארף מען צעטיילען רויטשילד'ס פארמעגען.

דערזעהען אזא מין אורח, האט מען דאך איהם מסתמא אפּגעטראטען א שטאדט סאמע אין מזרח־וואנט. אי, וואו האט מען גענומען א שטאדט, אז אלע שטעדט זענען פארנומען? איז קיין קשיא נישט. למאי וואו נעמט זיך איין ארט, אז סע מאכט זיך א שמחה, א חתונה, אדער א ברית, אלע זיצען שוין ארום טיש, פּלוצים ווערד א גערודער, — וואס איז? דער נגיד איז געקומען! קוועטשט מען זיך אזוי לאנג, ביז מע מאכט איין ארט פונ'ם נגיד'ס וועגען. קוועטשען זיך איז א אידישע זאך; אז קיינער קוועטשט זיי נישט, קוועטשען זיי זיך אליין...

דער איד מיט די קיילעכיגע אויגען שטעלט זיך אפּ, בעטראכט דעם עולם, וואָס פאַר איין איינדרוק עס האָט געמאַכט אויף אונז זיין וויץ, און דערצעהלט ווייטער.

— קיצור־הדבר, אונזער אורח האָט זיך באַזעצט אויבען־אָן און האָט געבעטען ביי'ם שמש אַ שטענדער. אַנגעבויגען זיך אי־בער'ן שטענדער, האָט זיך אונזער אורח צו כּל־נדרי אַנגעטהאָן אין טלית און אין קיטעל און האָט זיך אַוועקגעשטעלט דאַוונען. האָט ער געדאַוועגט און געדאַוועגט, די גאַנצע צייט געשטאַנען אויף די פיס, זיך נישט צוגעזעצט — פון צולעגען זיך שמועסט מען נישט! — ער איז נישט אָפּגעטראָטען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט. דער ליטוואַק, סיידען דעמאָלט, ווען מע האָט באַדאַרפט זיך שטעלען שמונה־עשרה אָדער פאַלען כורעים... אָפּפאַסטען אַזאַ טאָג און אויסשטעהן אויף די פיס, זיך נישט צוזעצען אפילו — דאָס קאָן נאָר אַ ליטוואַק!... ערשט נאָכ'ן לעצטען בלאָז, אַז ס'איז גע־קומען צום וואָכעדיגען מעריב, און חיים־חנא דער מלמד (דער מעריב קומט חיים־חנא דעם מלמד פון קדמונים) האָט זיך אָנגע־הויבען ציקלען: „המעריי־יי־יב ערבים!“ — פּלוצים הערט זיך אַ געשריי: „גוואַלד! גוואַלד! גוואַלד!“... מע טהוט אַ קוק — דער אורח ליגט אויף דער ערד און חלש'ט. מע גיסט איהם אָפּ מיט וואַסער, מע מינטערט איהם אָפּ — ער חלש'ט ווייטער. וואָס איז די מעשה? אַ שענע מעשה. ער האָט געהאַט מיט זיך, דער ליטוואַק הייסט דאָס, אַכצעהנהונדערט קאַרבען, האָט ער מורא געהאַט, זאָגט ער, זיי איבערצולאָזען אויף דער אַכסניה — אַ וואָר־טעלע אויסצורעדען אַכצעהנהונדערט קאַרבען! וועמען פאַר־טרויט מען אַזאַ מטמון מיט געלט אין אַ פרעמדער שטאָדט? האַל־טען זיי ביי זיך אין קעשענע אום יום־כּפּור איז עפּיס אויך נישט קיין פּלאַן. האָט ער זיך מיישב געווען, זאָגט ער, און האָט זיי אַריינגערוקט שטילערהייד אין שטענדער אַריין — אַ ליטוואַק קאָן! אַצינד פאַרשטעהט איהר שוין, פאַר וואָס ער איז נישט אָפּגעטראָ־טען פונ'ם שטענדער אויף קיין מינוט?... נאָר בשעת שמונה־

עשרה שטעהן אדער בעת כורעים פאלען האט, אפנים, דאס געלט עמיצער ארויסגע'לקח'ענט.

קיצור־הדבר, ער גוואלדעוועט, ער וויינט, ער לעגט־איין די וועלט: וואס וועט ער איצטער טהון אהן געלט? ס'איז, זאגט ער, פרעמד געלט, ס'איז נישט זיינס, ער איז נאר א משולח פון א קאנ־טאר, א איד איין ארעמאן, זאגט ער, און א מטופל מיט קינדער, — עס קומט דאך איהם איצטער, זאגט ער, נאר נעמען און אריינ־ווארפען זיך אין וואסער אריין, אדער אויפהענגען זיך, זאגט ער, אט דא אין שוהל פאר אלעמען אין די אויגען!!...

דערהערט אזעלכע דבורים, איז דער גאנצער עולם געבליבען שטעהן ווי געלעהמט, גאר פארגעסען, אז ס'איז נאך א תענית און מע באדארף געהן אהיים גיכער זיך אפפאסטען. ס'איז אונז געווען א בזיון פאר'ן אורח, א חרפה, א בושה פאר זיך אליין: אזא גנבה, אכצעהן הונדערט קארבען! און וואו? אין בית־המדרש, אינ'ם אלטען כתרילעווקער בית־המדרש! און ווען? יום־כפור! אזא מעשה איז ניט געהערט געווארען אין דער וועלט!

— שמש! פארשלים די טהיר! — אזוי האט געגעבען א בעל־פעהל אונזער רב. מיר האבען אונזער אייגענס א רב, הייסט ער רב יוזיפיל, איין אמת'ער איין עהרליכער איד, א כשר'ער, אפילו נישט אזא איבערגעשפיצטער, נאר א מזג־טוב, א מענטש אהן א גאל. ער האט אין זיך אמאל אזעלכע איינפאלען, וואס איהר וועט דערויף קיינמאל נישט פאלען, איהר זאלט זיין מיט אכצעהן קעפ! פארשלאסען די טהיר פונ'ם בית־המדרש, רופט זיך אן רב יוזיפיל דער רב צום גאנצען עולם, און אליין איז ער בלאס, ווי די וואנט, די הענט ציטערען איהם און די אויגען ברענען:

— שמעו נא, רבותים, הערט צו, אידען, ס'איז א מיאוס'ע מעשה! אזא מעשה איז נאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט, אז ביי אונז, אין כתרילעווקע, זאל זיך געפינען אזא בעל־עבירה'ניק, אזא פושע־ישראל, וואס זאל האבען א פאר־טעפאלנעסט צונעמען ביי א פרעמדען מענטשען, נעבאך א טאטע

פון קינדער, אזא אוצר מיט געלט, און ווען? אין אזא הייליגען טאג, ווי יום־כפור, און אפשר נאך צו נעילה, — אזא מעשה איז דאך נישט געהערט געווארען זינט די וועלט שטעהט! סע גלויבט זיך מיר גארנישט, אז ס'קאן געמאהלט זיין אזא זאך, סע קאן נישט זיין בשום ענין ואופן! און אפשר, א קשיא אויף א מעשה, אידען זענען נעבאך זשעדנע א קערבעל, ובפרט נאך אזא איין אוצר, אכצעהנהונדערט קארבען, דער יצר־הרע רחמנא ליצלן איז געגוג גרויס, טאמער איז עמיצער פון אונז געשטרויכעלט געווארען, באַ־שערט געוועזן עמיצען נעבאך איין אומגליק, טהון אזא איין עבירה אין אזא טאג, באדארפען מיר זעהען די זאך חוקר ודורש זיין, דער־גרונטעווען זיך ביז'ן שורש. הימעל און ערד האבען געשוואוירען, אז דער אמת מוז ארויף ווי בוימעהל אויפ'ן וואסער. על כן, זאגט ער, באדארפען מיר זיך באזוכען איינס דאס אנדערע, באזוכען, באַ־טאפען, טרייסלען אלע קעשענעס, פונ'ם ערשטען בעל־הבית, זאגט ער, ביז'ן שמש, נישט דורכלאזען קיינעם נישט. נאט, אידען, טריי־סעלט מיך!

אזוי האט זיך אפגעזאגט אונזער רב, רב יוזיפיל, און האט זיך דער ערשטער צעגארטעלט די קאפאטע און איבערגעקעהרט אלע קעשענעס אויף דער לינקער זייט. און, אויף איהם קוקענדיג, האבען אלע בעלי־בתים זיך צעגארטעלט און אויסגעקעהרט די קע־שענעס, און מע האט גענומען באזוכען און באטאפען און טרייסלען איינס דאס אנדערע, אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען, איז ער געווארען אלערליי געשטאלטען און האט אנגעהויבען טענה'ען, ערשטענס, אז דער אורח איז א שווינדלער, ס'איז א מאניפארגע פון א ליטוואק, מע האט ביי איהם קיינער קיין געלט נישט גע'גנבה'ט, שקר וכזב, — איהר זעהט נישט, אז ס'איז א געמאכטע זאך?...

האט דער עולם אנגעהויבען ליארעמען נאך שטארקער: סטייטש, בעלי־בתים האבען זיך געלאזט באזוכען, פאר וואס זאל מען לייזער־

יוסל'ען אויסמיידען? נישטאָ קיין מיוחסים! „באַזוכען! באַ־זוכען!“ — האָט געשריגען דער גאַנצער עולם.

לייזער־יוסיל האָט דערזעהן, אַז ס'איז שלעכט, האָט ער אָנגע־הויבען בעטען זיך רחמים, מיט טרערען אויף די אויגען, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. ער האָט זיך געשוואָרען מיט כל השבועות, ער זאָל אַזוי ריין זיין פון שלעכטס, ווי ער איז ריין פון דער גנבה. נאָר וואָס דען? ס'איז איהם אַ בזיון, זאָגט ער, ער בעט, מע זאָל רחמנות האָבען אויף זיינע יונגע יאָהרען און מע זאָל איהם נישט אָנטהון דעם בזיון, מע זאָל איהם נישט באַזוכען. „טהוט מיר, זאָגט ער, וואָס איהר ווילט, נאָר טרייסלען זאָלט איהר מיך נישט!“ ווי געפעלט אייך אַזאַ ימח־שמו'ניק? ווי מיינט איהר, אַשטייגער, מע האָט איהם עפּיס געהערט? געלעגט כבוד?...

נאָר שאַט! איך האָב אייך גאָר פאַרגעסען דערצעהלען, ווער איז דער לייזער־יוסיל. דער דאָזיגער לייזער־יוסיל איז אַליין נישט קיין כתרילעווקער, ער איז גאָר אַליין פון אַלדי שוואַרצע יאָהר, נאָר ער שטעהט איין ביי אונז אין כתרילעווקע פאַר איין אײדעם. דאָס האָט איהם אונזער נגיד אויסגעקראַצט פון ערגיץ, זיך באַריהמט, אַז ער האָט דערטאַפּט איין אבן־טוב, געהאַנדעלט אַ מציאה פאַר זיין טאָכטער, טויזענד בלאַט גמרא אויף אויסווענינג, און אַ בעל־תנ"ך, און אַ בעל־לשון־קודש, און אַ בעל־חשבון, תשבורה מיט אַלגעברע, און אַ כתבא־רבא, הכלל מיט אַלע זיבעצעהן מעלות! געבראַכט צו פיהרען די צאַצקע, איז מען געגאַנגען קוקען אויף חדושים: וואָס האָט דאָ דער נגיד איינגעהאַנדעלט פאַר אַ מציאה. מילא, אַזוי אַ קוק טהון אויף איהם, איז גאָר נישט, אַ יונ־גערמאַן אַ זכר, נישט קיין מיאוס'ער יונגערמאַן, נאָר די נאָז אביסעל צו אַ לאַנגליכע, אויגען ברענענדיגע, ווי צוויי קויהל פייער, און אַ מויל — פעך און שוועבעל! מע האָט זיך גענומען מיט איהם פאַר־הערען אַ בלאַט גמרא, אַ קאַפּיטעל פּסוק, אַ שטיקעל רמב"ם, דאָס. יענץ — אש להבה! ער איז קלאָר, דער הונט, אומעטום, ווי אַ גוי אין אשרי, וואו מע טהוט איהם אַ חאַפּ, איז ער אין דערהיים!

רב יוזיפיל אַליין האָט אויף איהם געזאָגט, אַז ער מעג זיין אַ רב בכל תפוצות ישראל... און פון די אַלע היינטיגע זאַכען שמועסט מען נישט. איהר קאָנט פאַרשטעהן, ביי אונז איז פאַרהאַן איינער אַ גאַנצער חקרן, זיידעל רב שעיה'ס, אַ רעכטער משוגע'נער, איז ער אַ הונט אַקעגען לייזער־יוסל'ען! היינט זיין שפּיעלען אין שאָך פאַרמאָגט נישט די גאַנצע וועלט! אַז מע שמועסט אַ געראָטענער!

אַודאי האָט די שטאָדט מקנא געווען אונזער נגיד אויף אַזאַ תכשיט, חאָטש אַפילו דער עולם האָט געשמועסט, אַז דער תכשיט איז געחאַפּט אויף דער מעשה. דהיינו? ס'איז נישט געפעלען דער עולם, וואָס ער איז צו קלוג (וואָס צו — איז איבעריג) און איז צו פיעל איין עניו ביי זיך, אַ גוטער ברודער מיט איטליכען באַ־זונדער, זאַפּאַני־בראַטאַ מיט'ן קלענסטען פונ'ם קלענסטען, עס מעג זיין אַ בחור, עס מעג זיין אַ מיידעל, עס מעג זיין אַיין אשת־איש... היינט איז נישט געפעלען דאָס אַרומגעהן זיינס — פאַרטראַכט. קומט אין שוהל אַריין שפּעטער פון אַלעמען, טהוט אָן דעם טלית און קוקט אין „באר־מים־חיים“, אָדער אין „אבן־עזרא“ אַריין, די יאַרמעלקע פון יענער זייט, און דאַווענען נישט אַ לעק! מע זאָל עפּים זעהן אויף איהם שלעכטס האָט מען נישט געזעהען גאָר נישט, נאָר געמורמעלט האָט מען, אַז קיין גרויסער ירא־שמים איז ער נישט — אַ מענטש מיט אַלע מעלות קאָן נישט זיין!

כך הוה. אַז ס'איז געקומען צו לייזער־יוסל'ען און מע האָט זיך גענומען צום בחור, וואָס איז די מעשה, וואָס ער לאָזט זיך נישט באַזוכען — דאָס איז דאָך שוין אַ סימן, אַז דאָס געלט איז ביי איהם! מאַכט ער: לאָז מען איהם געבען אַ שבועה דאורייתא, לאָז מען איהם שניידען, בראָקען, בראָטען, ברענען, אבי נישט טרייסלען די קעשענעס! דאָ איז שוין אונזער רב רב יוזיפיל, חאָטש ער איז אַ מענטש אָהן אַ גאַל, אויך אַרוים פון די כלים און האָט זיך צעשריגען אויף איהם:

— דו אַזעלכער און אַזעלכער! ביזט דאָך ווערטה, מע זאָל דיך וויים איך וואָס! סטייטש, דו זעהסט, סע צאַפּט זיך אידען

בלוט, אַלע זענען מוחל אויפ'ן בזיון און לאָזען זיך באַזוכען. ווילסט דו זיין אַ יוצא מן הכלל? ! ממה־נפשך, אָדער זיי זיך מודה און געב־אָפּ דאָס געלט, אָדער ווייז די קעשענע ! דו שפּיעלסט זיך מיט, קיין עין־הרע, איין ערה אידען? מע וועט דאָך דיר דאָ איך ווייס אליין נישט וואָס !

קיצור־הדבר, דער עולם האָט איהם גענומען, דעם שענעם בחור, מע האָט איהם אַנידערגעלעגט מיט גוואלד און מע האָט איהם גענומען באַזוכען און באַטאַפּען, טרייסלען אַלע קעשענעס, און מע האָט ביי איהם אויסגעטרייסעלט... אַנו, טרעפט וואָס? אָפּ־געגריזעטע ביינער פון אַ פערטעל עוף און אַ פּאָר טוץ נאָך גאָר פרישע קערלעך פון נאָר־וואָס אויפגעגעסענע פלוימען! איהר פאַרשטעהט, וואָס פאַר אַ חן דאָס האָט געהאַט, אַז מע האָט אויס־געטרייסעלט ביי אונזער תכשיט דעם דאָזיגען אוצר?... איהר פאַרשטעהט, וואָס פאַר אַ פנים ער האָט געהאַט, און דער שוועהר זיינער, דער נגיד, און דער רב נעבאָך?... אונזער רב יוזיפיל האָט זיך פאַר בזיון אָפּגעקעהרט אין אַ זייט, נישט געקאָנט קוקען גלייך אין די אויגען אריין. און אַז דער עולם איז נאָכדעם געגאַנגען פון בית־המדרש אהיים אָפּפּאַסטען זיך, האָט מען נישט אויפגע־הערט צו דערצעהלען פונ'ם אוצר, וואָס מע האָט אויסגעטרייסעלט ביי'ם תכשיט און מע האָט זיך געקאַטשעט פאַר געלעכטער ! נאָר איין רב יוזיפיל איז געגאַנגען איינער אליין, אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, פאַרזאָרגט און פאַרצאַרענט, נישט געקאָנט קוקען קיינעם אין די אויגען אריין, גלייך ווי מע וואָלט דאָס אויסגעטרייסעלט ביי איהם אליין...

דער איד האָט, ווייזט אויס, געענדיגט זיין געשיכטע, ווארום ער האָט זיך גענומען צוריק צום רויכערען.

— נו, און דאָס געלט? — האָבען מיר איהם אַ פרעג גע־געבען אַלע אין איין קול.

— וואָסער געלט? — מאַכט צו אונז דער איד תמ'עוואַטע און בלאָזט דעם רויך.

— וואָס הייסט וואַסער געלט? די אַכצעהנהונדערט...

— אַ־אַ־אַ? — ציהט ער אויס. — די אַכצעהנהונדערט? פאַרפאַלען.

— פאַרפאַלען?

— פאַר — פאַ — לען!!!

די גאָלדשפּינערס

נעשריבען אין יאָהר 1909.

די גאָלדשפּינערס

אַ קורצער אריינפאהר.

די „גאָלדשפּינערס" — פרעגט זיי עפּיס גרינגערס, ווי אַזוי שפּינט מען דאָס גאָלד? דאָס האָט מען זיי נאָר אַזאַ נאָמען גע־געבען אין כתריל'עווקע מחמת קנאה; מען איז זיי מקנא, פער־שטהעט איהר מיך, וואָס זיי זענען גרויסע פערדיענער. דאָס הייסט, קבצנים זענען זיי, ניט פאַר אייך געדאַכט, גלייך מיט אַלע כתרי־לעווקער אָרעמע־לייט, נאָר אַז עס קומט פּורים, פערדיענען זיי שטיקער מיט גאָלד. דער אויבערשטער האָט זיי געבענשט אַלע פון זיין ברייטער האנד, יעדען מיט אַ בעזונדער טאַלאַנט, און מענ־שען מיט טאַלאַנט איז די וועלט מקנא. דאָס איז שוין אַזוי אַלט, ווי די וועלט איז אַלט. מיר ווילען זיך דעריבער גאָר ניט אָפּשטע־לען אַפילו אויף אַ מינוט און געהען אריבער גלייך צו אונזערע בעשרייבונגען.

א.

דער קאָפּ פון די גאָלדשפּינערס: נפתלי מיט די פּיס.

נפתלי מיט די פּיס איז אַ איד מיט סכנות־לאַנגע פּיס, וואָס הויבען זיך אָן ביי איהם כמעט פון דעם האַלז. קיין מענש איז ניט אימשטאַנד מיט נפתלי'ן צו געהן און ניט בלייבען פון הינטען;

ניט מחמת דער גאַנג איז ביי איהם אַזאַ גיכער, נאָר ווייל דער שפּאַן איז אַ ברייטער. אַט, דאַכט זיך, זעהט איהר איהם אויף דער זייט גאַס. איהר טהוט זיך אַ ריהר — אַהאַ, ער איז שוין אויף יענער זייט. די דאָזיגע פיס — דאָס איז נפתלי'ס קאַפּיטאַל, זיינע כלי־זין, זיינע ברויט־געבער. בקיצור, נפתלי איז אַ איד אַ מעקלער.

קומט צו פאָהרען אַ פּריץ קיין כתרילעווקע איין מאָל אין אַ יובל, דערשמעקט נפתלי, אַז אַ פּריץ איז געקומען, טהוען איהם אַ טראָג די פיס אויף דער אכסניא: „אדוני פּריץ, וואָס איז דיין באַגעהר?" — און וואָס דער פּריץ זאָל ניט בעגעהרען, וועט איהם נפתלי ברענגען אין איין מינוט: אַ שניידער, אַ שוסטער, אַ שמיעד, אַ דיענסט, אַ פערד, אַ טאַראַנטאַס, אַ צירולניק, אַ פעלדשער, אַ מכשף, אַ שוואַרץ־יאָהר. קיין „ניין" איז גאָר נישטאָ ביי איהם. דער גאַנצער חסרון איז, וואָס נפתלי איז ניט איינער אויפ'ן יריד. פאַרהאַן אין כתרילעווקע, אחוץ איהם, נאָך מעקלערס. וויפיעל אידען, כמעט אַזוי פיעל מעקלערס, און יעדענפאַלס — מעהר מעק־לערס, ווי פּריצים.

פון דעם איז גרינג צו פערשטעהן, וואָס פאַר גאָלדענע געשעפ־טען נפתלי מיט די פיס מאַכט און ווי שען ער וואָלט אויסגעזעהן, ווען גאָט־ברוך־הוא זאָל ניט מזכה זיין זיין ליעב פאָלק ישראל מיט דעם ליעבען, טייערען, פריילינכען, לעבעדיגען יום־טוב פורים. אין דעם דאָזיגען ליעבען, טייערען, פריילינכען, לעבעדיגען יום־טוב האָט זיך אַרויסבעוויזען נפתלי'ס טאַלאַנט מיט זיין גאַנצען פּראַכט און גלאַנץ. נפתלי איז אַ געבאָרענער אַרטיסט, און פורים־שפּיעל איז ווי אָנגעמאָסטען פאַר זיינע לאַנגע פיס.

אין פלוג וועט אייך אויסקומען אפשר קאָמיש, וואָס קעהר זיך אָן פורים־שפּיעל צו פיס? האָט קיין פאַראיבעל נישט. עס קעהר זיך אָן זעהר שטאַרק! נפתלי איז נישט קיין אחשורוש, נישט קיין המן, נישט קיין מרדכי און נישט קיין ושתי. ער איז נישט מעהר, ווי אַ ממוכן, אַ מין הויפמייסטער ביי'ם קעניג אחשורוש; און ווער עס איז בעקענט מיט'ן בעריהמטען אחשורוש־שפּיעל,

דער וועט פערשטעהן, אַז די ראָליע פון ממוכן איז זעהר אַ וויכ־טיגע ראָליע. אויף ממוכנ'ען, קאַן מען זאַגען, שטעהט דאָס גאַנ־צע שפּיעל. דאַרף מען אַריינרופען ושתי'ן, זי זאָל קומען פאַר'ן קעניג אחשורוש אַ נאַקעטע, ווי די מאַמע האָט זי געהאַט, — איז ממוכן. דאַרף זיך דער קעניג האַלטען איין עצה, וואָס טהוט מען מיט ושתי'ן, וואָס זי וויל נישט געהן קיין נאַקעטע, — איז ממוכן. דאַרף זיך מרדכי דורכרעדען דיפּלאָמאַטיש מיט אסתר'ען, — איז ממוכן. הכלל — ממוכן דאָ, ממוכן דאָרט, ממוכן און ממוכן! און איהר בעדאַרפט זעהן, ווי אונזער ממוכן אַרבייט מיט די פּיס. אַט האָט איהר אייך אַביישפּיעל:

עס עפענט זיך אויף די טיר און עס קומען אַריין די פּורים־שפּיעלער מיט'ן ברייטען „גוט יום־טוב". נאַטירליך, בלייבען אַלע אַקטיאָרען שטעהן האַרט ביי די ווענד, מיט די הענד אַראָפּ; נאָר איין ממוכן טרעט־אַרויס מיט די לאַנגע פּיס, מיט אַ שווערד אין דער האַנד און מיט אַ פּאַפּיערענעם ספּאַדיק אויפ'ן קאָפּ, אַ שפּאַן אַהער, אַ שפּאַן צוריק — און שיט מיט גראַמען, ווי פון אַ ראַזשעק (בסוף דאַרף מען אייך אויסזאַגען, אַז די אַלע גראַמען, וואָס איהר בעגעגענט אַט דאָ, געהערען טאַקי צו ממוכנ'ען, דאָס הייסט, נפתלי מיט די פּיס האָט זיי אַליין אויסגעטראַכט פון זיין קאָפּ):

„איך, ממוכן, דער הויפמייסטער,
פונ'ם קלוגען קעניג אחשורוש
דער שטאַלמייסטער,
ב'ין געשיקט צו ושתי'ן דער קעניגין,
זי זאָל זיך פאַר די געסט טון טאַן פאַרנייגון
אַ נאַקעטע, אַ באָרוויסע, ווי ביי'ם זיידען
אדם הראשון אין גן־עדן.
אַריין, אַריין, אַריין,
מלכה ושתי דו מיין!"

רייסט זיך אָפּ פון דער וואַנד די מלכה ושתי (בערעל פּאַנ־פּאַטש) און ענטפערט איהם אָפּ אויף פּיט גראַמען, און אויף

נפתלי׳ס ארבייט, אביסעל אונטער דער נאָז און אביסעל מיט א קוויטש אויף א וויינענדיגען ניגון פון חתן־תורה:

„קומט אהער, אַלע פרויען פון פרס ומדי
און אַלע האַרינטעס פון שושן,
וועלען מיר זיך מיט אייך
א ביסעל דורכשמוסאָן.
הערט, ווי מיין געמאהל
ווידערשפעניגט אין דער תורה,
געגוג ער איז א טפש, איז ער נאָך
א שכור הגדול הגבור והנורא...“

דעמאָלט ווערד ממוכן אַנגעצונדען, טהוט א שפּאָן מיט זיינע לאַנגע פיס הין און צוריק און הויבט אָן שיטען מיט גראַמען, זיין אייגענע ארבייט:

„וואָס זאָגט איהר אויף דער הולטייקע? געפעלט אייך א שפּראַך?
וואָס האָב איך דאָ מיט איהר צו רעדען א סך?
איך זאָל וויסען, אז דער קעניג וועט ניט זיין אין כעס,
נעם איך אַראָפּ דעם קאָפּ אָט דער מרשעת...“

הויבט אויף דער קעניג אחשורוש (משה פלעצעל) א לאַנגען שטעקען, ארומגעוויקעלט מיט גאָלדפּאַפּיער:

„פון מיינטוועגען מעגט איהר אייך אַלע קעפּען, שטע־
כען אָדער הענגען,
אבי מע זאָל נאָר אהער דאָס ביסעל משקה ברענגען.
וואָס האָט איהר, מיניסטאָרען, אראָפּגעלאָזט די נעזער,
אמעהר, גיסט בעסער אָן פולע גלעזער,
וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז׳ן וויסען טאָג אריין!“

האַפּט אונטער די גאַנצע קאָמפּאַניע:

„וועלען מיר טרינקען וויין,
וועלען מיר שכור זיין,
ביז'ן ווייסען טאָג אריין!"

טרעט־ארוים מרדכי (נחמיה דער שוסטער), איין אָפּגעריסענער, מיט אַ האָרב און מיט אַ באָרד פון פלאַכס, פערנויגט זיך פאַר'ן קעניג און רעדט צו ממוכנ'ען און ווינקט עפּיס זעהר מאָדנע מיט די אויגען, מאַכט מיט די הענד און זינגט מיט אַ מיתה־משונה־ניגון:

„היות ווי זיין מאיעסטעט איז איין אַלמן געבליבון,
און מע האָט אין אַלע 127 מדינות צעשריבון,
מע זאָל איהם ברענגען מיידלעך פון דער גאַרער וועלט,
פון שענעם יחוס און מיט געלט,
לכן האָב איך פאַר איהם אַ כלה —
אזא יאָהר מעג שוין זיין אויף אונז אַלע:
אַ מויד, ווי אַ צימעס, גרין אַזוי ווי גראָז,
אַ ביסעל אַ ראבעטיני מיט אַ לאַנגער נאָז,
איהר נאָמען איז אסתר,
קיין ברידער און קיין שוועסטער,
ניט קיין טאַטען, ניט קיין מאַמען,
ניט קיין פריינד און ניט קיין קרובים,
אַ יונג קינד פון אַ יאָהר עטליכע און צוואַנציג,
אַחוץ שבתים און יום־טובים..."

טהוט ממוכן ווייעדער אַ שפּאַן מיט די פיס הין און צוריק, רעדט מיט פייער:

„אדרבה, לאָז זי קומען אהער,
און זיך טון טאָן פאַר'ן קעניג אַ קעהר,
און אויב זי וועט איהם געפעלען,
וועט ער איהר די קרוין אויפ'ן קאָפּ אוועקשטעלען.
און דו, מאָנדריש, פאַר דיין שדכנות,

וועסטו באקומען א המן־טאש מיט מאהן שלח־מנות...
אריין, אריין, אריין,
אסתר מַלכה דו מיין!"...

און ערשט דאַ הויבט זיך אָן דער רעכטער קנאַק: נפתלי'ס פיס זענען שטאַרקער פון אייזען, אז זיי טראָגען איבער אַזא פורים'דיג שטיקעל אַרבייט. דערפאַר אַבער לעקט ער אָפּ אַ פעטע ביינדעל, וואָרום ער איז דאָך, קאָן מען זאָגען, דער רעזשיסער פון דער טרופּע, דער בעל־הבית, דער מחבר און דער קאַסירער.

— ער שפּינט גאָלד, שטיקער גאָלד, אַט דער איד, אַז עס קומט פּורים!

אַזוי זאָגען אויף איהם די כתרילעווקער אידען, וואָס זענען איהם פּשוט מקנא, ניט אַזוי אויף זיין טאַלאַנט, ווי אויף זיין פּרנסה.

ב.

די גאָלדשפּינערין: ריוועלע די זיסע.

כתרילעווקע זאָל אַלע טאָג נוצען צוקערלעקאַך, פלאָדענס און פלעדלעך, אַזוי ווי מע נוצט דאָס דאָרטען פּורים צו שלח־מנות, וואָלט נפתלי מיט די פיס פערשפּאָרען זיין אַ גאַנץ יאָהר אַ מעקלער און פּורים אַ קאָמעדיאַנט. זיין ווייב, ריוועלע די זיסע, וואָלט איהם אויפהאַלטען מיט זיין גאַנץ הויזגעזינד מיט כבוד. וואָרום אויב נפתלי איז בעריהמט מיט זיינע פיס, איז זיין ווייב ריוועלע גישט ווינציגער בעריהמט מיט איהרע הענד.

ריוועלע איז אויף דער פיגור אַ ווייבעלע אַ קליינינטשקע, אַ דאַרינקע, אַ טרוקענע, אַ פערזעהעניש, און אָקעגען איהר מאַן נפתלי זעהט זי אויס, ווי אַ פערטעל עוף. אַ קוק טהון אויף איהר — ווער וועט זאָגען, אַז דאָס ווייבעלע פערזאָרגט אַ גאַנצע שטאָדט מיט צוקער־געבעקס, אַז עס קומט פּורים, ווען אידען שיקען איינער דעם אַנדערען שלח־מנות? מאַהלט אייך, ס'איז פאַרהאַן נאָך

ווייבער אין כתרילעווקע, וואָס פערנעמען זיך מיט דער זעלבער פּרנסה. ווער אָבער פערמאָגט אזעלכע גאָלדענע הענד, ווי ריוועלע די זיסע? איהרע טאָרטען מיט איהרע לעקאכער, איהרע שטרודלען און מלכות־ברויטלעך, איהרע מאַהנדלעך און אינגבערלעך, מיט איהרע געצוויקעלטע קישעלעך האָבען זיך קונה שם געווען אין דער גאַנצער וועלט און דערלאַנגט אַזש קיין יעהופּעץ, דורך אַ מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפען. ומעשה שהיה כך היה:

איינער אַ לץ פון די כתרילעווקער לצים, וואָס זענען דאָר־טען אזוי פיעל, וויפיעל שטערען אין הימעל, האָט זיך געוואָלט מאַכען אַ שפּאַס איבער דער שטאָדט כתרילעווקע און איבער די פּראָדוקטען, משטיינס געזאָגט, וואָס די שטאָדט גיט־ארויס. וואָס זשע טהוט אזא לץ? איז ער זיך מיישב איינמאָל אויף אַ טשי־קאַוועס און שיקט אַוועק דורך דער פּאָסט שלח־מנות פון די אויבען־דערמאָנטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע גרייט אָן לכבוד פּורים, צו זיינעם אַ רייכען קרוב קיין יעהופּעץ. צום שלח־מנות האָט ער ביי געלעגט אַ בריעף, זעהר שען געשריבען, אין וועלכען ער בעט דעם רייכען קרוב, ער זאָל קיין פאראיבעל ניט האָבען פאַר'ן „שי־קעכטס, וואָס ער שיקט איהם", ווארום אין כתרילעווקע איז קיין „ע ר ג ע ר ע ש י ק ע כ ט ס ע ן" נישט צו געפינען. ווי אי־בערראַשט אָבער, שטעלט אייך פאָר, איז אָט דער לץ, אַז ער בע־קומט פון זיין רייכען קרוב אַ דאַנק־בריעף מיט אַ בקשה, ער זאָל תיכף ומיד צענויפקויפען פון די דאָזיגע זיסע זאַכען וויפיעל ס'איז נאָר מעגליך און למען השם רעכט איינפּאַקען און אָפּשיקען דורך פּאָסט אויפ'ן נגיד'ס רעכענונג קיין יעהופּעץ (ווער ווייסט ניט, אַז נגידים בכלל, און יעהופּעצער בפרט, האַלטען פון דער אכילה, און האָבען ליעב אַ זיסען ביסען?). פון דעמאָלט אָן ווערד פון יאָהר צו יאָהר ארויסגעשיקט צום נגיד קיין יעהופּעץ אַ גאַנ־צער טראַנספּאָרט פון ריוועלע'ס זיסע זאַכען אויף פּורים. און אָט אזוי איז ריוועלע'ס נאָמען געוואָרען מפורסם אַזש אין יעהופּעץ.

ג.

שניט־צייט.

ריוועלע זאָל אָבער דאַרפֿען אַרויסקוקען אויפ'ן יעהופּעצער נגיד אַליין, וואָלט זי בלוי בעשטאַנען. דער עיקר פּדיון איז ביי איהר אויפ'ן אָרט. די עטליכע טעג, וואָס פאַר פּורים זעלבסט, האָט ריוועלע די זיסע ממש קיין הענד נישט. בערעכענט אייך: אַליין באַקען, אַליין פּערקויפֿען, אַליין פּערפּאַקען און אַליין רעכענען זיך מיט אַלע בעלי־בית'טעם — צו די חשבונות אַליין דאַרף מען האָבען אַ קאָפּ פון אַ מיניסטער!

אַט האָט איהר אייך אַ מוסטער, ווי אַזוי ריוועלע רעכענט זיך מיט אַ נגיד'ס אַ ווייב, וואָס טראָגט פּערעלעך אין דער וואָכען און הייסט שרה־פּערל:

— פון אייך קומט, שרה־פּערל, אַזוי גרויס, ווי פאַר אַ האַלב טוץ לעקאַכלעך מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען, זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? דאַכט זיך, דריי־און־דרייסיג? און פיער קומיש־ברויטלעך האָט איהר גענומען צו אַכט גראָשען, עס קאָסט מיך אַליין צו זיעבען, איך זאָל אַזוי זיין געזונט, פיער מאָל אַכט איז אַכט־און־פערציג; היינט צוויי פלעדלעך גרויסע אָהן פאַרפעלעך און דריי פלעדלעך קליינע מיט פאַרפעלעך, וועל איך אייך רעכענען פאַר די פלעדלעך אַרום און אַרום פינף שטיק צו פיער־און־צוואַנציג גראָשען, עס קאָסט מיך טייערער, לאָמיר ביידע אַזוי זיין געזונט! פינף מאָל פיער־און־צוואַנציג וויפיעל איז? ס'זאָל זיין זעכס מאָל, וואָלט דאָך געוועזען אַ קערבעל מיט זעכס גראָשען, און אַז פינף מאָל, איז, אַפּנים, אַזוי גרויס, ווי אַ קערבעל אָהן זעכס גראָשען. וויפיעל־זשע האָבען מיר אינאיינעם, הייסט עס: דריי־און־דרייסיג און אַכט־און־פערציג איז צוויי־און־אַכציג, און אַ קערבעל, איז אַנדערהאַלבען קערבלעך מיט צוויי־און־צוואַנציג, געהט אַראָפּ זעכס גראָשען, איז וויפיעל בלייבט פון אַנדערהאַלבען קערבלעך מיט צוויי־און־זעכציג

קאָפּיקעס, אַז מע נעמט אַראָפּ זעכס גראָשען? ניט קיין רובעל מיט נייענציג?

— אַ גוט יום־טוב! וואָסערע צוויי־און־זעכציג? וואו האָבען זיך גענומען צו אייך צוויי־און־זעכציג?

אַזוי צעשרייט זיך שרה־פּערעל, אוןביידע ווייבער נעמען זיך צום חשבון ווידער אַ מאָל פונ׳ם אָנהויב.

— זאָלט איהר מיר געזונט זיין, שרה־פּערעלע, דער חשבון איז דאָך, ווי אויפ׳ן טעלער; אַ האַלב טוץ לעקאַכלעך מיט ראָזינקעס עובר לסוחר צו זעכס גראָשען אַ שטיקעל, איז זעכס מאָל זעכס — וויפיעל איז זעכס מאָל זעכס? ניט קיין צוויי־און־פערציג?...

— מזל־טוב! ס׳איז וואַכסט ביי אייך! פריהער איז ביי אייך אויסגעקומען דריי־און־דרייסיג, איצט איז שוין געוואָרען צוויי־און־פערציג! קיין עין־הרע ניט!

עס העלפט נישט. וויבאַלד עס קומט צו געלד, אַזוי מוז מען אָנקומען צו אונז, מאַנסבילען. און ריוועלע רופט אָפּ נפתלי׳ן פון די אַקטיאָרען, און נפתלי האָט פיינט, אַז מע רייסט איהם אָפּ פון דער אַרבייט, איז ער איין כעס סכנות.

— איין אַקציע מיט די ווייבער! קיין צוויי מיט צוויי קאָנען זיי אייך ניט צענויפרעכענען. נו? אַרויס מיט׳ן חשבון, נאָר גיך און געשווינד, דער טאָג שטעהט נישט!

אַזוי זאָגט נפתלי מיט גרימצאָרן, און מע רעכענט איהם אויס דאָס גאַנצע צעטעל, ביידע ווייבער אין איין אָטעם. נפתלי האָרכט מיט צוגעמאַכטע אויגען, רעכענט אויף די פינגער און ווערד גיך פערפּלאָנטעט און פערטומעלט און נאָך מעהר אין כעס, און ער פאַלט אָן אויפ׳ן ווייב:

— איך האָב דיר געזאָגט טויזענד מאָל, אַז וויבאַלד דו האָסט אַזאַ קעצענעם מח און קאָנסט נישט צענויפרעכענען קיין צוויי מיט צוויי, היינט וועלכע גוטע יאָהר טרייבט דיך, זאָלסט פאַרקויפען דיין סחורה הורט! לאחרים פאַרקויפט מען, איינציגווייז!

למשל: וואָס האָט איהר געגומען? אַ לעקאַכעל? גיט אהער זעכס גראָשען! נאָך אַ לעקאַכעל? נאָך זעכס גראָשען! אַ פּלעדעל? לעגט־אַנידער פּיער־און־צוואַנציג גראָשען! נאָך אַ פּלעדעל? נאָך פּיער־און־צוואַנציג גראָשען!

שרה־פּערעל דער נגידית שטעהט אפילו ניט אַן די מעשה. מע זאָל זיך מיט איהר רעכענען אַט אַזוי אַ, ווי מיט אַ קבצנ'טע. נאָר זי האָט קיין אַנדער ברירה נישט. וואו וועט זי נעמען אַזאַ צוקער־געבעקס אויף שלח־מנות, אַז ניט ביי ריוועלען? קומט פּורים, איז ריוועלע די מיוחסת. איטליכער האָט זיך זיין צייט. און אַז מע דאַרף דעם גנב, נעמט מען איהם פון דער תליה... ניט אומזיסט איז איהר די גאַנצע שטאָדט מקנא:

— גאָלדענע הענד... שיט־אַן גאָלד...ביידע שיטען זיי אַן זעק מיט גאָלד, אַז סע קומט פּורים!...

ד.

דער יונגער גאָלדשפּינער: נח שניצלער.

וועמען גאָט גיט אַ זיסע שטימע צום זינגען, וועמען הענד צום שפּיעלען, וועמען פיס צום טאַנצען; — נח'ן, נפתלי'ס עלטער־רען זוהן, האָט די נאַטור געבענשט מיט אַ טאַלאַנט צום שניצען.

נאָך אַז נח איז געווען אַ קינד, איז ער אַרומגעגאַנגען אַ צע־קיילטער, אַ צעביילטער פונ'ם פאַטער'ס קלעפּ און פון דער מוטער'ס שטשיפּאַלקעס: „אַ יונגעלע זאָל דיר האָבען אַ טבע טאָג ווי נאַכט אַרומגעהן און שניידען און בראָקען און שניצלען און שניצלען און שניצלען!"...

בכדי אַרויסצושלאָגען פונ'ם קינד דאָס משוגעת פון „שניצלען". האָט מען איהם אָפּגעגעבען אין חדר אריין און אָנגעזאָגט דעם רבין הונדערט מאָל, ער זאָל איהם איבערברעכען די הענד, טאָמער וועט מען איהם זעהן האַלטען אַ מעסערעל! זאָל ער בעסער זעהן וואָס מעהר לערנען! דעם רבינ'ס לערנען האָט אָבער נישט גע־

האַלפּען גאַרנישט: נח איז אַרויס פון חדר מיט זעהר ווינציג תורה. דערפאַר האָט ער אָבער אַרויסגעוויזען זעלטענע בריה'שאַפט צום שניצען. און געשניצט האָט ער אַלסדינג, וואָס סע איז איהם געקומען פאַר די אויגען. עס האָבען זיך געפונען מבינים אין כתרילעווקע, וואָס האָבען געזאָגט, אַז ביי דעם בחור'על אין די הענד זיצט אַ רוח, ניט אַנדערש; ווען ער זאָל זיין אין אַ גרויסער שטאָדט, וואָלט פון איהם אַרויס... זיי וויסען אַליין נישט, וואָס פון איהם וואָלט אַרויס. דערוויי׳ל מעגען איהם אָפּ־דאַרען די הענטלעך, וואָרום ער האָט צעשניצט אַלע בענק מיט אַלע שטענדערס, וואָס אין בית־המדרש, אויסגעשניצט אויף זיי מענשעלעך מיט פויגעלעך מיט, להבדיל, חזירים... פאַר די חזירים האָט נח בעקומען אַ רעכטע פּאַרציע פון טאַטען, פון דער מאַמען, פונ'ם רב און פונ'ם שמש און פונ'ם בעדער — ווער עס האָט גע־האַט גאָט אין האַרצען, דער האָט איהם אַריינגעלעגט, וויפיעל ס'איז אין איהם אַריין:

— אַ יונגאַטש קאָן! אין אַ מקום־קדוש חזירים!...

דאָס האָט אָבער ניט אָנגעלערענט אונזער „שניצלער". דער פונק, וואָס האָט געטליהעט ביי איהם אינוועניג בירושה פונ'ם גרויסען בצלאל, וואָס אין חומש, האָט איהם נישט געלאָזט צו־רוה, ביז זיין טאַלאַנט האָט זיך אַרויסגעוויזען מיט זיין גאַנצער קראַפט דורך אַ צופאַל, ווי אַלע גרויסע ענטדעקונגען אין דער וועלט קו־מען אומגעריכט, דורך אַ זייטיגער סבה.

דאָס איז געווען עטליכע טעג פאַר פּורים, האָט מען איהם געקויפט אַ מתנה, אַ הילצערנעם גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער, אויף שלאָגען המנ'ען אין בית־המדרש צו דער מגילה. נח האָט דעם גראַגער מיט'ן המן־קלאַפּער בעטראַכט פון אַלע זייטען, שטילער־הייד צענומען אויף שטיקלעך און צענויפגעשטעלט צוריק — און דאָ איז איהם איינגעפאַלען אַ געדאַנק, אַז ווען ער זאָל נאָר האָ־בען מיט וואָס, וואָלט ער געמאַכט אַ גראַגער מיט אַ המן־קלאַפּער. וואָס וואָלטען פערשטעקען אין גאַרטעל אַלע גראַגערס מיט

אַלע המן־קלאַפּערס פון דער גאַנצער וועלט. נח'ן האָט געפעהלט דערצו נאָר צוויי זאַכען: מאַטעריאַל און אינ־סטרומענטען, דאָס הייסט, האָלץ און אַ מעסערעל. וואָס טהוט מען? מילא, מיט האָלץ איז קיין דאגה נישט: האָלץ קאָן מען אָוועק'לקח'ענען ביי דער מאַמען פון אונטער'ן אויווען. וואו נעמט מען אָבער אַ אינסטרומענט? אַ מעסערעל וואו קריגט מען? און נח איז געפאַלען אויף אַ המצאה (אַ ליכטי־גער קאָפּ!): ער האָט גענומען דעם גראַגער מיט'ן המן־קלאַפּער און איז אַרוים מיט זיי אויפ'ן מאַרק פערקויפען, און פאַר'ן געלד וועט ער קויפען אַ מעסערעל. האָט זיך אָבער געטראָפען איין אומגליק (מיט אַלע ערפינדער טרעפען זיך אומגליקען!): דער ערשטער קונה, וואָס נח האָט זיך צו איהם געווענדט, ער זאָל ביי איהם קויפען אַ מציאה, האָט איהם אַנגענומען ביי דער האַנד און צוגעפיהרט גלייך צום פאָטער:

— וואָס איז די מעשה, רב נפתלי, אייער קליינער האַנדעלט שוין מיט גראַגערס?

דאָס פערשטעהט אַ מינדסט קינד, אַז קודם כל האָט דער ערפינדער בעקומען זיין פּאַרציע פּעטש, וואָס איהם קומט, און ערשט נאָכדעם, אַז נפתלי האָט זיך גענומען צום זוהן אויספאָרשען, אויף וואָס דאַרף ער אַזוי נויטיג געלד, און אַז נח האָט איהם דורך טרערען זיך מודה געווען, דערצעהלט דעם אמת'ען אמת, וואָס איהם קוועטשט, האָט איהם דעמאָלט דער פאָטער ערשט מקיים פסק געווען, איהם אַנגערופען מיט'ן נאָמען „בהמה בצורת פערד" און האָט איהם געקויפט אַ מעסערעל און האָט איהם אליין אויסגעקליבען האָלץ, און נח האָט זיך אָוועקגעזעצט אַרבייטען אויף אַלע כלים, עס האָט געברענט ביי איהם אונטער די הענד. אַזוי אַז אין איין טאָג זענען בעשאַפען געוואָרען עטליכע גראַגערס מיט המן־קלאַפּערס, נאָר אַזעלכע, וואָס די שטאָדט איז געגאַנגען קוקען אויף חדושים, און אַלע האָבען אָפּגעגעבען נפתלי'ן מזל־טוב:

— איהר האָט שוין, רב נפתלי, מיט אייער זוהן גאָר נישט וואָס צו זאָרגען. ער איז שוין אַ פאַרזאָרגטער...

פון דעמאָלט אָן ווייסט שוין די גאַנצע שטאָדט פון איין עק ביז'ן אַנדערען, אַז אַ גראַגער איז גלייכען געלד, אָדער אַ המן־קלאַפּער, אָדער אַ קאַלאַקאָטקע אויף פּורים — דאָס קריגט מען ביי נפתלי'ס זוהן, נח שניצלער. און וויפיעל נח זאָל ניט אָנגרייטען קיין סחורה, ווערד זי אויסגעפערקויפט עד לפּק. אַלע יאָהר, אַז דער פּורים געהט אַוועק, קאָנט איהר הערען פון נח'ן די אייגענע ווערטער:

— הייגטיגס יאָהר איז געווען אַ יאָהר פון גראַגערס.

נישט אומזיסט איז די שטאָדט מקנא נפתלי'ן אויף זיינע קינדער:

— אַ הצלחה פון גאָלדשפּינערס! — זאָגט כתרילעווקע מיט אַ זיפץ. — נישט געגוג, ער פאַרדיענט פון איין זייט און זי פון דער אַנדערער זייט, שיטען אָן געלד, אַז סע קומט פּורים, דאַרפען זיי נאָך האָבען אַזעלכע גאָלדענע קינדער!...

ה.

די קליינע גאָלדשפּינערלעך.

אויב איהר ווילט זעהען אַ שענס און ס'זאָל אייך ניט קאָסטען טייער, טאָ פאָהרט זיך דורך, זייט מוחל, אויף פּורים קיין כתרילעווקע, שטעלט זיך אָפּ אויף וואָס פאַר איין אַכסניה איהר ווילט און קוקט דורכ'ן פענסטער אין דרויסען אַרויס, וועט איהר עפּיס זעהען. פון גאַנץ פריה אָן טיאַפּקען איבער דער בלאָטע, לויפען, ווי די פער'סמ'טע מייז, פון איין שטוב אין דער אַנדערער, יונגלעך מיט מיידלעך, אונטערגעבונדען מיט פעטשיילעס, צום מיינסטען באָרוויסע, האָטש ס'איז נאָך קאַלט אין דרויסען און סע וועהט אַ שנייעלע. אין די הענד האַלטען זיי אָדער גרויסע בעקענס, אָדער טעלער און טעלערלעך, אָדער שאַלען און שעלעכלעך, איבערגע־דעקט מיט ווייסע טישטיכלעך. דאָס טראָגען אידישע קינדער

שלח־מנות. וואָס די כתרילעווקער ווייבער שיקען איינע דער אַנדע־רער, בייטען זיך מיט די פּורים׳דיגע גוטע זאַכען, וואָס ריוועלע די זיסע האָט אָנגעגרייט.

— איטע־לאה האָט מיר געשיקט צוויי פלעדלעך מיט אַ מלכות־ברויטעל, מיט אַ צוקערלעקאַכעל און מיט צוויי מאַנדעל־בייגע־לעך — שיק איך איהר אָפּ צוריק איין פלעדעל מיט צוויי מלכות־ברויטלעך, מיט צוויי צוקערלעקאַכלעך און מיט איין מאַנדעל־בייגעלע. און יענטע־מירעל האָט מיר געשיקט אַ קישעלע מיט צוויי קומיש־ברויטלעך, מיט צוויי שטרודלען און מיט אַ מאָהינ־דעל — שיק איך איהר אָפּ צוריק צוויי קישעלעך מיט איין קומיש־ברויטעל, מיט איין שטרודעל און מיט צוויי מאָהינדלעך.

אַזוי קאָמבינירען די כתרילעווקער דאַמעס די שלח־מנות׳ען קונציג און מיט אַ רעכענונג, ס׳זאָל אויסקומען אי פיין, אי ניט־פערשעמט, אי איינס אויף איינס. און מחמת די שטאָדט לעבט צווישען זיך פריינדליך, איז דאָ זעהר אַ סך ערטער אויף צו שיקען די שלח־מנות׳ען. דורך אייגענע דיענסטען אָדער קינדער איז אונ־מעגליך דאָס אויספיהרען. מע מוז אָנקומען צו פרעמדע. דע־מאָלט ווערד אַ יקרות אויף אָרעמע יונגלעך און מיידלעך, וואָס האָבען פּיס און ווילען פערדיענען אויף פּסח.

גליקליך זענען יענע פאָטער־און־מוטער, וואָס פערמאָגען וואָס מעהר יונגלעך און וואָס מעהר מיידלעך. אין כתרילעווקע זענען פאַרהאַן אַ סך אַזעלכע גליקליכע; נאָר גליקליכער פון אַלע זענען די גאָלדשפּינערס, ווייל אַזוי פיעל מיידלעך און אַזוי פיעל יונגלעך, ווי ביי נפתלי׳ן, איז זעלטען צו געפינען אַפילו אין כתרילעווקע. וויפיעל נפשות — קאָן איך אייך אַקוראַט ניט זאָגען; פרעמדע קינדער טאָר מען ניט צעהלען, לאָזען זיי וואַכסען געזונדערהייד. וועמען מאַכען זיי קאַלי? ווינטער ליגען זיי אונטער׳ן אויווען נאַקעט, איינס אויף דאָס אַנדערע, אַזוי ווי די ווערים, און זומער־לעבען וואַלגערען זיי זיך אין דרויסען אויפ׳ן מיסט, שפּיעלען אין „באַבקעלעך“, אָדער אין „קאַמער־קאַמער־הויז“, אָדער אין „וויפיעל

מייל איז צו אייך צעהלט אייך", אדער מע „לאָזט א רעגען", דאָס הייסט, מע הויבט אויף אזא שטויב, אַז עס ווערד פינסטער אין גאַס, מע קאָן דערשטיקט ווערען! דעמאָלט פליהען פּעטש מיט קולאַקעס, מיט בעבענצים, מיט קללות, וואָס געפינען זיך נים אין דער תוכחה:

— אַ, געהן זאָלט איהר אויף קולים! שטעהן זאָלט איהר פּראָוועצעס! זיצען אין געהאקטע וואונדען! ליגען אין ווערים!...

דערפאַר אָבער, אַז עס קומט פּורים, פּיהלט חברה קליינ־וואַרג, אַז זיי האָבען אויך עפּים אַ ווערטה, און אַ גרויסען ווערטה. מע צערייסט זיי דעמאָלט אויף שטיקלעך. אַ כתרילעווקער מאַדאַם, אַז זי בעשטעלט בעצייטענס ביי ריוועלען שלח־מנות, בעשטעלט זי שוין מיט אַ קינד, אַ יונגעל אָדער אַ מיידעל, אויף צו טראָגען דעם שלח־מנות. און ריוועלעס קינדער, די יונגלעך מיט די מיידלעך, צעלאָזען זיך איבער אַלע גאַסען פון דער שטאָדט, מיט איבער־געדעקטע בעקענס, שאַלען און שעלעכלעך; די בעקלעך ביי זיי פלאַמען, די שטערנס שוויצען און די אויגען ברענען. זיי בע־געגענען זיך אָפּטמאָל איינס מיט'ן אנדערען אין דער בלאָטע, נאָר זיי האָבען קיין צייט נישט אָפּשטעלען זיך אפילו אויף אַ מי־נוט, אַ קוק טהון איינס דאָס אנדערע אין שלח־מנות אריין. נאָר לויפענדיג פאַרביי, וואַרפט מען זיך דורך מיט האַלבע ווערטער, וואָס אַ זייטיגער מענש וועט זיי אפשר נישט איינגאַנצען פער־שטעהן:

— פּעטעלעלע! וואוהין?

— צו לאהה'צי די גראָבע. און דו, קרומע פּיסעל?

— צו אַלטעריכע מיט די לאָקשען... עפּים געמאַכט?

— נאָך אַ מין! און דו?

— איך האָב שוין אַ קערבעל מיט צוויי פערציגער מיט אַ גילדען מיט צוועלף גראָשען. און דו וויפיעל?

— קיין צייט געהאַט איבערצוצעהלען. נאָר כ'האָב מורא, אַז מעהר ווי דו.

— וויש אפּ די נאָז!
— ברעך דעם קאָפּ!
און מע צעגעהט זיך, דער אַהער, דער אַהין.
די כתרילעווקער בעלי־בתים זיצען שוין לאַנג ביי דער פּורימ־דיגער סעודה, זינגען „שושנת יעקב", קלויבען פֿערגעניגען פֿון נפתלי מיט די פּיס און פֿון זיינע פּורים־שפּיעלער, און נפתלי'ס קינדער לויפֿען נאָך אַלץ אַרום פֿון שטוב צו שטוב מיט די שלח־מנות'עז און נעמען צענויף ביי דער שטאָדט די גראָשענס. און די שטאָדט טרייבט מיט זיי קאַטאָוועס:
— יונגעלע, קום נאָר אַהער. וועמענס ביזט דו? ניט נפתלי'ס?
— נפתלי'ס.
— האָסט האָטש אָנגעשלאָגען היינטיגען טאָג אַ הונדערטער, צי עפּיס ווינציגער?
— חי־חי.
— זאָג, שעם זיך נישט.
— חי־חי.
— אָט אַזוי, ווי איהר קוקט דאָס אָן מיט'ן געלעכטערעל „חי־חי", וועט דאָס ברענגען אַהיים אַ פולע קעשענע מיט גאָלד!... אַ שטוב פֿון גאָלדשפּינערס!

ו.

די גאָלדשפּינערס ביי דער סעודה.

כתרילעווקע איז שוין לאַנג אויפגעשטאַנען פֿון דער פּורימ־דיגער סעודה. אַ סך טראַכטען מכח לעגען זיך שלאָפֿען, און נאָך מעהר שלאָפֿען שוין און חראָפּען גאַנץ געשמאַק נאָכ'ן ביסעל משקה, וואָס מע האָט גענומען צוליעב דער שמחה, וואָס מע האָט נע'פּטר'ט אַ שונא — המנ'ען. נאָר איין משפּחה האָט זיך ערשט אוועק־געזעצט צום טיש אָפּרעכטען די סעודה, אויפגעשניטען דעם גרוי־

סען געפלאָכטענעם קוילעטש און זיך גענומען צו דער אַרבייט לעבעדיג, פריילִיך.

דאָס זענען — די גאָלדשפּינערם.

אַלע זענען זיי אויסגעהונגערט, מיעד, פּיהלען נישט די פּיס אונטער זיך, און אַלע האָבען צו דערצעהלען פונ'ם טאָג מעשיות, גאַנצע פּעק מיט מעשיות! נפתלי — פון זיינע פּורים־שפּיעלער, ווי גוט זיי האָבען היינט געשפּיעלט, אויסגעצייכענט גוט! נאָר איין ושתי האָט אַביסעל אונטערגעהונקען אויף דער עברי.

— ס'זאָל אויף איהם קומען אַ חלירע ביז חול־המועד פּסח! וויפיעל מע לערענט איהם, אָט דעם ושתי'ן, ער זאָל זאָגען: „וויע־דערשפּעניגט אין דער תורה" — קומט ביי איהם אויס אויף זיין פּאַנפע: „פּינף הונדערט אין דער גזירה". וואָסער גזירה, אַ רוח אין דיין שוויעגער'ס טאַטען אריין? נאָר געה רעד מיט אַ פּאַנפּעוואַטע נאָני!

דאָס דערצעהלט נפתלי. און ריוועלע האָט צו דערצעהלען נאָך שענערע זאַכען, פון איהרע קונה'טעס, וואָס דינגען זיך ביז'ן ביין. איינע אַ דאַמע האָט זיך מיישב געווען און האָט גאָר גע־וואָלט אָוועק'גנב'ענען אַ פּלעדעל.

— מאָהל דיר, נישט ביי מיר גנב'עט מען. „וויפיעל פּלעד־לעך, זאָג איך, מאַדאַם, האָט איהר אָפּגעלעגט?" זאָגט זי: „פּיער". זאָג איך: „נו, און דאָס פינפטע וואָס איז?" ווערד זי רויט און מאַכט צו מיר: „ס'איז דען אויך אַ פּלעדעל?" זאָג איך: „וואָס דען איז דאָס, אַ וואַנטזייגער?" זאָגט זי: „איך האָב געמיינט, אַז ס'איז אַ האַניגטייגעל". זאָג איך: „נו, און אַ האַניגטייגעל איז אַ הונט?"...

אַזוי דערצעהלט ריוועלע. און די מעשיות, וואָס נח האָט צו דערצעהלען, דרעהען זיך, געוועהנליך, אַרום אַ גראַגער.

— היינטיגס יאָהר איז געווען אַ יאָהר פון גראַגערס. אַלע האָבען זיך געחאַפּט צו גראַגערס. נאָר גראַגערס, גראַגערס און גראַגערס. איך בין נאָך נעכטען בייטאָג געבליבען אָהן איין גראַ־

נער. קומט־צו אַלע מאָל צו מיר איין אנדער איד, איך זאָל איהם גע־
בען אַ גראָגער. זאָג איך: „איך האָב נישט קיין גראַגערס". זאָגט ער:
„ס'איז נישט קיין תירוץ, דו מוזט מיר געבען צוויי גראַגערס!"
זאָג איך: „וואו זאָל איך אייך נעמען גראַגערס?" זאָגט ער:
„וואו זענען דיינע גראַגערס?"

— וועסט אַמאָל אויפהערען צו גראַגערען, צי ניין?

אַזוי זאָגט צו איהם דער פאָטער, און נח לאָזט אַראָפּ די אויגען, בויגט זיך אָן און שנייצט אויס די נאָז אונטער'ן טיש. דאָס געפעלט דוקא דער חברה קליינוואַרג. איצט איז געקומען אויף זייער צייט צו דערצעהלען גליקען פון זייער שלח־מנות טראָגען; פאַרהאַן אַזוי פיעל צו דערצעהלען און צו דערצעהלען, אַז ס'וועט האַפען ביז פסח. דערוויילע איז ערשט פורים, און מען איז אויסגעמיעדט פונ'ם טאָג, און מע דאַרף געהן שלאָפען.

און יונגוואַרג צעגעהען זיך אויף זייערע ערטער הינטער'ן אויוועז, פאָלען, ווי די סנאָפּעס, און ווערען אנשלאָפען מיט'ן זיסען שלאָף פון גליקליכע מענשען, וואָס האָבען געהאַט אַ גוטען, אַ געראָטענעם יריד...

ז.

די גאָלדשפּינערס צעהלען דאָס גאָלד.

עס איז שוין העט־ווייט אין דער נאַכט. כתריל'עוועקע האַלט שוין לאַנג אין רעכטען שלאָף נאָך דער גרויסער פורים'דיגער סעודה מיט די שלח־מנות'ען. נאָר צוויי פּאַרשוינען אין דער גאַנצער שטאָדט זענען נאָך וואַכעדיג און טראַכטען אפילו נישט וועגען געהן שלאָפען. דאָס זענען די גאָלדשפּינערס, נפתלי מיט די פּיס און זיין ווייב ריוועלע די זיסע. שטיל האָבען זיי צוגעשלאָסען די טיר, פאַרהאַנגען די פענסטער און האָבען זיך גענומען צו דער קאַסע. זיי ווילען צענויפרעכענען דאָס ביסעל מזומנ'ס, וואָס די גרויסע גאָלדשפּינערס מיט די קליינע גאָלדשפּינערלעך האָבען

אַריינגעבראַכט אין דעם דאָזיגען גליקליכען טאָג, און קאָנען נישט. זיי צעהלען און צעהלען און קאָנען נישט איבערצעהלען; אָדער ער האָט אַ טעות אין חשבון, אָדער זי האָט אַ טעות. זיי ברענגען איינס אויף דאָס אַנדערע.

— קיין צוויי מיט צוויי זאָל אַ אידינע נישט קאָנען איבער־צעהלען!

אַזוי זאָגט דער מאַן, און דאָס ווייב ענטפערט איהם:

— נו, פאַר וואָס זשע צעהלסט דו נישט, אַז דו קאָנסט, בעל־חשבון מיינער?

— צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

— ניין, צעהל דו, דו קאָנסט בעסער!

איהר זאָלט גאָר קיין מורא נישט האָבען, טאָמער חלילה צע־קריעגען זיך מאַן און ווייב. איצט איז נישט קיין צייט פון קריעגען זיך. איצט דאַרף מען מאַכען אַ רעכענונג, וואָס מע קאָן און וואָס מע דאַרף און וואָס מע מוז קויפען: שוכוואַרג פאַר זיך און קאַ־פּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאַר די קינדער — דאָס איז נומער איינס. היינט מצה אויף פּסח? היינט שמאַלץ? אַ דייזשקעלע באָרשט? אַ זעקעל קאַרטאָפּלים?... און מערקווירדיג! וויפיעל זיי זאָלען נישט רעכענען, וויפיעל זיי זאָלען וועלען זיין אויסברענגערס, פּרע־פערס, געלד־ברענערס, שאַרלאַטאַנעס פון דער וועלט, קומט אויס, אַז ס'וועט נאָך אַלץ זיין גענוג, סיי אויף שוכוואַרג פאַר זיי, סיי אויף קאַפּאָטקעלעך מיט קליידלעך פאַר די קינדער, סיי אויף מצות מיט שמאַלץ, מיט אַ דייזשקעלע באָרשט, מיט אַ זעקעל קאַר־טאָפּלים אויף פּסח...

און ביי זיי ביידען צעפּלאַקערען זיך די פּנים'ער און צע־ברענען זיך די אויגען, די בעקלעך ווערען רויט און די הערצער וואַכסען, און ביידע פיהלען זיי, אַז די וועלט, וואָס גאָט האָט בעשאַפען, איז, כלעבען, גאָר נישט אַזאַ שלעכטע וועלט, און די מענשען זענען, כלעבען, גאָר נישט אַזעלכע שלעכטע מענשען.

נישט מעהר, וואָס אידען זענען מקנא אויף פּרנסה, פערגינען נישט, טאָמער האָט איינער אַ גוטען טאָג, איין טאָג אַ גוטען!

— פאַרברענט זאָל ווערען אַט דאָס כתרילעווקע! אַ שטאָדט פון נישט־פאַרגינערס!

אַזוי זאָגט נפתלי, און ריוועלע נעמט זיך אָן דער שטאָדט'ס קריוודע:

— אָרעמע־לייט, משטיינס געזאָגט...

— אָרעמע־לייט, זאָגט זי? אַלץ הייסט ביי איהר אָרעמע־לייט, חע־חע! כתריליקעס! דלותים! שלעפּערס! בעטלערס! קבצנים! דלפנים! עניים ואביונים!!

— ניט דאַ געדאַכט! — זאָגט ריוועלע מיט שרעק. זי האָט פשוט מורא פאַר אַ גוט אויג.

און פון דרויסען לאָזט זיך הערען, מע ווייסט נישט פון וואַנען, אַ ווייט קרעהען פון אַ בעקאַנטען האהן, איין אַלטער חזן מיט איין אויסגעזונגענער כלי. אָנהויבען הויבט ער אָן דוקא נישקשה'דיג, מיט'ן ברען און מיט'ן קוויטש, און אויסלאָזען לאָזט ער אוים מחילה שוואַכליך, אויף דער נידעריגסטער אָקטאַווע, און עפּים ווי מיט אַ ווידערראַנאַנד:

— קו! — קאַ! — רי! — קאו! — או?

עס קומט אוים גלייך, ווי ער וואָלט זיך אַליין פרעגען אַ קשיא:

— אַלטער נאַר! וואָס שרייסט דו?

אין דרויסען איז בלויליך. עס שאַריעט אויף טאָג.

בערעל-אייזיק

פֿערצעהלט וואונדירים פון אַמעריקאַ.

געשריבען אין יאָהר 1915.

בערעל־אײזיק

„אמעריקא איז א לאנד פון בלאף״... „אמעריקאנער בלאפערס״...

אזוי זאגען די פרעמדע. גרינע חיות — זײ הויבען ניט אן צו װיסען װאס זײ זאגען. אמעריקא מעג הײצען די פעטשערעס אין כתרילעװקע, און אונזער בערעל־אײזיק װעט פערשטעקען אין גארטעל אלע אמעריקאנער בלאפערס!

איהר קאנט פערשטעהן װער בערעל־אײזיק איז, אז טאמער מאכט זיך בײ אונז אין כתרילעװקע, אײנער האט זיך אביסעל פעררעדט, אויף אײער אמעריקאנער לשון װעט דאס הײסען: ער האקט א טשײניק, שטעלט מען איהם אפ מיט די װערטער: „בערעל־אײזיק האט דיר געלאזט גריסען״ — שטויסט ער זיך שוין אן װאס מע מײנט און ער װערד אנשװיגען.

אײן אנעקדאט דערצעהלט מען בײ אונז אין כתרילעװקע פון אײנעם א אידען א חצוף, װאס איז זעהר כאראקטעריסטיש פאר בערעל־אײזיק׳ען. פסח איז דער מנהג בײ די גוים, אז זײ בעגעגענען זיך, זאגען זײ זיך אן אײנס דאס אנדערע א גוטע בשורה, אז כריסטוס איז לעבעדיג געװארען — „כריסטאס װאסקרעס״. דערויף ענטפערט איהם דער צװײטער: „װאאיסטינו װאסקרעס״ — ס׳איז אמת, הײסט דאס, ער איז לעבעדיג געװארען... טרעפט זיך א מעשה, בעדארף א כריסט זיך בעגעגענען מיט יענעם אידען דעם חצוף און מכבד זײן איהם מיט׳ן פסוק

„כריסטאָס וואָסקרעס"... ווערד איהם שלעכט, דעם אידען: וואָס זאָל ער טהון? ענטפערען דעם גוי „וואָאיסטינו וואָסקרעס" — ווייסט ער, אַז ס'איז קעגען אונזער גלויבען... זאָגען איהם: ניין, ער איז ניט לעבעדיג געוואָרען — קאָן מען דאָך חאַפּען פאַר אַזעלכע ווערטער אַ מיאוס'ען פּסק... איז ער זיך מיישב און רופט זיך אָן צום כריסט: „יאָ, איך האָב עס שוין געהערט היינט פון אונזער בערעל־אייזיק'ען"...

היינט שטעלט אייך פאָר, אַז אַט דער בערעל־אייזיק איז אַוועק קיין אַמעריקאַ, אָפּגעוועזען דאָרט היבשע עטליכע יאָהר און איז געקומען צוריק — וואָס פאַר וואונדירים דער איד האָט זיך אָנגעדערצעהלט פון דעם אַמעריקאַ!

„ערשטענס — דאָס לאַנד. ארץ זבת חלב ודבש. מענטשען מאַכען געלט, מע זשעברעוועט מיטביידע הענט, מע שאַרט גאָלד! און געשעפטען, „ביזנעס" הייסט דאָס דאָרטען, איז פאַראַן אַזוי פיעל, אַז ש דער קאָפּ דרעהט זיך! וואָס איהר ווילט — דאָס טהוט איהר. ווילט איהר אַ פאַבריקע — איז אַ פאַבריקע, עפענען אַ סטאָרקע — איז אַ סטאָרקע. שטופען אַ פּושקאַר — איז אַ פּושקאַר. אַניט — נעמט איהר זיך צו פּעדלערייי, אָדער איהר געהט אַרבייטען אין אַ שאַפּ — אַ פרייע מדינה! איהר קאָנט אייך געשוואָלען ווערען פון הונגער, אויסציהען זיך אין גאַס, וועט אייך קיינער ניט שטעהרען, קיין וואָרט ניט זאָגען...

„היינט די גרויס פון די שטעדט! די ברייט פון די גאַסען! די הויך פון די הייזער! פאַראַן דאָרט אַ „הייזקע", רופט מען זי די „וואָלוואָרט", שפּאַרט אָן דער שפּיץ קוימען גלייך אין דער חמאַרע אַריין און נאָך העכער; אַ סברה, אַז די הייזקע פאַרמאָגט עטליכע הונדערט עטאַזשען. ווי אַזוי קריכט מען אַרויף אויפ'ן בוידעם? דורך אַזאַ לייטער, וואָס מע רופט איהם „עלעווייטער". אַז איהר באַדאַרפט האָבען עמיצען אויפ'ן אויבערשטען עטאַזש. זעצט איהר זיך אַוועק אונטען, אויפ'ן עלעווייטער, גאַנץ פריה,

קומט איהר צו פאָהרען אַהין אַרויף ערשט פאַרנאַכטליך, אַזוי אַרום מנחה צייט.

„איך בין אַ בעלן געװעזן אַמאָל זיך דורכפאָהרען אַרויף, אַ קוק טהון אויף אַ טשיקאָװעסט, װאָס טהוט זיך דאָרט — האָב איך קיין חרטה ניט. דאָס, װאָס איך האָב דאָרטען געזעהען, װעל איך שוין ניט זעהן קיינמאָל. און װי איך האָב געפיהלט — לאָזט זיך גאָר ניט באַשרייבען. שטעלט אייך פאָר, איך שטעה מיר פון אויבען און קוק מיר אַראָפּ, פּלוצים דערפיהל איך אויף מיין לינקער באַק עפּיס אַ מאָדנע קעלט און אַ גלאַטע, עפּיס װי אייז; און ניט װי אייז, נאָר װי שטאַרק פאַרקיהלטע פּעטשאַ, גליטשיג און דריי־ליװאַטע. איך דרעה־אויס פּאַװאָלי דעם קאָפּ לינקס, איך טהו אַ קוק — ס'איז די לבנה.

„היינט דאָס לעבען זייערס איז נאָר געיאָגט, און נאָר געלאָפען, און נאָר געכאַפּט זיך. „אַריהאָפּ" הייסט דאָס ביי זיי. אַלסדינג איז בחפזון, און אפילו עסען עסט דאָס אויך אויף איין פוס. מע כאַפּט זיך אַריין אין אַ רעסטאָראַן און מע הייסט זיך געבען אַ שנאַפּס, און אויף צו פאַרבייסען האָב איך אַליין געזעהען. װי מען האָט איינעם דערלאַנגט עפּיס אויף אַ טעלער, אַ פריש, אַ צאַפּעלדיגס, און ביז ער האָט דאָס צעשניטען, איז איין האַלב אַװעקגעפלויגען אויף איין זייט, די אַנדערע האַלב אויף דער אַנדערער זייט, און דער חברה־מאַן איז פאַרטיג געװאָרען מיט זיין אָנבייסען.

„פון דעסטװעגען זאָלט איהר אָנקוקען װי געזונט זיי זענען! אַייזען! גבורים! ביי זיי איז אַ מאָדע שלאָגען זיך אין סטריט, אין מיטען גאַס הייסט דאָס. ניט זיי מיינען אייך שלאָגען, הרג'ענען, אונטערשלאָגען איין אויג, אויסשלאָגען אַ פּאָר ציינער. װי ביי אונז. חלילה! נאָר גלאַט אַזוי, מע פאַרקאַטשעט די אַרבעל און מע גיט זיך קלעפּ, מע װיל זעהן װער װעמען. ביי זיי װערט עס אָנגערופען אויף זייער לשון: מע *פייטעלט* זיך. אייג־

מאָל בין איך געגאַנגען שפּאַציערען אין די בראָנקס, געטראָגען מיט זיך אַביסעל סחורה, געהען אַקעגען מיר צוויי באַיעס, לויפערס, יונגאַטשעס הייסט דאָס, און טשעפּען זיך צו מיר — זיי ווילען זיך פּייטלען מיט מיר. זאָג איך: „נאָסער — איך פּייטעל זיך ניט". אהין־אַהער, זיי לאָזען מיך ניט געהן ווייטער. בין איך זיך מיישב, אַז איהר זענט יאַ אַזעלכע, וועל איך אייך באַווייזען, ווער עלטער איז. און געה און לעג אַוועק דאָס פּעקעל און וואַרף אַראָפּ די קאַפּאָטע, און אַז איך הויב אָן חאַפּען קלעפּ — קוים אַ לעבעדיגער ארויס פון זייערע הענט! אַז זיי זענען צוויי און איך בין איינער! פון דעמאָלט אָן פּייטעל איך שוין מעהר ניט, מע זאָל מיך אַפּגילטען.

„היינט זייער לשון! אַלסדינג איז ביי זיי פאַרקעהרט און ווי אויף צו־להכעיס. למשל, אַז ביי אונז איז קיך — איז ביי זיי קיטשען. אַז ביי אונז איז קצב — איז ביי זיי בוטשער. אַז ביי אונז איז אַ שכן — איז ביי זיי אַ נעקסדאָריגער. אַ שכנה — אַ נעקסדאָריגע. אַ בעל־הבית'טע — אַ לענדלאָריכע. אַלסדינג קאַ־פּויר. אַנומעלטען האָב איך געוואָלט קויפען אַ האָהן אויף שלאָגען כפּרות. זאָג איך צו דער מיסעס, זי זאָל מיר קויפען אַ הוהן. פרעגט זי מיך: „אַ הוהן גאָר? אַ הוהן איז דאָך פאַר מיר!" זאָג איך: „לאָז זיין אַזוי — אַ הוהן פאַר מיר און פאַר אייך אַ היהן". זאָגט זי: „וואוהין?" איז זי נאָך אַ ליטוועטשקע אויף צו די צרות! און ביי די ליטוואַקעס וועט איהר דען דערגעהן אַמאָל אַ טאָלק? אַז אַ היהן איז ביי זיי אַ הוהן, און אַ הוהן אַ האָהן — אַ מעשה אָהן אַיין עק! פאַל איך אויף אַ המצאה און זאָג איהר: „קויפט מיר דעם דזשענטעלמען פון די היהנער". אודאי האָט זי פאַרשטאַנען און ערשט דעמאָלט מזכה געווען מיך מיט'ן שענעם וואָרט „אַלרייט", וואָס איז כמעט אַלץ איינס, וואָס ביי אונז „מהכתיתי, פאַר וואָס ניט? אַך, מיט'ן גרעסטען בזיון!"...

„היינט דעם כבוד, וואָס מיר, אידען, האָבען דאָרטען! קיין אומה ולשון איז דאָרט ניט אַזוי געהויבען, געהויכט און גע־

קרוינט, ווי דער איד. א איד איז דארט גאר א גאנצער צימעס. עס איז גאר א יחוס, אז מען איז א איד. איהר קאנט באגעגע־נען, למשל, סוכות א אידען אין מיטען „פיפטע עווענוי“ מיט א לולב און מיט איין אתרוג און האט קיין מורא ניט, מע זאל איהם דערפאר איינזעצען. אז איך זאג אייך, אז מע האט דארט ליעב דעם אידען, איז דאך ניט שייך. פיינט האט מען דארט נאר א אידישע בארד און פאות. „וויסקעס“ הייסט דאס אויף זייער לשון. דערזעהען זיי א אידען מיט וויסקעס, לאזען זיי דעם אידען צורוה, נאר די וויסקעס ציפען זיי איהם אזוי לאנג, ביז ער מוז זיי אראפ־נעמען, אפגאלען. דעריבער זענען דארט דאס רוב אידען אהן בערד און אהן וואנסים. דאס פנים גלאט ווי א טעלער. שווער צו דערקענען, ווער ס'א איד און ווער ניט. אז ניט קיין בארד און ניט קיין לשון, סיידען נאכ'ן אימפעט, בעת ער געהט, און נאכ'ן מאכען מיט די הענט, בעת ער רעדט... ווייטער זענען זיי אידען. אידען מיט אלע פישטשעווקעס. היטען־אפ אלע אידישע מנהגים. האבען ליעב אלע אידישע מאכלים, האלטען פון אלע אידישע יום־טובים. פסח איז פסח. מצות באקט מען דארט א גאנץ קיילעכיג יאהר, און אויף חרוסת איז דא א באזונדערע פאבריקע, א „פעקטארי“ הייסט דאס דארטען. טויזענדער און טויזענדער אר־בייטער זיצען אין דער פעקטארי און זיי „מאנופעקטשורען“ חרוסת. און אויך פון כרפס און פון מרור מאכען דארטען אידען א לעבען — איהר שפיעלט זיך מיט אמעריקא?...“

— יא, בערעל־אייזיק, דאס איז אלסדינג זעהר פיין, וואס דו דערצעהלסט. דו זאג נאר איין זאך, וואס מיר וואלטען ווע־לען וויסען: מע שטארבט דארטען אין אמעריקא אויך אזוי ווי דא? צי מע לעבט דארטען אייביג?

„מע שטארבט, פאר וואס זאל מען ניט שטארבען? אין אמעריקא, אז מע טהוט א שטארב, איז טויזענד אין איין טאג, צעהן טויזענד, און צוואנציג טויזענד, און דרייסיג טויזענד! גאנ־

צע גאַסען פֿאַלען דאָרטען איין! שטערט װערען איינגעזונקען אַזוי װי קורח!... איהר שפּיעלט זיך מיט אַמעריקאַ?“

— שאַ, װי באַלד אַזוי, װאָס איז מיט זיי דער יחוס? שטאַר־בען זיי, הייסט דאָס, גלייך מיט אונז?

„יאָ, שטאַרבען שטאַרבט מען, נאָר װי אַזוי שטאַרבט מען — אַט דאָס איז די זאַך. און ניט אַזוי נאָר דאָס שטאַרבען. שטאַר־בען שטאַרבט מען אומעדום אַלץ איינס. פֿונ'ם טױדט שטאַרבט מען. דער עיקר איז דאָס באַהאַלטען — אַט װאָס! ערשטענס, איז אין אַמעריקאַ דער איינפֿיהר, אַז יעדער װייסט פֿריהער װאו מע װעט איהם באַהאַלטען. װאָרום ער געהט אַליין, נאָך בעת ער לעבט, און קלױבט זיך אַליין אויס איין אָרט אויפֿ'ן בית־עולם — „סעמעטעריע“ הייסט עס דאָרטען — און דינגט זיך אַזוי לאַנג, ביז ער גלייכט זיך אויס פֿאַר'ן פּרייז. נעמט ער די פּלונית'טע זיינע און פֿאָהרט זיך דורך מיט איהר אויף דער סעמעטעריע און זאָגט איהר: „זעהסטו, נשמה מיינע? אַט דאָ װעסטו דו ליגען, אַט דאָ װעל איך ליגען, און דאָרט װעלען ליגען אונזערע קינדער“... דער־נאָך געהט ער אַװעק אין דעם אָפֿיס פֿון לויה'ס און באַשטעלט זיך אַ לויה איבער הונדערט און צװאַנציג יאָהר, װאָס פֿאַר אַ קלאַס ער װיל. און קלאַסען זענען דאָרטען פֿאַרהאַן אַזוי גרויס װי דריי: ערשטע, צװייטע און דריטע קלאַס. ערשטע קלאַס, פֿאַר גאַנץ גרויסע גבירים, מיליאָנערען, קאָסט טױזענד טאַלער אַ לויה. איז דאָס שוין איין מאָל אַ לויה! די זונן שיינט, אין דרוי־סען איז אַ חיות. די מטה איז אויף אַ שװאַרצען קאַטאַפֿאַלק, מיט זילבער באַלעגט. די פֿערד זענען אַלע אָנגעטהאָן מיט שװאַרצע פּאַפּאָנעס און װייסע פֿעדערען. די רעװערענטען — רבנים, חזנים, שמשים — אויך אין שװאַרצען מיט װייסע קנעפּ, און קאַרעטעס נאָך דער מטה — אַהן אַ שיעור קאַרעטעס! און אַלע קינדער פֿון אַלע תּלמוד־תּורה'ס געהען אויף צו פֿריהער און מע זינגט אויף אַ קול אויסגעצױגען: צ־ד־ק ל־פ־נ־י־ו י־ה־ל־ך ו־י־ש־ם

ל־ד־ר־ך פ־ע־מ־י־ו !... פונ׳ם דאזיגען געזאנג קלינגט די שטאדט; א קלייניגקייט — טויזענד טאלער ? !...

„צווייטע קלאס איז אויך א פיינע לויה, קאסט שוין נאר פינף הונדערט טאלער, און איז שוין ניט דאס. דער טאג איז שוין ניט אזוי פויגעלדיג· די מטה איז אויך אויף א שווארצען קאטאפאלק, נאר אהן זילבער באלעגט. די פערד מיט די רעווע־רענטען זענען אנגעטהאן אין שווארצען, נאר אהן פעדערען און אהן קנעפּ. קארעטעס געהען נאך, נאר שוין נישט אזוי פיעל. קינדער — נאר פון עטליכע תלמוד־תורה׳ס געהען אויף צו פריהער און זינגען שוין נישט אזוי אויסגעצויגען: צדק לפניו יהלך — וישם לדרך פעמיו! דאס זינגען איז טרויעריג, מיט׳ן נוסח ווי מע זאגט תהלים — ווערליג פינף הונדערט טאלער...

„דריטע קלאס איז שוין גאר א געמיינע לויה און קאסט אין גאנצען איין הונדערטער· אין דרויסען איז שוין קיהל, חמארנע־וואטע· די מטה אהן א קאטאפאלק. פערד איינגאנצען צוויי, און רעוווערענטען אויך צוויי. קארעטעס — קיין איינע ניט. קינדער נאר פון איין תלמוד־תורה געהען אויף צו פריהער און חאפּען אפּ גאר אהן א שום ניגון:

צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.
צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

און שלעפעריג, שטיל, קוים וואס מע הערט זיי — סך הכל הונדערט טאלער, וואס קאן מען פאר איין הונדערטער פארלאנ־גען?“...

— יא, וואס זשע טהוט אבער, בערעל־אייזיק, דער, וואס פאר־מאגט קיין הונדערטער אויך ניט?

„איז ער טאקי אויף גרויסע צרות! אהן געלט איז אומעדום שלעכט! דער ארעמאן ליגט אלע מאל נייען איילען אין דער ערד!... פון דעסטוועגען, מיינט ניט! אין אמעריקא לאזט מען דעם ארעמאן אויך ניט ליגען ניט קיין באהאלטענעם. מע מאכט איהם א לויה אהן געלט, עס קאסט איהם ניט קיין סענט אפילו.

אודאי איז דאָס אַ טרויעריגע לויה. קיין שום צערעמאָניעס, קיין סימן פון קיין פערד און פון קיין רעווערענטען. און אין דרויסען ליאַפּעט. נאָר צוויי שמשים קומען צו געהן, די שמשים פון ביידע זייטען און אין מיטען דער בר־מינן — און אַלע דריי שלעפּען זיי זיך נעבאך צופוס גלייך ביז צום בית־עלמין... אהן געלט, הערט איהר, זאָל מען גאָר ניט געבוירען ווערען — אַ פּאַסקודנע וועלט... ווער פון אייך, אידען, פאַרמאָגט איין איבעריגען פּאַפּיראָס?"